DTU Bibliotek

Denne fil er downloadet fra

Danmarks Tekniske Kulturarv

www.tekniskkulturarv.dk

Danmarks Tekniske Kulturarv drives af DTU Bibliotek og indeholder scannede bøger og fotografier fra bibliotekets historiske samling.

Rettigheder

Du kan læse mere om, hvordan du må bruge filen, på *www.tekniskkulturarv.dk/about*

Er du i tvivl om brug af værker, bøger, fotografier og tekster fra siden, er du velkommen til at sende en mail til *tekniskkulturarv@dtu.dk*

338 (489) dan St.F.

1904. [Bd. 3].

DE DANSKE BYFRIHEDER

I TEKST OG BILLEDER

Odense Kongel.

DE DANSKE BYERHVERV

I TEKST OG BILLEDER

(ØERNE)

Odense

DANMARKS TEKNISKE BIBLIOTEK

I HOVEDKOMMISSION HOS LEHMANN & STAGE

MILO'SKE BOGTRYKKERI - ODENSE

MCMIV

1904

INDUSTRIFÖRENINGENS
22 DEC 1931
BIBLIOTEK
773

ODENSE

Det var først i Løbet af forrige Aarhundrede, at Danmarks Provinsbyer blev til *Stæder,* levende Centrer for Næringslivet, — før den Tid var det Aarhundreder igennem bare Usseldom og Stilstand. Naar man nu om Dage vandrer igennem en af de større danske Købstæder og hygger sig ved dens blomstrende, velhavende Udseende, har man ondt ved at forestille sig, hvor smaat og fattigt det maa have set ud i en saadan By et Par Hundredaar tilbage. Kun Kirkerne ragede nu og da op, ellers synede alt blot fladt og lavt og forkrøblet. Og intet Under var det, thi det var jo netop *Systemet* den Gang, Enevældens System, at hvad der kunde skrabes sammen for Landet af Glans og Herlighed, det skulde gydes alt tilhobe i fulde Skaaler ud over Hovedstaden, Kongens Residensby.

Allerede ved det 18. Aarhundredes Midte var Kjøbenhavn en uforholdsmæssig stor By, 1769 var dens Folkemængde 92,500 eller omtrent Halvdelen af den samlede Købstadbefolkning i det egentlige Kongerige Danmark — nu er til Sammenligning Forholdet kun som 2 : 5. Mellem dette store Indbyggertal og den næststørste Bys var der et gabende Svælg: Odense havde samtidig kun 5800 Indvaanere, saa at Hovedstaden altsaa var 16 Gange større; nu er den kun lidt over 9 Gange saa stor. Derefter fulgte Aalborg med 4800, Helsingør og Aarhus med hver c. 4000, Randers med 3000, Svendborg og Nyborg med op imod 2000. Tilsammen rummede disse 7 Købstæder kun c. 25,000 Mennesker — nu rummer de det *syvdobbelte!* Den Gang var deres samlede Folketal kun noget o. $^1/_4$ af Kjøbenhavns, nu er det henimod det halve af Hovedstadens.

Men ikke alene dominerede saaledes i hine Tider Kongens Residensby ved sin Befolkningstæthed, den var tillige Kronens Kæledægge og som saadan udrustet med allehaande Privilegier, der drog al større Handel til og over Kjøbenhavn. Eksempelvis skal saaledes anføres, at en Forordning af 1732 bestemte, at naar en Række af de i Datidens Udenrigs-Omsætning vigtigste Varer udførtes fra de kjøbenhavnske Groshandleres Kreditoplag til Provinsbyerne i Kongeriget, skulde der kun svares en Tredjedel af den i Toldrullen anordnede Told og Konsumtion. Det var saaledes vel formelt tilladt Provinskøbmændene at indforskrive de paagældende Handelsartikler selv og direkte, men naar de købte dem i Kjøbenhavn, sparede de $^2/_3$ af de den Gang meget høje Toldafgifter. Desuden var jo de store Handelskompagniers Virksomhed knyttet til Hovedstaden, her samlede sig ej alene den store Importhandel, men ogsaa Eksporten af Landets egne Frembringelser foregik for Størstedelen over Kjøbenhavn. Landets Købstæder var saaledes faktisk nødt til at forsyne sig med næsten alt, hvad de behøvede af Fremmedvarer, og forøvrigt ogsaa med adskillige

indenlandske Industriprodukter fra Kjøbenhavn og som Betaling delvis sende deres Eksportartikler til Hovedstadens Grosserere.

Den eneste af vore Søstæder, der drev nogen direkte Udenrigshandel af nævneværdig Betydning, var i denne Periode *Aalborg**), der paa en Maade dannede et lille selvstændigt Fordelings-Centrum fjernt fra Kjøbenhavns trykkende Handelsvælde: i det 18. Sekel saa man dog her Aaret rundt Skibe i Snesevis løbe op med Hør og Hamp, Salt og Vin, Grønlandsprodukter og Tjære fra udenrigske Stæder som Amsterdam, St. Ybes, Riga, Memel og Bordeaux eller fra vore nordlige Bilande. Selv havde Byen en hel lille Flaade af mindre Fartøjer, som gik i Limfjordsfart for at forsyne alle de omliggende mindre Købstæder med de nævnte Artikler samt med Manufakturvarer fra Kjøbenhavn, Tømmer og Jern fra Norge, og disse Smaaskibe bragte saa atter Korn og Fedevarer fra Fjordbyernes Opland til Aalborg, hvorfra de saa igen forsendtes til Norge og Kjøbenhavn. I 1769 udførtes paa denne Vis over 50,000 Tdr. Korn fra denne By. Det kunde derfor ogsaa med Sandhed siges, at »medens Kjøbenhavn i Henseende til Aalborg og maaske flere Købstæder kan anses som et lille Amsterdam, formedelst sin Afsætning af alle Slags Varer, saa kan Aalborg igen i Hensigt til nogle danske Købstæder anses som et lille Kjøbenhavn, der forsyner dem med en temmelig Del Varer«. Men den Gang var Aalborg ogsaa større end Aarhus.

At dernæst *Helsingør,* hvor alle Sundfarerne maatte stoppe op paa Grund af Øresundstolden, havde noget Handelsrøre at opvise, er jo lige til; mærkeligere er det, at *Odense,* som dog i hine Tider laa landfast til alle Sider og kun havde et Par usle smaa Udskibningssteder ved Skibhusene, Stige og Klintebjerg, ikke desto mindre holdt Handelsflaade, havde en forholdsvis betydelig Import saavel af »Urtekram« som af »andre Kramvarer« og udførte en Del Korn, Sæbe og Handsker.

Iøvrigt var Provinskøbstæderne i det 18. Aarhundrede nærmest kun henviste til at forsyne den omboende Landbefolkning, forarmet og ussel som den var, med de yderlig faa Artikler, som Bondens egen Husflid ikke kunde frembringe. De store Landboreformer i Aarhundredets Slutning og de gode Konjunkturer for Agerbruget, som Napoleonskrigene skabte, forandrede imidlertid disse Forhold til det bedre, Bondestandens Velstand og Købeevne steg pludselig og stærkt, vore Papirpenges vældige Værdiforringelse stimulerede Handel og Omsætning, alt til Gavn for Provinsbyerne, — og den Usikkerhed og Risikoforøgelse, som til Gengæld den danske Fragtfart kom til at lide under, gik kun ud over Kjøbenhavn.

Dog det blev kun til en kort Opblussen omkring Aarhundredskiftet, — omkring 1814 var det, som om Pengeforvirringen, Statsbankerotten, Tabet af Norge, Krigens Ophør og den derefter og deraf følgende Landbrugskrise, der skyldtes de Hundredtusinder af hjempermitterede Soldaters Forvandling til fredelige Agerdyrkere Evropa over, alt i Forening sammensvor sig om at ruinere Danmark og særlig det danske Jordbrug helt og fuldstændigt. Der var heroverfor kun een Helsebod: at spare og spinke, vende Skillingen tyve Gange, inden man gav den ud, og gemme Sølvdalerne i Strømpeskaftet eller paa Kistebunden, saadan som just Bonden *forstaar* at gøre det, naar galt *skal* være. Og det skulde man saa i Købstæderne leve af, — Enhver begriber, hvad Levemaade *det* blev!

Men ogsaa Købstadmanden kunde den Kunst at sætte Tæring efter Næring i sin

---

*) Jfr. her og i det følg. *Scharling* og *V. Falbe-Hansen,* Danmarks Statistik III S. 400 ff.

private Husholdning og tillige den endnu større Kunst: i sin Forretning at agte paa den mindste Fordel og i Driften gennemføre en minutiøs Paapasselighed, saa Omkostningerne blev holdt nede paa et sandt Lavmaal. De Tider var nu længst forbi, da Provinskøbmanden var helt og holdent afhængig af Kjøbenhavner-Grossisten, maatte tage sine Varer fra ham og lade sine tilbyttede Landmandsprodukter gaa samme Vej. Da Hovedstadens Forrettigheder var blevne afskaffede, og dens stolte Koffardiflaade knust og kapret af Englandskrigen, var de store kjøbenhavnske Handelsfyrsters merkantile Enevælde knækket og dermed Købstads-Aaget brudt. Det blev dog ikke i første Omgang, at Provinskøbmanden fik rettet Ryggen og selv taget Tøjlerne i Haand: Hamborgerne og Lübeckerne traadte nu i Kjøbenhavner-Grossistens Sted, trængte sig i Tyverne ind mellem Detaillisten i Købstæderne og vore udenlandske Leverandører og Kunder, erobrede kort sagt hele vor Udenrigsomsætning, saavel Landets Forsyning med fremmede Varer som dets Udførsel af egne Produkter. Og det var ikke alene Befragtningen og Salget af vore Eksportartikler, de paa den ene Side besørgede, ej heller nøjedes de paa den anden Side med at være Importører — nej, de forsynede *direkte* Provinskøbmanden med hans Behov, gav ham Kredit paa Indkøbet og Kapital til at drive sin Handel med.

Dette var jo for vore Købstæder, om man vil, en ny Afhængighed, men en mere frugtbar og lærerig Afhængighed end den tidligere: man fik igen rede Penge mellem Hænderne, Pusterum med Betalingen, Raaderum til at disponere selv, Indblik i fremmede Forhold, store og frie Forhold, man fik med ét Ord lært at *drive Forretning*. Den Købmandstype, der under disse Forhold dannede sig rundt om i vore Provinsbyer, bundsolid, omsigtsfuld, myndig og forfaren som den var, er derfor vel skikket til endog at indgyde Nutiden Respekt: Goldschmidt har skildret den uforligneligt i sin bekendte Novelle »Min Onkels Tømmerplads«, — og endnu den Dag i Dag beror saa særdeles meget af Landmandens klippefaste Tillid til sin *Købmand,* som han trygt tyer til, hver Gang det rigtig kniber, netop paa det velerhvervede Ry for Klarsyn, Kløgt, faderlig Velvillie og ubøjelig Hæderlighed, sine i hine Tider blev vundet og grundet rundt om i vore Købstæder.

Da derfor Forbindelserne med Hamborg i stort Omfang blev brudt ved Krisen i 1847 og den efterfølgende Nationalitetskamp i 1848—50, havde Næringslivet i vore Provinsbyer vokset sig stort og stærkt, saa det nu kunde folde sig frit og selvstændigt ud under hele den økonomiske Blomstringsperiode, som derpaa fulgte. Allerede i 1852 var da ogsaa t. Eks. den i Købstæderne hjemmehørende Handelsflaade næsten 3 Gange saa stor som i 1824, medens Kjøbenhavns Handelsflaade først i 1872 naaede op til at have samme Størrelse som i Aaret 1800. Og i den nærmest følgende Tid gik ligeledes Provinsernes Handelsflaade forholdsvis stærkere frem end Kjøbenhavns. Det var især Handelen med Korn, vore Købstæder slog sig op paa i 50erne og ind i 60erne.

Dog, den store Udvikling, der af Fortidens smaa, beskedne Provinsbyer har skabt den *moderne* Købstad og sat Bybefolkningen udenfor Kjøbenhavn op fra 148,000 i 1840 til c. 560,000 i 1901, altsaa til omtrent det *firdobbelte*, — den falder først efter Krigen i 1864. Hertil har i første Række de moderne Samfærdselsmidler bidraget, Telegrafer, Jernbaner og Dampskibe. Vel havde vi alt tidligere lidt af hvert, men først fra 60ernes Slutning af har Danmark faaet dannet sig et sammenhængende System af disse forskellige Kommunikationsmidler, saa at Omsætningen hele Landet over har kunnet tage dem i sin Tjeneste. Samtidig har de nye Tider banet nye

Handelsveje, i vor Englands-Eksport har vort Land fundet en frodig sprudlende Indtægtskilde, der hidtil synes uudtømmelig, vort Agerbrug har gjort fabelagtige Fremskridt, i Bondebefolkningens brede Lag har, selv naar det stundom har været »daarlige Tider«, Velstand og Købe-Evne været i stadig og sikker Vækst.

De meget smaa Købstæder, hvoraf Danmark jo har en Del, har vel nok af og til følt sig trykkede af denne mægtige Udvikling, Jernbanerne er løbne bort med deres Kunder, og Næringsfrihedens Indførelse har fyldt deres Opland med Konkurrenter til Byens Borgere. Men for de større og største Købstæder har til Gengæld den sidste Menneskealder været en afgørende Opsvings-Periode. Deres Jernbaner og Havne har suget Kunder til dem langvejsfra, deres Forretningsliv har faaet vid Horizont, ja Verdens-Horizont, en selvstændig Engros-Handel har bragt Erstatning for Læbæltets svindende Betydning og Forbrugsforeningernes Overgreb, og fremfor alt er der i disse Byer vokset en *Industri* op, en livskraftig og levedygtig Industri, som har kunnet give Tusinder og atter Tusinder af nye Hænder Arbejde og endnu flere Tusinder det daglige Brød.

Og under alt dette har Provins-Købstadens hele Fysiognomi fuldstændig skiftet Udtryk. Hvem af de ældre iblandt os mindes ikke endnu ganske tydeligt Fortidens lille fredelige Provinsby med sine lavtløbende Huse og toppede Brosten, sine krumme, snævre Gader, løjerlige Gyder og mangfoldige Smaakroge, og saa det folketomme Torv, ret som om Byen gabede af Kedsommelighed i Middagens bagende Sol, døsende i et vist hyggeligt og fordringsløst Velvære, med sagte Gisp tabende sig blidt og blødt ud i Landeveje, Køkkenhaver og Kornmarker.

En Idyl var det, slig en Provinsby — nu er maaske nok det meste af Hyggeligheden gaaet tabt, men hvad der er vundet, er Velstand og Comfort, et klart og fast Præg af Rejsning og Selvfølelse, Orden og Tidssans. Man behøver end ikke at gaa til de to Byer, som i sig selv er Hovedstæder saa godt som Hovedstaden: Fyens Hovedstad, hvor brede, flotte Gader om Aftenen straaler i festlig Belysning, og den ene offentlige Bygning efter den anden fryder Øjet ved deres stilsikre Arkitektur, ja, i Byens Hjerte endog kappes med selve Hellig Knuds herlige Kirke, der om sine ærværdige Mure samler hele tre Torve og et yndefuldt Haveanlæg, — eller Jyllands Hovedstad med sine elektriske Sporvogne, sit underskønne Theater, sin pragtfulde Havnepromenade, sit flotte Strøg, sine bedaarende Omgivelser. Selv langt mindre Byer som Svendborg, som Vejle, som Horsens og Helsingør er nuomstunder umiskendelig *Stæder* og ikke mere — som Orla Lehmann i sin Tid kaldte dem — »brolagte Landsbyer«.

For Hundrede Aar siden var Odense, som alt nævnt, en for Datiden forholdsvis folkerig By og Landets næststørste. Den har siden da 7doblet sig og gaar nu med sin nye skønne Havn og sin Søvej til Havet en endnu større Fremtid støt og sikkert i Møde.

BERING LIISBERG

BYENS OG NÆRINGSLIVETS UDVIKLING GENNEM TIDERNE

I.

NAVN OG BELIGGENHED. — ÆLDSTE TOPOGRAFI OG HISTORIE.

Odense Bys Oprindelse og første Anlæg taber sig i Tidernes Mørke. Intet Dokument, intet haandgribeligt Minde bringer os Bud fra hine fjerne Dage, — kun gennem Navnet Odense, oprindelig Odins-Vi, det vil sige Odins Helligdom, faar vi Kundskab om, at denne By alt i Hedenskabets Dage indtog en fremskudt Plads mellem alle danske Byer som Offersted og Helligdom for den øverste af de gamle hedenske Guder.

Hvor denne Helligdom har haft sin Plads, om uden for eller inden for den nuværende Odense Bys Omraade, har vi ingen som helst Underretning om. Kun saa meget kan siges, at eftersom de første kristne Missionærer, der kom til Landet, fortrinsvis benyttede de Steder, hvor Befolkningen var vant til at søge hen for at dyrke deres Guder, som Byggesteder for Kristendommens Gudshuse, maa Pladsen for det gamle hedenske Gudehov sandsynligvis være at søge i Nærheden af den Kirke, som alt i den første kristne Tid blev rejst i Odense. Byens højeste Punkt var i Middelalderen og er endnu Terrainet mellem St. Knuds Kirke og Flakhaven, og her har antagelig Gudehovet staaet, paa den høje Bakke over Aaen. Maaske stod det der endnu, eller mulig kun Rester af det, da den tysk-romerske Kejser, Otto III, 988 udstedte et Beskærmelsesbrev for det Bispedømme, han agtede at oprette i Odense.

Dette er det første historiske Dokument, i hvilket Odenses Navn forekommer; men netop som Historieskrivningen kaster sit første — i Begyndelsen meget sparsomme — Lys over vort Fædrelands Forhold og Tilstande, begynder de gamle Guders Magt at vakle. Da vi en Menneskealder senere atter høre om Odins By, er hans Vælde brudt. Odense er bleven en kristen By. Knud den Store har udført, hvad den tyske Mission havde tilsigtet, og sendt Menigheden i den en Biskop fra England. Det var da sandsynligvis denne, Bisp Reginhard, der grundlagde den første Kirke i Odense — en Trækirke — og sikkert i umiddelbar Nærhed af det gamle hedenske Gudehov. Kirken blev indviet til den i England højt hædrede Helgen St. Alban, den engelske Kirkes første Martyr.

Alle Minder om den førkristelige By er for længe siden forsvundne, og selv Terrainforholdene er nu ganske anderledes end i Oldtiden, hvor det f. E. maa antages, at Fjorden er gaaet helt op til Byen. Men sandsynligvis har vi en Stedbetegnelse endnu tilbage fra den hedenske Tid ved Siden af selve Bynavnet. Det er det ejendommelige Navn paa Pladsen umiddelbart Nord for Kirken, Flakhaven, der betegnede det — i Modsætning til Byens i øvrigt bakkede Terrain — jævne og flade, indhegnede Stykke Jord, hvor, som Byens lærde Historiograf, Biskop Engelstoft, udtrykker sig, »Mændene i den hedenske Oldtid havde deres indfredede Samlingsplads«.

Naar senere denne Plads, der laa saa tæt ved det højeste Punkt af den Banke, paa hvilken Byen er bygget, det Punkt, hvorpaa Gudehovet og siden den sejrrige, kristne Kirke kom til at staa, ikke, som man med andre danske Byer for Øje kunde vente det, blev taget i Brug som Byens Torveplads, da laa det sikkert i, at ligesom den heller aldrig blev kaldet Torv, men til de seneste Tider har beholdt sit gamle nordiske Navn, saaledes vedblev denne Plads ogsaa at staa for Bybefolkningen som den »fredede Indhegning«. Det var sandsynligvis her, at Middelalderens Landsting, den direkte Fortsættelse af det gamle hedenske Ting for hele Øen, blev holdt, — som alle de gamle Ting: under aaben Himmel. Først i 1569 blev det paa Grund af de mange Dokumenter, som det efterhaanden var bleven nødvendigt at møde med, Skik at holde Landstinget i lukket Rum.

Men selv om Flakhaven ikke blev Byens Midtpunkt som Borgernes Tingplads og Akseltorv, — Raadhuset laa oprindelig i Korsgade, ud for Fisketorvet, og selv efter at det var flyttet hen paa Hjørnet af Korsgade og Flakhaven, vedblev Fisketorvet at være Tingsted for Byen, og det nuværende Albani-Torv fremtræder først i Slutningen af det XVI. Aarhundrede, — saa var det dog fra denne Plads, at Gaderne i det gamle Odense tog deres Udgang.

Det middelalderlige Odense laa lige som den ældre, hedenske By paa den højeste Del af et Bakkedrag, der — delt ved flere Sænkninger — strakte sig langs den brede og dybe Aa paa dennes Nordside. Byen er sagtens begyndt paa Bakkens sydlige Skrænt, hvor der var nærmest til Vandet, dygtig Sol og Læ for de kolde, nordlige Vinde. Efterhaanden er den vokset op til Helligdommen paa Bakkens Top og har bredet sig videre mod Nord. Indtil omtrent 1250 har Byen dog næppe strakt sig synderlig længere mod Nord, end til nuværende Over- og Vestergade, men da i Slutningen af det XIII. Aarhundrede Graabrødre- og Sortebrødre Klostre var bleven anlagt, har den naaet ud til den lille Bæk, der først i 1836 har faaet Navnet Rosenbækken.

Det er imidlertid et Spørgsmaal, om denne Bæk ikke før den Tid har dannet Byens væsentligste Værn og dermed dens Grænse. Den danner endnu som for Hundreder af Aar tilbage Afløbet for Roersdam Sø og er vist oprindelig løbet ud i Aaen gennem den Gren, der endnu fører ned til denne ad Allerupsgade. Bækkens Løb Nord og Øst om Byen maa da antages at være dannet ved Kunst og med det Maal for Øje at skaffe Byen et naturligt Værn paa den lettest mulige Maade. For at gøre dette Værn saa virkningsfuldt som muligt, har man tæt Vest for Graabrødreklostret gravet tre Lejer, gennem hvilke Bækkens Vand blev ledet, hvorom Gadenavnet »Gravene« endnu minder. Længere mod Øst har de tre Vandløb forenet sig igen og er som een Strøm faldet ud i Aaen, dannende Byens Værn og Grænse mod Nord og Øst, ned langs Pjentedam. Ogsaa dette Navn, — »Dam« betyder i Nutidssprog en Dæmning — er et Vidnesbyrd om, at Bækken ved Kunst er ført denne Vej, ti ved denne opkastede Dam eller Dæmning er den bleven tvunget mod Syd ned til Aaen.

Odense var saaledes omgivet af Vand mod Syd, Øst og Nord. Mod Vest værnedes den af et Plankeværk, — en Palissaderække — der har gaaet fra Aaen op til Vestergades Port omtrent langs nuværende Holsedorestræde. Det kaldtes »Byens Havelværk«.

Paa Østsiden var der lagt en Vold inden for Bækkens Løb, og her synes der at have ligget en Borg med Taarne og Mure, den senere Provstigaard. Paa Nordsiden har der ligeledes ligget en Borg, en Kongsgaard, der sagtens ogsaa har været befæstet. Netop i Nærheden af Gravene, mellem den og Asylgade, har man fundet Funda-

menter af en Ringmur og Taarne, og af gamle Dokumenter veed man, at der her laa en Kongsgaard, som Erik Glipping gav til Graabrødrekloster.

Ogsaa mod Vest har der ligget en — sandsynligvis befæstet — Kongsgaard. Den kaldtes senere Dronningegaarden og omdannedes i det XVI. Aarhundrede af Dronning Christine til et Nonnekloster. Endnu senere blev den gjort til Bispegaard, og det er den endnu.

Jul. Folkmønn fot.

ODENSE OMKRING 1850 SET FRA SYD

Men i Byens ældste Tid, maaske allerede i Hedenskabets Dage, laa der endnu en Borg ved Byen og sandsynligvis en Borg til Forsvar for Byen paa den Bakke, der oprindelig laa Syd for Odense, paa den sydlige Side af Aaen, men som senere er kommet til at ligge inde i Byen og har faaet Navnet Nonnebjerget. Denne Borgs krigerske Bestemmelse var dog alt udspillet inden Midten af det XII. Aarhundrede, ved hvilken Tid der blev indrettet et Nonnekloster paa Bakken, og det eneste, vi kender til Borgen, kommer til os gennem det Navn, som Nonnerne betegnedes ved, idet de kaldtes »Nonnerne paa Borgen«.

Allerede ved Midten af det XI. Aarhundrede kalder Adam af Bremen Odense »en stor By«. Desværre har han ikke givet nogen som helst Beskrivelse af Byen, som

han selv har besøgt, og hans Betegnelse »stor« er vi ikke i Stand til nærmere at kontrolere. Byen maa vel i alt Fald forstaas som stor i Forhold til Landets øvrige Byer. Odenses Betydning i den tidlige Middelalder fremgaar med større Sikkerhed af den Omstændighed, at den alt i Begyndelsen af det XI. Aarhundrede var Møntsted. Knud den Store lod slaa Mønt her af engelske Møntmestre, og det er næst Lund og Roskildes Mønter de ældste, vi har her i Landet.

Men om end svundne Tiders Anseelse og Handel og Skibsfart alt i den tidlige Middelalder har gjort Odense til en efter Landets Udvikling stor By, saa er det dog særlig som en Kirkens By, at den faar Betydning.

St. Albans Kirke var, som foran berørt, bleven anlagt omtrent 1020 af den af Knud den Store hidsendte Biskop. Kirken, der var bygget af Træ og sikkert hverken var stor eller pragtfuld, laa ude paa det nuværende Albani Torv, omtrent lige ud for Industripalæet. Knud den Hellige, der optraadte med saa stor Gavmildhed over for Odense Bys Gejstlighed, begyndte at opføre en Kvaderstens Kirke sydvestligt for den gamle Trækirke. Men denne Stenkirke var endnu ikke færdig, da Kongen paa sin Flugt for de oprørske Bønder søgte Sikkerhed i Odense. Det maa antages, at den Kongsgaard, han tog Ophold paa, var den foran omtalte, der laa Nord paa i Byen, mellem Graabrødrekloster og Fisketorvet, hvor endnu Gadenavnet Staalstræde menes at minde om den. Staalstræde anses nemlig for en Forvanskning af det oprindelige Navn Stold- eller Staldstræde, og betegner sagtens saaledes Stedet, hvor Kongsgaardens Stalde var beliggende. Paa denne kongelige Gaard eller Borg var det saaledes sandsynligvis, at Kongen hin 10. Juli blev angrebet af den forbitrede Almue og maatte flygte ind i St. Albans Kirken, fulgt af sine Brødre Benedikt og Erik og 17 Hirdmænd. Og her foran Alteret — dette og Kirkens Kor maa man vel tænke sig omtrent midt paa Albani Torv — dræbtes Kongen og hans Broder Benedikt; de fleste af Hirdmændene blev fældet under deres Forsøg paa at holde de indtrængende Fjender ude. Knud den Hellige og Benedikt blev begravede i Kirken, Hirdmændene ude paa Kirkegaarden.

Dette skete 1086. Faa Aar senere var den nye Stenkirke, som den afdøde Konge havde paabegyndt, bleven færdig, sandsynligvis 1094, ti i dette Aar blev Kong Knuds og uden Tvivl tillige hans Broders Lig taget op af Graven og nedsat i Krypten under den nye Kirke, der var indviet til den hellige Jomfru og St. Alban. Da den dræbte Konge imidlertid 7 Aar senere kanoniseredes af Paven, blev Kirken ogsaa viet St. Knud.

Knud den Helliges Stenkirke, der kaldes den »sydlige Kirke« i Modsætning til den gamle St. Albani Kirke, laa i Krogen ved Læseforeningen. Det var en romansk Kvader- eller Tufstens Kirke med Krypt under Koret. Den blev sandsynligvis ødelagt under Vendernes Hærgninger i Midten af det XII. Aarhundrede og omtales som afbrændt i 1157. Den blev atter opbygget, men kun for 1247 at lide samme Skæbne. Ihvorvel den paa ny blev genopført, maatte den dog efterhaanden ganske træde tilbage for den anden og sidste St. Knuds Kirke, der blev bygget i det XIII. Aarhundrede af Mursten og i Spidsbuestil som Klosterkirke til det store og rige St. Knuds Kloster. Den tidligere til den hellige Jomfru, St. Alban og St. Knud viede Kirke tæt ved Læseforeningen blev indtil Reformationen og Munkenes Forjagelse benyttet som Sognekirke, — Klosterkirken blev kun brugt af Munkene — og i Slutningen af det XVI. Aarhundrede betegnes den som faldefærdig paa Grund af Alderdom. I 1558, da St. Knuds Klosterkirke fik sit høje Taarn bygget til oven paa Vestgavlen, maatte Knud den Helliges egen gamle Kirke levere Materiale dertil. Munkene havde ikke blot berøvet den

gamle Kirke, der dog stammede umiddelbart fra den højt ansete Helgen, sine store Herligheder, nemlig Kongehelgenens Lig og hans af Folket om end ikke af Paven helligdømte Broders Lig — nu tog Klosterkirken ogsaa dens Taarn. Kirkebygningen blev — med Undtagelse af Koret, som nedreves, — benyttet som Lejeboliger, og i Aarhundredets Løb er den vistnok helt forsvundet.

Hellig Knud Konges Ry gik snart vide om Lande. Alle Vegne fra strømmede Folk til hans Grav, — ogsaa fra Udlandet kom Folk hertil for at finde Lise og Lægedom ved hans undergørende Relikvier og ved hans kraftige Forbøn — og Rigdommene i hans Kirke blev større og større. Dette kom vel i Almindelighed ogsaa Byen til gode; inden Valdemarernes Periode hørte Odense mulig nok til Landets større Byer, men stod dog langt tilbage for Stæder som Roskilde og Ribe. Men paa gejstlige Bygninger, især Klostre, var Odense rigere end nogen anden By i Landet.

Det ældste og anseligste Kloster blev oprettet omkring 1100 af Erik Ejegod, der havde

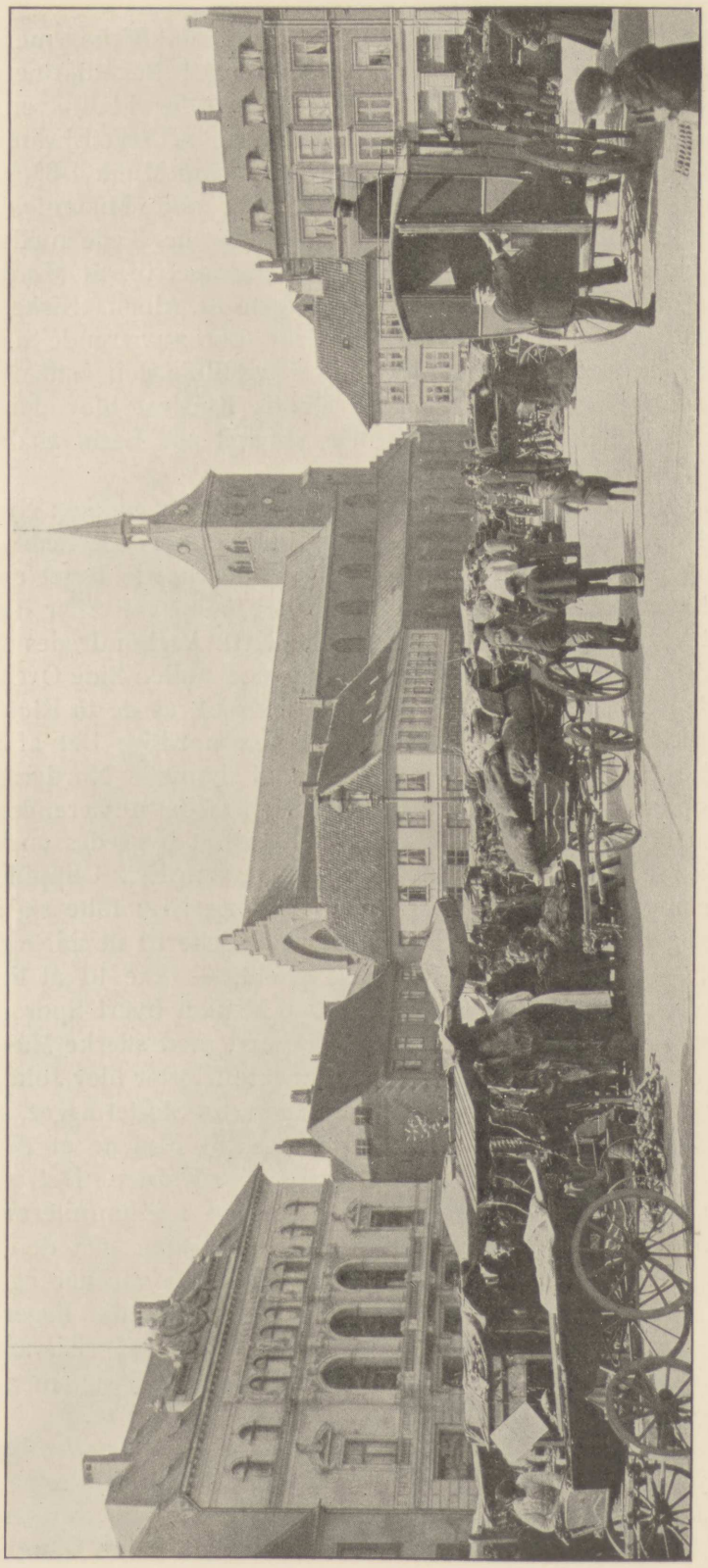

ALBANI TORV MED INDUSTRIPALÆET OG ST. KNUDS KIRKE

Jul. Folkmann fot.

kæmpet ved sine Brødres Side i St. Albans Kirke, men var sluppet derfra med Livet. Han indkaldte i den Anledning 12 Benediktinermunke fra England, der grundede det store St. Knuds Kloster Syd for Flakhaven, paa Skrænten ned mod Aaen. Munkene her fik straks store Gaver af Erik Ejegod og senere Konger. En af dem, Erik Lam, endte endog sine Dage som Munk i Klosteret, der paa alle Maader udstyredes med Forrettigheder. Men dette vakte Misundelse hos Præsteskabet i Byen, og det er ret sandsynligt, at den Strid, der herskede mellem det mægtige Kloster og St. Albanspræsteskabet, væsentlig har bidraget til, at Munkene, der hidtil havde benyttet den af Knud den Hellige opførte St. Albans Kirke, efter dennes Brand 1247 ønskede at faa deres egen Klosterkirke, den nuværende St. Knuds. Denne har dannet Nordfløjen af Klostret, af hvis andre tre Fløje den østlige og noget af Murværket til den sydlige staar endnu. I St. Knuds Klostret blev den første Bog lavet i Danmark, Knud den Helliges Historie, skrevet paa Latin af den engelske Munk Ælnoth i 1109.

Fra Knudsklostret blev Nonneklostret paa Bakken Syd for Aaen anlagt. Hvor meget der stod af den tidligere Borg, da Nonnerne flyttede dertil, har vi ingen Underretning om, men Bevidstheden om, at der havde ligget en Borg var endnu levende nok til, at Nonnerne som anført kunde faa Navn efter den som deres Bosted.

Et Vidnesbyrd om, at Byen i det XIII. Aarhundredes første Halvdel endnu ikke har strakt sig synderlig langt ud paa den anden Side Overgade og Vestergade, finder vi i den Omstændighed, at der var Plads til, at de to Klostre, Sortebrødre- og Graabrødreklostret, kunde lægges her, i den nordlige Del af Byen, lige inden for den omtalte Bæk, der i alt Fald fra nu af dannede Nordgrænsen. Sortebrødreklostret blev opført østligt i Byen, paa Nordsiden af det nuværende Sortebrødretorv, omkring Midten af Aarhundredet. Graabrødreklostret byggedes en Menneskealder senere, tæt Vesten for den foran omtalte Kongsgaard, som Erik Glipping 1285 skænkede Munkene tillige med flere omliggende Grunde. Kong Erik følte sig i saa høj Grad knyttet til Byen og til Klostret, at han valgte dets Kirke til sit sidste Hvilested. Han kom imidlertid, — da han Aaret efter blev dræbt, — ikke til at ligge her, men i Viborg. I Modsætning til Sortebrødreklostret, af hvilket hvert Spor er forsvundet, staar Graabrødreklostrets Bygninger endnu, om end med stærke Mærker af de skiftende Tider.

Omtrent samtidig med det sidstnævnte Kloster blev Johanniterklostret anlagt Nord for og umiddelbart uden for Byen, hvor nu Slottet ligger. St. Hans Kirke, oprindelig St. Michaels Kirke, var Klostrets Kirke, og Fløjene af det nuværende Odense Slot stammer til Dels fra det gamle Korsbrødre Kloster. Det var særlig Mænd af Adelen — i øvrigt ogsaa Kvinder — der søgte ind i Johanniterordenen for at sikre sig en sorgløs Alderdom, og fra 1402 var Lensmanden paa den nærliggende Kongsgaard, Næsbyhoved, Klostrets Værge. Som alle Vegne var der ogsaa her et Hospital i nær Forbindelse med Klostret. »Sygestuen ved St. Hans« ligger endnu paa Nordsiden af Kirkegaarden, men benyttes nu som Præstegaard. En anden Stiftelse for Syge og Hjælpeløse var Helligaandshuset, der laa inde i Byen, men om hvis ældste Beliggenhed og øvrige Forhold man ingen Overlevering har.

Odense manglede naturligvis lige saa lidt som andre Byer et særligt Hospital for de Ulykkeligste af alle det middelalderlige Samfunds mange Ulykkelige, de Spedalske. Det af dem benyttede St. Jørgens Hospital eller St. Jørgens Gaard laa mod Øst tæt uden for Byen ved Pjentemølle. Det nævnes første Gang 1295.

MONUMENTAL-PLAN OVER ODENSE FRA 1593. EFTER STIK I BRAUNIUS TEATRUM URBIUM

1 St. Knuds Kirke. — 2 Bispegaard, nu Frøkenkloster. — 3 St. Albani Kirkeruin. — 4 Skolen. — 5 Vor Frue Kirke. — 6 Provstigaarden. — 7 Raadhuset. — 8 Dronningegaarden, senere St. Klara Kloster, nu Bispegaard. — 9 St. Knuds Kloster. — 10 Ny Vesterport. 11 Nørreport. — 12 Østerport. — 13 Møglebroport. — 14 Sortebrødre Kloster. — 15 Gamle Vesterport. — 16 Graabrødrekloster. — 17 Fisketorv. — 18 St. Hans Kirke og Slottet. — 19 Dalum. — 20 Næsbyhoved.

Jul. Folkmann fot.

BANEGAARDEN

Denne St. Jørgens Gaard havde lige som de forskellige Klostre sin egen Kirke. Af Sognekirker havde Odense imidlertid kun to, den af Knud den Hellige grundlagte St. Albani Kirke og den senere, uvist i hvilket Aar opførte Vor Frue Kirke, der nu er Byens ældste Kirkebygning. Endnu maa nævnes St. Gertruds Kirke, der mulig var Kirkebygningen ved Helliggæstehus- eller Helligaandsstiftelsen og laa mellem nuværende Fisketorv og Sortebrødretorv.

En af de mange Kundskaber og Færdigheder, som de flittige Munke bragte med til Norden, var Kunsten at anvende rindende Vand som Drivkraft. Dem skyldes uden Tvivl den første Vandmølle i Odense, der endnu ved sit Navn, Munkemølle, bærer Minde om dem. Den laa paa samme Sted som nu, paa en Holm vestligt i Aaløbet, og nævnes alt 1175, da Munkene fik det Privilegium, at Byens Borgere ikke maatte lade male deres Korn andetsteds end paa deres Mølle. Dette tyder jo imidlertid paa, at der var Mulighed for dem at faa malet andetsteds, uden Tvivl paa Pjentemølle, der blev drevet af Vandet i Bækken i dens Løb ned mod Aaen. Navnet maa vist forklares som nær beslægtet med Ordet pinte, ved hvilket vulgære Udtryk man illustrerede, at Møllen ofte kun arbejdede med en ringe Mængde Vand.

Over Aaen synes kun at have ført een Bro, nemlig Møglebro eller den store Bro, i Fortsættelse af Nyborg Landevej. Den store Bro kaldtes den i Modsætning til de mindre Broer, der førte over til de større og mindre Holme i Aaen, som i Tidernes Løb er blevet til de nuværende Øer.

Ved Siden af Flakhaven findes der endnu en Gadebetegnelse i Odense, der sandsynligvis — lige som denne — stammer fra Byens hedenske Tid, nemlig Skjoldet eller Skjolden, det Sted, hvor Overgade og Nedergade løber sammen Øster fra. Skjoldet udledes af det oldnordiske »skoltr«, en Tryne eller Snabel, og kunde vel nok i en Tid, hvor de oprindelige Terrainforhold gjorde sig gældende, anvendes om den Øst fra i en af de foran omtalte Sænkninger udløbende Landryg, paa hvilken senere de nævnte Gader blev anlagt, den ene foroven, den anden forneden. Og baade Navneformen og dens Anvendelse paa Terrainet her borger i lige Grad for Navnets Ælde.

Fra en senere Tid stammer Betegnelsen paa Hovedgaden, der i alt Fald længere mod Vest hed Algade. Men fra Skjoldet og et Stykke Vest paa hed den oprindelig Sildeboderne. Her stod endnu langt ned i det XVI. Aarhundrede Fiskebænke og Fiskeskamler, og en enkelt Gaard paa Gadens Nordside vides bestemt at være kaldet en »Fiskebod« og siges at ligge paa »Sildeboden«.

I den tidlige Middelalder var Sild over alt i Norden det almindeligste Næringsmiddel og den største Handelsvare. I en Tid, da Byen ikke har strakt sig længere mod Nord, end Tilfældet var, fristes man til at tænke sig dens ældste Markeds- og Handelsplads paa dette Sted. Senere, — da Byen har udvidet sig mod Nord, — er Handelslivet og Handelsrøret blevet lagt hen til det nye Fisketorv. Men endnu her er det stadig den hyppigst forekommende Handelsvare, der giver Markedspladsen sit Navn.

II.

BYTING OG ÆLDSTE RAADHUS. — GADER OG STRÆDER I DET MIDDELALDERLIGE ODENSE. — HUSE OG GAARDE. — BYENS TOPOGRAFI OG UDSEENDE FØR GREVEFEJDENS AFSLUTNING.

De faa sparsomt flydende Kilder, vi har her i Landet til vore Købstæders ældste Historie, har vi alle Vegne Gejstligheden at takke for. De Gejstlige alene havde Eneret

Jul. Folkmann fot.

VESTERGADE 76 (ØSTERBY'S GAARD)

paa Skrivekyndighed og Skrivefærdighed, og som Kirkens Mænd, der først og fremmerst havde Kirkens Sager og Kirkens Interesser for Øje, var det dem ganske naturligt først og fremmerst at beskæftige sig dermed. Det ser vi i Odense som over alt. Medens der skrives et omfangsrigt Værk om den kongelige Helgen, hvis Navn kastede en saadan Glans over Stedet og gjorde Klostret mægtigt, anset og rigt, affærdiges selve Byens Skæbne med saa faa Ord som muligt. I det middelalderlig-kristelige Samfund var Kirken den grundlæggende Magt, ikke blot den første og højeste aandelige Magt, men tillige den over alt i det verdslige Liv ordnende, styrende og paa mange Omraader nyskabende Myndighed. Først efterhaanden vokser Byerne og Bybefolkningen — Borgerne — op til nogen Betydning; det gaar langsomt, og den Betydning, de opnaar, er i lang Tid saare ringe. Derfor kan det ikke undre, at vore

Kilder i saa lang Tid forholder sig tavse om Borgerstanden og dens Vilkaar. I Odense finder vi først Borgermænd nævnede ved Navn i 1257 og kun i Anledning af en Handel med St. Knuds Kloster. Om Borgerskabets Udvikling og Livsvilkaar, om dets Selvstændighed, om Borgmestre og Raad begynder vi først at faa skriftlig Oplysning i det følgende Aarhundrede.

Vi har foran omtalt, hvorledes der i sidste Halvdel af det XIII. Aarhundrede blev anlagt to store Klostre Nord for den ældste By og umiddelbart inden for Bækken. I det Kongebrev, hvorved Erik Glipping 1285 giver Franciskanerne den Grund, paa hvilken de byggede Graabrødrekloster, omtales for første Gang Byens almindelige Gade — Algaden, nu Vestergade — samt Gaden mod Vest, det nuværende Graabrødrestræde. At der her tales om en Gade Nord for Algaden kunde vel tyde paa, at der allerede den Gang fandtes nogen Bebyggelse mellem Algaden og Bækken, men det var ikke Byens Borgere, der byggede her. Her laa derimod den Kongsgaard, som Erik Glipping gav Graabrødrene til et Kloster, og længere mod Øst laa paa den Tid den kongelige Myntmesters, Henrik Sømærs Gaard. Men som Myntmester maa han sikkert antages at have haft Bolig paa en af Kronens Gaarde.

Imellem disse kongelige Jorder mod Vest og de gejstlige Ejendomme mod Øst, Helligaandshuset og St. Gertruds Kirke samt Dominikaner- eller Sortebrødreklostret, har den gamle Kørevej til Byen Nord fra ført, og langs den har Byens Borgere bygget deres Huse. Nedad mod Algaden har der været en bredere Plads, end de ellers noget Sted kunde raade over i deres By; og her, lige foran det ældste Raadhus, som laa i nuværende Korsgade paa Hjørnet af Skomagerstræde, holdt de deres Byting.

Bytinget var Borgernes Rettergangssted. Efter ældgammel, nordisk Skik holdtes Tinget under aaben Himmel, — det er først ned i det XVI.—XVII. Aarhundrede, at det bliver almindeligt i København og andre danske Byer at søge Læ under et Skur ved Raadhuset eller i Raadhusets Bygning. Selve Tingstedet var en fredhellig Plads, der blev indhegnet med 4 Stokke, inden for hvilke »Stokkemændene«, d. v. s. Bisidderne i Retten, havde deres Plads, men der var tillige en Sten for Fogden og en for den Anklagede, — »Tyvestenen« — at sidde paa. Oprindelig turde Forholdet have været det, at Tinget var det ældste, og at Raadhuset, da Forholdene i Byen havde udviklet sig saa meget, at der opstod Borgmestre og Raad og følte Trang til et kommunalt Midtpunkt, blev bygget i umiddelbar Nærhed af den Plads, der nu een Gang var kommet til at staa for Folks Bevidsthed som det Sted, hvor der skiftedes Lov og Ret. I det XV. Aarhundrede flyttedes Raadhuset hen paa Hjørnet af Korsgade og Flakhaven, men Bytinget holdt sig endnu et Par Hundrede Aar paa det gamle Sted.

Med den foran staaende monumentale Plan over Odense fra 1593 som Vejleder er vi endnu i Stand til saa nogenlunde at foretage en Vandring gennem det middelalderlige Odense, naar vi under Vejs erindrer at omtale de Forandringer, som Ildebrande og nye Bygningsanlæg har gjort i Byens Udseende.

Som Byens Midtpunkt og som Udgangspunktet for vor Vandring betragter vi Raadhuset, en mørk, alvorlig Bygning i gotisk Stil, som altsaa i Slutningen af det XV. Aarhundrede laa med Længdesiden ud til Korsgade og med den vestlige Gavl frit ud til Flakhaven. Det omtales første Gang paa dette Sted i 1480, men antages alt da at have staaet der i længere Tid. Paa Planen ses det tydeligt — Nr. 7 — med sine takkede Gavle.

Lige over for Raadhuset, mod Nord, paa det skarpe Hjørne af Staalstræde eller Grønnesti Gade og Korsgade laa indtil 1897 »Priorgaarden«, opført i Slutningen af

det XV. Aarhundrede som Residens for Faaborg Klosters Prior, der omtrent paa den Tid fik overdraget Tilsynet med det nyindrettede Helligaandshospital.

Vi gaar forbi Priorgaarden Nord paa ud over Fisketorvet, der endnu i Slutningen af det XVI. Aarhundrede pranger med Tegnene paa sin juridiske Værdighed, Skafottet og Kagen, ti som saadan maa sikkert den store Figur, der ses paa Planen, opfattes, og ikke som en Rolandsfigur, der aldrig har været kendt i danske Byer. Derimod fandtes der i Reglen paa Torvet en Kagstrygningspæl, til hvilken Syndere blev bundet og pisket, — hvilket hed »at blive strøgen til Kagen«, — samt en Pæl med et »Halsjærn«. Denne Pæl kunde let af den tyske Kobberstikker, der var vant til at se Rolandsskikkelsen paa de nordtyske Byers Torve, blive opfattet og gengivet som en saadan. Tingstenene har sikkert endnu dengang ligget paa Bytingets Plads, men er ikke vist paa Billedet.

Paa den østlige Side af Fisketorvet, paa Hjørnet af Overgade, laa en stor Købmandsgaard, som tilhørte Henrik Wales. Nord for hans Gaard, noget østligere end Husrækken nu, laa det nye Helligaandshus, som var opført af Præsten Peder Jensen, »Øst for Bytinget«, omtrent hvor man nu finder Løveapotekets Have. Bygningen, der skulde træde i Stedet for det ældre Helligaandshus, der »var bleven øde«, d. v. s. gaaet til Grunde, blev opført i Begyndelsen af det XV. Aarhundrede og indviet til den Helligaand, St. Antonius og St. Olaf.

Ad Nørregade gaar vi over de to Broer, der førte over Bygravens dobbelte Løb, af hvilke det nordligste har gaaet, hvor nu Gaden Gravene findes. En Mængde adelige Familier havde Ejendomme herude; vi træffer Navne som Hardenberg, Limbek, Bille, Rønnov, Skinkel og Gyldenstjerne, som vist for største Delen har haft deres Gaarde paa den østlige Side af Gaden. Den vestlige optoges for den Strækning Vedkommende, der ligger mellem Vindegade eller den skæve Gade og et Punkt lige over for Skulkenborg, af St. Hans Klostrets store Ejendomme. Johanniterklostret eller Korsgaarden var en særlig adelig Stiftelse, se foran Side 8; uden for dens endnu bevarede Sygehus — nu Præstegaarden — op imod Nørre Port, laa en adelig Gaard, som den ligger der endnu, opført nogle faa Aar efter Reformationen — 1547, som der læses paa Porthammeren — af Ejler Rønnov. Den er for faa Aar siden bragt tilbage til sin oprindelige Skikkelse.

Naar hele denne Bydel er bleven indlemmet i Odense vides ikke bestemt. Nørre Port her omtales første Gang 1471, men har sikkert paa den Tid staaet i længere Tid. Som Værn og Grænse for Byen er der ført en Arm af Bækken fra et Sted tæt Nord for Graabrødrekloster helt uden om den nye Bydel eller nye Stad, vi har mulig endnu Navnet »Nyenstad« tilbage her som Minde om hine første Tider, og tilbage til de to indre Vandløb tæt Øst for Sortebrødreklostret. Af denne yderste Bygrav var det lille Vandløb fra Slotshaven, der har været bevaret til vore Dage, en sidste Rest. Men Sandsynligheden taler for, at Indlemmelsen er sket i Begyndelsen af det XV. Aarhundrede, ti de fleste af de adelige Familier, der nedsatte sig her, hørte til de mange nordtyske Slægter, som Erik af Pommern førte ind i Landet, og som han, ifølge Hvitfeldt, ønskede skulde bosætte sig i Købstæderne, »særdeles i Odense, for at holde Hertug Bogislav*) det andet Folk til Lydighed«. Og hvad var naturligere end at give dem Bolig i Nærheden af hans egen Forlening Johanniterklostret,

*) Erik af Pommern ønskede sin Fætter, Hertug Bogislav, til sin Efterfølger.

paa Vejen ud til den kongelige Borg, Næsbyhoved? Nørregade kaldes endnu paa Planen fra 1593 *Via regia,* »Kongevejen«.

Vender vi tilbage til vort Udgangspunkt Raadhuset og gaar mod Øst, befinder vi os derimod i Byens fornemme Købmandskvarter. Hvad vi nu kalder Korsgade og Overgade, betegnes paa Planen fra 1593 som *Via publica,* d. v. s. den alfare Gade: »Sildeboderne«. Her har tidligt og langt ned i Tiden Byens Handel været koncentreret, og her omkring boede dens største Købmænd. Her havde Slægterne Mule og Akeleye — begge nys adlede Borgerslægter —, Dung, Bager og Kotte deres Gaarde. Torvegade var ikke til dengang, Skomagerstræde hed endnu Albanistræde, og den gamle Raadhusgaard var nu, omkring Aar 1500, en Købmandsgaard med hvælvede Kældere og andre middelalderlige Bygningsrester. I Nr. 11 boede Mikkel Akeley, en af Byens rigeste Købmænd, der stod i stadig Forbindelse med Dronning Christine, og hos hvem selve Kongen, Christjern II., tog Bolig under et Ophold i Odense 1517. Senere, da den ikke mindre bekendte Odense Købmand Oluf Bager ejede Gaarden, fik den atter Kongebesøg, hvorom siden skal mældes.

Paa Hjørnet af Paaskestræde, der indtil op i det XVII. Aarhundrede hed Mørkestræde, laa et stort Stenhus, som i Slutningen af Middelalderen kaldtes »Herrehuset«, uden Tvivl det samme som det »Stettinske Hus« eller de »Stettinske Herrers Hus«. Det tilhørte oprindelig en af de med Erik af Pommern følgende Familier, Saslow. Ved Tidernes mærkelige Omskiftelse blev det gamle Herrehus en Tid — 1806—1846 — Fattighus og Almueskole; det var her H. C. Andersen gik i Skole i sin Barndom.

Paa den nordlige Side af Gaden, paa Hjørnet af Fisketorvet, laa som anført Henrik Wales' Gaard og ved Siden af den »Fiskeboden«, hvor senere »Jordan« blev bygget. Derefter kom Havepladsen, som hørte til det bag disse Gaarde liggende Helligaands Hus, der strakte sig ind paa det nuværende Løveapotheks Grund, og paa hvilken i Slutningen af det XVII. Aarhundrede den nuværende Hovedbygning blev rejst. Derefter fulgte Gaarden Nr. 10, »Gamle Klub«, der ejedes af Købmand Niels Bager, Fader til den rige Oluf Bager, dernæst et Par Gaarde, der tilhørte Købmandsslægten Kotte, og endelig Kansleren Johan Friis's Gaarde, der i Middelalderen havde tilhørt Gejstligheden, nuværende Nr. 12 og 14.

Overgade tog i Middelalderen først sin Begyndelse ved »Skjolden« som Modsætning til Nedergaden. Nr. 26 og 28 viser endnu betydelige Levninger af middelalderlig Bygning, saaledes især Nr. 26, vistnok den alt i 1471 bestaaende Kjærufske Gaard, med smukke krydshvælvede Kældere. Den anden Gaard, den saakaldte »Apostelgaard«, hvis mest fremtrædende Prydelse, de tolv Apostle paa Forsiden, forlængst er forsvundet, blev af Dronning Christine skænket den berømte Billedskærer Klaus Berg, der havde sit Værksted her, og som her — i Aarene omkring 1520 — udførte den pragtfulde Altertavle, som Dronningen gav til Graabrødre Kirke. Mellemstræde, som dengang kaldtes Sortebrødreklosterstræde, førte forbi Mulernes store Ejendomme. Mønterstræde havde sit Navn, ikke fordi den gik forbi Møntergaarden, som det tidligere antoges, men fordi den førte ned til Møntergaarden paa Sortebrødre Kirkegaard. Hjørnestedet med sine smukke Snitværks-Bjælker er en Adelsgaard fra Begyndelsen af det XVII. Aarhundrede. Helt ned imod Pjentedam laa Præstegaarden til Vor Frue Kirke, ligesom nu for Enden af Præstestræde, og »den røde Gaard«, som 1450 ejedes af Borgmester Hans Mule. Paa den anden Side Kirken, nede i Hjørnet ved Aaen, fandt man endelig Tomten af den gamle Provstigaard, den foran omtalte be-

fæstede Borg. Den var i Begyndelsen af det XVI. Aarhundrede bleven nedrevet — egenmægtigt, som det hedder — af Biskoppen Jens Andersen Beldenak for at tyde ham Bygningsmaterialer til hans nye Bispegaard Øst for St. Albani Kirkegaard, det nuværende Frøkenkloster.

Gaar vi fra Provstigaarden langs Aaen mod Vest, kommer vi straks til Møglebro, d. v. s. den store Bro, nuværende Frederiksbro, der fører over til et Porttaarn for Enden af Møglebrogade, der paa Planen urigtig kaldes Møllebrogade. Følger vi denne op ad Bakken, kommer vi til Frue Kirkegaard paa

LÆSEFORENINGENS HAVE MED ST. KNUDS KIRKE OG RAADHUSTAARNET I BAGGRUNDEN

Jul. Folkmann fot.

højre Haand og ser Husene i Overgade paa den anden Side Kirken. Den gamle, middelalderlige Bygning paa Kirkegaarden, der nu bruges som Ligkapel, blev i 1308 opført som Skolebygning for Odense anden Latinskole. Vi drejer imidlertid af til Venstre og gaar op ad Nedergade. Paa dennes nordlige Side, altsaa paa højre Haand, har vi næsten udelukkende Baggaarde til Ejendommene i Overgade, men paa dens sydlige Side, ned mod Aaen, finder vi Henning Walkendorfs store Ejendom, »Grønnegaarden«, og en anden, »Røde Gaard«.

Ad Sildeboderne kommer vi tilbage til Raadhuset og gaar nu Vest paa ud ad Vestergade, der lige som nu afsætter tre Gader paa højre Haand, nemlig Graabrødrestræde, nu Asylgade, Strædet til Klostrets Kirkegaards Port, nu Lille Graabrødrestræde, og Graabrødre-Stæntestræde, nu Store Graabrødrestræde. Grundene her tilhørte næsten udelukkende Kirken. Paa Gadens Sydside, hvor Gaardene laa med Bagsiden ud til Pugestrædet, ses paa Planen lige for Lille Graabrødrestræde en stor Gaard, der mulig er Hellig-Knuds-Gildets Gaard.

Umiddelbart uden for Store Graabrødrestræde stod den ældste Vester Port. Men samtidig med at Byen under Erik af Pommern blev udvidet mod Nord, er den ogsaa bleven udvidet mod Vest. I 1489 tales om den nye Vester Port, der har staaet noget længere ude, omtrent ved Smedestrædet. Baade den og den gamle Port ses paa Planen fra 1593. Lige inden for den sidste førte et Stræde ned til Dronningens Gaard, der i 1522 blev gjort til et St. Clara Nonnekloster. Gaden, der snart kom til at hedde Claragade, var fra først af anlagt af Dronning Christine, der ønskede en kortere Vej op til hendes kære Graabrødre Kloster Kirke end den over Horsetorvet og Flakhaven.

Med denne Gaard, Dronningegaarden, der som foran omtalt var en gammel befæstet Kongsgaard, der værnede Byen paa Vestkanten, som Provstigaarden værnede den paa Østkanten, er vi kommet til Byens vestlige Grænse. Herfra gik »Havelværket« op til Vester Port og videre Nord paa. Først i en senere Periode opstod Holsedorestræde og Smedestræde uden for den gamle Befæstning. Paa Planen kaldes en Vej, der gaar mod Vest, imellem Aaen og Vestergade og parallel med denne sidste, Holster Thor, enten en Misforstaaelse af Navnet Holsedore eller en mærkelig og dristig Forklaring derpaa.

Foran Dronningegaarden laa Horsetorvet, ikke som nu en Gade, men en stor aaben Plads, der mod Nord strakte sig op til Nordsiden af nuværende Kirkestræde, der først skyldes en senere Tid. Fra Horsetorvet førte Munkemøllestræde ned til Klostrets gamle Vandmølle paa en Holm i Aaen. Den Bro, der laa her, var kun en Forbindelse over til Møllens og Klostrets Enge og Marker og ingen alfar Vej. Nord paa førte Klingenberg, — et Navn, der ikke forekommer før 1537, men som selvfølgelig godt derfor kan være meget ældre, — fra Horsetorvet op forbi St. Knudsklostrets vestlige Fløj, der senere benyttedes af Latinskolen og først blev nedrevet efter Midten af det XIX. Aarhundrede. Ud for denne Bygnings nordlige Gavl (se Planen fra 1593) havde Jens Andersen Beldenak i 1518 ladet opføre en stor gotisk Bygning, »Biskoppens Kancelli«, som den en Tid kaldes. Den stod ved en Mur, gennem hvilken en Port førte ind til St. Knuds Kirkegaard, i Forbindelse med Marsvinernes gamle Gaard bag Raadhuset. Denne Gaard, der havde tilhørt den adelige Borgmester i Odense, Peder Marsvin eller Randel, var erhvervet af Biskop Mogens Krafse som Bolig for Vikaren ved det af ham oprettede, nu forsvundne, Kapel ved Kirken til Ære for St. Knud og St. Benedikt og optog den Plads, der nu indtages af Raadhusets sydlige

Halvdel. Den ses paa Planen som en firlænget Gaard med et Taarn i det sydvestlige Hjørne.

Gaardene herfra hen til Albani-, nu Skomagerstræde, tilhørte alle Gejstligheden. I Albanistrædet laa allerede før 1405 Skomagernes Lavshus umiddelbart Nord for Hjørnestedet mod Øst. Det er efter dette, at Strædet har faaet sit andet Navn. Oprindelig og lige til henimod Slutningen af det XVI. Aarhundrede har Strædet været bygget lige saa langt ud paa det nuværende Torv paa den østlige som paa den vestlige Side, saaledes at den nuværende Adelgade fortsattes i et smalt Stræde, der paa sin nordlige Side begrænsedes af den nustaaende Husrække ud til Torvet og paa den sydlige af Huse, der laa langt ud paa det nuværende Torv. Dette Stræde fortsattes paa den anden Side Skomagerstræde i »Smøgen bag Raadhusstegerset« og førte ud til Flakhaven omtrent midt paa Façaden af det nuværende Raadhus, saaledes at det skilte Peder Marsvins Stenhus og de foran nævnte Gaarde ud til Kirkegaarden fra Raadhuset.

Paa Nordsiden af dette nu forsvundne Stræde laa, hvor man nu finder Brockmanns Hotel, Skrædernes Lavshus med Længdesiden ud til Albanistrædet. I 1544 flyttede de over paa den anden Side dette Stræde, i Hjørnehuset Syd for Skomagernes Lavshus, hvor Skræderlavet har hjemme endnu den Dag i Dag. Gaarden ud til Torvet, den sydlige Fløj af Hotellet, købte Smedene til Lavshus i 1488. Torvegade blev først anlagt under Frederik II.

Paa den anden — sydlige — Side af det omtalte Stræde laa et Par anselige Stenhuse. Det ene, »Elende Gildes Gildehus«, har været at finde omtrent ud for Torvegade; tæt Østen for det laa en stor Gaard, som hed Krageborg, med Østgavlen ud til Bispegaardsstrædet, der førte ned til Aaen langs Bispegaardens vestlige Længe paa den ene og Albani Kirkegaardsmur paa den anden Side, i samme Retning som nuværende Albanigade.

Bispegaarden — det nuværende Frøkenkloster — er opført i det XVI. Aarhundredes første Aarti af Jens Andersen Beldenak, til Dels af Materialer fra den i samme Anledning nedrevne Provstigaard. Det blev i 1520 fremført som en Anklage mod den stridbare Bisp, at han ved at nedrive Provstigaarden havde unddraget Kronen det Sted, »hvor de danske Konger havde haft deres Nattelejr og anden Herlighed«. Det var sandsynligvis som en Følge deraf, at Christjern II. i 1517 maatte tage ind hos Mikkel Akeleye.

Bispegaarden, hvis nordlige Længe staar endnu med sine krydshvælvede Kældere, var befæstet som en Ridderborg med Taarne og Rundeler og vaade Grave. Det var sikkert ogsaa i Erkendelse af, at det maaske ikke var saa let at faa Bugt med Odensebispen, naar han sad paa sin faste Borg, at Kongens Mænd passede ham op og fængslede ham, da han traadte ud af Kirken, i Stedet for at søge ham paa hans Gaard.

Den nuværende Adelgade kaldtes »Strædet, som ligger til Bispegaarden«. Imod Øst stødte det til Mørkestrædet, det senere Paaskestræde, der parallelt med Albanigade førte og fører ned til Aaen.

III.

HISTORISKE BEGIVENHEDER.

Under Nordmændenes Plyndringer paa de danske Kyster i Krigene mellem Svend Estridsen og de norske Konger skal Odense flere Gange være bleven hærget, og norske Beretninger taler om et Slag i Odense Aa eller dens Nærhed i Aaret 1054.

Jul. Folkmann fot.

ALTERTAVLEN I ST. KNUDS KIRKE, OPRINDELIG I GRAABRØDREKLOSTERS KIRKE

Byen maa vel være kommen op igen, da Knud den Hellige begyndte at bygge sin Kvaderstenskirke til Afløsning af den gamle Trækirke, hvorpaa snart fulgte Kongedrabet (se foran Side 6) og i 1101 hans Kanonisation.

Som Midtpunkt for Hellig Knudsdyrkelsen begyndte der nu en ny Tid for Odense. Men de ulykkelige Tider under Kong Niels's Efterfølgere lod sig ogsaa mærke her, og Venderne fandt lige saa godt Vejen op ad Aaen til Odense By som til alle andre danske Byer. Den synes flere Gange at have været udsat for deres Plyndringer, sidst i Aarene mellem 1150 og 1157, da der, som det hedder kort og godt i den gamle Beretning, »blev saare Faa tilbage«. Byen selv gik op i Luer, hvorved den af Knud den Hellige opførte Stenkirke ogsaa blev ødelagt.

Faa Aar senere har Byen dog været rejst igen. I 1159 eller 1162 holdt Valdemar den Store Danehof i Odense, sagtens paa Flakhaven, det ældgamle Forsamlingssted.

Ved Juletid 1189 var der atter samlet en stor Del af Landets Stormænd i Odense, da der kom en Legat fra Paven med Underretning om, at den hellige Stad to Aar forinden var gaaet tabt for Kristenheden og atter var i de Vantros Vold, og med Opfordring til alle gode Mænd om at drage ud og vinde den tilbage. Sendebudets Skildring af Jerusalems Erobring og de Lidelser, som de Kristne maatte udholde, gjorde et saadant Indtryk paa Forsamlingen, at alle sad tavse og grædende. Da tog Esbern Snare Ordet og talte om de Danskes Bedrifter, hvorledes deres Navn var kendt og frygtet over al Verden, — og nu skulde de Danske sidde stille, medens deres Trosfæller maatte trælle for de Vantro!

Hverken den djærve Krigers eller den pavelige Legats opflammende Ord synes at have frembragt store praktiske Resultater. Ti hvorvel »alle var dybt bevægede«, var der dog ikke mere end femten, der tog Korset og drog ud til det hellige Land.

I Krigene mellem Valdemarssønnerne led Odenses Udvikling atter en Standsning. Erik Plovpennings Uenighed med Gejstligheden kom til Udbrud paa Forsamlingen i Odense 1247, hvor Kongen gjorde Fordring paa, at ogsaa Kirken skulde betale Krigsstyr. Ogsaa ved dette Møde var der en pavelig Legat til Stede.

To Aar senere blev Odense plyndret og brændt af Hertug Abels Tropper, og atter blev St. Knuds Kirke ødelagt af Luerne. Muligvis er ogsaa Kongsgaarden bleven tilintetgjort ved denne Ødelæggelse; en Menneskealder senere gives den til Graabrødrene, som bygger deres Kloster i dens umiddelbare Nærhed.

Men derfor var Kongerne ikke husvilde i Odense. De havde den anden Gaard, Vest paa i Byen, der senere kaldtes Dronninggaarden, og de kunde endelig gøre Fordring paa »Gæsteri«, d. v. s. Ophold og Underhold i en vis Tid paa Provstigaarden. Men det har nu sikkert paa den Tid ikke været behageligt for Kongen at gøre det. Ti Forholdet til Gejstligheden, der allerede var bleven vanskeligt under Erik Plovpenning, havde ikke forandret sig til det bedre. Det saae man i 1258, da Kong Christoffer I. havde ladet indvarsle en stor Forsamling i Odense for at lade sin seksaarige Søn Erik, siden kaldet Glipping, der var kaaret og hyldet paa Landstingene, krone i Odense. Ti Erkebispen Jakob Erlandsen, der ønskede, at Kronen skulde gaa over til Abels Slægt, udeblev fra Mødet; selv Stiftets Biskop, Regnar, lod sig heller ikke se, saa Mødet maatte opløses, uden at Kroningen havde fundet Sted.

Det var i Anledning af denne Erkebispens Vægring ved at anerkende den kaarede Tronfølger, at Kongen i 1259 lod ham tage til Fange og sætte paa Søborg Hus, hvilket gav Anledning til den lange, ødelæggende Krig, der først fandt sin Afslutning ved Valdemar Atterdags Tronbestigelse. Men ligesom Odense var Skuepladsen for de indledende Begivenheder, var det ogsaa her, at de sidste Følger gjorde sig gældende, som da de holstenske Hertuger i Forening med de oprørske Jyder i 1357 overfaldt og hærgede Byen.

Faa Aar i Forvejen havde den sorte Død raset i Odense. Man har ingen særlige Oplysninger om dens Optræden og Ødelæggelse her, — kun en enkelt Udtalelse, der i al sin Korthed er veltalende nok. 1355 tilbyder St. Knuds Kloster at optage en Mand i Ordenen uden for de almindelige Regler, »formedelst den Mangel, der er paa Personer efter Pesten«.

Trods Brand og Pest var Odense dog saa anselig en By i Slutningen af det XIV. Aarhundrede, at Rigets Stormænd samledes her for at drøfte Kongevalget efter Val-

demar Atterdags Død 1375, og tolv Aar senere hyldedes Dronning Margrete paa Flakhaven, det gamle fynske Landsting.

Under Erik af Pommern, som 1409 bekræftede Odenses ældste bevarede Privilegier, foregik den foran omtalte stærke Tilflytning af nordtyske Adelsslægter, hvorved Byen fik en betydelig Udvidelse mod Nord. Men i samme Aarhundrede, vistnok 1444, fortærede en voldsom Brand en Mængde Bygninger i Byens Midte mellem St. Knudsklostret og Overgaden.

Odense, som i det XIII. Aarhundrede ikke kunde siges at høre til Landets store Byer, — den stod, naar man gaar ud fra dens aarlige Afgift til Kongen, langt tilbage for Byer som Lund, Ribe og Roskilde — udviklede sig efterhaanden saa meget, trods al Modgang, at den i Slutningen af Middelalderen var kommen op paa Siden af disse Byer. Dertil har uden Tvivl det Forhold bidraget meget, at saa mange adelige Familier tog Bolig i Byen, og at den under Kong Hans og hans Dronning paa en Maade blev Sæde for Hoffet. Paa en Maade, maa man sige, ti Kongerne havde endnu ikke dengang nogen fast Residens, men tilbragte Aaret paa Rejser rundt i Rigets Provinser. Men Kong Hans synes i særlig Grad at have yndet Næsbyhoved Kongsgaard umiddelbart Nord for Odense og opholdt sig her saa ofte, at den blev kaldt Hansborg efter ham, og hans fromme Dronning boede her i hele sin Enkestand. Der kan ikke være Tvivl om, at det har bidraget meget til Byens Opkomst og til Fremme baade af Handel og Haandværk og Kunst.

Begyndelsen af det XVI. Aarhundrede var en urolig Tid i Odense, og den Mand, der voldede Uroen, var frem for alle selve Byens og Stiftets Biskop, den begavede, men stridbare Jens Andersen Beldenak, det vil sige »Skaldenakke«. Fyns talrige Adel kunde ikke ret vel finde sig i, at der sad en Mand af saa ringe Herkomst som han — der var Søn af en jysk Landsbyskomager — paa Bispestolen, hvor den ellers kun var vant til at se Mænd af højbaaren Æt. Det er i saa Henseende betegnende nok, at han netop havde sine bitreste Kampe med sin Formands Broder og Brodersønner, Markvard, Ejler og Joakim Rønnov. Men lod Adelen ham i Hovmod hans ringe Herkomst høre, var han ikke den Mand, der sad stille og hørte til. Han haanede og spottede skarpt og bidende de høje Herrer, — han var i den Retning en Mester — og det blev ikke ved Mundhuggeri. Rønnoverne indesluttede og belejrede ham paa hans Borg, Ørkild ved Svendborg, og Biskoppen slog igen, hvor han kunde. Under en Strid med Lensmanden paa Næsbyhoved, Adelsmanden Otte Porsfeld, lod Bispen sine Mænd under Anførsel af sin Køgemester Knud Kjeldsen bryde ind i Hans Kræmmers Hus, hvor Otte Porsfeld opholdt sig; Lensmanden blev dræbt, og en Odense Borger, der var sammen med ham derinde, Knud Friis, blev saaret. Dette medførte en lang Fejde med Otte Porsfelds Frænder, de mægtige Rantzauer fra Holsten, og det var sikkert i Følelsen af, at det gik paa Livet løs, at Bispen lod opføre sin nye, delvis endnu staaende Bispegaard, som han — uagtet den laa midt i en By — lod befæste som en Borg. Sagen paadømtes først tretten Aar senere, medens Bispen holdtes i Fængsel, og endte med, at han for Drabet paa Lensmanden og andre Forseelser mod Kongen og hans Moder, Enkedronningen paa Næsbyhoved, blev dømt til en Bøde af 30,000 Gylden. Men Biskoppen var dog ikke mere forsagt, end at han svor i Fængslet ved »Vor Herres hellige Ble«, d. v. s. Liglagen, »at han vilde dø (som) en vældig Bisp i Fandens Navn!«

Dette smukke Haab gik nu ikke i Opfyldelse. Han døde nok som Biskop, men kun af Navn og ikke i Vælde og Magt. Bispegaarden i Odense havde Christjern II. inddraget under Kronen efter Biskoppens første Fængsling i 1520, og det var paa denne »vor Gaard«, at den ulykkelige Konge tog Ophold, da han i Januar 1523 kom gennem Odense. Over sin gamle Fjende Jens Andersen Beldenak havde han vundet Sejr, men der var imidlertid mylret andre frem, og faa Dage forinden havde han i Vejle modtaget den jyske Adels Opsigelsesbrev. Tvivlende og usikker søgte han nu at binde Fynboerne til sig og lod de fornemste Herrer af Fyns Adel samt Odense og de andre Byers Borgere paa ny aflægge Troskabsed. Men alt i April forlod han Land og Rige, og i Juni s. A. lod Frederik I. sig hylde i Odense. Faa Maaneder senere havde Odense Borgere den tvivlsomme Glæde atter at se deres gamle Biskop i Byen. Ved Christjern II.s Fald slap han fri af sit Fængsel, og længe skulde der ikke gaa, inden han atter lod høre fra sig.

Paa Herredagen i Odense 1526 blev Reformationssagen drøftet med stor Iver. Men Borgerne selv tog ikke her som andre Steder nogen Del i Striden. Det afgørende Brud med Fortiden skete Aaret efter paa Odense Herredag 1527, den 15. August, da Kongen tog den nye Lære i sin Beskyttelse og tillod, at den blev forkyndt i hans Rige, og samtidig blev det den katolske Gejstlighed tilladt at gifte sig.

Hvad de gamle Optegnelser beretter om hin hevægede Tid, er yderst kortfattet. Men bag de knappe Beretninger skimter man voldsomme Lidenskaber og stor Uro. Og Uroen var maaske større her end i andre Byer uden for Kjøbenhavn. Ti det synes, som om enkelte af Borgerne i Odense — i øvrigt den eneste By i Landet, hvor enkelte af Christjern II.s Byforordninger var kommet til Udførelse — stod i et nærmere Forhold til den fordrevne Konge, end Tilfældet ellers var i Provinsbyerne. Alt 1525 havde Regeringen forlangt, at Christjern II.s Tilhængere skulde stille Borgen for deres Tilstedeblivelse, og en af dem, en af Byens Rigmænd, Mikkel Klausen, arbejdede saa ivrigt for den fordrevne Konge, at Regeringen i 1531 lod hans Gods konfiskere.

Til denne politiske Spaltning af Borgerskabet kom endnu den religiøse. Ti her som alle Vegne havde den nye Lære vakt Befolkningen og tvunget den til at tage Parti, for eller imod. I 1527, hedder det, havde Bispen givet den ogsaa fra Kjøbenhavn velkendte Karmelitermunk, Poul Helgesen, et Kanonikat, fordi »han saa trolig havde staaet Bispen bi med at dæmpe de Bevægelser, der alt i nogen Tid havde ytret sig i Staden«. Men to saa voldsomme Naturer som Jens Andersen Beldenak og Poul Helgesen har vist ikke været særlig egnede til at mildne eller dæmpe. Den sidste fnyser over den »kirkerøverske Konge«, og den første skriver kort efter Herredagen et Hyrdebrev til Borgerne i Odense og den øvrige Almue i Stiftet, hvor han blandt andet siger, »at det var dem bedre at blive hængt i en Galge, end at efterlade Messen«.

Kampen mellem det Gamle og det Ny var da sikkert her mindst lige saa skarp som andre Steder. Da en Ildebrand i Februar 1529 fortærede den nordlige Del af Byen, fra Helligaandshuset bag Sildeboderne ud paa den anden Side St. Hans Kloster, beskyldte Papisterne øjeblikkelig Lutheranerne for at have paasat den. Der kan næppe være Tvivl om, at disse ogsaa fik Skyld for den hæftige Pest, den saakaldte »Engelske Sved«, der udbrød samme Aar ved Mikkelsdagstider og bortrev mange Folk i Byen.

Samtidig drog den gamle Bisp bort fra Odense — dog ikke for at forsvinde fra Skuepladsen, det gjorde han først, da han, efter at være slæbt bort fra sin Gaard

Kærstrup af den myrdede Otte Porsfelds Slægt efter mange Ydmygelser og store Lidelser, døde i Lybek 1537. Men i 1529, medens han endnu sad paa Bispegaarden i Odense, blev Jorden ham for hed under Fødderne. Han havde atter faaet et Par Processer paa Halsen og forudsaa med sit gode juridiske Hoved, at han ikke vilde slippe med mindre end at blive dømt til Tremarksmand som Løgner og Æreskænder. Derfor gik han i Tide. I 1529 »oplod« han Stiftet til Domprovsten i Viborg, Knud Henriksen Gyldenstjerne, mod en Afgift i Penge og drog bort, sikkert uden at efterlade sig noget Savn.

Det var her som alle Vegne særlig i den højere Borgerklasse, at den nye Lære fandt sine første Tilhængere. Borgmesteren i Odense, Mikkel Pedersen Akeley, lod saaledes paa egen Bekostning den senere saa bekendte Peder Plade, Sjællands første evangeliske Biskop, uddanne ved Universitetet i Wittenberg. Han var til omtrent 1530 Rektor ved Latinskolen i Odense og blev som saadan afløst af Frans Berg, den navnkundige Billedskærers Søn. Denne var bleven holdt over Daaben af ingen ringere end den fromme og troende Dronning Christine og opkaldt efter hendes Yndlingshelgen, Frans af Assisi, men var alligevel bleven grebet af den nye Lære og lagde blandt andet sin Iver for Dagen ved at gaa rundt om Natten og rive de Plakater ned, som Afladskræmmerne slog op paa Byens Kirkedøre om Dagen.

»Den udvalgte Biskop«, som Knud Gyldenstjerne kaldtes, var ikke den nye Lære fjendtlig stemt. Omtrent 1531 kaldte han, maaske efter Kongens Ønske, den virksomme Viborg-Reformator, Jørgen Jensen Sadolin, til Odense for at prædike den evangeliske Lære, — der alt havde fundet en Talsmand i Sognepræsten Hr. Jakob Frost til Albanikirken — i St. Knud. Det synes altsaa, at den nye Lære nu blev prædiket i to af Byens Kirker, men det var heller ikke efter alles Sind. Sadolin, om hvem den katolske Prior i Knudsklostret siger, »at han prædikede saa godt, at han prædikede Knud Gyldenstjerne ud af Stiftet og sig selv derind«, det vil sige, at han blev hans Eftermand, fremlagde paa Landemodet i Odense 1532 en Oversættelse af Luthers Katekismus, hvor han dog havde undgaaet at nævne Luthers Navn for ikke at irritere sine Modstandere, samt et af ham selv forfattet Formaningsskrift til Præsterne om at tage sig af den forsømte Børnelærdom, men det vakte en saadan Forbitrelse hos Papisterne, at de besluttede sig til at skille sig af med ham ved at slaa ham ihjel. Det var den biskoppelige Generalvikar, Niels Poulsen, der stod i Spidsen for Sammensværgelsen. Hvor vidt det er kommet, hvor megen Uro og hvilke Kampe der har fundet Sted, vides ikke, men Ophidselsen var saa stor, at Jørgen Sadolin, — efter at Sammensværgelsen imod ham var bleven røbet, — fandt det raadeligst at forsvinde en Tid fra Byen og tage mod den gamle Biskop Jens Andersens Tilbud om at søge Tilflugt paa hans Gaard Kærstrup.

Alt dette skete, medens Knud Gyldenstjerne var oppe i Norge for at forhandle med Christjern II. Da han kom hjem, fandt han det — efter Tidens Skik — rettest at foranstalte en lærd teologisk Holmgang mellem de to Partier og opfordrede Jørgen Sadolin og Niels Poulsen til at afgøre deres Uenighed ved en Religionsdisputats. Men i den led Katolikkerne et forsmædeligt Nederlag, og deres Forkæmper blev idømt en Mulkt for sin Optræden. Man kan derfor være vis paa, at den har været slem. Ti i Reformationstiden brugte man det groveste Skyts. Det er forholdsvis spagfærdigt, naar Prioren i St. Knuds Kloster som Svar paa en kongelig Ordre om at yde en tidligere Munk i Klostret nogen Hjælp eller give ham et Præstekald, kan

skrive, »at dersom han skulde lønne denne Munk for den Tjeneste, han havde gjort Klostret, da skulde det være med Galge og Stejle; ti han stjal en Guldkalk, som vejede to Hundrede ungerske Gylden, fra Klostret og løb bort med den og blev evangelisk Prædikanter«.

Frederik I.s Død 1533 var et haardt Stød for Reformationens Venner. I September samme Aar holdtes der Herredag i Odense, men der blev intet bestemt om det, som sysselsatte alles Tanker, Valget af en ny Konge. Lutheranerne holdt paa Kong Frederik I.s ældste Søn, den ivrige Reformationsven, Hertug Christian, hvis Valg vilde være ensbetydende med den nye Læres Sejr, Katolikkerne derimod ønskede den tolvaarige Hans, som de kunde haabe at faa opdraget i den katolske Tro. Og endelig sluttede Bønderne og især paa Øerne Borgerne sig til Haabet om atter at se den gamle Konge paa Tronen.

KONG HANS'S LIGSTEN

Men to Maaneder senere var der atter Stormandsmøde i Odense, og der gik Stemningen saa afgjort i Retning af Reformationen, at Rigsraadet sendte Knud Gyldenstjerne og syv gode Mænd med ham over til Kolding for at forhandle med Hertug Christian om hans Valg.

Forhandlingerne her trak imidlertid i Langdrag. Der kom først Enighed til Stede, da Budskabet kom, at Grev Christoffer af Oldenborg var gaaet i Land tæt Nord for Kjøbenhavn 22. Juni for at befri den gamle Konge og sætte ham paa Tronen. Den 4. Juli foretog Jyderne deres Kongevalg i Ry og den 9. Juli fulgte den fynske Adel sine jyske Standsfællers Eksempel og kaarede i den nu nedbrudte Hjallese Kirke, tæt ved Dalum, Christian III. til Konge.

Borgere og Bønder gik imidlertid ikke med Adelen, men slog sig — for en stor Del i alt Fald — paa den fangne Konges Parti og gjorde fælles Sag med Greven af Oldenborg. I deres Forbitrelse over den mod Christjern II. øvede Svig, vendte de sig først mod deres Biskop, der netop var den, som mod givet Ord og Lejde havde taget den gamle Konge til Fange. Uden for Svendborg laa hans Borg Ørkild; den drog de Svendborger Mænd imod, erobrede den og brændte den af til de nøgne Mure. I Odense laa hans Bispegaard, som takket være hans Formand i Embedet var stærkt befæstet og forsynet med baade Mure og Grave. Mod den gik de Odense Borgere i de nærmeste Dage efter Kongevalget, under Anførsel af en Skrædder, Henrik Skræp, der baade nu og senere optraadte som Folkeleder i Odense, og om hvem man mulig endnu har et Minde i Navnet paa Skræppestrædet paa den tidligere St. Jørgensgaards Grund. De vrede Bymænd slæbte Kanoner op paa Albani Kirketaarn og beskød derfra Bispegaarden, — altsaa det nuværende Frøkenkloster, — men da det ikke havde synderlig Virkning, gik de i Baade over Borgens Grav, hvor denne saa end har ført, lagde Risknipper og indtjæret Hamp klos op ad Porten, stak Ild derpaa og skaffede sig saaledes Adgang til Bispegaarden, som de plyndrede og delvis ødelagde. Derefter kom Turen til Dalum Kloster og Næsbyhoved Slot, som ligeledes blev brændt og ødelagt. Og endelig drog de ud fra Odense og Svendborg over det hele Fyns Land, understøttet af Bønderne og andre Bymænd, ødelæggende Adelens Gaarde og Borge over alt hvor de drog frem, helt op til den lille blomstrende Æbelø.

For Resten af 1534 synes Christjern II.s Tilhængere uforstyrret at have været Herrer i Odense. Men i det følgende Aar vendte Lykken sig, og Aaret 1535 blev et skæbnesvangert Tidsrum for Byen, mere rigt paa Ulykker end nogen anden Periode af dens Historie.

I Aarets første Maaned gik Christian III.s Feltherre, Johan Rantzau, efter at have dæmpet Bondeoprøret i Jylland, i Land ved Helnæs, medens Greven af Oldenborgs Tropper ventede ham ved Middelfart, og 20. Marts slog han dem paa Favrskov Bakker. Hele Fyns Land, hedder det, faldt nu Christian III. til Fode, kun *Odense forsøgte at sætte sig til Modværge.* Men dens Modstand var snart brudt; dens Forsvarsevne var kun ringe, og der var Uenighed imellem dens Borgere. Allerede 22. Marts underkaster den tidligere Borgmester, Mikkel Mule, og to af Raadmændene, — som sagtens har repræsenteret den besindige Del af Borgerskabet — sig Christian III. Stivere holdt Priorerne i Klostrene sig, de faldt først flere Dage senere til Føje, sandsynligvis tvungne dertil ved Troppernes vilde Plyndring i Byen. »De røvede ynkelig Byen og ihjelslog mange af Borgerne.«

Længere Tid tog det for Rantzau at gøre sig til Herre over Assens, og medens han var i Færd med at belejre den, gjorde Lybækkernes Førere, Grev v. der Høya og Nikolas v. Teklenburg, sig atter til Herrer i Odense. Nu gaar det paa ny løs med Plyndring og Brandskatning af den ulykkelige By og med haarde Straffedomme over dem, der har vist for megen Føjelighed over for Rantzau. Dog nævnes ved Navn kun een »fornem Borger«, Hans Høyer, som død paa Skafottet. Byen maatte betale en Sølvskat paa 2000 Lod, St. Knuds Kloster 800 Lod Sølv og 1000 danske Mark og St. Knuds Kirke alle sine hellige Kar og Klenodier paa fire Kalke nær.

Men Historien har dog opbevaret Navnet paa een Mand endnu, som blev mishandlet og pint af de lybske Landsknægte, sandsynligvis i Bispegaarden, og ikke som det skrives af hans Søn, i Provstigaarden, der i saa Fald skulde være rejst igen efter

1504. Det var Præsten Hans Madsen, som de handlede ilde med, dog ikke alene fordi han havde hyldet Christian III., men fordi de troede at kunne faa ud af ham, hvor Jakob Hardenberg til Sandholt havde nedgravet sine Penge. Under Mishandlingerne fik han Lejlighed til at høre Anførernes Aftaler og Planer om et forestaaende Angreb paa Johan Rantzaus Tropper. Det lykkedes ham at undslippe fra sine Bevogtere og flygte til Feltherren og meddele ham, hvad han havde faaet at vide, og derved fik han sin Del af Æren for den store Sejr paa Øksnebjærg, 11. Juni 1535, hvor bægge de lybske Anførere faldt og Fyn blev vundet for Christian III.

Men atter maatte den ulykkelige By holde for. Den 19. Juni gav Johan Rantzau den til Pris for sine Knægte. Et Par Dage senere kom Kongen selv dertil, og nu maatte Henrik Skræp og tre andre Borgere række Hals. Gustav Trolle, hvem Greven af Oldenborg havde udnævnt til Biskop i Knud Gyldenstjernes Sted, blev bragt ind til Byen, farlig saaret i Slaget paa Øksnebjærg, og døde af sine Saar; de to faldne lybske Feltherrer blev begravet i St. Knuds Kirke. Der blev udskrevet en Sølvskat af Øen paa ikke mindre end 40,000 Lod Sølv, og endelig gav Kongen 3. Juli Resten af Byens Borgere, der havde staaet ham imod, fuldstændig Amnesti og blev hyldet af de fynske Borgere og Bønder paa fynske Landsting paa Flakhaven.

Først et helt Aar senere, da ogsaa Kjøbenhavn havde anerkendt Christian III. som Konge i Danmark, fik Landet Ro, og Befolkningen kunde atter i Fred drive sine borgerlige Erhverv. Men nu kom de svære Skattepaalæg for at Riget kunde hjælpes paa Fode igen. 1536 maatte alene Klostrene i Landet yde 58,000 Lod Sølv. For at betale de 4000 Lod, som St. Knuds Kloster skulde af med, maatte man gribe til Sølvprydelserne paa St. Knuds Helgenskrin i Kirken. Benedikts syntes alt at være plyndret i 1534.

Men naar Odense efter denne Tid, — om end med Standsninger og Afbrydelser — tager til og udvikler sig til en stor og velstaaende By, saa er det ikke længer paa Grund af den døde Konges Ry og Berømmelse, men paa Grund af jævne Borgeres daglige Flid og Virksomhed. Det var Handel og Industri, som gjorde Odense til, hvad den er bleven.

IV.

HANDEL OG HAANDVÆRK FRA DE ÆLDSTE TIDER TIL SOUVERAINETETENS INDFØRELSE.

I Oldtiden og den tidlige Middelalder har Fjorden uden Tvivl skaaret saa langt ind i Land, at den har naaet helt op til Odense By, der saaledes har haft en lige saa gunstig Beliggenhed ved sejlbart Vand som andre danske Fjordbyer. Ved den historiske Tids Begyndelse var dog vist Aaen den nærmeste Vandvej. En Engstrækning, Skibsmaen, d. v. s. Skibs-Engen, minder endnu ved sit Navn om Skibenes Lade- og Losseplads ved Aaens vestlige Bred i Slutningen af det XIII. Aarhundrede.

Men det gik Odense Aa som de fleste andre Aaløb i vort Fædreland, den sandede stærkt til, og det blev efterhaanden mindre og mindre Skibe, der kunde flyde op til

Skibsmaen, medens det blev flere og flere større, der maatte losse og lade i Pramme og Lægtere uden for Aaens Munding. Allerede saa tidligt som i det XV. Aarhundrede ser man da ogsaa, at Odense Handelsmænd benytter Vejen over Kærtingefjord. Byen her ved Kærtingefjordens »Minde« eller Munding, Kærteminde, betragtedes tidligt som Odenses Udhavn.

I 1572 indtraf der en Naturbegivenhed, der for bestandig gjorde det af med Odense Aa som Handelsvej for andet end Baade. Der kom med en mægtig Vandflod en saadan Mængde Sand op i Aaløbet, at det blev »sat til« eller med andre Ord for-

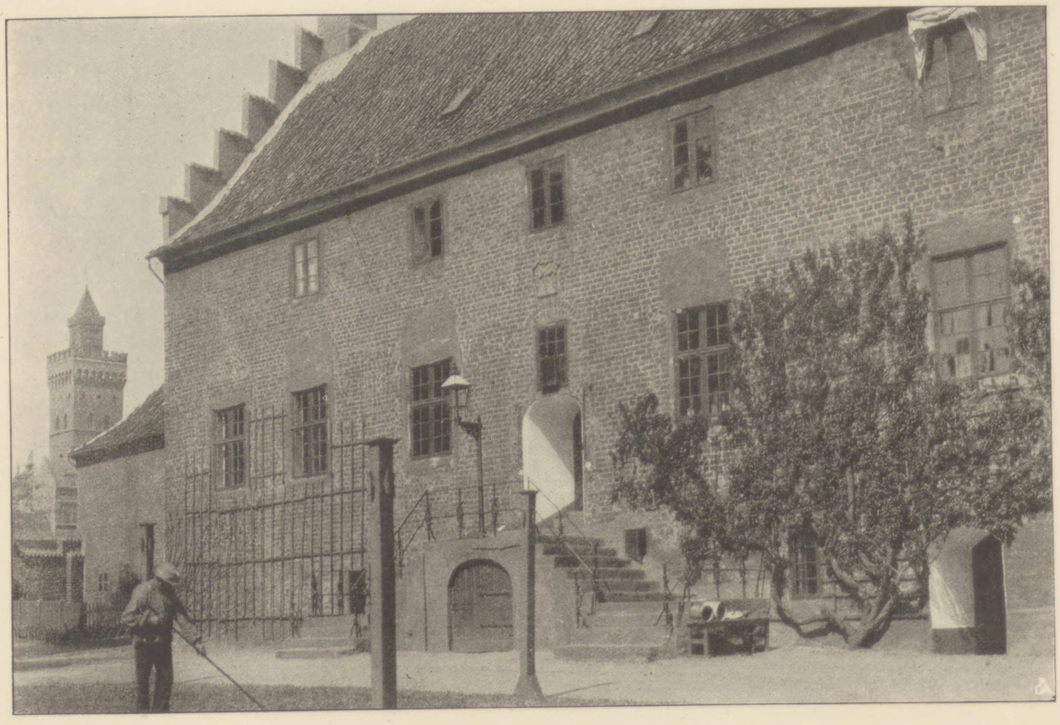

Jul. Folkmann fot.

FRØKENKLOSTRET

stoppet. Nu vendte Købmændene i Byen sig med saa meget større Iver til Vejen over Kærteminde, hvor de i det XVII. Aarhundrede havde deres »Kornspiker« eller Kornmagasiner og andre Pakhuse. 1588 havde Kærteminde fyrretyve Skibe og Skuder i Fart for Købmænd i Odense.

Ogsaa Munkebo inde i Bunden af Kærteminde Fjord var en Tid Losse- og Ladeplads for Odense, men de gammeldags Handelsmænd, der ikke holdt af Forandringer, vedblev nu som før at føre deres Varer over »Bogø Strand«, Navnet paa den Del af Odense Fjord, i hvilken Odense Aa falder ud. Indrettelsen af det ene Pakhus »Skibhuset« tyder dog paa, at Handelen ad denne Vej ikke var saa særdeles blomstrende.

Odense mange Gilder turde være et Vidnesbyrd om Handelsstandens Betydning i Middelalderen. Det St. Knudsgilde, der vist allerede var til, inden Kongemartyrens Helgennævnelse, antages nu at have været et Knud Hertugs Gilde, altsaa indviet til

Knud Lavard. Det synes paa en mærkelig Maade senere at være smeltet sammen med det fornemme Helligtrefoldighedsgilde, der her ligesom i Kjøbenhavn var det egentlige Købmandsgilde, som alle Byens Købmænd skulde være Medlemmer af. Ingen kunde dog blive Broder i Helligtrefoldighedsgildet uden at være optaget i St. Knudsgildet. I Gildeskraaen af 1476 — det er i øvrigt langt ældre — finder man den Bestemmelse, at der kun maa være tredive »Par Folk«, d. v. s. Brødre og Søstre. Det var altsaa et meget afsluttet Gilde og Købmændene en meget afsluttet Stand, idet der saaledes kun var tredive Storkøbmænd, eller hvad vi vilde kalde Grosserere, i Byen. De svarer sagtens til »Vantsniderne« eller Klædehandlerne i Kjøbenhavn og var som disse Byens rigeste og mest ansete Mænd.

Jul. Folkmann fot.

ALBANIGADE

Tyve Aar senere faar Helligtrefoldighedsgildet en ny Skraa, og af den ser man, at Medlemsantallet nu er sat til fyrretyve. Det vil altsaa sige, at Handelen i dette Tidsrum er taget saa stærkt til, at Købmandslavet, der sikkert var meget bange for at faa flere Medlemmer, end der var Fortjeneste til, havde udvidet sig med ti Medlemmer.

Andre Gilder, hvor Købmænd og »Embedsmænd«, d. v. s. Haandværkere mødtes, var blandt andre St. Laurentiusgildet, St. Annagildet og St. Gertrudsgildet. »Det Elende Gildelav«, — der var et meget fornemt Gilde, af hvilket høje Gejstlige, Adelsmænd og selv Kong Hans med Familie var Medlemmer — samt »Mariæ Psalters Broderskab«, som bægge blev stiftet i det XV. Aarhundrede, var væsentlig religiøse Gilder.

Den Strid mellem de indfødte og de fremmede Købmænd, som vi kender saa godt fra Kjøbenhavn, har ogsaa fundet Sted i Odense, hvor Faren for en Fortyskning paa Grund af de mange tyske Adelsslægter, der kom ind i Byen under Erik

af Pommern, vist har været større end andetsteds. I Kong Hans's Privilegier for Købmandsgildet af 1496 genfinder vi ganske de samme Bestemmelser for at indskrænke de Fremmedes Handelsfrihed, som vi kender fra Kjøbenhavn.

Fremmede Købmænd, som kom til Byen for at handle, — de hedder her som andetsteds »Gæster«, — maa ikke lægge sig i Herberge hos andre med deres Gods end hos Byens egne Købmænd, hos hvem de, — som det saa menneskekærligt hedder i Privilegierne — »bedst kunne undervises om Stadens Lejlighed, at de ej skulle forsømme deres Gods«. De maa, som alle Vegne i danske Købstæder, ikke uden særlig Tilladelse staa ude paa Marked længer end i tre Dage, dog ikke de sidste fjorten Dage før og ej heller de første fjorten Dage efter Jul og Paaske. Naar Byklokken lød, maatte ingen fremmede Købmænd købe eller sælge paa Markedet, men inden den lød, selv den tredie Dags Morgen, skulde det staa dem frit for at sælge. Købmandsgildets Oldermand og Kæmneren skulde sætte Pris paa deres Varer. De maatte kun sælge i større Partier. Salt, Staal, tysk Øl, Hør, Hamp eller andet sligt Gods kun i hele eller halve Læster og Skippund; Humle i Træmet (en Træmet var tolv Skæpper); Borgerlærred i Bolte (Ruller) og Klæde i hele Stykker, — alt i »ret, frit Marked«. Ej heller maatte nogen, hverken Byens Købmænd eller fremmede, »sælge ondt Gods for godt og ej heller paa det Marked, som godt Gods plejer at sælges. Hvo det gør, skal have det Gods, han sælger, forbrudt«. Ingen Odense Borger maa købe for de Fremmedes Penge, — altsaa gøre Indkøb for dem, hvorved de vilde faa Varerne billigere, — ej heller maa de Fremmede købe Huder og sligt af Haandværkerne, men »alle Gæster og vore Købmænd maa frit købslaa med hverandre i deres Gildehus, naar dem lyster«. Den, som køber noget, det være sig i eller uden for Gildehus, og drikker Lidkøb derpaa, »han skal holde Køb«.

Men til syvende og sidst kommer den aller vigtigste Bestemmelse, der brød de Fremmedes Magt og gjorde en Mængde dygtige, fremmede Købmænd til Borgere i Byen:

»Item ville vi og ej, at nogen udenlandsk Købmand skal ligge og købslaa her i Odense længer end et Aar, uden at han gifter sig inden samme Aarsdag eller ogsaa sætter vederhæftig Borgen, at han vil blive her i Byen til Stede.«

Det, der alt i en meget tidlig Tid har gjort Odense til en Handelsby, var dens Beliggenhed midt i Hjærtet af det frugtbare, velstaaende fynske Land. Den fynske Adel har fra gammel Tid følt sig knyttet til Øens Hovedstad. Odense blev netop derved sit Oplands Hovedstad paa en Maade, som vi ellers ikke kender noget Sidestykke til blandt vore danske Købstæder. Odense var ikke blot Adelens og hele Øens centrale Markedssted, den var tillige deres Tingsted samt Adelens politiske og sociale Mødested; her holdt de deres Raadsforsamlinger og Standsmøder, og her kom de sammen for at bilægge mulig Uenighed og for at more sig. De aller fleste af de fynske Adelsslægter havde deres egne Gaarde i Odense, og desuden havde de et fælles Forsamlingshus, »Adelens Gaard«, hvor de, som det hedder hos en Samtidig, »med stor Banket holdt en venlig og glædelig Omgængelse i nogle Dage«. Den laa, hvor den senere Borgerskole kom til at ligge, paa den sydlige Halvdel af det nuværende Raadhus's Grund. Paa Planen fra 1593 ser man den prydet med et Taarn. I Begyndelsen af det XVIII. Aarhundrede blev den nedrevet for at give Plads for den nye Landstingsbygning, der blev opført paa Grunden.

I hvor høj Grad Odense var den fynske Adels egen By, vil dog især ses af, at denne drog til Odense for at fejre Bryllup og Ja-Ord i St. Knuds Kirke eller paa Raadhuset, hvis Køkken, Stegers og Vinkælder var berømt over det hele Land. Ogsaa de velstaaende Borgere fejrede deres Brylluper her, og de fordrede ikke mindre god Levemaade end Adelen. »Førend denne Krig med vore Naboer«, hedder det omtrent 1660, »angik, var det kommet paa det højeste med Folks Overdaadighed, særdeles i Spise og Drikke. I min Fødeby (Odense) var de til en umaadelig Fraadsen fornemmelig hengivne, men Svensken bragte vor Diæt til en meget skikkelig Reduktion«.

Den tidlige Middelalder var Markedshandelens Tid. Det hjemlige Haandværk var endnu for lidet udviklet til at kunne tilfredsstille Befolkningen, og de fremmede Købmænd var mer end villige til at komme med deres Varer. De store Bymarkeder er her som andetsteds udsprunget af de store aarlige Sammenkomster, i den hedenske Oldtid de store Offerfester eller Tingfester, i den kristne Middelalder de store Kirkefester. I Tyskland og Flandern vidner endnu Ordet »Messe« eller »Kirchweih« om de nuværende Markeders kirkelige Oprindelse.

I Odense blev naturligvis Hellig Knuds Martyrdag, 10. Juli, paa hvilken det hele Fyen og Masser af Mennesker fra det hele Land strømmede til Odense til den højtidelige Messe, de prægtige Processioner og de Undere, der skete ved hans Grav, Midtpunktet i det store St. Knuds Marked. Ved Adelens aarlige Landemode, — tyvende Dag Jul, som det hed, altsaa 13. Januar — holdtes et andet stort Marked, der først gik af Brug, da Adelens Magt var bleven knækket ved Enevældens Indførelse, i Slutningen af det XVII. Aarhundrede. Men St. Knudsmarkedet, der blev holdt i den gode Aarstid, hvor Folk kunde rejse og færdes baade paa Sø og Land med større Sikkerhed og Magelighed end om Vinteren, var og blev dog det egentlige store Købestævne, som først mistede noget af sin Betydning ved Reformationen.

Byens almindelige Torvedage, hvor Borgerne forsynede sig med Fødevarer, var Onsdag og Lørdag. Her falbødes tillige, foruden Oplandets Produkter, Byhaandværkernes Arbejder. Disses Boder var særlig at finde paa Flakhaven. Paa »Fiskeboderne« derimod falbødes Fisk, Sild, Kød og Flæsk. Folk, der ikke førte »gode Varer«, altsaa førte hvad vi vilde kalde anden eller maaske en ringere Klasse Varer, skulde staa, med hvad de havde, paa Fisketorvet — »ved Tinget« — d. v. s. ovre ved Østkanten, ved Helliggæsthuset.

Uden for Torvetiden kunde man den Gang som nu til daglig gøre sine Indkøb hos Haandværkerne og faa sit Brød hos Bagerne og Kød hos Slagterne. Butiker fandtes ikke i de Tider. De Handlende havde Udsalg fra deres Vindue, — rettere vel fra en Luge, men Udtrykket Vindue i Betydningen Udsalgsvindue benyttes netop som Oversættelse for den i Slutningen af det XVI. Aarhundrede forekommende Betegnelse »Myropolium«. Man vil finde dette Ord paa Planen for 1593 for Jens Andersen Beldenaks Bispekancelli paa Flakhaven, der nu tjente til Apotek og vist tillige som en Slags Børs eller Basar. Slagterne havde Udsalg vester ude i Byen fra den saakaldte Kødskranke.

Man faar det Indtryk, at Torvehandelen og Markedshandelen er saa livlig i Odense ved Midten af det XVI. Aarhundrede, at det kniber med at faa Plads. Allerede Christian III. omgaas med den Plan at skaffe Byen et større Akseltorv, men det bliver dog først Frederik II., der gør Alvor deraf. Det var nu mulig ikke *alene* Hensynet

til Byens Torvehandel, der var bestemmende for Frederik II. Han synes at have haft i Sinde at tage længere Tids Ophold i Odense og omgikkes med Planer om at ombygge den gamle Bispegaard til et kongeligt Slot, men bestemte sig om og lod det gamle St. Hans Kloster indrette til Odense Slot. Men Kongens Udtalelse, at Byens Gader paa Torvedage er »helt forfyldt« af Heste, Kvæg og Fæ, tyder dog paa, at dette Hensyn har haft nogen Betydning. I 1581 blev da det nye Torv indrettet paa den gamle Albani Kirkegaard. Men ved Nedrivelse af Elende Lavs Gildehus — hvor Landstinget var bleven flyttet ind efter at have været holdt paa Flakhaven under aaben Himmel fra ældgammel Tid lige til 1569 — og Krageborg samt de andre Gaarde, der optog Grunden Syd for det Side 17 omtalte Stræde, blev Pladsen betydelig udvidet. Det var ved denne Lejlighed, at det gamle Albanistræde blev forkortet til Halvdelen af sin oprindelige Længde paa den østlige Side, og fik Navn efter Skomagernes Lavshus, ligesom at Nystræde — nu Torvegade — blev anlagt, og den gamle Albani Kirke, der alt under Christian III. havde maattet afgive Materiale til St. Knudskirkens Taarn, blev helt nedbrudt. Alt for at faa en ordentlig Torveplads og et Sted, hvor Hertug Christians (senere Christian IV.s) Hylding kunde foretages.

Som i alle Byer spillede Torvehandelen en stor Rolle, som det Sted, hvor Størsteparten af Befolkningen købte deres Levnedsmidler. Det maatte derfor ligge Øvrigheden særlig paa Sinde at ordne Omsætningen saaledes, at den fik det lideligste Køb paa sine Fornødenheder, og der blev derfor sat meget strenge Bøder og Straf for »Forprang« og deslige. Man maatte ikke gaa ud uden for Byen og købe Kul eller Ved fra Bøndernes Vogne, men skulde i alt Fald vente, til de var kommet inden for Møglebro eller Vesterport. Og hver den, der købte Høns, Æg, Fisk, Kød eller Flæsk, inden det kom paa Torvet, skulde staa en halv Time i Gabestok eller Halsjærn eller bøde tolv Mark til Byen.

Slutningen af det XVI. Aarhundrede og første Halvdel af det XVII. er Odense Bys store Handelsperiode. Sagnet om den rige Købmand Oluf Bager, der til Glæde for sin kongelige Gæst fyrede i Kaminen med Kanelenbark og Værdipapirer, vidner i al sin Overdrivelse om det Ry, Odense havde som Handelsby. Og ingen Handelsmand i Odense er bleven mere berømt, end netop Oluf Nielsen Bager. Han var selv Søn af en Odense Købmand, og Fader til flere Generationer af Handelsmænd, et Eksempel paa, hvad en driftig Mand kunde drive det til i Danmark paa hin Tid, hvor Hansestædernes Magt netop var bleven brudt. Ligesom Hans Mule, Jørgen Kotte, Otto Knudsen og andre af Byens rige Mænd havde han grundlagt sin Formue ved den indbringende Studehandel, som ellers var forbeholdt Adelen, men som enkelte Odense Borgere maa have haft et særligt Privilegium paa. Under den nordiske Syvaarskrig blev han Leverandør til Regeringen af Soldaterklæde og vandt ved sin Optræden Frederik II.s Tillid i den Grad, at han fik Lov at slaa Mønt i Odense. Og Kongens Gunst har sikkert kun bragt hans Velstand til at vokse. Han drev som sin Fader ogsaa stor Handel paa Stockholm, hvorhen han paa egne Skibe sendte Korn, Klæde og Øl, — Odense Øl var i det XVI. Aarhundrede og langt ned i Tiden berømt viden om og eksporteredes i store Mængder.

Et Vidnesbyrd om Handelens Betydning i Odense og den derved vundne Rigdom og Velstand har man i den for denne By ejendommelige Omstændighed, at saa mange Borgerslægter lod sig adle. Det var dem, der af den gamle Adel, til hvilken de i øvrigt stod i det bedste Forhold, kaldtes »den Odense Adel«. Det synes, som om

Købmændene her, selv om de ikke søgte slig Ophøjelse, blev betragtet som mere fornemme end andre Bymænd i Landet. Oluf Bager, der ligesom andre Handelsmænd satte sin store Formue i Bygaarde og Jordejendomme, men som ikke lod sig adle, kaldes i Kongens Breve: »Os elskelig!« Hans Søn fik ogsaa denne ellers kun Adelsmænd tilkommende Tiltale, og en anden Borger, Hans Stryg, kaldes endog »Velbyrdig!« Det var nu ikke saa underligt, om Grænserne blev noget usikre; ti hvem kunde lade være at give de rigeste og mest fremtrædende Mænd i Byen adelig Titulatur, naar der var saa mange mindre fremtrædende baa-

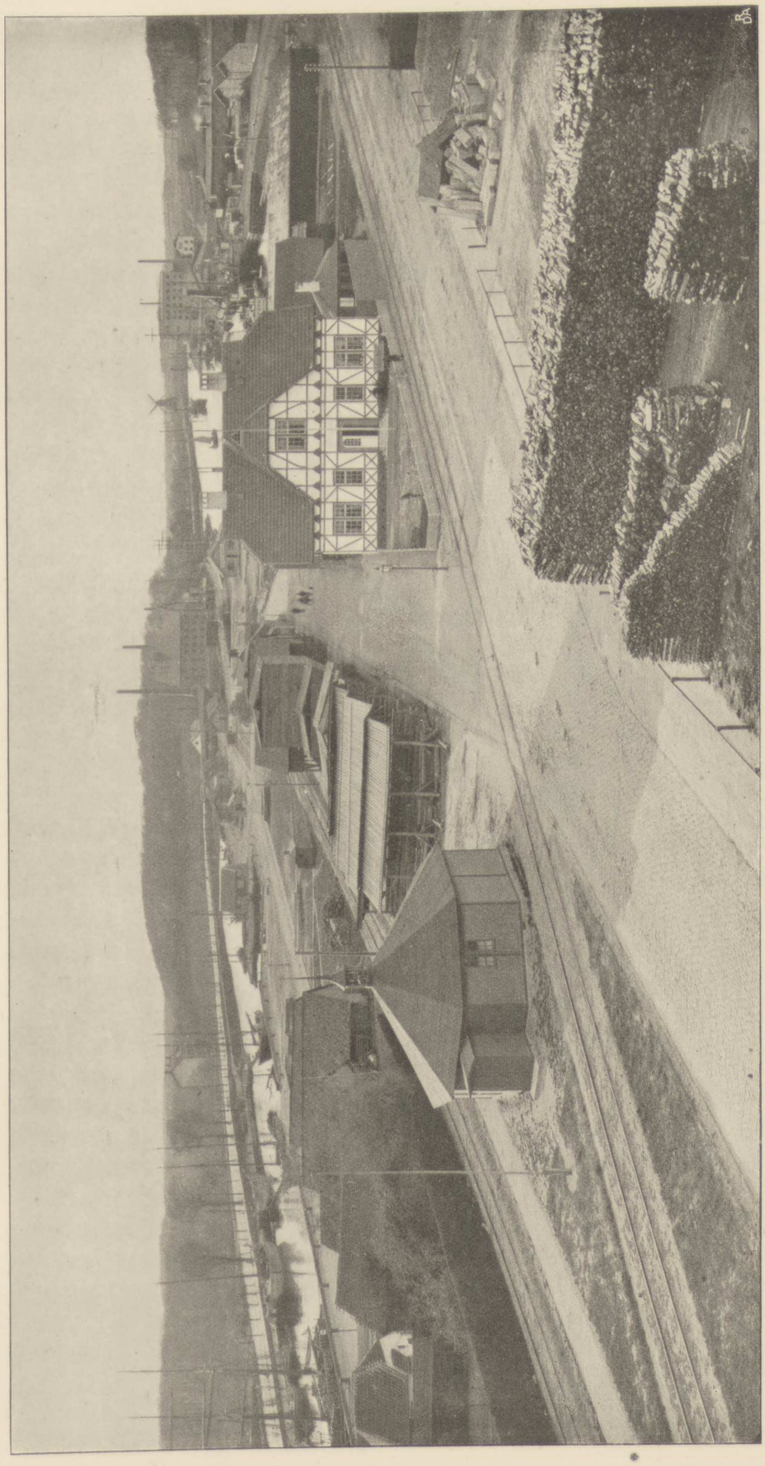

HAVNEN

Jul. Folkmann fot.

de af dansk og fremmed Adel, — Ammersbacher, Brixener, Borcharder, Sperlinger og andre — der kunde gøre Fordring derpaa.

Med Kejserkrigen 1626—1629 begyndte der for Odense som for vort Land i det hele taget en Nedgangsperiode, der strakte sig over mange Aar. Hvis man i den stærkt voksende Byskat, det efterhaanden blev paalagt Odense Borgere at udrede, havde en Maalestok for Byens tiltagende Velstand, vilde det se meget straalende ud for Odenses Vedkommende. I Slutningen af det XVI. Aarhundrede betalte Byen 300 Mark — 100 Rdl. — i aarlig Skatteafgift, men i 1625 var den alt oppe paa 550, i 1650 paa omtrent 1100 og 1656 paa 2141 Rdl. Men denne høje Skat er mere et Udtryk for Regeringens Pengetrang, end for Borgernes Skatteevne, og den blev saa meget mere følelig, som de to Krige, Kejserkrigen og Torstensonfejden, havde bragt Byen store Udgifter. Den maatte i 1627 alene i Krigsstyr betale 2288 Rdl. og i 1643 3000 Rdl. og var i det hele, som Frederik III. skriver i 1654, »formedelst sidste Svenske Krig kommen saa meget til agters, at den ikke kunde betale sine Skatter.« Kongen ønskede, at Rigsraadet skulde overveje, hvad der kunde gøres for at komme Byen til Hjælp, men alle Forsøg i den Retning blev uden Følger ved den faa Aar senere udbrydende Krig med Sverige, der bragte saa store Ulykker over det hele Land, og som netop blev besluttet paa Herredagen i Odense 1657.

Et halvt Aar senere drog den svenske Konge ind i Odense, der holdtes besat, saa længe Krigen varede. Til Trods for Trusler om Hærgning og Plyndring synes Byen ikke at have lidt nogen egentlig Overlast, men den Naade, Kong Carl Gustav havde lovet at udvise mod den, maatte den betale noget dyrt, idet der straks blev paalagt den en Brandskat af 15,000 Rdl., hvoraf de 6000 allerede blev betalt 25. Februar, en Uge efter Fjendens Ankomst. Resten fik Byen Henstand med, men maatte betale den i Juni Maaned s. A.

Da de danske Tropper og de kejserlige, brandenborgske og polske Tropper i November 1659 samledes paa Fyen, begyndte det at se ret truende ud for Odense. Sejren ved Nyborg 14. November bragte vel Fred for Svensken, men nu kom Hollændere og andre i Indkvartering, »den ganske By til Ruin«, som dens Biskop siger. Byens Indtægt var under Krigsaarene sunket ned til 43 Mark, og da Freden endelig blev sluttet i 1660 havde den en Gæld af 14,395 Rdl. I et Bønskrift til Regeringen om Lettelse af den uudholdelige Indkvarteringsbyrde erklærer da ogsaa Magistraten, at Odense er den By af alle, »som har lidt mest under Krigen«.

Det er atter Odenses heldige Beliggenhed som Midtpunktet og Hovedsamlingsstedet for den fyenske Ø, de store Markeder, de mange adelige og kirkelige Standspersoner osv., der har fremmet Haandværket i Odense og paa visse Omraader bragt det op paa et højere Standpunkt, end det indtog i andre danske Byer, hvor Befolkningen ikke stillede saa store Fordringer til Kunsten, som i den fornemme Bispe- og Adelsby.

I Odense som alle andre Steder har den velhavende Købmandsstand snart hævet sig over Haandværkerne. Købmændene dannede Byernes Patriciat, og blandt dem toges alt i meget gammel Tid Byens Borgmestre og Raadmænd, altsaa de ledende og styrende Mænd. Den første Borgmester, der nævnes i Odense, dør allerede 1352. Men der maa tidligt have været Rivninger mellem de to Partier, eller i alt Fald maa der i Haandværkernes brede Lag tidligt have gjort sig et Ønske gældende om ogsaa at faa Indflydelse paa Byens Sager, ti i 1422 tilstiller Erik af Pommern de

danske Købstæder en Skrivelse, hvori det bl. a. hedder, at ingen Haandværker maa blive Borgmester eller Raadmand, hvilket skal være »andre Borgere« og Købmænd forbeholdt. Og for at faa Orden i Forholdene paabyder han, at Købmænd skal nære sig ved deres Handel og ved Brygning, Haandværkere, — i Tidens Sprog »Embedsmænd« — skal bjærge sig ved deres »Embede«, d. v. s. Haandværk. Og dette maa kun drives i Byerne.

Under Kong Hans gentages den Bestemmelse, at ingen Haandværker maa blive Borgmester eller Raadmand, men der tilføjes: med mindre han vil opgive sit Haandværk. Og det kunde være naturligt nok, ti Magistraten førte paa Embedsvegne et vist Tilsyn med Haandværket, ikke blot med Varernes Godhed, men ogsaa og særlig med Priserne, som den skulde sætte paa de forskellige Varer efter Tid og Lejlighed. Haandværkerne var nu dog ikke udelukkede fra al Indflydelse paa Byens Ve og Vel. Ved forskellige Lejligheder ser man, at de blev tilkaldt lavsvis, naar en særlig vigtig Sag skulde afgøres. Det var ganske vist ikke alle Lavene, der blev raadspurgt; man synes at have ladet sig nøje med at henvende sig til de fornemste: Skomagerne, Skrædderne, Skinderne og Smedene. Til de sidste hørte ikke blot som nu Grovsmede og Kleinsmede, men tillige Knivsmede, Kobbersmede, Grydestøbere, Pladeslagere (Harnisksmede), Remmesnidere, Sværdfegere, Sadelmagere og Kandestøbere. Senere kom ogsaa Segermagerne d. v. s. Urmagerne til.

Det var i 1565 i Anledning af Salget af et Bystræde, at Magistraten tilkaldte de nævnte fire Lav for at høre deres Mening, inden den raadede over Byens Ejendom, men det var ikke altid, at den var saa hensynsfuld. Naar man imidlertid ser, at den i 1648, da den ønskede at indsende et Andragende til Rigsraadet om at faa Raadstueretten i Odense ophøjet til en Overret, henvendte sig til otte af Lavene for at faa deres Medunderskrift, kan dette dog vist kun opfattes som et Udtryk for Haandværkernes voksende Betydning i Byen. Men Odense, hvor Dronning Christine havde holdt sit Hof, hvor Klavs Berg havde arbejdet og udført sin pragtfulde Altertavle, Odense med sine mange adelige Beboere og sine velstaaende og til dels kunstelskende Borgere, har netop i Slutningen af Middelalderen og Begyndelsen af den ny Tid været den By i Landet, hvor der var de bedste Betingelser for Udviklingen af en dygtig Haandværkerstand. Det er meget betegnende, at Odense i Tiden umiddelbart før Reformationen er berømt for sine prægtige Guldsmedearbejder. Og det er ikke mindre betegnende, at et af de skønneste Guldsmedearbejder, der er gjort ikke blot i Danmark, men maaske Norden for Alperne, Christian IV.s pragtfulde Krone, der trods Tidernes Ugunst endnu er bevaret og ligger paa Rosenborg, er gjort i det XVI. Aarhundredes sidste Aarti af Guldsmeden Didrik Fyren i Odense.

Det har da ogsaa sin Interesse at se, at da der i Tiden kort efter 1630 bliver Misfornøjelse og Uro, der tales endog om »ikke ringe Nattetumulter«, til dels blodige, blandt Byens Borgere i Anledning af Paaligning af Fattigskat, finder man en Guldsmed i Spidsen for Urostifterne.

Grunden til, at Haandværkerne i Odense som andetsteds havde vanskeligt ved at tilkæmpe sig en Plads i Samfundet i lige Højde med Købmændene, laa i selve Tingenes Natur. Det var Haandværkerne, som gennem personligt Arbejde forsynede de andre Samfundsklasser med alle de Ting, de havde Brug for i det daglige Liv. Men personligt Arbejde for andre har altid her i Norden præget sin Udøver som staaende i underordnet Forhold til den, der nød godt af hans Arbejde. Det fremgaar

alene af den middelalderlige Betegnelse for Haandværk, »Embede«, som afledes af det gotiske Ord *andbahts*, som betyder »den som tjener«. Endnu væsentligere var det, at Haandværket i Middelalderen og endnu længe efter kun formaaede, — tit nok endda med Nød og Næppe — at brødføde sin Mand, medens Handelen kunde kaste Formuer af sig og gøre sin Mand rig, ikke blot paa Penge og Gods, men paa Ære og Anseelse blandt alle sine Medborgere.

Gennem deres Lavsrettigheder havde Haandværkerne i Virkeligheden Monopol paa deres Arbejde. Hvert Lav kunde — ved at vanskeliggøre Tilgangen til Lavet, d. v. s. ved at fordyre den — selv bestemme, hvor mange Mestre, der maatte være i Lavet. Fremfor alt gjaldt det at forhindre, at der kom Folk ind, som ikke vilde føle sig bundet til Lavet og kunde tænkes at ville bringe noget fremmed og nyt ind. Derfor begunstigedes paa alle Maader Tilgangen af Lavsmestrenes Sønner og af unge Mestre, som vilde gifte sig med Lavsmestres Enker eller Døtre.

Men det var ikke nok med at bestemme Mestrenes Antal og passe paa, at der ikke blev flere Mestre, end der var anstændigt Arbejde til; man begyndte tidligt at bestemme, hvor mange Svende hver Mester maatte have. Dermed raadede de faktisk over Produktionen. Der maatte ikke bringes saa meget Arbejde til Torvs, at Priserne gik ned, og der maatte ifølge Lavsrettighederne ikke komme fremmede Arbejdere til Byen, som vilde præstere billigere Arbejde end de hjemlige, lavsberettigede Haandværkere, der svarede Byens Skat og Tynge og derfor kunde fordre at blive beskyttede i deres Næring og Bjæring.

Men hvem det gik ud over, var Borgerskabet, som kun ved de aarlige Markeder kunde skaffe sig billigt fremmed Arbejde, men som til daglig maatte tage, hvad der bødes det og til den Pris, Lavene satte paa deres forskellige Varer. Kongerne maatte da ogsaa stadig gribe ind for at skaffe Befolkningen deres Fornødenheder til skelligt Køb. Det var sagtens i Odense som i andre Byer Bagerne og Skomagerne, der særlig drev deres Priser i Vejret, og som i den Anledning stadig fik Advarsler og Formaninger. Kong Hans ophævede i 1507 alle Skomagerlav paa Grund af Menigmands Klage over deres ublu Priser, og 1525 gaar Frederik I. endnu videre og ophæver alle Lav paa Grund af den Splid, Tvedragt og Ulydighed, de afstedkom blandt Almuen.

Efter Reformationen finder vi imidlertid Lavene i fuld Kraft igen. Christian III. tilføjede Lavsvæsenet det første alvorlige Slag, idet han ophævede deres ældgamle, fra Gilderne arvede Jurisdiktionsret over Lavsbrødrene. Frederik II. paalagde atter Magistraten i Byerne at sætte Priserne paa de vigtigste Livsfornødenheder, og sukkede, som hans Fader havde gjort det før ham, og som hans Søn gjorde det efter ham, over Manglen paa dygtige danske Haandværkere, en Mangel, der særlig maatte blive følelig under en Periode som hans og Christian IV.s, hvor der blev bygget saa overordentlig meget. Der kom derfor paa den Tid, — Slutningen af det XVI. og Begyndelsen af det XVII. Aarhundrede — en stor Mængde nederlandske og tyske Haandværkere ind i Landet.

Den gamle Lavsindretning havde i Virkeligheden overlevet sig selv. Lavshaandværkeren kendte ikke noget større Ideal, end at kunne levere lige saa godt og »ustraffeligt« Arbejde, som hans Forfædre havde gjort før ham, — om at følge med Tiden og tilegne sig, hvad godt der kom af nyt, var der ikke Tale. Og under den Mangel paa Konkurrence, der var Lavenes vigtigste Forret, svandt ogsaa den per-

sonlige Dygtighed. Der kom den Tid, hvor det for den vordende Lavsmester var af større Betydning at kunne give et flot »Igangsgilde« end at kunne lave et godt og ustraffeligt Mesterstykke.

Christian IV., der lagde saa stor Interesse for Købstædernes Udvikling for Dagen, var overbevist om Lavenes Skadelighed. I 1609 udstedte han en Forordning paa Grund af de Odense-Skomageres ulidelige og ubillige Pris paa deres Skotøj, ifølge hvilken enhver inden- eller udenlandsk Skomager, ligegyldigt hvor han havde Bopæl, skulde have Lov at falbyde Skomagerarbejde i Odense paa Torvet hver Onsdag og Lørdag, ligesom Bønderne i Omegnen maatte sælge deres Brød paa Byens Torv paa Grund af Bagernes grove Priser. Og i 1613 greb han endelig til det sidste Middel at ophæve den gamle Lavsforfatning for efterhaanden at indføre en ny og mere tidssvarende.

Jul. Folkmann fot.

OLUF BAGERS GAARD

Dette lykkedes imidlertid ikke; de gamle Lavsvaner var for indgroede til saaledes ved et Magtbud at lade sig udrydde. Der skulde hele den enevældige Konges Magt og mange drøje Tider til for at faa Lavsvæsenet bragt ind i andre og bedre Spor.

V.

ODENSE UNDER ENEVÆLDEN.
BYENS HISTORIE OG NÆRINGSLIVETS UDVIKLING FRA 1660 TIL 1848.

Det Billede, der i det foregaaende er givet af Odense Bys Udseende og Udstrækning, slutter sig nøje til den store, smukke Plan fra 1593. Den viser Byen paa Højdepunktet af dens Velmagt, i dens Storhedstid, som man i de kommende, mange og trange Nedgangsaar mindedes som de gode, gamle Dage.

De Saar, som Krigsaarene og Begivenhederne ved Midten af det XVII. Aarhundrede slog Byen, og særlig Svenskernes Besættelse i 1659—1660, var saa alvorlige, at dens Udvikling blev lammet for et Hundredaar og mere. De forladte, »øde Gaarde«, som man endnu i et Antal af mellem 20 og 30 kunde finde rundt omkring i Byen endnu en Menneskealder senere, vidnede for de dalevende højt nok om, hvor vanskeligt den havde ved at komme til Kræfter igen. Selv Regeringen havde ondt ved at sætte de offentlige Bygninger i Stand efter Krigen. I Odense stod saaledes Slottet endnu 1702 — og sagtens lige til 1719 — med sine forskudte Mure som Minde om Svenskekrigens Uhygge. Men endnu i vore Dage behøver man kun at kaste et Blik paa Kortene for at se, at Byen i 1760 ikke er vokset ud over sine Grænser fra 1593. Det er i Virkeligheden først i det XIX. Aarhundrede, at Odense har udviklet sig paa ny.

Og vil man have et Bevis endnu, veltalende i al sin Korthed, for Byens lange Stilstandsperiode, behøver man kun at tænke paa den Bro, som Frederik II. i 1580 fandt saa nødvendig for Byen, og som han gjorde Forberedelser til, men som først blev til Virkelighed omtrent 300 Aar senere, nemlig da Albani-Broen i 1856 blev anlagt omtrent paa det af ham udpegede Sted.

Uden for Byen kommer der i det første hundrede Aar saa godt som intet nyt til, — med andre Ord: den holder sig væsentlig inden for de gamle Grænser. Paa den sydlige Side af Aaen var der saaledes før 1760 saa godt som ingen Bebyggelse ud over »Sukkerhuset« og »Grynhuset«, som netop da var bleven anlagt ved Vejen til Møglebro, umiddelbart Syd for denne. Mod Nord fandt ingen Udvidelse Sted i denne lange Tid; mod Øst var alt en Forstad »uden for St. Jørgen« fremstaaet før 1660, og i 1735 blev Byporten flyttet længere ud, saa denne Forstad kom med ind i Byen. Senere, hen i det XVIII. Aarhundrede, fremstod der ogsaa en Forstad uden for Vester Port, og denne ringe Udvidelse i Længden langs Hovedgaden var tilstrækkelig i dette Tidsrum af næsten 200 Aar. Først i det XIX. Aarhundrede begyndte Byen at vokse videre mod Syd ud ad Møgleport-Brogade, som 1844 fik Navnet Frederiksgade efter den til Frederiksbro omdøbte Møglebro. Og i 1847 skyder den endelig frem mod Nord, da Kongensgade og Grønnegade bliver anlagt. Indenfor foregaar der nogle mindre Forandringer. Gadenavnet »Sildeboderne« forsvinder, og Gaden kaldes nu »Store Gade« eller »Bredegade« lige hen til Begyndelsen af Over- og Nedergade. »Korsgade« fremkommer som Betegnelse for Passagen fra Fisketorvet over til Skomagerstræde, der ogsaa undertiden kaldes Smedestræde. Dansestræde opstaar, Hans Jensens Stræde nævnes alt i 1643, medens det mærkelige Gadenavn »Ramsherred« først kommer op i det XVIII. Aarhundrede.

Om Albanitorvets Fremstaaen har vi talt i det Foregaaende. Det stod oprindelig ikke i saa aaben Forbindelse med Flakhaven som nu, men kun ved et Stræde mellem det gamle Bispekancelli og Kirkegaarden paa den ene samt Adelens, senere Landstingets Gaard og Hovedvagten paa den anden Side. Først i 1857 blev Kancelliet nedbrudt, og — en Menneskealder senere — den gamle Latinskole, hvorved St. Knuds Kirke kom til at ligge frit.

Reformationen havde bragt det gamle Sortebrødrekloster til at forsvinde; i dets Sted fandt man nu en Kirkegaard. Den havde lavet Graabrødreklostret om til et Hospital, tilintetgjort Helligaandshuset, gjort Jens Andersen Beldenaks Bispegaard om til et kongeligt Slot for en lille Tid; dernæst, efter at det var flyttet ud til St. Hansklostret, hvor den nye »Odensegaard« fremstod, var Bispegaarden bleven Oluf Bagers Ejendom for fra ham at gaa over til en Del adelige Slægter og endelig 1716 at blive forandret til et adeligt Frøkenkloster, stiftet af den lærde Karen Brahe.

En Mængde statelige Gaarde, bygget af adelige Herrer eller af velfornemme Borgere i Byen, var fremstaaet som Udtryk for dens Velstand. Træhuse og klinede Lerhuse blev færre og færre, Svineriet i Gaderne med den stigende Kultur forhaabentlig noget mindre, og almindelig Oplysning og Dannelse noget større, om end det gik langsomt. Men Odense kunde ikke alene bramme af sine tre Latinskoler, men tillige fra 1623 af det nye Gymnasium, som Christian IV. lod indrette i »Omgangen« mellem St. Knuds Kirke og Kloster. Ogsaa det, oprindelig et Vidnesbyrd om Byens Anseelse, kom til at vidne om dens Nedgang. Det begyndte med fire og havde snart efter fem Professorer, men var i Slutningen af det XVIII. Aarhundrede, efter en Tid at være gaaet helt i Staa, bragt saa langt tilbage, at det kun kunde fremvise een Professor og een Elev.

Det var Krigene, der havde givet Odenses Sundhed et Knæk, men det var Regeringsforandringen i 1660, der gjorde Sygdommen kronisk og tog Kræfterne fra Patienten. Odense var bleven til det, den var, ved sin Beliggenhed som Midtpunktet paa Herregaardsøens Land. Det var en Adelsby, og med Adelens Svækkelse eller Forarmelse maatte Odense miste en af sine vigtigste Livskilder. Den gamle danske Adels Nederlag ved Enevældens Indførelse viser sig da ogsaa som en af de væsentligste Aarsager til Byens Tilbagegang. Haandværkerne kunde ikke faa Arbejde, eftersom fornemme Folk maatte indskrænke sig til det aller nødvendigste og ikke lod udføre andet og mere »end hvad de knap og nap kunde behøve«. Købmændenes Handel var standset, ti Landet laa øde, og der var intet at udføre. Og da ingen havde Raad til at købe, var der heller intet at indføre.

Men derimod var der nok at betale til. Indkvartering og Skatter i en Evindelighed. Adelige og borgerlige Familier maatte gaa fra Hus og Gaard, Ejendommene stod og forfaldt, og det kom af og til om Natten til blodige Optrin i Byens Gader. Byen kunde kun udrede mellem Halvdelen og Totredjedelen af de udskrevne Skatter, og Klagerne over Byens »overmaade slette Tilstand formedelst de idelige Skattepressurer og Næringens mærkelige Aftagelse« bliver ved at lyde hele Aarhundredet ud.

Det er da ogsaa et sikkert Tegn paa Nedgang i Bytradition og borgerlig Selvfølelse, at det ikke længer er Odense Mænd, der bliver Borgmestre og Raadmænd, men fremmede Folk, — Folk uden Rod i Byen, uden Navn i dens Historie. Nej, den gamle Glans var borte.

I Begyndelsen af det XVIII. Aarhundrede spores der Tegn til, at det lille Bysamfund er ved at komme ind i lysere Forhold. Ligesom det Kjøbenhavnske Kompagni under Belejringen og de første haarde Aar efter Krigen ganske havde indstillet sine Sammenkomster og sin Fugleskydning, saaledes var ogsaa al Selskabelighed og Lystighed af den Art gaaet i Staa i Odense under de trykkede Tider. Men i 1704 tager Borgerskabet fat paa ny og ansøger om Tilladelse til at oprette et Skyttelav for atter at pleje den gamle fornøjelige Øvelse, med efterfølgende Gilde paa Raadhuset. Da de netop vælger den samme Dag, som det gamle Købmandsgilde havde fejret sin store aarlige Fest paa, Kristi Legemsdag, kan man sikkert, som alt Engelstoft har gjort opmærksom paa, gaa ud fra, at det nye Skyttelav i Virkeligheden var en Genoplivelse af det middelalderlige Købmandsgilde.

Ved et Tilfælde havde man i 1682 gjort den Opdagelse, at Odense Fjord kunde besejles af Kuffer og Galeaser lige til Stige Strand, en halv Mils Vej fra Aamundingen. Men foreløbig var det mest hollandske Skippere, som løb herind og hentede Byens Varer, og Odenses Søhandel var ikke mere bevendt, end at den i 1710 kun havde fem Skippere. Den besværlige Transport af Varer paa Akse ad den elendige Kørevej til Stige Strand, der fik Ord for at være den sletteste Vej i Landet, hvilket vil sige ikke saa lidt, hindrede Udviklingen af Byens Søhandel, og den gamle Vej over Kerteminde synes ikke længer brugbar. Allerede dengang fremkom Tanken om en Kanal fra Byen ud til Fjorden, og der blev 1717 udarbejdet et Kort, paa hvilket den projekterede Kanal blev indlagt, men Frederik IV. tog sig med al sin Interesse for Odense ikke af Planen. Og det varede næsten hele Aarhundredet ud, inden der blev taget fat paa Sagen. Endelig, 1796, paabegyndtes Udgravningen af Kanalen, der betegner et nyt, stort Kapitel i Odenses Historie, og i 1804 var den færdig, foreløbig kun med 8 Fods Dybgaaende.

Imidlertid lod de Odense Købmænd deres Varer køre paa Vogne og stage i Pramme ud til Stige Strand, for at indlades der, og det blev flere og flere Ladninger, der sendtes af Sted. I 1735 gaar Odense Skippere atter i Fart med deres Bys Produkter paa Norge og paa Lybæk, og i 1769 tæller Byens Flaade 19 Skibe, mest Jagter og Galeaser. Men Odense var endnu ikke saa vidt, at den havde sin egen Toldbod. Toldbetjenten maatte i sin egen Gaard holde Oplagsplads og Pakhus.

Uagtet der i den senere Middelalder flere Gange udtales Frygt for, at det berømte Odense Øl skal blive »forarget«, det vil sige blive slettere brygget end før, havde det dog endnu ved 1702, da den engelske Gesandtskabssekretær Vernon rejste gennem Byen, ikke tabt sig. Han giver det Ord for at være fortrinligt, og han sammenligner det med Nottingham eller Derby Øllet, og da han selv er Englænder, maa hans Ord vel staa til Troende. Det var da ogsaa ved Siden af Korn en af Byens største Udførselsartikler. Dernæst Skomager- og Sadelmagerarbejde, Knive og især Handsker. De var berømt fra gammel Tid. »De Odense Handsker«, hedder det 1787, »søges med Begærlighed over hele Europa og ernærer i Staden mange Familier.« Det var især Joh. Math. Lahn, der bragte Handskemageriet i Odense op paa et saa højt Standpunkt, men det var fra gammel Tid hjemmehørende i Byen. I 1683 fandtes der allerede 11 Handskemagere i Odense, men 39 i 1755 og 46 i 1765.

Derimod var der i 1683, netop da Parykraseriet begyndte, kun een Parykmager i Odense. Var det, fordi Moden ikke var kommet hertil endnu, eller var det, fordi Folk endnu sad for smaat i det, saa de ikke havde Tid til at tænke paa slige à la

modiske Opfindelser? Nok er det, — Parykmageren maatte opgive at nære sig af sit Haandværk og trække i Kongens Tøj for at bjærge Føden.

Da Parykkerne endelig kommer paa Moden i Odense ogsaa, synes man at have foretrukket at forskrive dem fra Kjøbenhavn og andre Storbyer fremfor at lade dem lave i sin egen By. Ti paa en Tid, hvor alle skulde gaa med Paryk, og hvor selv en ringe Hører ved Latinskolen kunde smykke sig med ikke mindre end fire forskellige Sæt Lokker, synes der ikke at have været nogen Parykmager i Byen før 1764, men saa dukker der ogsaa pludselig hele fire op paa een Gang.

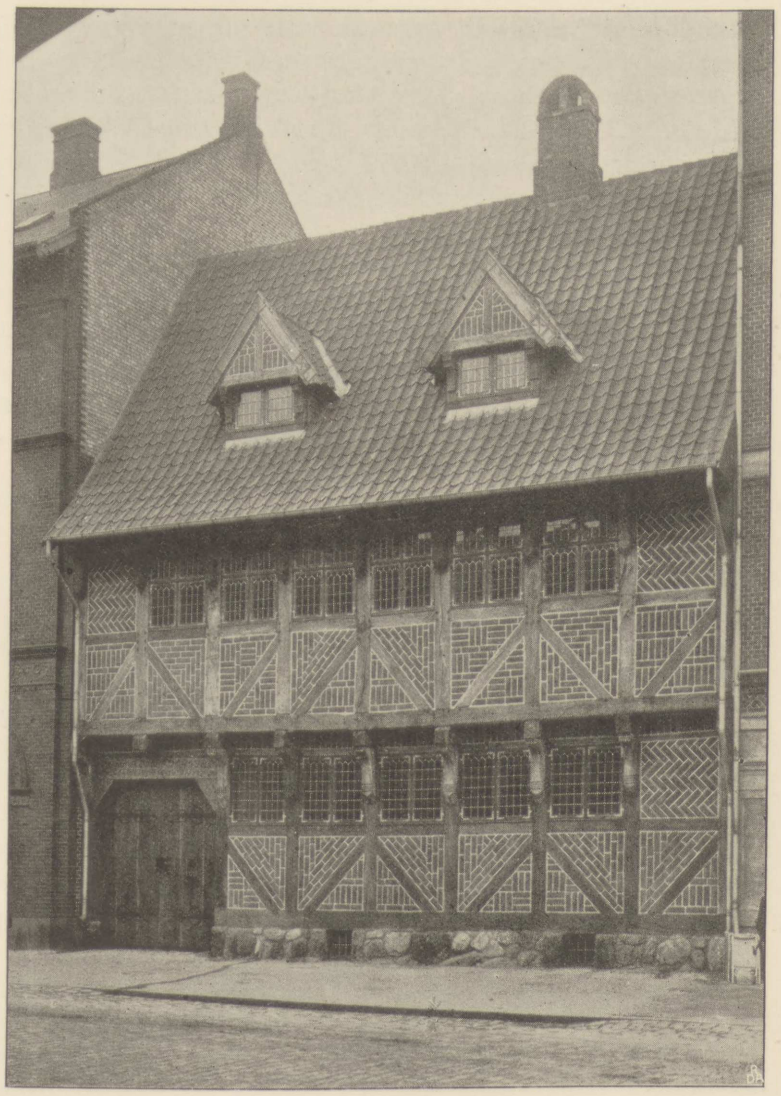

Jul. Folkmann fot.

EJLER RØNNOVS GAARD

Det Haandværksfag, der talte flest Mestre, var Skomagernes, som i 1755 havde 73 med 60 Svende. Dernæst, samme Aar, Handskemagerne, 39, og Skrædderne, 33. Af Skræddernes Andragende nogle Aar forinden om at maatte lade sig kalde Klædemagere, synes det at fremgaa, at de har haft deres Part af den honnette Ambition. Men den var nærmest at betragte som en Landesot. Den synes nu rigtig nok at have raset stærkt i Odense, hvor, som gamle Folk fortalte i det XVIII. Aarhundredes Begyndelse, »Provsten og Rektoren gik til Guds Bord paa en Gang for at trættes med hinanden om Rangen foran Alteret«.

Af Smede talte Odense samme Aar 28, — deraf var dog nogle Urmagere, der endnu regnedes med til Smedelavet, — men af Snedkere kun 13. Deres Tal var imidlertid stadig stigende, i 1799 var der 24, og i den følgende Tid blev det Byens betydeligste Haandværk. Odense Møbelarbejder omtales ogsaa som Genstand for Udførsel, og i 1830 stiftedes Snedkernes Møbelmagasin.

Bogtryk var et Haandværk, der paa Grund af Odensebispen Thomas Kingos Salmebogsprivilegium fik mere Indpas i Odense, end i de fleste andre danske Provinsbyer. Kingo fik kgl. Privilegium paa et Trykkeri, som han lod drive ved Jørgen Schrøder. Vitus Berings store Værk »Florus Danicus« blev Trykkeriets Mesterstykke. Den næste, der trykte Bøger og Pjecer m. m. i Odense, var en Mand af en ganske anden Kaliber, end den berømte Salmedigter, nemlig Visemageren I. C. Brandt, hvis Viser ifølge Holberg »blev sjunget med Fiol« paa berygtede Værtshuse i Kjøbenhavn. Men det var dog ham, der trykte den første Avis uden for Kjøbenhavn. Den udkom i Odense 1735 under Navnet: *Ugentlige Provincial Notifikations Lister.* Noget over en Menneskealder senere, 1771, havde Odense hele to Trykkerier, og i 1779 hele to Aviser. Den første, Brandtske, Avis var forlængst afgaaet ved Døden og havde ikke noget at gøre med de senere.

Ved Midten af det XVIII. Aarhundrede begynder der at blomstre en Industri frem i Odense. Her tænkes ikke saa meget paa det af Frederik V. oprettede Manufacturhus, der, i Lighed med Christian IV.s gamle Børnehus i Kjøbenhavn, som var oprettet en halvandet hundrede Aar tidligere, var en Fabrik i Forbindelse med en Tvangsarbejdsanstalt. Paa Anstalten blev der især lavet Klæde, men de Forventninger, man havde stillet til den, blev ikke opfyldte, og Verset, der staar at læse over Porten, kom kun til at vidne om den gode Hensigt:

»Et dobbelt nyttigt Hus, som dobbelt Nytte bringer,
Det lærer Flittighed og Betleriet tvinger.
Vor store Friderich, vor Konge eye god,
Paa begge Dele har saa viislig raadet Bod.«

Efter faa Aars Forløb maatte Fabrikken holde op, og kun Tugthuset blev tilbage. Det var som saa meget andet i de Dage et kunstigt Regeringsforsøg. Udsprunget af mere naturlige Forhold og derfor ogsaa bedre funderet, var Sukkerraffinaderiet, der blev anlagt 1751 af den ogsaa i Hovedstaden kendte Skibsbygger og Rebslager Apleby paa »Sukkergaarden«. Det blev oprindelig udstyret med Privilegium paa at forsyne baade Fyns Stift og Ribe Stift med Sukker, men kunde ogsaa undvære dette Privilegium og bestaa ved egen Hjælp, da det senere blev taget fra det. Det blev først nedlagt 1835. Et andet af Datidens industrielle Foretagender, Eilskous Sæbesyderi, oprettet som Aktieselskab 1755, har holdt sig gennem Tiderne, medens de forskellige Bomulds- og Uldspinderier, der blev anlagt, med Undtagelse af S. Kiærs, der bestod langt ind i det følgende Aarhundrede, fik en mere kortvarig Tilværelse. En Klædefabrik, der blev oprettet 1789 paa Graabrødrekirkegaard af Brdr. Otte, maatte, som det hedder 1798, »hvor god den end var, to Gange forlade Byen formedelst Mangel paa arbejdslystne Fattige«. Schrøders Klædefabrik, der oprettedes 1794—95, bestod kun til 1820; Kochs og Hirschfelds i den Rantzauske Slægts gamle Adelsgaard afgav i 1830 sit Materiale til den nye Fabrik paa Dalum, medens en ny blev oprettet inde i Byen paa det samme Sted. Den første Limfabrik blev anlagt 1777, Karetmager og Biopdrætter Nues Honningeddikefabrik og Kjellinghusens Kattuntrykkeri og Farveri begge i 1780, men Odenses gamle, berømte Øl synes man at have glemt at brygge, og først ind i det XIX. Aarhundrede faar Hvidtølsbryggeriet nogen Betydning igen. I Stedet for brændtes der en Mængde Brændevin, saa Brænderierne — der var i øvrigt 30 i alt — 1780 betragtes som en af Byens vigtigste Næringsveje. Saa betydelig

var den, at den fremkaldte Betænkeligheder med Hensyn til Vandforsyningen. Ti, hedder det, »Odense fattes tit Vand, og dette koster Byen mange Penge«.

Men der kom snart en Konkurrent til Brænderierne i deres Vandforbrug, nemlig Dampmaskinerne. Den første, der lod sin Hvæsen og Stønnen høre, var i den nye Klædefabrik, der blev oprettet 1835. Den næste kom 5 Aar senere i M. P. Allerups 1836 anlagte Jernstøberi.

Mod Slutningen af det XVIII. Aarhundrede var Odense atter en velstaaende By, en By i Fremgang og i Udvikling. Mindre ved sin Handel og Søfart end ved sin Industri. Paa en Tid, hvor Byen ikke havde mere end en Snes smaa Skibe — og knap det — hedder det, at der intetsteds uden for Kjøbenhavn findes af alle Slags Haandværksmestre flere eller bedre end i Odense, hvorfor deres Arbejde har god Aftræk (Afsætning) baade i og uden for Provinsen, ja til Dels i fremmede Lande«.

Men hvad der mere end noget andet bidrog til Byens Velstand og Fremgang, var den Omstændighed, at den nu ligesom i det XVI. og XVII. Aarhundrede atter dannede det naturlige Midtpunkt for en frugtbar og velstaaende Ø, hvis Befolkning betragtede den som sin naturlige Hovedstad. Adelen begyndte paa ny at indfinde sig i Odense, købte sig Gaarde i Byen ligesom før og boede der om Vinteren, i alt Fald nogle Maaneder af Vinteren. Den højere Embedsstand, der nu befandt sig i Byen, dannede et naturligt Bindeled mellem den og den velstaaende Borgerstand, og Odense gjorde sig snart som selskabelig By saa bekendt, at den fik Betegnelsen »Det lille Kjøbenhavn«. Paa Slottet, der endnu i Begyndelsen af det XVIII. Aarhundrede stod som Ruin fra Svenskekrigen, men som blev ombygget af Frederik IV., og hvor Kongen døde paa Gennemrejse gennem Byen i 1730, blev der nu to Gange om Ugen holdt »Assemble for den høje Noblesse«, der kom kørende baade med Fire og med Fakler. Odense fik sit dramatiske Selskab, sine Klubber, sine Koncerter og sit Teater ligesom Kjøbenhavn. Teatret, der blev bygget paa en endnu øde Rest af det gamle Sortebrødreklosters Grund og indviet 1795, var det første Komediehus, der blev opført uden for Kjøbenhavn. Som andre Vidnesbyrd om aandelige Interesser fremstod forskellige literære og lærde Tidsskrifter, Læseselskabet og Det fysikalske Selskab, Fyns Stifts patriotiske Selskab, stiftet 1810, Stiftsbiblioteket 1813, Fyns Stifts literære Selskab 1815, Fyns Stifts Læseforening 1820. Den voksende Samfundsfølelse havde alt i 1747 givet sig Udslag i Oprettelsen af Enke- og Forsørgelseskasser; i 1763 oprettedes Postgaarden, hvor de Rejsende ikke blot kunde skifte Heste og faa Befordring, men tillige faa Herberge. Samtidig blev der indrettet Gadebelysning, i 1789 fik Gaderne Husnummere.

Allerede 1650 var Odense By i Besiddelse af en Sprøjte, i 1706 af en Sprøjte med Slange og i 1794 af et engelsk Trykværk. Omtrent samtidig fik Odense sit første Hospital, »Sygeindretningen i Graabrødre«, hvor tidligere den middelalderlige Galeanstalt »Daaren« havde haft sin Plads. Sygehospitalet ligesom Trykværket, Kanalen og meget andet skyldtes Byens energiske og foretagsomme, men som det synes noget hensynsløse Stiftamtmand Buchwald.

De tunge Tider efter 1807 lod sig mærke i Odense som over alt i Landet. Men de bar for Odense som for alle Købstæder Spiren i sig til Genoprejsning, ti Kjøbenhavns Enevælde paa Handelens Omraade var nu uoprettelig brudt. Det hjalp vel ogsaa noget, at Byen atter blev Sædet for et Hof, idet den fra Norge hjemvendte Tronfølger Prins Christian med sin unge Hustru Caroline Amalie 1815 tog Bolig i

Odense som Fyns »Gouverneur«. Men med alle gavnlige Reformer var Tilstanden dog ikke bedre, end at Byen i 1830, — alle de Forhaabninger til Trods, som man havde sat til Kanalen, — ikke ejede flere end 32 Skibe, og at dens Ejendomme stadig faldt i Værdi. »Velstand spores ej at være i Tiltagende«, hedder det i et samtidigt Skrift. Men selv om det for en Tid maaske kunde være rigtigt, staar dog Toldbodbygningens Opførelse 1830 som et Udtryk for, at der var Fremgang, og at Kanalen trods alle Klager over de høje Afgifter dog bragte Værdier til Byen.

Paa Folkemængdens Stigen maales vel Fremgangen og Byens Vækst bedst. Den var 1769 opgivet til 5209; i 1845 var den steget omtrent til det dobbelte: 10,000. Og

Jul. Folkmann fot.

GRAND HOTEL

netop nu falder Begyndelsen af den store Udvidelse. Baade mod Øst og Vest og mod Nord og Syd skred Byen ud over de gamle Grænser, og i 1851 faldt endelig de tidligere Byporte for aldrig senere at blive rejst igen.

Hvis man var i Stand til at anstille en Sammenligning mellem Odense By, som den saa ud 1600 med Byen, som den tog sig ud 200 Aar senere, vilde man sikkert forbavses over at se, at den endnu da omtrent kunde finde Plads inden for de samme Grænser, — den af Frederik II. opførte nye Vesterport, der ses paa Planen af 1593, blev saaledes først nedrevet i 1805, det samme Aar, som H. C. Andersen saa Dagens Lys. Og dernæst vilde man sikkert undres over, at Byen i sin moderne Dragt saa meget tarveligere ud end i gamle Dage. Hvor var de statelige gamle Adels- og Køb-

mandsgaarde, enten røde Stenhuse med Taarne og Tinder eller farverige, billedprydede Bindingsværksgaarde, som før havde givet Byen Karakter og draget Blikket til sig? De i Tiden fra 1660—1800 opførte Bygninger, som kunde fryde Øjet, var ikke mange, — der kan nævnes af private Gaarde det nuværende Løveapotek og »Karnapgaarden«, den sidste Vestergade Nr. 20 og begge ombyggede, Landstingsbygningen, der i 1705 blev bygget paa den nedrevne Adelsgaards Plads for hundrede Aar senere at maatte vige for en ny Skolebygning, var, tillige med Bispegaarden eller Frøkenklostret, der i omtr. 1716 fik en Etage bygget til, de eneste offentlige Bygninger, Odense fik i dette lange Tidsrum foruden Slottet, Teatret, Toldboden og Kathedralskolen. Derimod forsvandt den gamle Graabrødrekirke, der længe havde staaet for Fald og kun var bleven vedligeholdt for Kongegravenes Skyld. Nu blev Kongeligene og Claus Bergs Altertavle flyttet til St. Knuds Kirke, og Klosterkirken blev nedbrudt i 1817. I Slutningen af Aarhundredet havde man nær berøvet St. Knuds Kirke sit Taarn, der dog blev reddet ved Købmand Eilschovs Offervillighed. Men det gamle, karakteristiske, gotiske Raadhus fik man ganske barberet for dets arkitektoniske Prydelser.

Men man vil alligevel ved en Sammenligning mellem de to Tidspunkter have al Grund til at glæde sig. De gamle patriciske eller adelige Gaarde var maleriske og skønne, men de var kun faa tiltalende Punkter i megen Armod og Elendighed. Man kan beklage deres Forsvinden, paa samme Maade som man kan beklage de maleriske, prægtige Ridderdragters Forsvinden, men man kan kun glæde sig over, at samtidig faar de lavere Klasser, som før var saa usselt stillet, bedre Boliger og bedre Livsvilkaar paa alle Maader. I vort Fædreland er i Tidernes Løb Kløften mellem Folkets forskellige Klasser bleven udfyldt mere og mere, netop ved at Velstanden i de brede Lag er steget. Mere og mere synes vi at nærme os den lykkelige Tilstand, hvor »faa har for meget og færre for lidt«.

Til at naa saa vidt har ingen Periode ydet større Arbejde end det sidste Afsnit, som vi skal beskæftige os med nu, Tiden 1848—1905.

DET AFSLUTTENDE TIDSRUM 1848—1905.

Gennem den foregaaende Skildring af Odense Bys Udvikling og Vækst gennem Tiderne, — en Skildring, der nærmest hviler paa Arbejder af de af Odenses Historie saa fortjente Forskere, Vedel Simonsen og Engelstoft — vil man have faaet det Indtryk, at det er Odenses Beliggenhed og særlige Stilling over for sit Opland, der har gjort Byen til det, den er. Den var og den er sin Landsdels Hovedstad paa en Maade som ingen anden Stiftsstad i Landet, det Midtpunkt, hvortil alle paa Fyns Land søger, naar de skal gøre Indkøb.

Og med Landboernes gode Kaar, særlig med de stigende Kornpriser noget før Aarhundredets Midte, betød det for Odense, der hurtig blev Centrum for den fynske Kornhandel, Stigen i Velstand og Udvikling paa alle Omraader.

Krigen 1848—1850 bragte en foreløbig Stilstand til Veje. Men med den Vækkelse af Nationalitetsfølelsen, der kendetegner vore første Frihedsaar, afrystede Handels-

standen her som alle Vegne de Hamborgske Købmænds Overherredømme og søgte fra nu af direkte til de udenlandske Markeder. Og efter Krigen tog Udviklingen Fart som aldrig før. Det stadig forbedrede Sejlløb i Kanalen skabte forøget Skibsfart, — 1862 havde Byen en Handelsflaade paa 75 Skibe, der i 1897 var vokset til 80 med en Drægtighed af i alt 3,559 Tons — den voksende Industri trækker større og større Arbejdskraft til Byen, og en Række Pengeinstitutter støtter Markedet og letter Omsætningen. Men fremfor alt: de fynske Landboeres midtpunktsøgende Tendens, der har udviklet sig gennem Aarhundreder, og som har vokset sig stærk ved Tradition og personlige Forhold, er blevet mangefold forøget ved den moderne Købstadvirksomhed, som fremstaar efter Dampmaskinernes Indførelse. Mest dog efter de forskellige Jernbaneanlæg, som bragte Byen i lettere og endnu mere direkte Forbindelse med dens Opland end før. Og netop paa Grund af dette Oplands Betydning er Odense blevet en By for den jævne, men solide og sikre Detailhandel. Storhandelen vil maaske komme med den voksende Søhandel, men endnu er Odense Butikshandelens By, — som den er den By, der har den største Torvehandel — og i ingen af vore Provinsbyer ser man saa mange og saa velforsynede Butikker som her.

Dette hænger sammen med, at Odense i en langt overvejende Grad er en Industriens By. Det har alle Dage været Haandværket, der bar Odense oppe, Frembringelsen og Forhandlingen af de Ting, som Købstæderne fra gammel Tid havde Privilegium paa, og som Landboerne tilbyttede sig for deres Produkter. Og dette Forhold bestaar endnu, efter at Haandværket har udviklet sig til Industri. Odense tager først og fremmerst Sigte paa Byens eget og dens Oplands Forbrug. Derfor bestaar endnu her, siger Engelstoft, det gamle Forhold, »at Landets Velstand betinger Byens«.

Befolkningens stærke Vækst — 1801: 5,782; 1850: 11,000; 1860: 14,255; 1870: 17,900; 1880: 20,804; 1890: 30,268; 1906: 40,653 — har nødvendiggjort store Udvidelser af Byen. Lige til det XVIII. Aarhundredes Begyndelse boede Befolkningen stærkt sammentrængt inden for Byens gamle Grænser. Kun mod Vest, ud ad »Heden«, og mod Syd, ud over Møglebro, havde Byen rakt sig paa ægte Landstadsvis i Retning af Hovedgaden for at fange Landboerne i Opløbet. Men det viste sig snart uheldigt at fjerne sig saa meget fra Byens Midtpunkt, og Vindegadekvarteret fremstod i de første Aar efter Krigen. Pengekrisen 1857 bragte en kort Standsning i Byggeriet, men da Albanibroen Aaret efter var bleven anlagt, tog Udviklingen denne Retning, og det store Albanikvarter rejste sig væsentlig inden 1865. Den sidste Fjerdedel af Aarhundredet har endelig set det store Villakvarter rejse sig paa Nonnebakken, saa Byen nu breder sig paa begge Sider af Aaens Løb. Og efter Jernbanernes Anlæg, Hovedbanen 1865, Sydfynske 1876, Nordfynske 1884 og Kerteminde—Dalbybanen 1899, har endelig det andet Villakvarter ved Dronningensgade rejst sig, og Jernbanegade har bragt Byen den længe savnede direkte Forbindelse mellem Hovedstationen og den gamle Bys Midtpunkt.

Samtidig med Byens Vækst udadtil er der i den indre By med betydelige Ofre ryddet op i den middelalderlige, tætte Bebyggelse, særlig i Partiet Vest, Nord og Øst for St. Knuds Kirke. Denne laa til op i Trediverne lukket inde bag høje Huse, der ganske skjulte dens underste Del. Mod Øst laa en af Oluf Bagers Gaarde, som den af Byen ogsaa paa anden Vis højt fortjente Kammerherre Benzon alt lod nedrive 1836, mod Nord laa det gamle Bispekancelli, det senere Apotek, »Myropoliet«, som

var bleven betydelig udvidet i Tidens Løb og dannede et stort Bygningskompleks af tre sammenbyggede Huse; det blev nedrevet 1857, men Latinskolens gamle Bygning, en Rest af St. Knudsklostret, der senere var bleven Kommuneskole, og med hvilken Bispekancelliet var sammenbygget, forsvandt sidst i Halvfjerdserne. Med disse Nedrivelser og med Kirkegaardens Planering er Kirken kommen til at ligge aabent og frit.

Men det er ikke nok med, at Odense har udvidet sig og skaffet sig Luft og Lys. Den har udvidet sig paa en Maade som ingen anden af vore Provinsbyer, paa en Maade, der er en saa gammel og en saa kultiveret By værdig. Ikke blot har Odense undgaaet Masseopførelser af de ellers overalt forekommende, hæslige Kaserner for Smaakaarsfolk og i Stedet for faaet en Mængde smaa Ejendomshuse for Arbejdere, men Nybygningerne i Odense bærer gennemgaaende i en ganske anden Grad end i andre Provinsbyer Vidne om Smag og Kunstsans. Man kunde næsten fristes til at tro, at der i Odense, som har bevaret mange gamle Slægter og saaledes megen Tradition, gør sig en større Bypatriotisme gældende, end vi ellers finder Udtryk for i danske Byer. Det Slægtled, som har givet det nuværende Odense sit Præg, kan roligt stille sig ved Siden af Byens fremragende Adels- og Borgerslægter i dens Velmagtsdage og kunde med lige saa megen Honnør byde Landets Herre og Konge til Gæst.

Ti her tænkes lige saa meget paa de private Nybygninger som paa de mange store, monumentale, offentlige Bygninger, som man i Odense har kælet for paa en Maade som ingen andre Steder i Provinserne, — det prægtige Raadhus, opført 1883 af Herholdt og Lendorf, Hovedbanestationen, Provinsarkivet, Latinskolen, Museet, det nye Toldkammer, Læseforeningen, Industripalæet, Vandtaarnet, Tekniske Skole, Fyns Stifts Sparekasse, Handelsbanken, Frimurerlogen, Kommuneskolerne, Hospitaler, Kaserner o. m. fl. De adelige og borgerlige Bygherrer fra Renaissancetiden vilde finde meget at glæde sig ved i det moderne Odense.

Ti Odins og St. Knuds gamle By er blevet en moderne By. Den har forstaaet Kunsten ved al sund Udvikling: at staa paa det gamles Grund og lære af det ny. Og den er lige over for det ny gaaet i Spidsen paa mange Omraader. Som den var den første By i Landet, der fik Gasværk og Vandværk, saaledes var den den første, der fik Kloaker og elektrisk Belysning.

Odense, i et Aartusind eller mere Fyns Hovedstad, føler sig den Dag i Dag som Hovedstaden, veed, at en slig Stilling forpligter og ruster sig til at hævde den. Ti Søbyerne rundt om paa Fyns Kyster med den dem medfødte lette Adgang til Søen ligger ikke paa den lade Side. Odense har et Par Gange af Hensyn til Nyborg maattet uddybe sin Kanal, — ti Varerne flyder nu dog een Gang lettere og billigere ind til en By i Lastrummene paa de store Skibe, end i Jernbanevogne, — og Svendborg viser stærke Udviklingstilbøjeligheder. Det var derfor en Begivenhed af den største Betydning for Odenses Historie, da den nye »Søvej« til Odense, det vil sige den gamle Kanal, reguleret og uddybet til 19 Fod og indrettet paa yderligere Uddybning til 22 Fod, blev indviet tillige med den nye Havn 27. August 1904 i Overværelse af Landets Konge. Allerede nu gaar de store Dampere op ad den nye Søvej, og de vil inden føje Tid blive større og større og flere og flere og bringe nye Rigdomme til Byen. Det nye Odense vil sikkert vokse ud ad Søvejen, Nord paa. Der er Plads til mange Fabrikker langs Kanalen paa begge Sider. Odense, Haandværkets og Industriens gamle By, er i Begreb med tillige at blive en stor Handelsby, som den By bør være, i hvilken C. F. Tietgens Vugge stod.

AKTIESELSKABET

FYENS DISCONTO KASSE

Lige i Hjertet af St. Knuds gamle Stad ligger *Fyens Disconto Kasse.* Der er nu vokset andre Banker op omkring den, men i en Menneskealder forinden var den og den alene selv et Hjerte for Fyen, et Hjerte, hvori Pengenes Liv pulserede, og hvorfra Kapitalens frugtbargørende Blod strømmede ud over den hele Landsdel for at bringe Provinsens Produktion og Omsætning frisk Næring og frodig Styrke. Og endnu den Dag i Dag har Pulsslaget usvækket Kraft, endnu den Dag i Dag banker Blodet, rigt og rødt som Guld, i taktfast Rytme og ungdommeligt Tempo.

Danmark fik forholdsvis tidligt sin første Bank, nemlig allerede i 1736. Staten forelskede sig saa meget i dette nye Institut, der endog kunde »gøre Penge« af Papir, at den slugte det med Hud og Haar 1773. For gamle Tiders Tankegang var det nu saa naturligt, at Riget skulde have sin Bank, og Riget slap den da ogsaa kun overmaade nødig af Hænde i 1818; men mere end én Bank syntes man ej heller var fornødent, og denne ene Bank maatte da selvfølgelig ligge i Hovedstaden. Først i 1837, altsaa 101 Aar efter Kjøbenhavner Bankens Stiftelse, aabnede Nationalbanken et Kontor i Aarhus, og 1844 fulgte en Filial i Flensborg.

Derefter skulde der gaa endnu en halv Snes Aar til, inden de forskellige Landsdele fik deres selvstændige Banker, — kun *Fyen* havde allerede da forlængst været paa Færde og faaet *sit* særlige Pengeinstitut, Fyens Disconto Kasse, som altsaa fra 1846—54 var den eneste Bank i Kongeriget ved Siden af Nationalbanken!

Det agtværdige og forsigtige Købmands-Laug i Odense havde til en Begyndelse ikke tænkt sig noget saa dristigt, næsten revolutionært. Men da Slesvig fik Nationalbank-Filial i 1844, vilde Fyen virkelig ikke længer staa tilbage: sammen med hundrede gode Borgere indgav Odense Købmandslaug en »Petition« om at faa oprettet en »Filialbank« i Odense »af Hensyn til det selv om Sommeren besværlige for de Handlende at maatte gøre alle sine Penge-Omsætninger i Kjøbenhavn.« Dog i hine Tider gik Intet med Jernbanefart, og for en Institution som Nationalbanken var Adstadighed og Langsomhed i Vendingen ligefrem paabudt af selve dens Væsen. Endnu $1^1/_2$ Aar efter var man derfor ikke naaet til at give et Svar.

Men saa brast ogsaa Taalmodigheden. I Aaret 1846 ser vi ikke mindre end tre Planer blive fremsatte med faa Dages Mellemrum fra tre forskellige Sider, alle gaaende ud paa at skabe et selvstændigt Pengeinstitut for Fyen. Det er fra daværende Købmand *Lorents Bierfreund,* Nyborg, Gæstgiver *Lacoppidan,* Svendborg, og Proprietær *Edv. Lüders,* Blangstedgaard. Der er Grøde i Tiden, Lyst til at gaa frem, danne noget nyt, noget *for sig!*

LOR. BIERFREUND

J. BANG

Det var jo overhovedet en mærkelig Tid, den i de første Aar af Fyrrerne her hjemme. De store, ydre Begivenheders levende Aande havde endnu ikke pustet Flamme i Gløderne, men fænget havde Tidens Tanker og Nyhedstrang forlængst! Slægten havde endnu ikke Rigdom og Ry og vunden Stordaad bag sig, men frugtbare Smaabegyndelser havde givet Velstanden Vækst, man følte, der var *Fremgang* i Alt, det bar opefter, Sindene havde Haabets og Selvtillidens Gave. Efter Tyvernes Usseldom og Tredivernes Slid fornam man igen fast Bund under Fødderne, det vaagnende politiske Røre gav Ryggen Rejsning, Borgeraanden oplivedes, Vovelyst og Handlekraft skød friske Skud.

Af de tre nysnævnte Mænd kom Lorents Bierfreund først, som den fødte Foregangsmand han var: allerede den 28. Marts 1846 er han fremme i »Fyens Stiftstidende« og møder her op med en ligefrem Indbydelse til en Aktietegning. Han har allerede Planen fiks og færdig: der skal dannes en »Disconto Kasse« med det »Formaal: ved Tilvejebringelsen af en Aktiekapital at frembringe de fornødne Fonds til ved Discontering *at lette Pengeomsætningen her i Provinsen.*« Kapitalen foreslog han sat til 100,000 Rigsdaler, og paa hele Fyen blev der nu Lister fremlagt.

Man mærke sig disse Ord: *at lette Provinsens Pengeomsætning*, de staar den Dag i Dag i Lovenes § 1. I øvrigt er Planen kun fremsat i de jævneste Udtryk og de færrest mulige Ord, kort, knapt og lige til. Der redegøres for det ny Apparats praktiske Mekanisme, for dets Sindighed og Nødvendighed, — om selve Tanken, Formaalet, siges der derimod netop kun dette Ene, at en Nationalbank-Filial synes man ikke at ville faa paa Fyen, og dens Pengeomsætning *maa* og *skal* nu en Gang lettes, følgelig maa Provinsen gøre det selv. Mere hører der ikke til, fandtes ikke nødvendigt at sige. Tiden var endnu ikke bleven døvet af Reklamebulder og sløvet af offentlig Veltalenheds falske Fylde; i Stedet for som i vore Dages Prospekter til Aktietegning at svælge i opmuntrende Fremtidskolorit, at give ligesaa mange Grunde for Sagens Nødvendighed »som Brombær«*), at forklare det saa indtrængende, som gjaldt det Rigets Velfærd og hver Enkeltmands Lykke, — saa nævnedes her kun lige akkurat det ene strengt Fornødne, uden Uro og Bekymringer for de tusinde Biting. Saa opmærksomt læstes der den Gang, saa lidet var Ord misbrugte, men havde endnu deres oprindelige og ligefremme Betydning, at denne enkelte Vending var nok til at finde

*) Jfr. Falstaff i »Henrik IV.s Ungdom«.

E. LAUSEN

Forstaaelse og vække de rette Tanker. Og man tænke sig, det var kun en Privatmand, Enkeltmand, der fremsatte den i en Annonce, en Henvendelse til sine Medborgere, — der var ikke et helt Konsortium af dekorerede Personer og fine Navne, ingen høje Bifaldsskraal i Aviserne, ingen dybsindige Blad-Ledere, der skildrede Foretagendet som en national Stordaad! Og det gik dog, maaske endog nok saa glat!

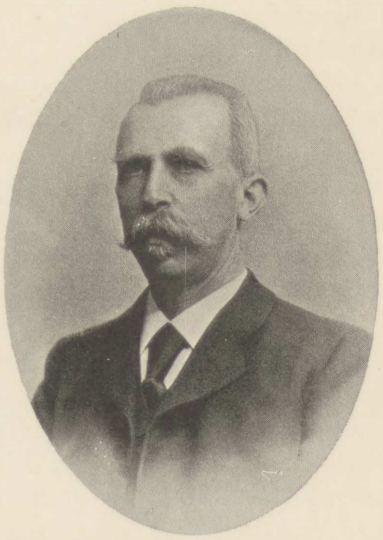

ALBERT HØEG

Unægtelig var Bierfreund en Personlighed, saadan som der altid hører til, naar Noget skal ske, en drivende Kraft, som skabt til Købmandsmatador. Men det synes dog, mulig netop derfor, som om Odense Borgerskab, i alt Fald Købmandslauget, i Grunden var mere stemt for at vente og se, om der dog ikke skulde komme en National-bank-Filial. Der var imidlertid, som nævnt, allerede andre parallelle Kræfter i Bevægelse. Lacoppidan, som var Formand for Borgerrepræsentationen i Svendborg, kom med sin Plan den 6. April, og Bierfreund var dermed straks klar over, at »det ene eller det andet af hine Instituter maa træde tilbage.« Endelig kom Lüders med sit Projekt den 12. April »for at forebygge Misforstaaelse m. m.« Det var ganske ejendommeligt: han vilde have en Kasse, hvori Enhver, der havde et Laan f. Eks. i sin Ejendom, som han ønskede *amortiseret*, altsaa afdraget paa en lempelig Maade, aarlig kunde indskyde 2 pCt., og disse Indskud skulde saa have deres forholdsmæssige Andel i det aarlige Udbytte, Kassen gav, saaledes at de altsaa sattes paa Rente og Rentes Rente, hvorved Laanet da vilde kunne afbetales i ca. 20 Aar. Paa denne Maade vilde de altsaa tilføre Kassen Kapital at virke med. Hvilke idylliske Forhold at tænke tilbage paa nuomstunder, hvor Ejendomsbesidderne, i Stedet for at ønske Hjælp til hurtigst muligt at faa deres Gæld afviklet og deres Ejendom kvit og frit, omvendt har faaet Amortisationstiden for deres Prioritetsgæld »umenneskelig« forlænget eller endog helt afskaffet! Hin Tids Tankegang var unægtelig sundere.

Om Planen formedes saa eller saa, kom det imidlertid mindre an paa for den praktiske Bierfreund, han var en Handlingens Mand, — hvad der interesserede ham, var ikke i og for sig *Planen*, men *Tingen* selv, at den blev *gjort*. Han indbød derfor til en Sammenkomst hos Gæstgiver Strøm i Odense »for at bidrage mit til Sagens Fremme ved om muligt at foranledige en Sammensmeltning.« Der blev indbudt »en Del Mænd fra By og Land«, og paa dette Møde, som fandt Sted den *29. April 1846*, blev saa Fyens Disconto Kasse egentlig dannet, idet man nemlig »enstemmig vedtog Oprettelsen af et Disconto-, Laane- og Amortisations-Institut for Fyens Stift« og valgte en Komite paa ni Medlemmer (fem fra By og fire fra Land) til at forberede Sagens

Gennemførelse og udarbejde Lovene, i hvilken Komite Bierfreund blev Sekretær og Protokolfører.

Hermed var Sammensmeltningen lykkelig fuldbyrdet og Begyndelsen gjort, men helt uden Fødselsveer skulde Foretagendet dog ikke komme til Verden. Komiteen fremsatte sit Lovudkast offentlig den 23. Maj, men forinden den definitivt skred til sit egentlige Hverv: at faa Banken startet, tvang den Bierfreund til at forhøre sig endnu en Gang hos Nationalbanken, om den dog ikke saa sig i Stand til at oprette en Filial paa Fyen, og først da der endelig fra denne indløb Svar den 19. Juni, og dette gik ud paa et Afslag, »saa vil ovennævnte Disconto-, Amortisations- og Laane-Institut nu være at sætte i Virksomhed paa det Grundlag, som i Komiteens under 23. Maj d. A. udarbejdede Udkast er antydet, og med de Modifikationer, som en Generalforsamling nærmere maatte bestemme.«

Generalforsamlingen indkaldtes saa til den 30. Juni, og foruden de oprindelige Stiftere indbødes hertil »Alle og Enhver af vore øvrige Medborgere i og udenfor Odense, som interesserer sig for den almennyttige Sags Fremme.« Paa hin Forsamling skete endelig Selskabets Konstituering, og Aktietegningen aabnedes derpaa den 31. Juli. Man kunde indskyde Kapital paa tvende Maader: 1) ved at indbetale kontant 100 Rdl. pr. Aktie, hvorved der tænktes samlet 100,000 Rdl.; 2) ved at anmelde en eller flere Portioner à 1000 Rdl. til Amortisation ɔ: i Overensstemmelse med Lüders Plan forpligte sig til aarlig at sætte mindst 2 pCt. (20 Rdl.) til Forrentning hos Kassen (altsaa en Slags Sparekasse-Forsikring). Paa denne Maade ventede man at faa »anmeldt« Kapital paa tilsammen 400,000 Rdl.

Tegningen gik imidlertid kun saare trægt og langsomt, især kneb det med »Kontantaktierne«, som jo unægtelig var det vigtigste. Den 12. November var der heraf ialt kun tegnet for 31,200 Rdl., men en Generalforsamling, hvor der var »ialt 23 Medlemmer personlig til Stede«, vedtog dog, at Banken skulde begynde sin Virksomhed, som bestemt, til December s. A., men at Tegningen vedblivende maatte holdes aaben. Definitivt blev Aabningen fastsat til den 15. December paa en ny Generalforsamling den 26. November. — »Kontant Indskuds-Afdelingen« stod da endnu aaben for Tegning, og det fulde Beløb, 100,000 Rdl., blev først naaet den 26. Januar 1847, paa hvilken Dato Tegningen endelig sluttedes.

Generalforsamlingen den 26. November valgte det første Repræsentantskab, hvis Formand blev Kammerherre *C. Sehestedt-Juul.* Paa det første Repræsentantskabsmøde den 7. December valgtes til Direktører: Sæbesyder *Valentin,* Justitsraad *Wegener,* Købmændene *E. B. Muus* og *Voigt* samt Proprietær *Lüders.* Bierfreund valgtes til Bogholder med en Gage af 400 Rdl., Direktionen fik ialt 1000 Rdl. til Deling. Banken holdtes aaben daglig fra Kl. 9—12, for Discontering Tirsdag og Lørdag Kl. 4—7. Lokalet var lejet i Blomsterhandler Petersens Gaard paa det store Torv.

Det var smaa Forhold til at begynde med. Da man ret var kommen i Gang, havde man kun en Aktiekapital af 143,659 Rdl. (118,000 i Kontantaktier, 25,659 Rdl. i Amortisations-Indskud), og i Deposita fik man det første halve Aar (til 30. Juni 1847) 65,107 Rdl. Men man disconterede 506 Veksler og gjorde saaledes en Omsætning i den korte Tid paa 615,813 Rdl., hvorpaa indtjentes Netto 3382 Rdl., saa Aktionærerne fik 5½ pCt. Og derpaa viste det sig i en forbavsende Fart allerede den nærmest følgende Tid, hvor rigtigt Bierfreund havde set, og hvor vel man havde gjort i at vove sig til Bankens Dannelse. Omsætningen voksede fra ca. 600,000 Rdl. i

BANKBYGNINGEN

det første Halvaar til (i runde Tal) 1,8 Million Rigsdaler i Driftsaaret 1. Juli 1847 til 30. Juni 1848 og var allerede ved Udgangen af Driftsaaret 1. Juli 1856 til 30. Juni 1857 oppe paa næsten 6 Mill. Rdl.

Samtidig voksede Reservefonden til 43,351 Rdl., og Udbyttet steg efterhaanden til fulde 7 pCt. i det sidstnævnte Aar. Men Indlaans-Kontoen var da ogsaa svulmet op fra de første beskedne 65,000 Rdl. til over det 13dobbelte, nemlig 863,000 Rdl. Ganske naturligt var det da, at Banken den 24. April 1856 købte sit eget Hus, nemlig Distriktslæge Esbensens Gaard.

Disse Aar var imidlertid ogsaa glimrende Forretningsaar, saa at sige for hele Verden. Fra de store Guldminefund i Kalifornien (1848) og Avstralien (1850) udgik en stigende Prisbevægelse, som i høj Grad stimulerede Produktion og Omsætning. Ikke mindst paa de danske Landbrugsprodukter, der den Gang var Genstand for Udførsel, Korn, Heste og Hornkvæg, gik Priserne vældigt i Vejret, og vore Provinsers Handelsstand, nys frigjort ved Krisen i 1847 og Krigen 1848—50 fra den tidligere Afhængighed af Hamborg, var ikke sen til nu at udnytte denne gode Konjunktur. Under saadanne Forhold var et nyt Pengeinstitut, der skaffede Købmændene fornøden Driftskapital, i højeste Grad paa sin Plads. Lejligheden kunde umulig have været gunstigere, og Udviklingen gav saaledes Fyrrernes Forhaabningsfuldhed Sejrens og Succes'ens gode Ret.

Reaktionen kom med Krisen *i December 1857*, og Fyens Disconto Kassse led da ogsaa herved sit første større Tab. Ikke mindre end 760 Veksler kom tilbage med Protest, 441,586 Rdl. paa Kjøbenhavn, 22,750 Rdl. paa Odense, 141,344 Rdl. paa Hamborg, ialt 605,680 Rdl. Heraf henstod endnu den 29. Juli 1858, efter at det anslaaede Tab var afskrevet, 147,304 Rdl. uberigtiget, men heraf indkom senere det allermeste.

Reservefonden gik fra 43,351 Rdl., hvortil den efterhaanden var stegen, ned til 24,582 i 1857—58 og videre til 19,191 Rdl. i 1859—60. I disse tre Aar var Udbyttet kun 5 pCt.

Imidlertid var Bierfreund den 18. Januar 1858, altsaa endnu midt i Krisens Efterdønninger, bleven konstitueret som Direktør, han valgtes definitivt dertil ti Dage efter. Godt og vel to Aar efter, den 10. Maj 1860, blev han *administrerende* Direktør.

De følgende Aar fortsattes den jævne Vækst, som ydre Begivenheder midlertidig havde standset saa brat. I Februar 1860 etableredes *Folio*, og allerede ved Regnskabsaarets Slutning, den 30. Juni samme Aar, indestod da herpaa næsten 53,000 Rdl. 1861 opkøbte Banken for 20,000 Rdl. af sine egne Aktier for ved Salget af disse at opnaa Notering paa Kjøbenhavns Børs, hvad der ogsaa lykkedes — en den Gang enestaaende Udmærkelse for et Provinsinstitut! Aktiekapitalen var i øvrigt i Aarenes Løb stadig stegen: fra de første 143,659 Rdl. i 1847 til 500,106 Rdl. i 1862—63. I 1866 udbød derpaa Disconto Kassen paa en Gang 487,500 Rdl. i Aktier for herved at faa Kapitalen forøget til den runde ene (1) Million. Der »overtegnedes« helt op til 1,596,900 Rdl., saa stor havde Tilliden til Banken vokset sig. Men i Driftsaaret 1866—67 ser vi da ogsaa, at Indlaansmidlerne, der i 1857—58 var gaaet ned til 645,000 Rdl., nu var kommen op paa 1,7 Mill. Rdl., Nettofortjenesten steg fra 1858—59 til 1867—68 indtil over det tredobbelte, Reservefonden fra ca. 19,000 Rdl. i 1859—60 til ca. 138,000 Rdl. i 1866—67. Og nu følger yderligere fem fede Aar efter med aarlige Dividender paa $7^3/_4$ à $7^1/_2$, men Omsætningen, der i 1858 havde været nede paa 3,6 Mill. Rdl., var da ogsaa nu vokset til over det firedobbelte: 14,7 Mill. Rdl. Vi er nu oppe i Milliard-Aarene lige efter den fransk-tyske Krig, og naturligvis maatte

EKSPEDITIONSLOKALE

et saadant Væld af overflødig Velstand og overstrømmende Foretagsomhed ogsaa komme Fyens Disconto Kasse til Gode. Den almindelige Pengerigelighed fandt saaledes sit Udtryk i, at Folio og Indlaan, der i Treserne havde bevæget sig om 1½ Mill. Rdl., i 1873—74 steg til 2¼ Mill. Rdl., *Nettofortjenesten,* som langsomt og sindigt var vokset fra ca. 30,000 Rdl. til noget over det dobbelte, gik i Aarene 1870—71 og 1871—72 op til henimod 90,000 Rdl., og *Reservefonden* naaede i Juni 1875, efter at være bleven omskreven til Kroner, sit Kulminationspunkt med 518,240 Kr. — blot for 15 Aar siden havde den kun været 38,000 Kr.

Dog, hvor der handles meget, spildes meget: midt i Opgangsfarten bragte Maj 1872 tre store Falliter slemme Tab, i Driftsaaret 1872—73 gik Nettoindtægten en Snes Tusind Daler ned, og næsten 41,000 Rdl. maatte straks afskrives paa Reservefonden. Generalforsamlingen i Sommeren 1873 var stormende, der forlangtes Omorganisation af Kassens Kontrol, og Bierfreund maatte høre alskens spydige Ord for Selvraadighed. Dog, der var for megen Flugt og Fylde i Tidernes Forretningsliv, til at man længe kunde opholde sig ved nogle forbigaaende Uheld, det var den store »Gründer«-Periode, og Fyens Disconto Kasse maatte naturligvis ogsaa være med. I 1873 startede Banken tre Aktieselskaber, Munke Mølle, Dalum Papirfabrik og Udtørringen af Sjørring Sø. 1874 vedtoges det at udvide Aktiekapitalen til det dobbelte, og efter Udgangen af Driftsaaret 1874—75 kunde den derefter opføres med *4 Millioner Kroner* (1. Januar 1875 var det nye Møntsystem traadt i Kraft).

Toppen var imidlertid da naaet, den store Konjunktur-Bølge løb først langsomt tilbage og drog sig tilsidst helt bort, de nye Foretagender blev saaledes ikke længer baaret oppe af Tidens Strøm, Efterveerne af Falliterne i 1872 meldte sig — og de følgende tre Aar ebbede da ogsaa det meste af Reservefonden bort: fra 518,240 Kr. sank det til 167,552 Kr., Udbyttet gik først ned til 5 pCt., i 1877—78 endog til 4, og der skete i disse Aaringer ingen Henlæggelser, hvorhos man i November 1878 besluttede sig til at baandlægge 600,000 Kr. af Kassens Aktier, der altsaa reserveredes til bedre Tider. Saa stærk som den økonomiske Depressions-Periode, »Snigkrisen« efter »Nevadas flotte Dage«, i Virkeligheden var overalt de første Syvtiaar, saa var dette endda naadigt sluppet.

Hermed var ogsaa Bunden naaet. Allerede næste Aar gik Indtægten op fra 160,406 Kr. til 190,972, saa at der baade kunde henlægges 5,497 Kr. til Reservefonden og uddeles 170,000 Kr. til Aktionærerne, hvilket altsaa af den nu i Cirkulation værende Aktiekapital udgjorde fuldt 5 pCt., altsaa 1 pCt. mere end Aaret forud. Og den Opblussen i det økonomiske Liv, der almindelig viste sig først i Firserne, gav sig nu ogsaa de følgende Aar for Disconto Kassens Vedkommende Udtryk i stigende Omsætning og voksende Fortjeneste: i Aarene 1880—84 var Nettoindtægten kommen op paa 273,000 Kr. aarlig, Udbyttet paa 7 pCt. og Reservefonden paa ca. ¼ Mill. Kr., men Omsætningen var da ogsaa ca. 50 Mill. Kr. eller fire Gange saa stor som i det store Opsvingsaar 1856—57.

Af personelle Forandringer, der i Tidens Løb indtil da var foregaaet i Bankens Styrelse, skal her først nævnes, at da Repræsentantskabets første Formand, Kammerherre C. Sehestedt-Juul, døde i 1861, blev han efterfulgt af Kammerherre Cederfeld de Simonsen, som atter i 1866 blev afløst af Kammerherre Ove Sehestedt-Juul, den første Formands Søn. Denne døde 1883, hvorefter den 9. December samme Aar Lehnsgreve Petersdorff indvalgtes.

Hvad Direktionen angaar, var *J. Bang* den 31. Juli 1872 bleven Direktør, og samme Aar købtes Hjørneejendommen paa Flakhaven. Efter at denne var ombygget i Løbet af 1873, flyttede Banken derhen i 1874, og i 1880 tilkøbtes Naboejendommen for eventuelle Udvidelsers Skyld.

I Efteraaret 1883 blev der knyttet fast Forretningsforbindelse med Nationalbanken, og man følte sig nu i Disconto Kassen paany saa nogenlunde tryg og tillidsfuld. Men den tunge Ende var dog tilbage. 1885—86 blev ej alene for hele Landet, næsten for hele Verden, et knugende slet Aar, men ramte særlig Fyens Disconto Kasse med store Uheld og tunge Tab. Omkring Aarsskiftet maatte Direktør Bierfreund give Redegørelse paa Redegørelse for »de slette Forhold i Handelsverdenen«, Aarets Nettofortjeneste sank til under det halve (104,646 Kr.), og da Generalforsamlingen kom i August, maatte man vedtage intet Udbytte at give Aktionærerne, men henlægge al Fortjeneste til Reservefonden — og dog blev denne, som da var 391,372 Kr., helt slugt af de store Tab. Det næste Aar, 31. Juli 1886 til 30. Juni 1887, gav endnu kun 3 pCt., og man stod nu paa bar Bund uden den ringeste Reservefond.

Nu begynder imidlertid den sidste Periode i Bankens Historie, som strækker sig op til den Dag i Dag, og som kunde kaldes *Genoprejsningens* og *Konsolideringens* Periode. Jævn Velstands Vækst og stadig Fremgang har været denne Periodes Signatur. Sindigt, men støt, er der arbejdet fremad i lige Linie uden Vaklen eller Vigen ud til Siden. De gode Firtiaars Normalindtægt (omkring 270,000 Kr.) blev saa omtrent naaet igen 1899—1900, og nu indtjenes der aarlig mellem 280 og 295,000 Kr.; i de ni Aar fra 1889—90 til 1897—98 (inkl.) var Udbyttet støt 6 pCt. aarlig, i de sidste 6 Aar har det været 6½ pCt., Reservefonden er fra 0 i 1887 vokset til 509,924 Kr., Kontorpersonalets Tantième er — sidst 5. August 1891 — sat op fra 20 pCt. til 30 pCt., og Pensionskasse er oprettet for Personalet. Men Indlaans-Kontoen er da ogsaa fra ca. 4,4 Mill. Kr. i 1886 vokset til 9,4 Mill. Kr., Folio fra 400,000 Kr. til ca. 620,000 Kr., Omsætningen fra 50½ Mill. til 135 Mill. Kr. Af de i 1878 baandlagte Aktier blev desuden de 100,000 Kr. solgt i Foraaret 1895, den 8. Maj 1900 bemyndigedes Direktionen til at sælge de øvrige 500,000 Kr., og den 11. Februar 1903 kunde det meddeles, at Salget var sket, saa at Aktiekapitalen altsaa nu igen er de fulde 4 Millioner Kroner. I 1903 er der endelig aabnet en Boks-Afdeling.

I denne Periode har *Emil Lausen* — den 2. Juli 1891 — afløst Bierfreund, efter dennes Død, som Direktør, medens *Albert Høeg* blev Direktør den 10. Septbr. 1894 efter Bangs Død. Som kontrollerende Direktør fungerede en Del Aar den af Banken saa højt fortjente Etatsraad, Landstingsmand *W. Petersen*.

I Foraaret 1899 vedtoges det at ombygge og udvide Bankens Lokaler, og dette er jo nu forlængst sket. Som Billedet viser, fremtræder de i en alvorlig, smagbehersket Stil, Hovedlokalet som en søjlebaaren Hal, smykket med en diskret og nobel Ornamentik. Dog endnu mere *symbolsk* virker maaske nede i Boks-Kælderen tvende korte, men kæmpemæssig svære Granitsøjler, der bærer Loftet, — i Form og Fremtrædelsesmaade genkalder de i Erindringen Krypten under Lunds Domkirke. Der er i dem en solid Vælde, en ubrydelig Styrke: just *saa* sikker, føler man, staar den Institution, som de bærer, Tidens Rystelser har ikke formaaet at berøve den en Flis eller rokke den en Tomme af Stedet.

ALBANI BRYGGERI

Hver Gang det paany er Skærsommer i Danmark, og Blussene for Sankte Hans skal tændes igen, saa mødes Odense Bys gamle Skytshelgener ved Midienat før Solhvervsdag. Thi i denne Time er det forundt dem at fryde deres Øjne og Hjerter ved Synet af den Stad, Gudherren har givet dem at værge. Saa sidder de der i den lyse Nattestund paa Odins gamle Høj, Sankte *Albanus* og Hellig *Knud,* stirrer ned over Byens Huse og Kirker og glæder deres Sjæl ved al den Trivsel og Velstand, de for hvert Aar skuer i stadig og frodig Vækst. Og saaledes er det gaaet i over ottehundrede Aar.

Men hvor har Fanden ikke sin Finger, og da de to Helgener begge er nidkære Mænd, er det af og til lykkedes den fule Frister at fylde deres hellige Sjæle med gensidig Harme og Skinsyge. Da saaledes Aar 1100 efter Guds Byrd de Eversham Munke kom til Staden, og Kongen vilde, Domkapitlet skulde gaa over til de fromme Sortebrødre i Sct. Knuds Kloster, da vrededes Sct. Alban heftigt paa sine Marianeres Vegne og kaldte det en Krænkelse af Jomfru Maries hellige Liliemærke i Byens Vaaben. Men da var det Hellig Knuds Tur at blive vred, efterdi han til da altid havde troet, at dette Mærke skulde forestille den stingende Spydsod, som havde voldt ham selv Martyrdøden foran Herrens Alter.

Og ikke blev det bedre siden, da Albani Kirke maatte vige for Hellig Knuds, endda Alban dog havde været den Helgen, til hvis Ære selv Sankte Knud havde bygget; og det var kun en fattig Trøst, at Graabrødre og nye Sortebrødre af Sct. Dominici Orden forinden, til Hellig Knuds Ærgrelse, næsten helt havde fortrængt de gamle Benediktiner-Kutter; thi af de nye Sortebrødre udgik jo netop hin Bisp Gisico, som fuldendte Sct. Knuds stolte Kirke. Og da Sct. Albani gamle Sogn fik Sct. Knuds Kirke til Sognekirke, saa mælede den Solhvervs-Nat gamle Alban ikke et Muk.

Saa var det en Sct. Albani Dag for fem og firti Aar siden, da de to Helgener atter samledes paa Næsbyhoved Høj og frydede deres Syn og Sind ved deres gamle By. Og Sct. Alban fortalte atter for syvhundredetreoghalvfjerdsindstyvende Gang om hin kristne Præst, der havde søgt Tilflugt hos ham, og for hvis Skyld han, Hedningen, frivillig var gaaet i Døden hinsides Verulam i sin Omvenders hvide Kappe, og om hin frække Viking, der siden røved hans Helgenben og bragte dem til Odense, og atter om hin hvidkappede Clunicenser-Munk, der havde listet de hellige Levninger, med Undtagelse af Armen, ud igen fra Sct. Knuds Kloster. Den sidste Historie kunde Sct. Knud nu ikke lide — *ham* var det, sagde han, som havde ført Sct. Albans Arm til Sct. Albans Kirke. Og Fanden, som sad skjult i Krattet, lod nu Hovmodsdjævelen fare i Hellig Knud, saa han roste sig vidt og bredt af sine gode Gerninger

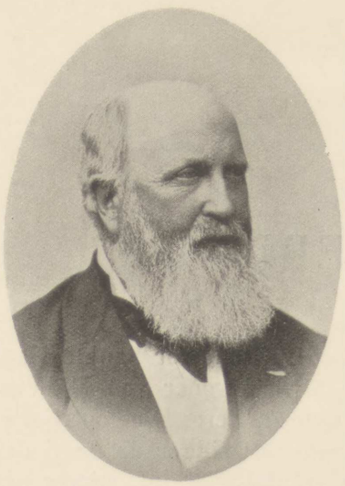

TH. SCHIØTZ

mod sin By, — og tilsidst talte den skinbarlige Djævel saa tydelig ud af hans Mund, at han ej alene hovmoded sig over sin statelige Spidsbue-Kirke, men ogsaa over, at Gilde-Kroer og Herberger ligeledes bar hans Navn.

Men da brast Sankt Albani Taalmodighed. »Meget har du gjort,« sagde han til Hellig Knud, »og saare berømmelig er du vorden; men læsket dine Bysbørn paa sømmelig Vis med ærlig Mumme og Mundgodt, *det* har du dog aldrig. Men se, det vil jeg nu sørge for.«

Saa rettede han paa sin sorte Skapul, trak Kapussen op over sit ærværdige Hoved og forsvandt i Natten.

Men inden Somren var gaaet til Ende, laa der en ny rødmuret Bygning i Rundbuestil med takkede Gavle paa Sct. Albani Banke sønden for Aaen. Helgenens Løfte var gaaet i Opfyldelse: Odense Bysbørn havde faaet deres Læskedrik.

* * *

Den 2. April 1859 kom cand. pharm. Th. Schiøtz til Odense med Planen for og Tegningerne til et nyt Bryggeri. Sammen med Grosserer E. F. Esmann og Købmand Johan F. Rasmussen skred man derpaa til Opførelsen, som fandt Sted i Løbet af Sommeren under Bygmester B. Seidelins Ledelse. Det første Støb blev sat den 7. November s. A., og den første Brygning foregik den 21. s. M.

Hvor beskeden end Begyndelsen var — det første Aars Produktion var kun 1700 Tdr. —, var det for sin Tid noget af en Storbedrift, at en Provinsby saaledes bryggede sit eget bajerske Øl. Men nu kom da ogsaa Humlen, eller rettere sagt: allerede det andet Driftsaar blev Humlen saa dyr, at hele Overskudet kun blev 2000 Rigsdaler, at fordele altsaa til 3 Personer. Og det næste Driftsaar igen, 1861—62, — Bryggeriets Forretningsaar gaar fra 1. November til næste Aars 31. Oktober — havde man den store Bekostning at maatte tage Is pr. Skib ned fra Norge. Men dermed var man ogsaa ude af den trange Indgang og kunde Aar for Aar udvide sin Produktion og tjene gode Penge. Allerede 1864—65 var man oppe over 4000 Tdr.

G. KOCH

Det var allerede nu til at forudse, at *Albani Bryggeri* vilde blive et stort Foretagende i stadig Vækst, og det var derfor kun naturligt, at man lod det gaa over til et *Aktieselskab*. Dette skete i Efteraaret 1867, Kapitalen sattes til 200,000 Kr., og den første Bestyrelse blev: daværende Etatsraad, Byfoged og Politimester Koch (som endnu den Dag i Dag er Selskabets Formand), Bankdirektør Bierfreund og Købmand Johan F. Rasmussen, medens Schiøtz blev Selskabets Brygger.

Jul. Folkmann fot.

HOVEDBYGNINGEN

Produktionen steg nu Aar for Aar til op imod 6000 Tdr., og Afsætningen gik rask fra Haanden, ikke alene i Odense selv og paa Fyen, men ogsaa i Jylland, ja i den kolde og fugtige Sommer 1869, da den sædvanlige Kundestabs Tørst naturligt mindskedes, fik man endog et Udsalg etableret helt oppe i Lejren ved Hald. I det moderne bryggeritekniske Stadium indtraadte Albani Bryggeriet dog først ved den store Udvidelse, som fandt Sted i 1873—74. Hovedbygningen ud mod Tværgade blev forlænget, Maltgøreriet blev fordoblet i Kælderetagen, ny Maltkølle indlagt, og Bryggeriet fik en Dampmaskine paa 4 Hestes Kraft og en 8 Hestes Kedel.

Ved denne Udvidelse blev man sat i Stand til at forøge Produktionen til henimod det dobbelte: i Driftsaaret 1873—74 blev der solgt 6373 Tdr., i Driftsaaret 1874—75 steg Salget til 11,352 Tdr. Men i samme Aar aabnedes ikke mindre end 27 Mil af det jydske Jernbanenet, deriblandt den sydjydske Tværbane, for Driften, og saa godt indarbejdet, som Albani-Øllet allerede var det i det sydlige Jylland, var det derfor naturligt, at den forøgede Produktion fandt saa villig en Afsætning.

Det blev overhovedet fede Aar med høj Fortjeneste, de Aar, som fulgte. Afsætningen voksede saa stærkt, at der maatte brygges baade Nat og Dag og det endog til Trods for, at der var optraadt Konkurrence fra det nydannede Bryggeri »Odense«. Man kunde bogstavelig talt ikke skaffe Øl nok, og det gik endog saa vidt, at det med Stolthed kunde noteres, naar det var »lykkedes« at afvise ny Kunder. For at undgaa alt for mange *Efterstræbelser*, maatte man endog holde Prisen 2 Kr. højere pr. Td. end de fleste andre Bryggerier: man var begyndt i 1859 at tage 11 Daler for Tønden og tog nu 12 Rbd. Man skovlede da ogsaa ligefrem Penge ind; 25 pCt. var i disse Aar normal Dividende, for Aaret 1878—79 kom man op paa 33 pCt., og efter at man fra November 1879 havde udvidet Aktiekapitalen fra 200,000 til 300,000 Kr., kunde man i November 1881 give et Udbytte paa de 300,000 Kr. af 28½ pCt.

Man havde under disse Forhold kun een Frygt: at Driften skulde komme til at lide nogensomhelst Standsning eller Afbræk. Derfor blev der i 1878—79 indlagt en 8 Hestes Dampmaskine og to 12 Hestes Kedler, hvorhos der blev bygget 5 ny Lagerkældere, og alt dette blev netop foretaget saaledes, at Bryggeriet, medens disse Arbejder stod paa, stadig kunde gaa sin uforstyrrede Gang. I Sommeren 1880 blev Maltgøreriet udvidet, og man kom samme Aar op over de 20,500 Tdr. i Produktionen, i 1881 byggede man en Villa til Bryggeren for at kunne inddrage hans Bolig i Hovedbygningen til Udvidelse af Driftslokalerne; Bryghuset og Gærrummet blev udvidet til dobbelt Værk, og der blev anlagt to ny Gærkældere. I Februar 1882 købtes der 14,000 Kv.-Alen ny Grund til Bryggeriet, og i 1882 blev der installeret elektrisk Lys.

Den 5. September 1883 kom der Ildsvaade paa Fabriken, og det øverste Loft brændte. Dette gav Anledning til, at man gik over til at sætte Jern og Sten i Stedet for Træ. Men desuden var Bryggeriets Maltbeholdning bleven fortæret af Branden, og der blev som Følge deraf indforskrevet udenlandsk Malt. Dette Aar fik Bryggeriet sine første *Gærvanskeligheder*: man blev klar over, at man ikke, som hidtil, trygt kunde bruge Gæren af Lagerfadenes opfriskede Bærme, men ved Fornyelsen af Gæren maatte skaffe sig denne udefra.

Det var i disse Aar, ligesom om en ond Aand blæste Luften fuld af vilde Gærsvampe, som fandt Vej til Bryggeriernes Kældere og gjorde Øllet uklart og uholdbart. Eller maaske bør man netop snarere kalde det en god Aand, thi derved blev

i alt Fald Stødet givet til en af de betydningsfuldeste Forbedringer i Bryggeritekniken, nemlig Indførelsen af den *rene* Gær i Driften.

Allerede i 1876 havde Pasteur klart paavist, hvilken mægtig Rolle Mikroorganismerne spiller i Gæringsindustrien, og hvor stor en Skade de fra Luften kommende Bakterier kan udrette. Dog først i 1882 fik denne Erkendelse sit nødvendige Supplement, idet Prof., Dr. phil. E. Chr. Hansen paa Carlsberg Laboratoriet godtgjorde, at Pasteur ikke havde skelnet mellem de forskellige Alkoholgærsvampe, som i hans store Værk om Øllet er samlede under Fællesbetegnelsen: Gær. Hansen

Jul. Folkmann fot.

FADENE VADSKES

havde netop i Luften i og omkring Carlsberg fundet en Gærsvamp, som væsentlig kun var til Stede i Eftersommeren, og ved anstillede Forsøg paaviste han nu, at naar den benyttedes som Gær, fik Øllet en daarlig Lugt og Smag og blev hurtig uklart. Hermed var egentlig forklaret, hvori Sommerbrygningens store Ulempe bestod: det var de vilde Gærformer, der fremkaldte Forstyrrelser i Gæringen. Og ved at fortsætte disse Undersøgelser lykkedes det Hansen at finde en Metode, hvorved han kunde fremstille Gær i Renkultur.

Netop som disse Undersøgelser stod paa, var Tuborg Bryggeri bragt til Fortvivlelse ved, at Øllet efter faa Dages Henstaaen paa Flasker blev gærtykt. Det lykkedes imidlertid Hansen ved Hjælp af sin Metode af Tuborg Bryggeriets Gær at udsondre ikke mindre end tre forskellige Arter af Alkoholgærsvampe, og det viste sig nu ved Forsøg paa Laboratoriet, at naar den ene af disse Arter, der udgjorde Hovedbestand-

delen af Bryggeriets Gær, brugtes alene, blev Produktet godt og holdbart, medens de tvende andre frembragte »Sygdomme«. Hermed var altsaa Aarsagen til Kalamiteten funden, og Midlet til at komme over den maatte paa Sagens daværende Standpunkt blive: omhyggelig Rensning af Gæringslokalerne og Indførelse af en ny god Gær.

Noget senere i Efteraaret 1883 kom Turen med Gæringsvanskelighederne til Gl. Carlsberg, og ogsaa her blev det da Hansen med sin Renkultur, som blev Redningsmanden.

Da derfor samtidig Albani Bryggeri kom til at staa overfor ganske de samme Vanskeligheder, var man forholdsvis hurtig klar over, hvad der maatte gøres. Resolut og rationelt skred man paa Øjeblikket til en gennemgribende Desinfektion, Folkenes Klæder blev brændt, alt blev overkalket og afvadsket, Kældrenes Murstensgulve erstattede med Cement og Asfalt, Gæringskældrenes Vægge afskrabede og glittede med Cement (med Staalklinger) for at faa Overfladen glat og blank. Disse Reformer til Mikroorganismernes Bekæmpelse, som fortsattes i de følgende Aar, fik endelig sin foreløbige Afslutning 1887—88 med Anskaffelsen af det saakaldte Propagerings- (Rendyrknings-) Apparat, hvorved der med visse Mellemrum, hver femte Dag, skødes ren Gær ind i Driften, hvorhos samtidig Gærkarrenes Underlag blev forandret til Jern og Sten, saa at Renholdelsen er den lettest mulige, medens Væggene blev emaillerede. Det nævnte Propagerings-Apparat blev sat i Gang under Nærværelse af Apparatets Opfinder Dr. Hansen og Adjunkt Grønlund, hvilken sidste i samme Aar ansattes som Bryggeriets Konsulent.

Havde det været bekosteligt og omstændeligt at slippe ud over alle Gærvanskelighederne, da disse først var begyndt — selv renkultiveret Gær, som man i Efteraaret 1887 havde faaet fra Gl. Carlsberg, viste sig saaledes ikke passende for dette Bryggeris Drift —, saa var ogsaa disse Firsernes Aar i andre Henseender besværlige nok at komme igennem. Rundtom i Landet skød ny bajerske Ølbryggerier op, de gamle udvidedes betydeligt, og adskillige Hvidtølsbryggerier optog Tilvirkningen af bajersk Øl. Forbruget af undergæret Øl var steget umaadeligt, og Priserne paa Raamaterialerne, Malt, Humle og Kul, sank samtidig stærkt. Den Adgang til let vunden Avance, som herved aabnede sig for Bajerskøl-Bryggerierne, fristede ganske naturligt snart en Overproduktion frem, og Overproduktionen medførte atter ligesaa naturligt en heftig og hensynsløs Konkurrence mellem Bryggerne indbyrdes. Man kom herunder ind under et højst uheldigt Rabatsystem og Etableringslaan til Mellemhandlere og Beværtere, ja der dreves endog Konkurrence med Øltræernes Størrelse, saaledes at Tønden, der oprindelig skulde holde 136 Potter, efterhaanden kom op til 144. Forgæves havde gamle Jacobsen forsøgt at stoppe denne demoraliserende Udvikling op ved i Maj 1881 at slaa Prisen ned til 18 Kr. pr. Td. Nedsættelsen kom for sent, og den usunde Konkurrence rasede endnu stærkere i Slutningen af Firserne end i Ottiaarenes Begyndelse. Albani Bryggeriet led navnlig i Aarene 1888—89 og 1889—90 under den forcerede Rabatgivning — naar alligevel Produktion og Afsætning holdtes paa den tidligere Højde, og Udbyttet var ret ordentligt, skyldtes det, at Produktionsomkostningerne i disse Aar var gaaet ned.

Imidlertid var Schiøtz efter eget Ønske fratraadt som Brygger. I hans Sted blev cand. pharm. Arntz, der var indtraadt i Bryggeriets Tjeneste som Assistent den 1. Februar 1881, Direktør, og O. Schiøtz blev ansat som Assistent. Som et af de første Fremskridt, den ny Styrelse indførte, maa man nævne Anskaffelsen af det

saakaldte *Veltens* Apparat i 1890—91. Efter at den Opgave at fremstille ren Gær var løst af Professor Hansen, stod man overfor en ny: at *bevare* Gæren ren. Denne er løst af den franske Brygger Velten, ved hvis Apparat det opnaas, at Urten kun kommer i Berøring med filtreret Luft. Samtidig indrettedes Luftkøling af Gærkældrene ved at lade Luften, inden den gaar ind i Kælderrummene, passere store Isbeholdere.

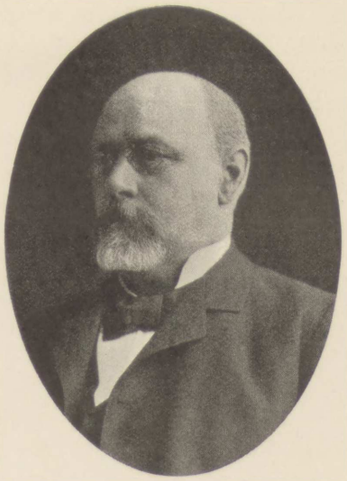

W. ARNTZ

I 1891 paalagde en Lov af 1. April en Skat af 7 Kr. paa hver Tønde bajersk Øl, fra 1. Oktober s. A. Det var let at forudse, at den betydelige Prisstigning, som herved maatte finde Sted, fra 18 til 25 Kr. pr. Td., i første Omgang maatte nedsætte Forbruget betydeligt, navnlig da Alkoholen i Brændevin forblev ligesaa lavt beskattet som før. Der maatte derfor klart nok foretages noget for saa vidt som muligt at holde paa Kunderne og bevare Afsætningen nogenlunde ubeskaaren. Imidlertid kom Albanis nærmeste Konkurrent, nemlig Bryggeriet »Odense«, først i saa Henseende ved straks at gaa over til selv at tappe sit Øl af paa Flasker og sælge det til en billigere Pris, end Øltapperne aftappede det til. Albani, der af Hensyn til dets Øltappere hidtil havde nølet, fulgte nu efter: i Juli 1891 vedtoges det at etablere en Aftapningsanstalt, og den begyndte allerede sin Virksomhed i September s. A. Men hvor hurtig man end havde handlet, var man altsaa dog kommen for sent ind paa det og maatte en Tid lang finde sig i en stærkt mindsket Afsætning i Odense By. Samtidig steg Raamaterialerne i Pris, og som Følge af Skattens Virkninger maatte Albani, som de fleste andre bajerske Ølbryggerier, indskrænke sin Produktion. Man arbejdede imidlertid ufortrødent paa at komme ud over den vanskelige Periode, i Særdeleshed satte man al Kraft ind paa at udvide *Aftapningsanstalten:* den byggedes større, Pindstofte-Apparaterne anskaffedes, og man begyndte at køre paa Landet med Flaskeøl. Og i Løbet af et Par Aar viste det sig da ogsaa, at man var slaaet ind paa den rette Vej til at genvinde sin gamle Prestige, hvorfor da ogsaa i 1896 Folkenes Løn gennemgaaende forhøjedes, saa at Albani Bryggeri atter kunde staa som en af Odense Bys første Arbejdsgivere. I saa Henseende kan forøvrigt her indskydes, at Selskabet allerede i 1873 havde dannet en Alderdomsforsørgelseskasse for Bryggeriets Arbejdere, hvortil der straks blev skænket et Grundfond paa 2000 Kr.

Den i Loven af 1. April 1891 i Udsigt stillede Forhøjelse af Ølskatten fra 7 til 10 Kr. pr. Td. fra 1. Oktober 1895 traadte paa Grund af Omstændighederne først i Kraft den 1. April 1897, og da kun med visse midlertidige Modifikationer for de mellemstore og smaa Bryggeriers Vedkommende. Herved stod man jo imidlertid atter overfor en ny Situation, og Albani besluttede derfor at ruste sig godt til, hvad der forestod. I April 1897 fremlagdes der Overslag og Planer til en gennemgribende Forbedring af Bryggeriet ved Indretningen af Kuldemaskiner og Kølerør gennem hele Fabriken. Samtidig foresloges det at anskaffe en 50 Hestes Dampmaskine med to Kompressorer, at forandre den tidligere 8 Hestes Maskine til 20 Hestes og lægge to store Kedler i Kedelhuset paa 50 Hestes Kraft i Stedet for 12.

Planen vedtoges, og man gik straks i Lag med Arbejdet, men paa Grund af den store Strike i Jernindustrien lykkedes det dog først at faa alt definitivt i Stand i Forsommeren 1898. Men da blev ogsaa Indretningen af Bryghuset færdig og alt det Gamle revet ned og fjernet saa hastigt, at hele Standsningen kun varede 26 Dage.

Allerede inden Driftsaaret 1897—98 var gaaet til Ende, var Nytten af denne Forandring noksom godtgjort. Ved at kunne benytte Spildedampen fra Maskinerne til Kogning, sparedes der mange Kul, og i de to nærmestfølgende, saare isfattige Vintre sparedes der paa Grund af de ny Kølemaskiner cirka 50,000 Kr. til at købe Is fra

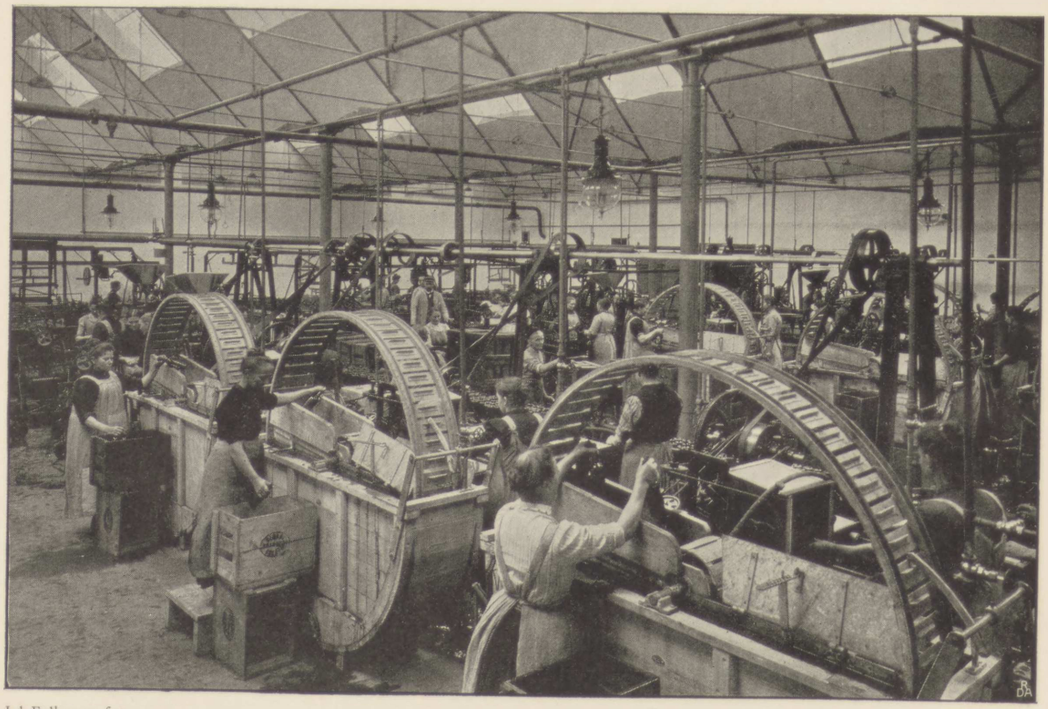

Jul. Folkmann fot.

SKYLLE- OG AFTAPNINGSRUMMET 1903

Norge. Overhovedet er jo i den moderne Bryggeridrift Kuldemaskiner blevne en ren Nødvendighed. Albani Bryggeriet er i sin Levetid just heller ikke blevet sparet for Kvaler med at skulle skaffe Is; derfor købtes i sin Tid Albani Sø, hvorved man roligere saa isfattige Vintre imøde.

Produktionen, der i de vanskelige Aar havde været nede paa 16,000 Tdr., gik i 1898—99 op til 30,800 Tdr.

I November 1898 udvidedes Aktiekapitalen fra 300,000 til 600,000 Kr., idet Aktionærerne fik to Aktier for hver en af deres gamle uden Ekstraindbetaling.

Forhøjelsen af Ølprisen fandt Sted i 1898 med 1½ Kr. pr. Td. og ½ Øre pr. Halvflaske. I samme Aar indlagdes der en Reservekølemaskine med Kondensator og en Saltvandskøler, ligesom ogsaa de gamle Isrum over Lagerkældrene omdannedes til Gær- og Lagerrum, hvorved Bryggeriets Produktionsevne forøgedes med cirka 40 pCt.

I de allersidste Aar er endelig Aftapningsanstalten bleven fuldstændig moderniseret efter de mest fremskredne Mønstre. Man er gaaet over til at aftappe Øllet direkte fra Lagerfad ved det saakaldte Kolonnesystem, hvorved hele Produktionen kan aftappes, og Anstalten er derved bleven ti Gange saa stor, som da den anlagdes i 1891. Endelig er der blevet anskaffet dobbelte Enzingerfiltre, Trykpumper og Dampproppemaskiner.

Sluttelig skal endnu nævnes, at Bryggeriet i Driftsaaret 1902—03 ogsaa har bragt *Pilsnerøl* i Markedet. Men først og sidst har dog den Type, Bryggeriet har skabt for Lagerøl, hævdet sig sejrrig ned gennem Tidens Løb ved sin store Ekstraktrigdom, sin forholdsvis ringe Alkoholholdighed og sin klare, lyse Farve. Bryggeriets egentlige Stifter, Th. Schiøtz, — som den 31. August 1900 afgik ved Døden — har ved Skabelsen af denne Type i Grunden heldig foregrebet den Smagsretning, der siden Treserne og Halvfjerdserne har udviklet sig hos Publikum overfor undergæret Øl.

FYENS STIFTS SPAREKASSE

Ved Indgangen til dette Million-Instituts Historie møder vi hin ædle, sympathetiske Skikkelse, som det moderne Odense i første Række skylder Taknemmelighed, Kammerherre Jens Benzon. Født i Odense den 1. Juni 1767 trak han sig allerede i sit 38. Aar tilbage fra sin Embeds-Carrière og bosatte sig i sin Fødeby, som han derefter viede alle sine Kræfter. Han var i sin Samtids store Stil, en Samfundsvelgører og »Menneskeven«, en utrættelig Arbejder til »Almenvellet«s Fremme, først og sidst en Initiativernes Mand. Nok at nævne, at han var Kanalens Skaber og Sankte Knuds Befrier: at han lagde Grunden til Stadens nuværende Søvej og friede Domkirken ud af Smaahusenes Trængsel. Og i 1816 stiftede han *Odense Bys Sparekasse.*

Det var den Gang en fremmelig Gerning, kun 38 Aar før havde den første Sparekasse set Lyset — det var nede i Hamborg —, hele 20 Aar efter følger i England Tottenham-Sparekassen. Men Benzon kendte Tingen fra Kiel, som i 1796 havde faaet sig et saadant Institut, ligesom der i 1810 var dannet den første Sparekasse i Danmark, paa Grevskabet Holsteinborg. Kjøbenhavns og Omegns Sparekasse er i al sin Ærværdighed ikke ældre end fra 1820.

Det ledende Synspunkt for Benzon var det rent filantropiske: at sikre de Uformuende, »Haandværkere, Tjenestetyende og Daglejere«, en Nødskilling i de onde Dage ved at lette og fremme Sparsommelighed, denne »den almindelige Velstands, Maadelighedens og den huslige Lyksaligheds fasteste Bolværk«. Han bestyrede selv Kassen gratis og deponerede af sin egen Formue 5000 Rbdl. som Garanti for Deltagerne.

Der blev forholdsvis hurtigt indsat en 7—800 Rdl. af forskellige Indskydere, men derefter stod Sagen i Stampe aarevis igennem, den stadig fluktuerende Seddelkurs skulde just ikke opmuntre til at hengemme disse evindelig skiftende Værdier. Det var dog til Trods herfor lykkedes Kjøbenhavns Sparekasse at gribe Tingen bedre an, og efter dette Mønster gik derfor Benzon i 1832 til en Udvidelse og Omforandring af Odense Kassen. Han fik i 1831 Tilsagn fra Staten om, at den vilde modtage de eventuelle Sparemidler til Forrentning med 5 à 4½ pCt., og sammen med fire andre Mænd oprettede han derpaa »Fyens Stifts Sparekasse« som en Afløser og Fortsætter af sin egen, der nu altsaa gik over i det nye Institut. En ny Fugl Phønix var opstaaet af den gamles Aske.

Dog ikke saa snart var den nye Kasse i 1832 traadt ud i Livet — højst beskedent aabnede den sit Kontor paa Fattiggaarden —, før Staten fortrød sin Rundhaandethed og nedsatte den lovede Rente til 3 pCt. fra 1. Januar 1833. Unægtelig maatte det komme »bag paa Direktionen«, men der var ikke andet at gøre end at følge med

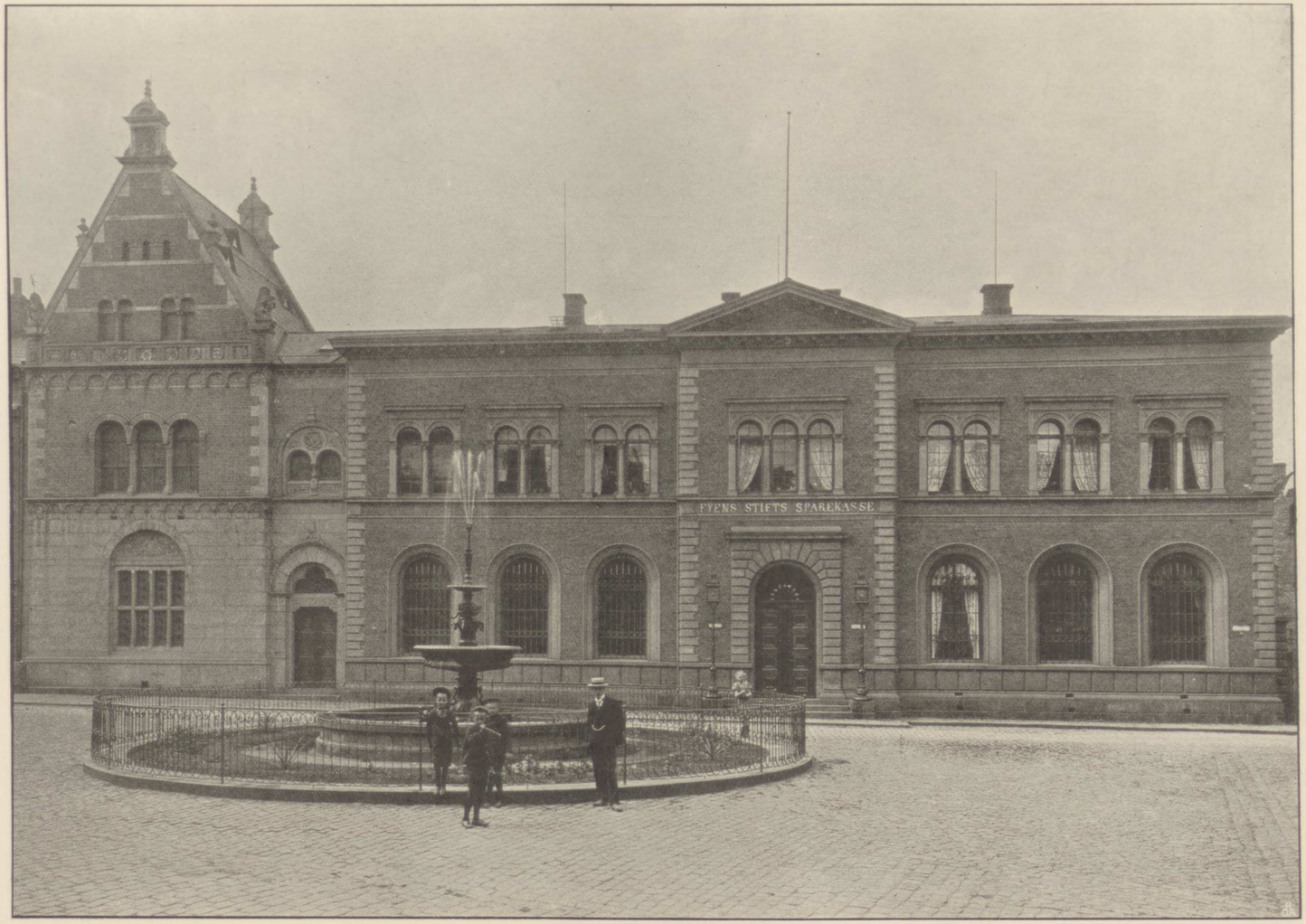

Jul. Folkmann fot.

FYENS STIFTS SPAREKASSE

ned i Indlaansrenten og sætte denne til 3 pCt. i Stedet for de oprindelig lovede 4 pCt. Var end saaledes den egentlige Grundvold, Midlernes Frugtbargørelse gennem Indsættelse i Statskassen, dermed straks styrtet sammen, saa vendte dette sig just til det Gode, idet man derved af sig selv blev tvungen ind paa *Udlaansvirksomheden*. 1834 gaves det første Prioritetslaan, ved Aarets Slutning havde man allerede udlaant 34,700 Kr. i faste Ejendomme og naaede i 1844 op mod Millionen, i 1847 tæt op imod de 1½ Mill. Kr.

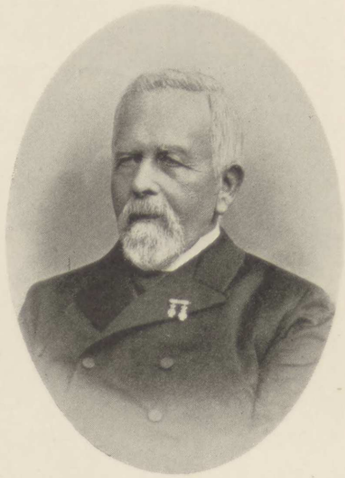

F. KRAG

G. HJORTH

H. J. MØLLER

Men samtidig havde ogsaa Sparemidlerne været i uafbrudt Stigning, efter at det Choc, Statens Rente-Nedsættelse i 1833 havde forvoldt, var vel overstaaet. To Aar efter gik Indskuds-Kontoen allerede op over 200,000 Kr. — i 1832 var den 87,000 Kr. —, 1840 sluttede med en Status-Sum af ½ Mill. og 1847 med henimod 2½ Mill., hvorhos der da var opsparet en Reservefond paa 87,500 Kr. Samme Aar flyttede Kassen hen i sin nuværende Ejendom paa Fisketorvet, hvor den lejede sig ind for 200 Rdl. aarlig.

Saa udbrød Krigen i 1848, og en Rædsel greb Almuen Landet over: man flokkedes i Sparekassens Kontor og forlangte sine Indskud tilbage. Direktionen maatte, for hastig at skaffe nok af rede Penge, ty til, hvad den havde indestaaende i Stats-

Jul. Folkmann fot.

EKSPEDITIONSLOKALE

kassen. Men ogsaa for den kneb det ret naturligt, Sparekassen blev derfor ligefrem »bestormet« og maatte endog true med at standse sine Betalinger for at faa sit Tilgodehavende af Staten, saa hjalp det — i Juni var allerede »*Stormen*« lykkelig reden af. Men da var der bleven udtaget næsten 1 Mill. Kr., og Indlaans-Kontoen gik 25 pCt. ned.

Dog efter Krigen kom der gode Tider, en hel økonomisk Opsvingsperiode; allerede 1850 blev der indsat 683,000 Kr. eller dobbelt saa meget som i 1848, og Indlaans-Kontoen kom atter op paa 2,3 Mill. Kr. Under disse Forhold besluttede Direktionen, da Reservefonden nu havde naaet 5 pCt. af Indskydernes Kapital, at forhøje Indskudsrenten til 3½ pCt. Sparemidlerne voksede nu ligefrem kolossalt, med fra 16 til 30 pCt. aarlig, saa de i 1856 var naaede op til 7,6 Mill. Kr.

Imidlertid var Staten traadt helt tilbage fra sin forrentende Virksomhed, og da Krisen i 1857 kom, var derfor Kassen henvist til at stole paa sig selv. Den maatte optage midlertidige Laan i Hamborg og Fyens Disconto Kasse og iøvrigt klare sig ved Obligationssalg. Tilbagegangen varede helt hen til Efteraaret 1858 og medførte en Kapitalformindskelse af c. 800,000 Kr. 1860 var Indlaans-Kontoen atter oppe paa sine 7,6 Mill. Kr. som før Krisen.

Treserne var til en Begyndelse den jævne Væksts Tid, og selv Krigen i 1864 bragte ingen Standsning heri. Men henimod Aartiets Slutning blev de økonomiske Efterveer af Landetabet følelige, den fortsatte Dalen af Pengenes Værdi skabte Dyrtid, uden at Købe-Evnen voksede i samme Forhold, Forretningslivet stagnerede, og da det begyndte langsomt at rette sig igen, søgte Kapitalen mere fordelagtige Anbringelser end i Sparekassen med dens smaa 3½ pCt. Skulde man imidlertid heroverfor forhøje Indskudsrenten, maatte man sætte Udlaansrenten op over de 4 pCt., som Ejendomsbesidderne havde vænnet sig til at anse som hævdvunden urokkelig; den blotte Tale herom vakte den heftigste Modstand, og for nu at komme ud over det døde Punkt, greb Direktionen til den Udvej: at dele Ansvaret og Byrden med nye og friske Kræfter ved Dannelsen af et *Repræsentantskab* af 8 ansete Mænd, 4 fra By og 4 fra Land. Den 12. Maj 1869 blev et saadant konstitueret, og umiddelbart derefter blev der udstedt en ny Vedtægt for Kassen, hvorved Indlaansrenten forhøjedes til 4 pCt. Endelig blev den 28. September s. A. Udlaansrenten for Prioritetslaan sat op til 4½ pCt. for fyenske Ejendomme, 5 pCt. for andre faste Ejendomme, hvilket senere er forandret derhen, at Udlaansrenten er 4¼ pCt. aarlig for alle Ejendomme.

Og nu følger en saa glimrende Fremgang, at Indskudsmassen fra noget over 9 Mill. Kr. stiger til det *dobbelte*, altsaa 18 Mill. Kr. i 1875—76. Hertil bidrog dog ikke alene Renteforhøjelsen, men nok saa meget det store Opsving i hele Erhvervslivet, som disse de saakaldte »Milliardaar« bragte med sig. Desværre afløstes denne stolte Periode af trykkende Nedgangs-Tider, der ogsaa tyngede Sparekassen haardt, og ondt værre gjorde i disse Aar en af politiske Motiver udsprungen Mistænkeliggørelse overfor Institutets i sig selv saa uangribelige Soliditet. Dog virkelig Rod kunde disse onde Rygter selvfølgelig ikke slaa, og da Tiderne blev lysere, genvandt Fyens Stifts Sparekasse forbavsende hurtig sin udmærkede Status og ubeskaarne Tillid. I 1879—80 var man alt igen naaet op over de 18 Mill. Kr.

I 1866 havde man købt den Ejendom, hvori man boede, 1873 besluttede man sig til en fuldstændig Ombygning, og den 28. Juni 1875 aabnede Sparekassen sine nuværende Kontorlokaler for Publikum. Billedet S. 25 viser de lyse, høje, hyggelige

Jul. Folkmann fot.

EKSPEDITIONSLOKALE

Rum, smykkede med en Slags pompejianske Dekorationer, friske, fint slyngede Planteformer, fantastiske Skikkelser og Ornamenter, alt i yndefuldt glidende Linier, i fornemt afstemte Farver, harmonisk og afsluttet. Samtidig er Bygningens *Ydre* i Flader og Forhold rolig og værdig, som det sømmer sig et Sparsommelighedens Tempel. Saa taler igen den Tilbygning, Arkitekt Alfr. Petersen har foretaget langt senere, nemlig i 1897, statelig og stilsikker som den er, et andet og mægtigere Sprog: en ny Tids stolte Selvfølelse, rig og frodig, men smagbehersket, en Bygningskunstens Symbolisering af »det trygge, glade Adelssind«, hvorom Digteren taler.

Ja, unægtelig er dette symbolsk: thi hvor *har* ikke denne Institution ranket og højnet sig i den sidste Snes Aar, hvori de 18 Mill., man i Syvtiaarenes Midte ansaa for en imponerende Vælde, er vokset, støt og sikkert, til hele *44½ Mill. Kr.* Disse to Tal fortæller Sparekassens Historie fra 1880 op til vore Dage tydeligere end mange, mange Ord. Beskedent og stilfærdigt er Institutet begyndt, i et lidet Kontor paa Fattiggaarden, en *ægte* Sparekasse, som den af hin Tids Filantroper var tænkt: Smaafolks Nødskillinger og Spareskærv. Endnu i 1848 var det et da nys anskaffet Jernskrin eller Jernskab, kunstfærdig lavet af Smedemester Fischer, hvori Værdipapirerne gemtes, som bar Navn af »Sparekassen«, det *var* Sparekassen — selve Institutet kaldtes »Indretningen«. Og op gennem Tiderne har »Indretningen«s Styrelse bevaret noget ejendommelig Jævnt og Bramfrit over sig, et Skær af gamle Dages hyggelige og stilfærdige Soliditet og Fordringsløshed. Men Tiden har sat den tro Bogholder, som Kassen har været, den tro Bogholder over meget, til stadig at vogte over endnu mere, og nu staar »Fyens Stifts Sparekasse« som et moderne Million-Institut med gylden Glans over sit gamle, grundhæderlige Navn.

Direktionen bestaar for Tiden af Etatsraad F. Krag, R. af Dbg., Dbmd., Kancelliraad H. J. Møller og Grosserer G. Hjorth.

H. RASMUSSEN & CO.

FREDERIKSGADES JERNSTØBERI & MASKINFABRIK

Naar man vil have et samlet Overblik over H. Rasmussen & Co.s store Fabrikanlæg, turde Hækken i den gamle Have bagved maaske være det bedste Udkigs-Stade: herfra ser man ret, hvor prægtig stort det hele Terrain er — med sine 73,576 □ Alen —, og de mange Bygninger tegner sig for En i en pudsig Zigzag. Dog endnu bedre Indtryk af Virksomheden faar man, naar man træder *ind* i selve Bygningerne, vandrer gennem det højloftede Støberirum, hvis ene Afdeling beherskes helt af den mægtige Dampkran, vader videre gennem det fine sorte Støbesand, standser for at beundre de mange moderne Formemaskiner, og endelig naaer ind i det anselige Kakkelovns-Værksted, fra hvis Shed-Tag Dagslyset vælder ind koldt, klart og kraftigt, — stadig føler man først og fremmest *Rummelighed* om sig, alt syner bredt og stort og vidt!

H. RASMUSSEN SENIOR

Og hele dette smukke, fuldt ud moderne Fabrik-Kompleks, hvori der nu beskæftiges ikke mindre end 150 Arbejdere og Funktionærer, har kun haft en ringe Begyndelse — man studser ved at høre det, alt ser saa nyanlagt ud, saa helt *up to date!* Men alligevel er det saa, at Forretningens Grundlægger, H. Rasmussen, oprindelig var slet og ret Former, men saa sparede han sig lidt Penge sammen — og med dem begyndte han i 1856 med et Par Folk til Medhjælp og en Hestegang til Drivkraft en saare beskeden lille Virksomhed ude i Frederiksgade, paa det samme Sted, hvor nu Fabriken ligger. Som han begyndte saa at sige paa bar Bund, begyndte han egentlig ogsaa paa bar Mark — den Gang var Frederiksgade ikke stort andet end lutter Marker, men han lagde Forretningen dér, fordi Frederiksgade i hine Tider var, om man vil: *Strøget,* thi herad foregik nemlig Hoved-Færdslen mellem Landet og Byen.

Og Kunderne kom, de fik godt Kram for deres Penge — og de kom igen! Og som Omsætningen voksede, og Kundekredsen forøgedes, maatte Virksomheden nød-

H. RASMUSSEN JUN.

vendigvis udvides, for at Kunderne kunde tilfredsstilles. En naturlig Følge heraf var det da, at der efter faa Aars Forløb blev indlagt Dampkraft i Fabriken, hvorved H. Rasmussen blev i Stand til at udvide sit Virkefelt. Han kastede sig nu over Fabrikation af Landbrugsmaskiner, som den Gang endnu ikke var ret meget kendte herhjemme, men hvis Indførelse Landmændene dog var begyndt saa smaat at gøre sig fortrolig med, — og da Maskinerne var gode og solide, blev de hurtigt anerkendte, og en Mængde blev afsat rundt omkring i Landet. I flere ældre Gaarde paa Fyen ses endnu den Dag i Dag disse Maskiner i Brug, hvad der turde være det bedste Bevis paa deres Fortræffelighed.

Da langt senere den store Overgang i vort Landbrug til Mejeridrift stod for Døren, saa H. Rasmussen straks med sit klare Blik, hvad der nu kom — ogsaa i *hans* Virksomhed skulde der gøres Plads og Honnør for den nye Gæst, den nye Tid! Resolut udvidede han Maskinafdelingen til ogsaa at omfatte Fabrikationen af Dampmaskiner, Dampkedler og Mejerimaskiner, og i den Periode, hvor Andelsmejerierne bredte sig over Fyen, var det H. Rasmussen, som anlagde en Mængde af dem, ligesom Firmaet ogsaa har installeret Dampanlæg i mange Møller, Teglværker og andre industrielle Bedrifter.

Selvfølgelig krævedes der stadig, efterhaanden som Virksomheden kom til at omfatte flere og flere Artikler, Udvidelse paa Udvidelse. Gang paa Gang maatte der opføres nye Tilbygninger, og efterhaanden rejstes det store Kompleks af Fabriksbygninger, som nu findes. Tiden fører jo ogsaa Konkurrence med sig, og denne kræver atter, at der maa arbejdes saa billigt som muligt ved, at alle moderne Fremskridt tages til Hjælp. Derfor gik H. Rasmussen da ogsaa for nogle Aar siden i Gang med at anlægge et særligt Støberi, hvori der udelukkende bliver arbejdet med Formemaskiner, og dette Støberi tør nu siges at være indrettet efter de bedste udenlandske Mønstre. Men ogsaa paa de andre af Fabrikens Omraader er der foretaget Forbedring paa Forbedring for at holde Virksomheden paa Højde med Tidens Krav, og det er ikke faa Maskiner, der saaledes er anskaffede i Aarenes Løb.

I Aaret 1899 blev der indlagt et større Dampmaskineanlæg efter de bedste Konstruktioner. Anlægget var selvfølgelig af egen Fabrikation, og ved et morsomt Træf blev det et Slags Jubilæumsanlæg, idet det blev det 100de af Fabrikens Arbejder af den Slags.

De store Fremskridt, der er sket i de forløbne Aar, har ogsaa vist sig paa et andet Omraade, nemlig paa *Belysningens.* Da H. Rasmussen begyndte i 1856, var

L. RASMUSSEN

Jul. Folkmann fot.

EN AF FABRIKENS FIRE GAARDE

hans beskedne Lokaler kun sparsomt belyste ved Petroleum. Saa kom Gassens Tid, og Petroleumslampen maatte vige for denne, men ogsaa Gassens varme røde Blus har nu senere maattet fortrække for det elektriske Lys med sin kolde hvide Glød, og Firmaet oplyser nu hele sin store Virksomhed fra eget elektrisk Anlæg. Alene i Støberiet er der 12 Buelamper, et Tal, som ej alene viser, at der ikke er sparet paa Lys, men tillige maaske allerbedst giver en Slags Forestilling om selve Støberiets Størrelse.

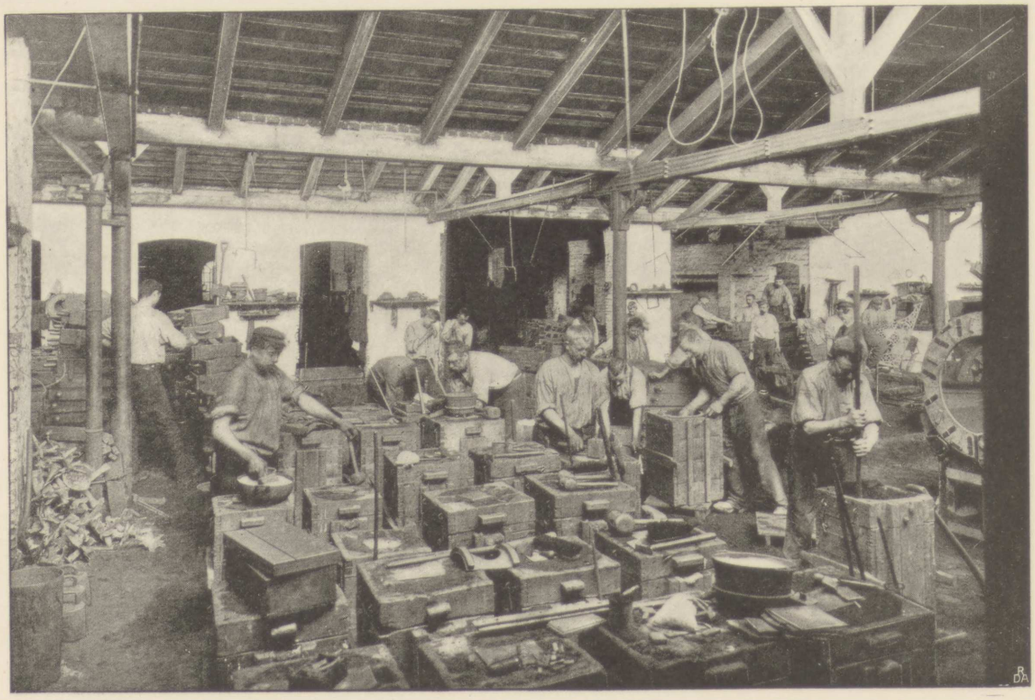

Jul. Folkmann fot.

EN AFDELING AF STØBERIET

Fra første Færd af har Virksomheden omfattet Fabrikationen af *Kakkelovne,* Komfurer og alt Slags Bygningsstøbegods. Denne Gren af Forretningen er da ogsaa i Tidens Løb bleven drevet til en hel Specialitet. Paa Firmaets Lagere og Lofter kan man med Lethed gennemgaa et helt lille »Kursus« i et Stykke dansk Kulturhistorie, Kakkelovnens Historie ned gennem Tiderne: man ser gamle pudsige Ovne efter Forbilleder fra det 16., 17. og 18. Aarhundrede, naive »Bilæggerovne«, lave spidspuldede Kakkelovne fra Renaissancetiden, Ovne, kronede med Smaagitre eller Empire-Skaale, ærværdige firkantede Ovne med alskens sindrige Ornamenter paa Siderne, saasom hyggelige Guirlander eller stiliserede Fakler, der krydser Flammer og Røg. Alle saadanne Kakkelovne er nu til Dels blevne »moderne« igen og laves altsaa efter i nye Eksemplarer, der skal kunne »*staa til*« gammeldags Møblementer — og i Virkeligheden har der ogsaa over mange af disse gamle Tingester været en vis grotesk

Jul. Folkmann fot.

BESLAGVÆRKSTEDET FOR KAKKELOVNE, KOMFURER OG BYGNINGSSTØBEGODS

Jul. Folkmann fot.

UDSALGSLOKALET

Egenartethed, en egen barsk Smag eller snurrig Hygge, der virker nok saa velgørende. I hvert Fald er de en sand Øjenslyst i Sammenligning med de sorte, glatte, klodsede Uhyrer fra hele første Halvdel af forrige Aarhundrede, ja helt op til vore Dage. Nu er igen Kakkelovne begyndt at blive pæne og pyntelige, slanke og elegante i Formen, pudsede og forsirede, diskret matgraa eller blankt skinnende af det sølverhvide Nikkel, — der er paany »gaaet Stil« i dem!

Et saadant smukt »moderne« Skue yder netop Fabrikens Udsalg ud til Frederiksgade, hvor statelige Kakkelovne staar i Række og Geled som tavse Kæmper i Panser og Plade. Men forøvrigt findes der i de *fleste* af Landets Provinsbyer Udsalg af Fabrikens Støbegods, ligesom den ogsaa har sin egen Filial i selve Hovedstaden.

I Aaret 1902 optog H. Rasmussen sine to Sønner, der alt i flere Aar havde været knyttede til Virksomheden, i Firmaet. Selv er han, trods sine otteoghalvfjerdsindstyve Aar, en rask og rørig Gubbe, som i fuldeste Maal kan glæde sig over Forretningens Trivsel. Udenfor sit eget Virke har han aldrig yndet at komme, men Medborgeres Tillid fik ham dog i en Del Aar kaldt ind i offentlig Virksomhed som Medlem af Ligningskommissionen og Byraadet, og med sin vanlige Energi og sit praktiske Syn paa Tingene gjorde han begge Steder god Fyldest.

Naar Firmaet om to Aar kan fejre sit 50aarige Jubilæum, vil dets Chef og Stifter derfor med berettiget Stolthed kunne se tilbage paa et langt og virksomt Liv.

F. W. HEY

Er man mæt af at beundre Hellig Knuds Kirkens stolte og strenge Gothik og vender sig fra Skuet af Hovedportalen og det mægtige Taarn venstre om mod Klingenberg, da fanges Ens Øje uvilkaarlig af den statelige Renaissance-Bygning, hvori Firmaet F. W. Hey har sine Forretnings-Lokaler, og som opførtes efter Professor Valdemar Kochs Tegning af Konsul Frederik L. Hey 1892, da Forretningen fejrede sit 50 Aars Jubilæum. Der er en egen sikker Noblesse i dens Linier og Forhold, en egen rolig Skønhed, som virker enkelt og kraftig. Det er et saare smukt Stykke Arkitektur, det moderne Odense værdigt.

Der er over Forretningen selv noget af det samme Præg: solidt og smagfuldt, en festlig Fylde af Flasker og Foustager, men alt ordnet ind paa *sin* Plads, *sit* Sted — alt anbragt paa den »rette Hylde«. Det er store rummelige Lokaler, dybe lange Kældere, komfortabelt udstyrede Kontorer — og en i Forhold hertil bitte liden, elegant Butik, rent diminutiv, men saa at man dog kan sige, der *er* en Butik. Men først og fremmest er Forretningen nu *engros,* derfor er Boden Bisagen.

Oprindelig var det ikke saaledes, da var, som i al anden Provinsvinhandel, den lokale Afsætning til de private Forbrugere Dagen og Vejen. Saa langt tilbage som i 1842 blev Firmaet grundlagt, det var Stifteren, der hed F. W. Hey — Frederik Wilhelm Hey — og sammen med ham var Christian Lind. Hey var født 1813 i Esrom Mølle og lærte Vinhandelen hos den i sin Tid meget bekendte Vinhandler Barfred i Kjøbenhavn, som drev sin Forretning i den Ejendom, der nu er under Ombygning til Laane- og Diskonto-Banken. Lind udtraadte allerede 1852, og Hey blev derpaa eneste Indehaver, indtil hans Søn, Frederik Larsen Hey, født 1857, den nuværende Chef, i 1879 optoges som Deltager i Firmaet efter endt Uddannelse i Ind- og Udland.

Det var fra dette Tidspunkt, Forretningens Kurs saa at sige blev lagt om: fra Odense Snævring blev der styret ud i rum Sø. I de gode, gamle Tider, saa langt tilbage som til den saakaldte »glimrende Handelsperiode« i Slutningen af det 18. Aarhundrede, blev Vinhandelen herhjemme dreven i den store Stil: med Skibe i Spanienfart, der tog Canarie-Sect og »Bourdeaux«-Vinene som »neutralt« Gods forbi Kaprenes Næser hjem til Kjøbenhavn, som herved blev et »Entrepôt« eller Hoved-Oplagssted for hele Nordevropa. Det var stolte Formuer, der den Gang tjentes paa Vinhandel — en Mand som f. Eks. Bremeren *Bolten* blev Baron, Ejer af Prins Christians nuværende Sommerresidens, Sorgenfri Slot, kunde købe sig Sølvservice til

FR. L. HEY

100,000 Kr. og tælle sin Formue efter »Tønder af Guld«. Men som saa mangen anden Herlighed gik ogsaa vor Vinhandel fløjten, før endnu gamle Hey var født, og netop i hans unge Dage lykkedes det Hamburgerne og Lübeckerne at erobre hele engros-Salget af Vin til Danmarks Provinser. Endnu helt op til Syvtiaarenes Udgang blev alle de store Kunder herhjemme i Provinserne, saasom Købmænd, Hotelejere osv., forsynede af de store tyske eller ganske enkelte kjøbenhavnske Firmaer, — og ikke helt faa var de Tilfælde, hvor en Kromand købte sig et Oksehoved Rødvin og saa et Bundt Etiketter: i et af Augiers Stykker siger den unge Pige om de franske Ægtemænd, at de er »*comme les vins du restaurant, il n'y a que l'étiquette, qui diffère,*« og hvorledes det nu end gaar med de hjemlige Ægtemænd, om Restauratørernes Vine kunde man sikkert helt op til vore Dage ofte have sagt med Chilian: »det er ligesaa hos os.«

Nu er alt dette helt anderledes. Kort at melde er de tyske Vinfirmaer saa godt som drevne ud af den danske Forretning, og denne besørges rundt om i Landet af kjøbenhavnske Firmaer og af et Par enkelte større Provinsfirmaer — og af disse sidste har

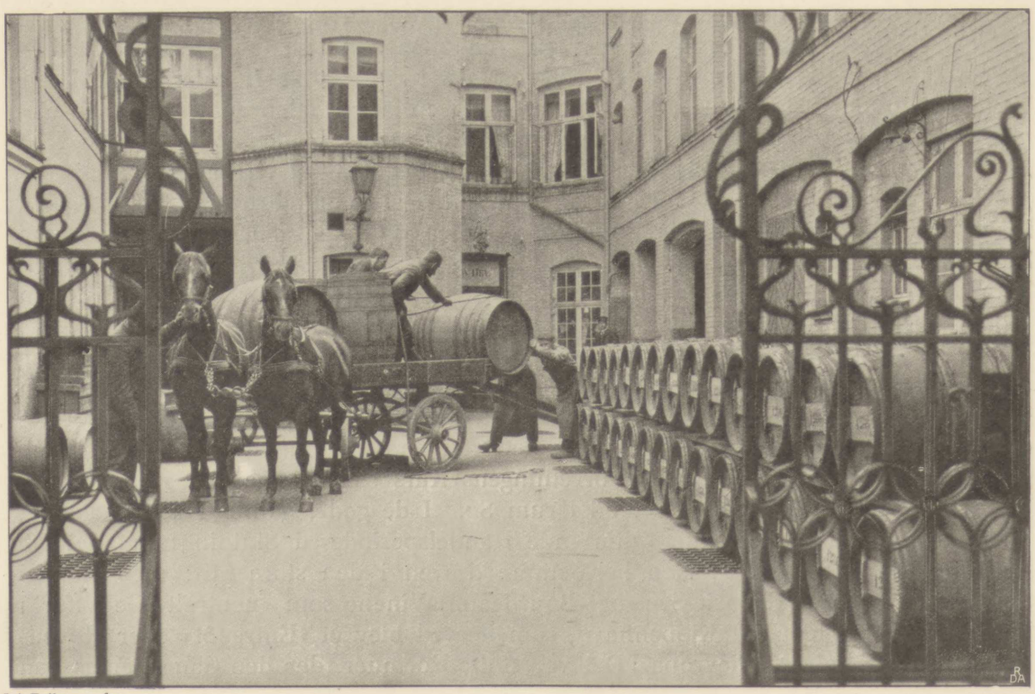

Jul. Folkmann fot.

GAARDEN

ganske ubestridelig F. W. Hey den *største* Omsætning. Firmaet arbejder ved Rejsende og ved Agenter saavel i By som paa Land og er ikke alene repræsenteret hele Danmark over, men ogsaa i Sverige. Hertil har ikke mindst Forretningens store Specialitet, F. W. Heys *Kirkevin,* bidraget — i 1883 opnaaede denne da ogsaa særlig kultusministeriel Anbefaling.

N. BRUUN ANDERSEN

I 1889 etableredes en selvstændig Filial i Kjøbenhavn af Hensyn til den stigende Afsætning i Hovedstaden, — som naturlig Tak for al den gæstfri Opmærksomhed, der fra Kjøbenhavns Side i Tidens Løb er bleven vist det øvrige Land paa dette Omraade, aflægger saaledes Provinsen her sin Genvisit og lader Hovedstaden smage paa *sine* Varer.

Som Maalestok for F. W. Heys Betydning som Vinimportør skal det anføres, at Firmaet i 1902 indførte Halvdelen af det Kvantum, som indførtes af samtlige Importører i Odense, mere end der *ialt* indførtes til Aarhus — og $^1/_{20}$ af hele Kjøbenhavns Import. — At et saadant Resultat ikke har kunnet naaes uden Energi og Dygtighed, siger sig selv. Sagen har været den, at Frederik Hey ikke har været, som Vinhandleren saa at sige udelukkende var i gamle

Jul. Folkmann fot.

BYGNINGENS FAÇADE

Dage — og ogsaa ofte blev kaldt —: *Vintapper,* men virkelig *Købmand*, har haft, som det i sin Tid hed om Bolten: »Handelsaand og Lykke«, har forstaaet den Kunst virkelig at *handle* med sine Vine som med en *Vare.* Det tør vel ogsaa nok hævdes,

Jul. Folkmann fot.

LAGERKÆLDEREN

at ikke mange andre, maaske intet andet Firma har udrettet saa meget som Firmaet F. W. Hey netop for at faa bragt Vinhandelen ind under *købmandsmæssige* Former.

I Aaret 1900 optoges cand. pharm. N. Bruun Andersen (f. 1858) som Associé i Firmaet.

J. L. CHRISTENSEN & CO.

Tvende mægtige Tendenser eller Kræfter behersker Nutidens Forretningsliv, en *samlende* og en *spredende*. Det moderne Publikum søger helst enten til Stormagasinet eller til Specialitets-Forretningen: enten vil man i een og samme Bygning kunne købe alt, hvad man har Brug for, fra Knappenaalen til den fuldt færdige Kjole, fra Rivejernet og Køkkenkniven til Sophaen og Portièren, *eller* ogsaa vil man kræse i det rige Udvalg af Finheder og Kvaliteter, som kun kan findes, hvor den Handlende vier den *enkelte* Branche sine Kræfter og Kapital helt og udelt.

J. L. CHRISTENSEN

I gamle Dage var Provinskøbmandens Bod det Sted, hvor man kunde faa alt, ɔ: alt, hvad man overhovedet i den lille By kunde faa for Penge, Svedsker saa godt som Tjære, Svinetrug saavel som Porcellæn, Søm saa godt som Kakkelovne, Kjoletøj og Lagenlærred saa godt som Kaffe, Spirituosa og Tobak. Og hos vore Dages »Colonialvarehandler«, eller som det endnu Mand og Mand eller »Pige og Pige« imellem hedder med det gamle Udtryk: Urtekræmmer, er der endnu lidt af den samme brogede Mangfoldighed, hvad enten han nu boer i Købstaden eller i Hovedstaden: fører han vel ikke mere som den rigtige gamle Købmand Manufaktur og Isenkram, saa er det dog ikke alene de fjerne »Coloni-Lande«s Produkter: Sukker, Kaffe, The, Cacao, Ris, Sago og Tobak, der fylder hans Butik, men naar lige undtages Slagtevarer og fersk Fisk, kan en Husmoder nuomstunder paa sin »Urtekræmmer-Bog« bekomme saa at sige alt, hvad som spises og drikkes kan, og Belysning og Bordprydelser ovenikøbet.

Da derfor J. L. Christensen & Co. 1882 startede en Forretning, der udelukkende skulde føre Kaffe og The, saa var dette den Gang, selv i en Provinsby af Odenses Rang og Betydning, noget nyt og ukendt, der nærmest satte Folk i Forbavselse: kunde man virkelig lave en Handel paa saadan et Par enkelte Artikler og *leve* deraf? Og saa ovenikøbet en Vare som Kaffe — *den* købte jo enhver Husmoder hos Købmanden eller Urtekræmmeren og brændte den selv: man kunde da ikke saaledes løbe i Byen blot for at faa et Pund brændte Bønner!

Men Principet var for sundt, havde sin Styrke i sig selv — og det gik forbavsende hurtig op for Publikum, at det baade var bekvemmere, bedre og mere *reelt* at forsyne sig med en Vare, hvis Indkøb og Behandling netop kræver saa megen Sagkundskab som Kaffe, i en Specialforretning, der var anlagt paa og kunde gaa helt op i at tilfredsstille Publikums Smag paa et Par saadanne ganske *enkelte* Forbrugsomraader.

Jul. Folkmann fot.

BUTIKSFAÇADEN

J. L. Christensen er født 1853 i en Landsby ved Skjelskør, hvor Faderen var Lærer. Efter at have gennemgaaet Slagelse Realskole kom han efter eget Ønske i Apothekerlære, blev i 1876 cand. pharm. og bestyrede derpaa nogle Aar Otterup Apothek paa Fyen.

Men som han nu stod der Aar ud og Aar ind og syslede med sine Piller og Pulvere, Smaaflasker og Smaakrukker, saa gik det efterhaanden tydeligere og tydeligere op for ham, at han alligevel ikke var kommen paa sin rette Hylde dér bag Apothekets Disk: det kunde dog aldrig blive hans Lyst og Liv saaledes blot at ekspedere Recepter, han følte en selvstændig Handelsaand røre sig i ham, en Trang til selv at disponere, selv »skrive Recepten«, faa Foden under egen Disk.

Saa brød han en skønne Dag ud, tog til Kjøbenhavn for der at gennemgaa et Kursus i Bogholderi og Handelsvidenskab, og endnu samme Aar (som alt nævnt: 1882) etablerede han sig derpaa i Odense sammen med en Kollega, der i flere Aar havde opholdt sig i Sydamerika og derovre gjort sig bekendt med Kaffens Hjemsted,

Dyrkning osv. Det blev da ogsaa til direkte Indførsel af *Kaffe,* de to Unge først og fremmest vilde holde sig, men hertil knyttede de saa som et andet Speciale: *The,* der jo herhjemme naturlig hører sammen med Kaffe i den almindelige Bevidsthed.

Det var, som alt sagt, en ny Idé, slig en Specialforretning, under Provinsforhold, men den slog jo altsaa straks udmærket an. I 1884 overtog Christensen Forretningen alene, erhvervede derpaa Eneretsbevilling for den af ham brugte Fremgangsmaade ved Behandlingen og Brændingen af Kaffe, og Aaret efter, 1885, havde han da den Tilfredsstillelse, at han paa den store fyenske Industriudstilling vandt Præmie for Kaffe, der var brændt efter denne Methode.

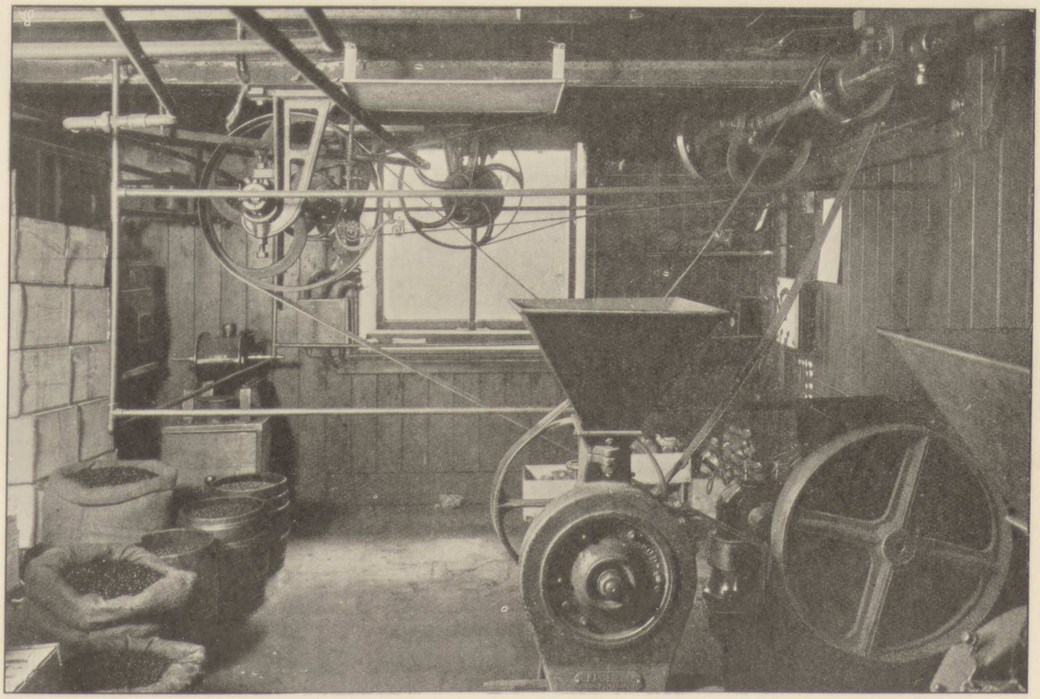

Jul. Folkmann fot.

EN AFDELING AF BRÆNDERIET

Forretningen tog derefter forholdsvis hurtig et betydeligt Opsving, og J. L. Christensen hører nu til de Odense Købmænd, der maa siges at staa i første Række. Og dette gælder ikke blot i Forretningslivet, men ogsaa i Byens offentlige Liv, som Indehaver af mange og vigtige Tillidshverv. I 1902 udnævntes han saaledes til belgisk Konsul for Fyen, og samme Aar blev han Medlem af Byraadet. Han er Formand for Theater-Bestyrelsen, for »Fyens Stifts Kunstforening« og for den i sin Slags ret enestaaende Læseforening for Fyens Stift. Han er endvidere Medlem af Bestyrelserne for de store Aktieselskaber »De forenede Glasværker« og »De forenede Hoteller« samt Næstformand i Østifternes Hypothekforening. Denne sidste er, som bekendt, en Udvidelse af Odense Hypothekforening, hvoraf netop J. L. Christensen var Medstifter, ligesom han ogsaa har deltaget i Dannelsen af det nationale Livs-

forsikringsselskab »Dan«, der nu er domicileret i Kjøbenhavn. I dette Selskab er han Næstformand i Kontroldirektionen.

Firmaet J. L. Christensen & Co. har vedblivende bevaret sit Detailudsalg, uagtet forlængst dets væsentligste Omsætning foregaar til Købmænd saavel i Byerne, som

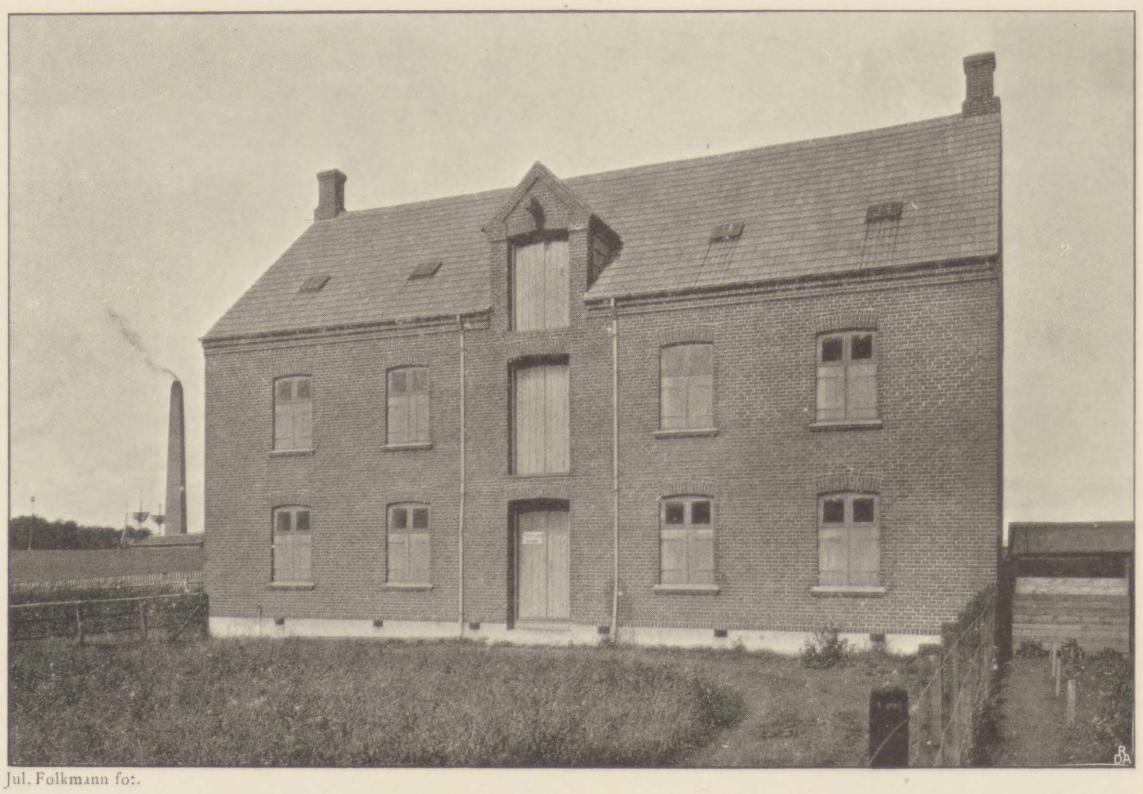

Jul. Folkmann fot.

LAGER VED HAVNEN

paa Landet, Danmark over, desuden selvstændige Filialforretninger, saaledes i Svendborg, Randers, Aalborg og senest ogsaa i selve Hovedstaden. Det er overhovedet ikke for meget sagt, at Forretningen for Provinsernes Vedkommende er langt den største i denne Branche.

Dens Kontor og Butik ligger i Centrum af Odense, lige overfor Hellig Knuds Kirke, og ved *Havnen* har den et smukt og anseligt Pakhus, som Billedet viser — med andre Ord: den ligger, saa højst betegnende, paa een Gang i *begge* Byens *Brændpunkter*.

P. BREUM & CO.

MODE- & CONFECTIONS-FORRETNING

At faa syet sig en Kjole har vel alle Dage været en overkommelig Sag, men at faa syet sig en Kjole, der virkelig *sidder,* som den skal, er just ikke saa lige til. At vælge Stof og Farve kan allerede være vanskeligt nok, naar man skal forene alle Hensyn, baade til Mode, Smag, Lyst og — Portemonnaie! Men allervanskeligst er det dog at sikre sig det *rette Snit,* hin Toilettets hemmelige Linie, som de fleste aldrig finder, men som én Gang funden tryller den Enkeltes særegne Charme frem og giver Enhver *sit,* enhver Damepersonlighed *sin* ejendommelige Holdning og Stil.

Dog i Fyens Hovedstad er det nu straks adskilligt lettere end andre Steder; spørg blot en Odense-Dame, og hun vil svare: »De skal lade sy hos P. Breum.«

Og P. Breum, vil ethvert Barn i Byen vide, er den store, flotte Kræmmer-Butik paa Vestergade med de store fremspringende Spejlglasvinduer, bag hvilke Modeller og Tøjer straaler i fristende Fylde.

Netop i Oktober i Aar fejrer Forretningen sit 25aarige Jubilæum. Den 28. Oktober 1879 etablerede P. Breum sig i Compagni med sin daværende Principal, Nicolai Harder, Vejle. Breums Forhistorie er hurtig fortalt: han er født i Faaborg Maj 1854 og kom i Efteraaret 1868 i Lære i Odense. Den nys nævnte, nu afdøde Nicolai Harder, der baade som Forretningsmand og Menneske synes at have staaet over Gennemsnittet, fattede Tillid til sin unge Medhjælper, og saaledes gik det ganske naturligt til, at han allerede som 25-aarig Mand selv fik sin Forretning, som han ovenikøbet efter 5 Aars Forløb, altsaa i 1884, kunde overtage helt paa egen Regning. Firmanavnet blev imidlertid bibeholdt som et Slags Minde om den tidligere Principal ogVelgører, og lige til dennes Død stod Breum i stadig Forretningsforbindelse med ham, idet de to altid i Forening gjorde deres Indkøb i Udlandet.

P. BREUM

I 1888 kunde Breum foretage den første store Udvidelse af Lokalerne, den næste, der krævede en hel gennemgribende Ombygning af Huset, fandt Sted i Sommeren 1903. Herefter fremtræder Butiken i Stuen og de elegant monterede Prøveværelser paa 1. Sal i fuldstændig moderne Udstyr, i Kælderen er Lagerrum for hvide Varer, Foersager etc., og det samlede Lager er et af de største Manufakturvarelagere, som der overhovedet haves i en dansk Provinsforretning i denne Branche. Desuden er der paa 1. Sal skaffet Plads til to større Systuer. Betegnende for Udviklingen er det

BUTIKSFAÇADEN

da ogsaa, at da Breum aabnede for 25 Aar siden, havde han til Hjælp en Commis og en Lærling, nu beskæftiger han Aaret rundt gennemsnitlig 35 Damer og Herrer.

Men hos Breum kan man da ogsaa faa alt, hvad et Kvindehjerte begærer, forsaavidt det angaar hendes egen nydelige Person — og naar man ikke er Kvinde, »hvo kan da tælle, hvo kan nævne alt?« Her er Silkevarer i alle Mønstre og Farver fra de lyse, lette Tøjer i Merveilleux-Genren og op til de tunge, svære, façonnerede Varer, her er selvfølgelig til enhver Tid en sand Overflod af uldne Kjolestoffer, glatte og mønstrede, tætte og lune, lette og halvklare, af alle Slags Blusestoffer, af Bomuldstøjer, hvide Varer, Besætningsartikler, Pelsværk, Gardiner, Dækketøjer, Parasoller, Vifter osv. osv.

Men P. Breum er, som vi alt har hørt, ikke blot en Kræmmer-, men ogsaa en

INTERIØR FRA SYSTUEN

INTERIØR FRA CONFECTIONSLAGERET

Confections-Forretning. En Dame kan gaa lige ind fra Gaden og købe sig et Overstykke, en Kaabe, et Regnslag, en Bluse, et helt Costume fiks og færdig. Og hun kan endelig — og dette er just den moderne Manufakturvare-Forretnings Triumf — faa sin Dragt syet lige fra inderst til yderst og saa være vis paa, ej alene at være »paa Moden«, men ogsaa at have faaet det individuelle Særpræg, som hint ovenfor omtalte *rette Snit* først er i Stand til at give.

Den for vor Tid saa ejendommelige Confections-Forretning er af forholdsvis ny Dato, ikke stort ældre end 1850. Før da havde, selv i Paris, de fornemste Damer

INTERIØR FRA BUTIKEN

altid deres private Syersker, Kræmmeren solgte dem blot Stoffet. Saa kom *Worth* til Paris, og af ham blev den ny Forretnings-Genre skabt: for virkelig at kunne følge med Moden, som nu først kom i Flugt og fik begyndt sin sejrrige Skiften i lunefuldt Løb, maatte den store Verdens Damer herefter ty til de nye flotte Dameskræderier, som selv skabte Moden. Og disses med kunstnerisk Opfindsomhed varierede og nyskabte Modeller gøres saa paa Udviklingens næste Trin af den brede Confectionsforretnings færdigsyede Stykker til Allemands Ejendom, for derpaa atter at forlades og omændres af de toneangivende Huse som Worth, Pâquin, Amy Linker — Nutidens Mode og Modeveksel er skabt! — Forlængst har altsaa denne Udvikling ogsaa naaet Odense, her naturlig forenet i en og samme Forretning. P. Breum har forstaaet og fulgt sin Tid.

AKTIESELSKABET

HAGEN & SIEVERTSENS

ÆSKEFABRIK OG STENTRYKKERI

I gamle Dage var det kun Hoffolk, der plagede sig med *Etiketten*, nuomstunder, da Tiderne er blevne demokratiske, er der ikke den Del eller Ting, man tør lade fremtræde, uden at Etiketten er i den pragtfuldeste Orden: fra det mindste Stykke Sæbe til den sjældneste Parfume, paa hver Kasse og Æske, Flaske og Convolut, kort sagt paa hver eneste Emballage skal ej alene selve Varens og dens Frembringers Navn forkyndes i en Fanfare af Former og Farver, men helst skal Etiketten i sig selv være et helt lille Kunstværk, med allegoriske Varemærker, skønne Prospekter eller sindrig Heraldik, for at ikke selv den ringeste Ting skal savne et fornemt og indsmigrende Ydre.

At sørge herfor er da netop Firmaet Hagen & Sievertsens Kunst. Som Klæderne skaber Mennesket, skaber *Emballagen* Varerne: de skal kunne *præsentere* sig for Køberen, saa han straks føler sig tiltalt af det Udvortes og derved faar de rette Tanker om det Indvortes. Diskret skal Billedet af Blomster i Farve og Fylde fortælle om Parfumens Duft, solid og elegant skal Smykkeæsken stemme Sindet forventningsfuldt om sit Indhold, selv Apothekerens ikke altid lige velkomne Pulvere og Piller kan ved det ydre Udstyr komme til at se helt lækre og indbydende ud. Og til alt dette maa der kun bruges et saa simpelt og prisbilligt Materiale som Pap og Papir.

Men morsomt er det i Hagen & Sievertsens Fabrik at se, hvad der kan faas ud heraf, hvor villigt dette Materiale lader sig behandle ved Hjælp af en hel Række fikse Maskiner. Her er Maskiner, der udhugger Æskebunde, udskærer og krummer Papstrimler, ridser og afskærer Pappet, der derefter bringes til de lange Rækker af Borde, hvor Kvinder sammenklæber det til runde eller firkantede Æsker i alle Størrelser og forsyner dem med pynteligt Udstyr. Her er Maskiner, der høvler og bøjer Pappet, saa det kan dannes til Cartons eller Falsæsker i alle Størrelser, medens tilsidst særlig sindrige Maskiner sammenhæfter dem med Metaltraad eller Stifter. Her er en Maskine, der af Papir i Ruller fremstiller Pulverkapsler. Her er en Maskine, som laver Poser, skærer dem til, klistrer dem sammen, leverer dem fiks og færdig, her er en Maskine, som skærer Papiret i forskellige Størrelser og Strimler med en ligefrem rasende Ilsomhed — i gamle Dage maatte man møjsommelig med Haandkraft skære Blad for Blad.

Ikke mindre interessant er Synet af den imponerende Række af Hurtigpresser for Bog- og Stentryk til Fremstilling af Reklame-Skilte, Illustrationer, merkantile Tryksager, Etiketter, ja selv Værdipapirer som Obligationer og Aktiebreve m. m. m. Med Forundring ser man et helt Bibliothek i Sten — Hylde op og Hylde ned staar de rhinske Sten som bindtykke Værker, hver med sit Nummer, for at man let kan finde den igen, og hver fortæller i Gravure om *sin* Forretning — gaar *den* ud, saa slettes Gravuren ogsaa ud, og Stenbogen faar nyt Gravure-Indhold.

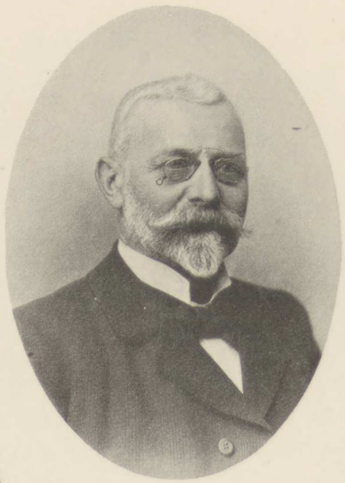

CHR. MØLLER

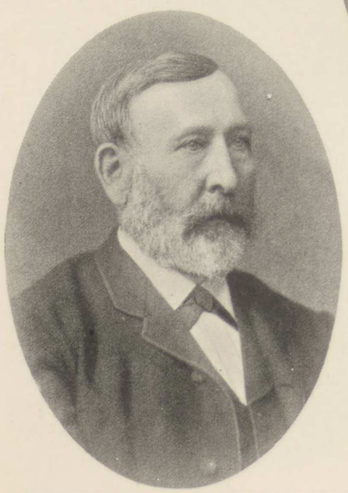

C. SIEVERTSEN

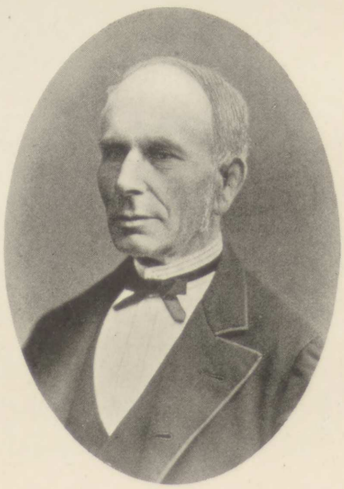

P. HAGEN

Højt oppe i et stort, venligt Rum, hvor Dagslyset ligefrem vælder ind ad Vinduerne, foregaar Graveringen: der skal en Rigdom af Lys til, for at de fine, skarpe Streger kan ridses klart og sikkert. Iøvrigt gaar det ved et Besøg paa det store Etablissement op ad Trapper og ned ad Trapper, nu er man oppe under Taget, nu atter helt nede i Kælderen, man mærker, man gaar fra Bygning til Bygning, som efterhaanden er føjede sammen for at skaffe Plads og atter Plads! Og mens man gaar, skifter stadig Billedet: overalt er der Liv, mange Mennesker, brogede Farver, Sus og Surren af Stemmer og Maskiner!

Forretningen stiftedes den 17. Juni 1850 af Lithograf P. Hagen og Stentrykker C. Sievertsen. Den Gang maatte Landets Apotheker tage deres store Forbrug af

Æsker, Etiketter, Pulverkapsler o. lign. hjem fra Udlandet — Hagen og Sievertsen vilde dog nu forsøge paa, om vi ikke selv herhjemme var ligesaa stive i Etiketten og Emballagen, og Tiden har givet dem Ret: nu er denne Tilvirkningsgren saa at sige helt og holdent paa danske Hænder, og navnlig har Hagen & Sievertsens Virksomhed faaet de fleste af Landets Apotheker til Kunder.

Man begyndte smaat, med 6 Medhjælpere, men Foretagendet slog straks an, Gang paa Gang maatte man flytte til nye Lokaler for at kunne udvide sig, og omsider bestemte de to Compagnoner sig da til at købe Ejendommen i Nedergade Nr. 21.

INTERIØR FRA ÆSKEFABRIKEN

1873 overgik Forretningen til et Aktieselskab, for hvilket Sievertsen blev administrerende Direktør. I 1884 trak han sig imidlertid tilbage, og Ledelsen overdroges derpaa Selskabets daværende Værkfører, Chr. Møller.

Møller var født 1843 i Ringe, kom som 22aarig Bogbindersvend til Hagen & Sievertsen, avancerede efterhaanden til Førstemand paa Værkstedet — og fra 1884 til sin Død i December 1901 styrede han endelig Fabriken som Forretningsfører. Hele denne Periode har været en stadig Fremgangs- og Opsvingsperiode, ved Anskaffelsen af nye og tidssvarende Maskiner er Forretningens Ydeevne bleven udvidet og udvidet, men dog ikke hurtigere, end Kundekredsen er stegen. Gang paa Gang gjaldt det derfor ogsaa om at skaffe Plads til Udvidelse — derfor er der, som alt ovenfor an-

tydet, blevet bygget til og bygget til, og tilsidst, da dette ej heller længer forslog, maatte Selskabet erhverve sig Naboejendommen i Nedergade Nr. 23. Fabriken beskæftiger nu ikke mindre end 200 Mennesker (Mænd, Kvinder og Børn). Den omfatter ialt følgende Virksomheder: Lithografi, Stentryk, Bliktryk, Æske- og Falsæske-Fabrik, Bogbinderi og Præge-Anstalt.

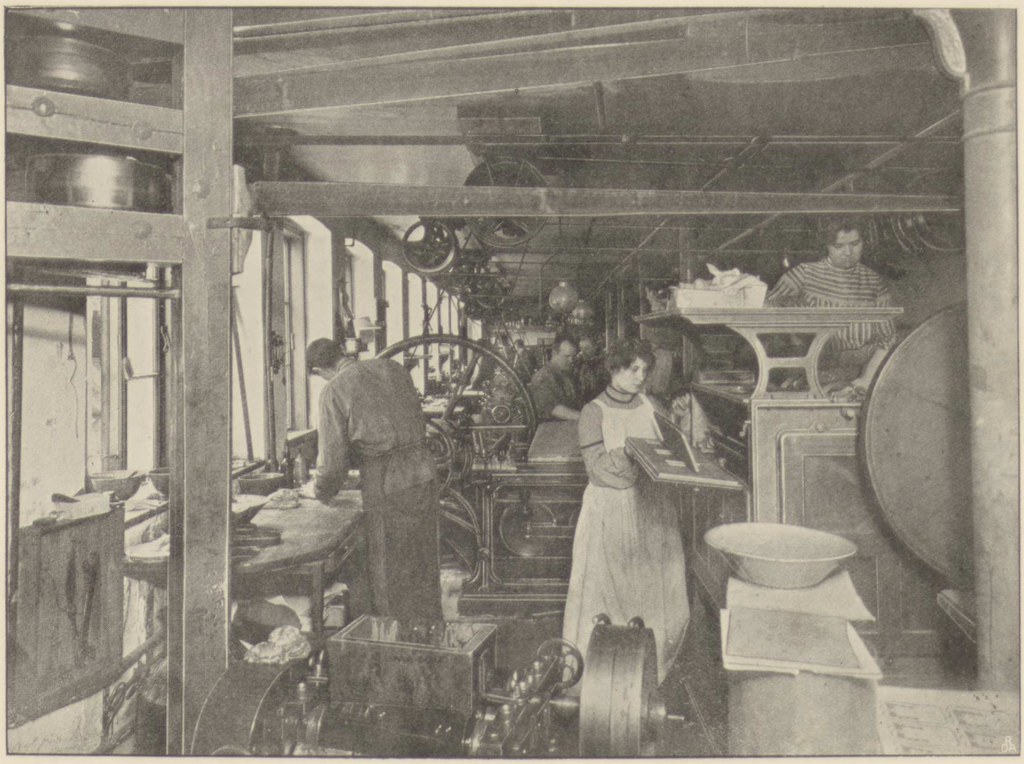

INTERIØR FRA STENTRYKKERIET

Efter Chr. Møllers Død er Ledelsen overtagen af hans Søn Holger Møller, der fra Januar 1895 havde været ansat i Forretningen som Fuldmægtig paa Selskabets Kontor. Han er født i Odense i 1874.

Hagen & Sievertsens Etablissement hører i sin Art til Danmarks betydeligste, det er ingen blot *lokal* Virksomhed, men har saa at sige hele Landets Søgning. Og herved er der da paa uomstødelig Maade ført det praktiske Bevis for, at det just ikke behøver at være fra Hovedstaden, at en *Landeforsyning* skal foregaa.

DAMPMØLLEN „VICTORIA“

AKTIESELSKAB

Ved Odense Bys skønne Havn — paa én Gang et Trafikcentrum og en Idyl — er Victoria Møllen blandt Fabrikanlægene kommen ind som et smukt Nummer Et, og »hvad har vel Magt i Livet som det *første?*«

Nu, som den ligger dér, den ny Dampmølle, med sine statelige gule Mure, og vender sin 40 Alens Gavl-Façade ud til Havnen, saa *pynter* den: Havnen og den *klæder* hinanden! Man ser straks, at Møllen har lagt sig her, netop her, i tryg Tillid til, at Havnen skal mætte dens Silo-Munde med Korn, rigelig Korn — saa skal *den* til Gengæld nok sørge for, at Havnen faar Mel til sine Skibe at sejle med: de to kender og forstaar hinanden.

Man vil maaske finde, at de gamle Møller havde mere Poesi over sig — just saadan en gammel Vandmølle som den, hvoraf selve Victoria er en Affødning, »Ejby Mølle« straks udenfor Odense. Ejby Mølle ejedes af Enkefru Anne Nielsen, som solgte den til Byens Kommune, der erhvervede den for at kunne faa sit Kloaksystem og Afløb i Orden. Og højst naturligt kom saa Fru Nielsen og hendes Svigersøn, cand. phil. H. Ranmar, der netop havde styret Ejby Mølle, paa den Idé: i Stedet for den gamle Mølle, som faldt, at rejse en *moderne* Mølle ude ved selve Havnen. For imidlertid tillige at interessere dertil egnede Kræfter i Foretagendet, valgte man Aktieselskabs-Formen.

Selvfølgelig havde en saadan gammeldags Vandmølle som Victorias Moder-Mølle ligesom noget mere af Eventyret over sig —, en ren Idyl, som den var at se til! Dog det var bare udvendig, inde i den var der saa fælt med Støv, at de gamle Dages Møllersvend med alt sit Pudder-Hvidt i Virkeligheden ikke var stort renere end Skorstensfejeren med hans Sort. Kom saa ind i den *moderne* Mølle, i Victoria til Eksempel, i fuld Visit-Dress, — og er din Cylinder end nok saa nystrøgen blank og din »Diplomat« end nok saa dunet blød og endnu mere »*sart*« i sit Sorte end Bukserne i Maglekilde-Petersens bekendte Fortælling, du vil kunne gaa hele Etablissementet igennem fra Loft til Stue og dog slippe derfra uden et eneste Gran af Melstøv! Og er *dette* da ikke som et rent Eventyr?

Sagen er, at hele Anlæget er gennemført automatisk: der røres ikke ved Kornet med Menneskehaand, fra det ligger i Skibet ved Victorias Kaj, og indtil det som Mel og Klid tages ud i Sække i Pakhuset. Kortelig er Gangen i det hele saaledes: naar Skibet lægger til ved Bolværket, sænkes Skibselevatoren ned i det og besørger i kort Tid (150 à 200 Tdr. i Timen) hele Lasten oplosset. Kornet føres gennem en Transportsnegl ind i Silopakhuset, hvor det først vejes paa en stor automatisk Vægt, som nøjagtig ved Talcifre udviser det passerede Kvantum Korn. Og efter Vejningen underkastes Kornet en *rationel Renselsesproces* i en stor Maskine, der ikke alene fjerner grovere Iblandinger, som Sækkebaand, Kul- og Træstumper, Majs etc., men ogsaa finere Dele, som Klinte, Frø og Støv. Hvad særlig Støvet angaar, saa fjærnes og

H. RANMAR

føres det af kraftige Sugere ind i dertil indrettede Filtre, som lader Luften passere ren ud og tilbageholder Støvet, der samlet løber ud i Sække. Derefter fordeles det rensede Korn i de respektive Silorum.

Fra Siloen føres de forskellige Sorter Hvede til Renseriet, hvor de gennem mange forskellige Maskiner underkastes en meget energisk Renselsesproces, ja vaskes og tørres, for tilsidst i saa ren Tilstand, som det overhovedet er muligt at faa dem, at passere ind i Møllen, hvor den egentlige *Formaling* af de blandede Hvedesorter tager sin Begyndelse. I selve Møllen, som naturligt indtager den mest dominerende Plads i hele Anlæget, findes — fordelt i samtlige 5 Etager — alle de til en moderne rationel Formaling nødvendige Maskiner og Apparater, saasom 7dobbelte Valsestole, dels med riflede, dels med glatte, dels endelig med Porcellains-Valser, 3 Kværne, nogle og tredive Sigtemaskiner, Pudsemaskiner etc. etc.

Og Pasningen af hele dette store Maskineri, der kan formale ca. 300 Tdr. Hvede, ca. 100 Tdr. Rug og ca. 50 Tdr. Byg i Døgnet, besørges kun af siger og skriver 2 (to) Mand under en Møllemesters Ledelse.

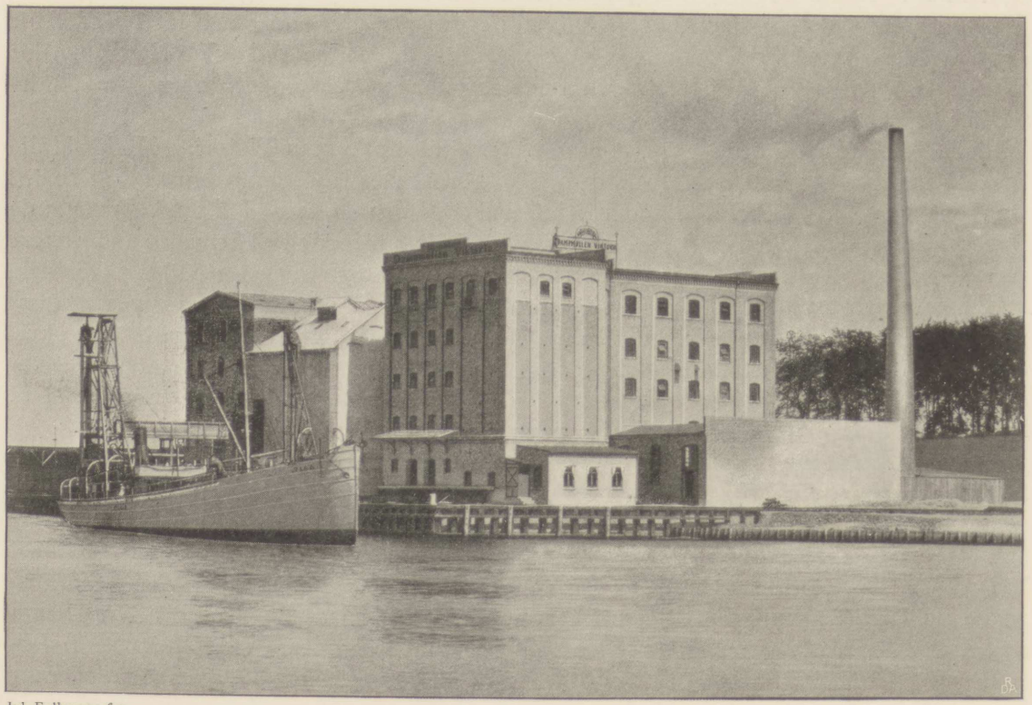

Jul. Folkmann fot.

DAMPMØLLEN

Enhver vil forstaa, at der ved denne automatiske og støvfri Formaling er gjort et uhyre stort Fremskridt i det moderne Mølleri. Ej alene gaar der intet til Spilde ved Formalingen, da der ikke hvirvles nogetsomhelst Melstøv op fra Maskinerne, men denne Frihed for Støv har desuden stor hygiejnisk Betydning for Arbejderne i Mølledriften. Og endelig er det saa herlig rent — Ingen har haft »sine Fingre« i *det* Mel, der udgaar fra en Mølle som Victoria, hvad der selvfølgelig atter er en kolossal sundhedsbetryggende Garanti for os Forbrugere.

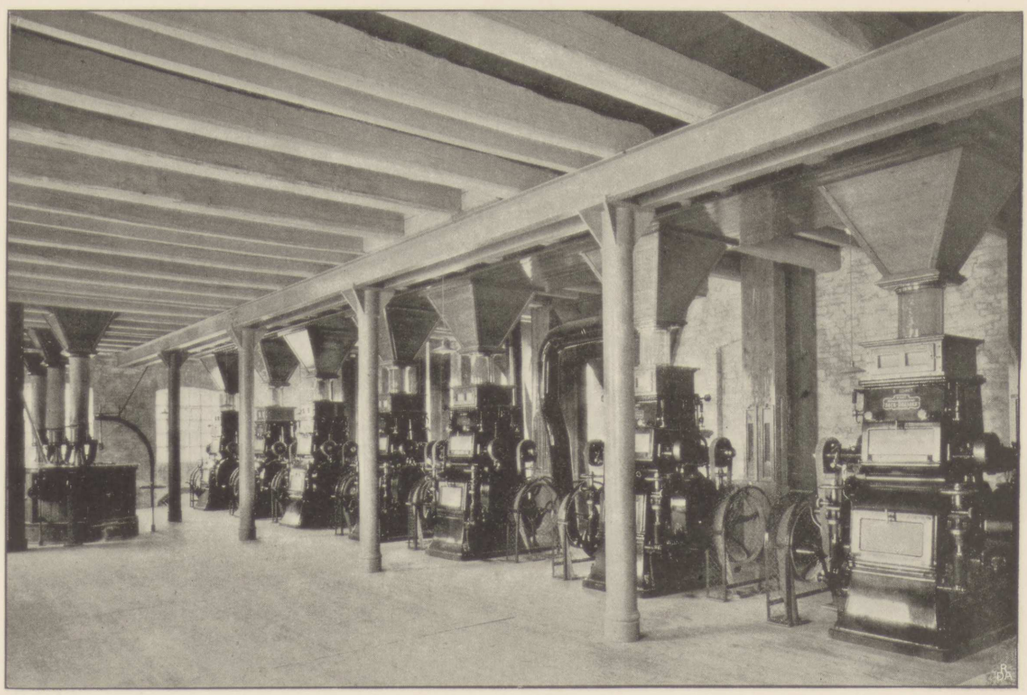

Jul. Folkmann fot.

VALSE- OG KVÆRNLOFTET

Denne Driftsmaade er altsaa ej alene i sanitær Henseende fuldendt — den er desuden den rationelleste i teknisk Henseende — og den mest økonomiske, da Omkostningerne til Fabrikens Pasning jo saaledes bliver de mindst mulige.

Hele Anlæget er forestaaet af det i denne Branche verdensberømte Firma Gebrüder Seck, Dresden. Bygningerne er opførte efter Tegninger af og under Kontrol af dette Firma, Hovedbygningen, som alt sagt, med Gavlen ud mod Havnen; den er opført i 5 Etager, har en Højde af 31 Alen og bestaar, foruden af Kornsilo og Pakhus for Mel og Klid, tillige af et Renseri og — naturligvis — af selve Møllen. Silo og Pakhus vender ud mod Havnen af Hensyn til Ind- og Udlosningen, medens Renseri og Mølle kommer bagved; midt i Huset findes et Trappehus, der ligesom alle disse nævnte Rum er adskilt ved Brandmure og brandfri Jerndøre; i hver Etage er Vandledning med Brandslange (40 Fod). — For at lette Transporten i Pakhuset findes gennem alle Etager en Hejsestol (Elevator) for Transport af de færdige Produkter.

Ligesom Gebrüder Seck, Dresden, har tegnet og forestaaet hele Mølleanlæget, har dette Firma leveret samtlige Maskiner for Hvede- og Rugmølleriet, hvori Firmaet er Specialist, medens Maskinerne til Byggrynsmølleriet er leverede af en Specialfabrik paa dette Omraade, M. Martin, Bitterfeld.

Foruden denne store Hovedbygning findes Kontorerne ved Siloen i én Etage og tillige Maskin- og Kedelhus ogsaa i én Etage.

Kedelanlæget er fra A/S M. P. Allerups Eftlgr., Odense, medens Dampmaskinen med alt Tilbehør er leveret af S. Frichs Efterfølger, Aarhus; det er et fuldt moderne Anlæg,

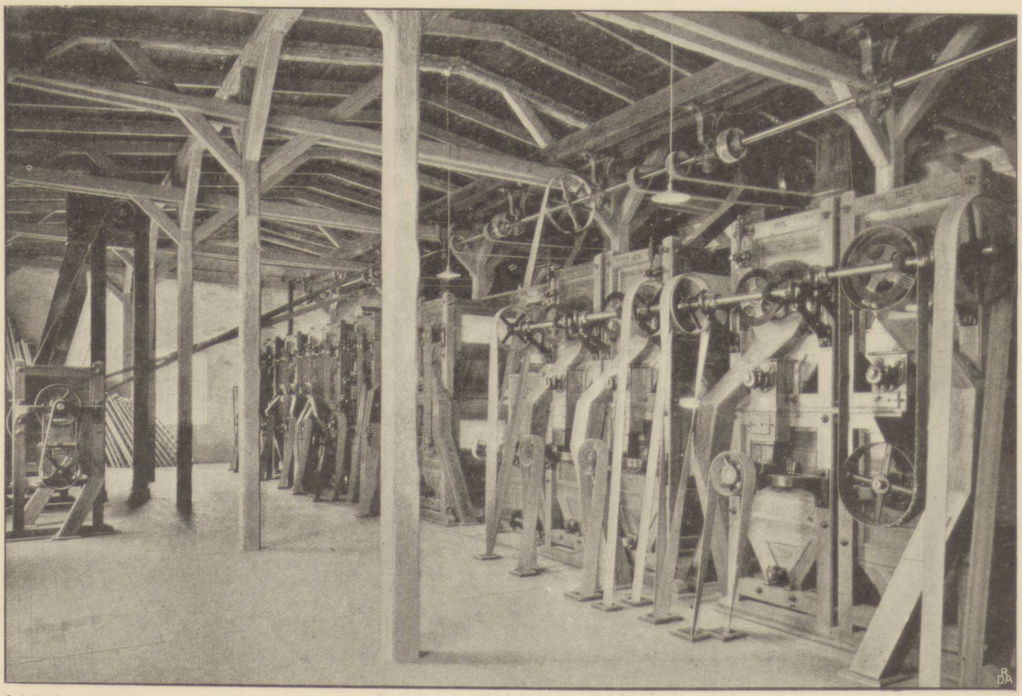

Jul. Folkmann fot.

SIGTELOFTET

der arbejder strengt økonomisk; Dampmaskinen er en Høj- og Lavtryks Ventilmaskine med Kondensation og arbejder med overhedet Damp (300 à 350°); overalt findes elektrisk Lys, som leveres fra 2 Dynamoer i Maskinstuen.

Som man vil se, er denne Mølle et smukt typisk Eksempel paa det moderne Mølleris uhyre Fremskridt i Retning af at fremstille et første Klasses Produkt paa en Maade, som i lige Grad forener Sundhedens og Økonomiens Fordringer.

Det skal endnu kun tilføjes, at Hr. Ranmar er Selskabets administrerende Direktør, medens Selskabets Bestyrelse bestaar af: Grosserne Vilh. Nielsen (Formand), Th. Hansen og Chr. Hennings, Sagfører, Kreditforeningsdirektør E. Kiørboe, alle af Odense, samt Møller N. P. Andersen af Lundegaards Mølle.

KREDITFORENINGEN AF GRUNDEJERE I FYENS STIFT

Den Gang der i Rigsdagen forhandledes om de danske Kreditforeningers Grundlov — Loven af 20. Juni 1850 —, blev det stærkt hævdet, at hver Forening, saavel af Hensyn til de solidariske Interessenters Kontrol med hinanden som til Bestyrelsens Kontrol med Taksationernes Paalidelighed og dens Tilsyn med de pantsatte Ejendomme, ikke skulde have for stort et Omraade, navnlig ikke gerne større end en Landsthingskreds. Loven indeholder da ogsaa Bestemmelse i denne Retning. Nogen fast Begrænsning af Virkeomraadet for de enkelte Kreditforeninger blev der dog ikke sat, hvorfor da ogsaa de opstaaede Foreninger, afset fra Kjøbenhavns, har faaet et ret betydeligt Virkeomraade, — alene med Undtagelse af Fyens, som netop fyldestgør den ovenberørte Tanke: ikkun at omfatte en Landsthingskreds.

Naar Fyens Stift, uanset at det hører under Østifterne, har faaet sin egen Kreditforening og faaet den paa et saa tidligt Tidspunkt, skyldes dette Fyenboens Lyst til at have noget for sig selv og til at være tidligt med. Fyen havde længe før nogen anden Landsdel, ja endog før Kjøbenhavn fik nogen Privatbank, skabt sin egen Bank (Fyens Disconto Kasse), man følte sig derfor ogsaa naturlig kaldet til at have sin egen Kreditforening. Tanken om at faa en saadan opstod i 1859 som Følge af Eftervirkningerne af Pengekrisen i 1857 og de da tilstedeværende store Vanskeligheder ved at faa Prioritetslaan i Grundejendomme. Det var »Fyens Stifts patriotiske Selskab«, der bragte Sagen frem og foranledigede nedsat et Udvalg af Mænd saavel fra By som Land. Efter at dette Udvalg dels havde konstateret den tilstedeværende Trang til Prioritetslaan, dels forgæves havde rettet en Henvendelse til Østifternes Kreditforening om at imødekomme lokale Interesser paa Fyen, skred man til Dannelsen af den fyenske Kreditforening, som fik sine Vedtægter stadfæstede af Indenrigsministeriet den 20. Marts 1860 og derved naaede at blive den 4. i Rækken af de 12 Kreditforeninger for Grundejendomme, som Landet nu har.

Foreningen kom til at omfatte saavel Land- som Købstadejendomme, og i Modsætning til de da bestaaende ældre Foreninger indførtes straks et Seriesystem, idet de af Foreningen udstedte Kasseobligationer med Hensyn til deres Amortisation inddeltes i Serier, oprindelig hver paa 2 Millioner Kroner; derimod skulde samtlige til Foreningen pantsatte Ejendomme hæfte solidarisk for alle Seriers Kasseobligationer og alle Serier have en fælles Reserve- og Administrationsfond. Dette System har af flere væsentlige Grunde vist sig meget hensigtsmæssigt og fyldestgørende, og blandt andet medfører det den Fordel, at Kasseobligationer fra enhver ny oprettet Serie

straks er funderede med den samme Sikkerhed som de ældre Obligationer. Den Serieinddeling, der senere er indført i andre Kreditforeninger, sigter som bekendt ikke alene til Amortisation af Kasseobligationerne, men har ogsaa det Øjemed, at hver Series Interessenter saa at sige udgør en Forening for sig indenfor den Kreditforening, hvortil de hører, idet kun saadanne Interessenter hæfter for Seriens Kasseobligationer.

Dannelsen af Foreningen blev straks en stor Succes, idet der allerede i dens første Regnskabsaar gaves 94 Laan med en samlet Hovedstol af næsten 1,200,000 Kr., me-

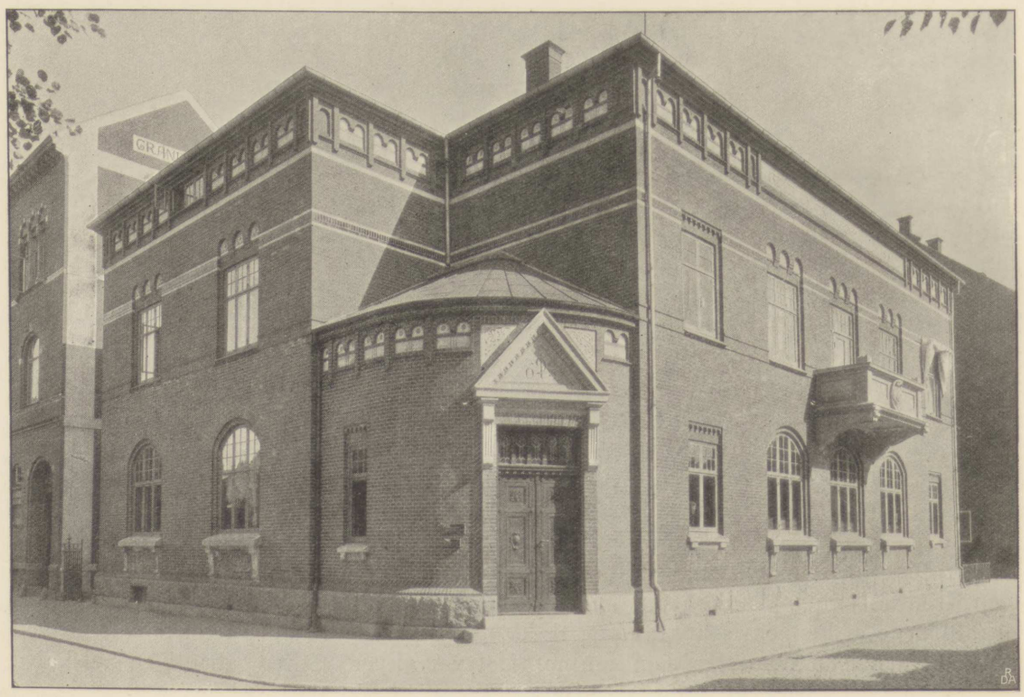

Jul. Folkmann fot.

BYGNINGENS FAÇADE

dens Østifternes Kreditforening i de 6 Aar, den da havde omfattet Fyens Stift, ikkun der havde givet 9 Laan til c. 55,000 Kr. Og i hele Nørrejylland havde den jydske Landkreditforening det første Aar kun kunnet samle noget over 1,100,000 Kroner.

Udlaanene i den fyenske Forening var oprindelig til aarlig Ydelse af $5^1/_4$ pCt., deraf de 4 pCt. Rente, og med en Amortisationstid af $46^1/_2$ Aar. Denne Ydelse svaredes af Laantagerne i de 5 første Serier, men i Aaret 1887 imødekom man Tidens Krav til lavere aarlig Ydelse ved i 6. og følgende Serier at ansætte Laantagernes Ydelse til $4^1/_2$ pCt. aarlig, deraf de 4 pCt. Rente, og med en Amortisationstid af $60^1/_2$ Aar. Laantagerne i de ældre Serier fik derhos en vis Ret til at overgaa i denne nye Serie, hvilket en stor Del af dem benyttede sig af. Og i 1889 oprettedes Serieafdeling for Laan med 4 pCt. aarlig Ydelse, deraf de $3^1/_2$ pCt. Rente, og med Amortisationstid 65 Aar. Udlaan heri tog særlig Fart under de høje Kurser paa Kasseobligationer i

1895 og de nærmest derpaa følgende Aar. Men Pengemarkedets gunstige Tilstand var tillige af Foreningen bleven benyttet til i Aaret 1889 at konvertere dens 4 pCt. Kasseobligationer af de 5 første Serier til 3½ pCt. rentebærende Obligationer, hvorved der nogle faa Aar efter kunde gives Laantagerne i disse Serier en aarlig Lettelse af ½ pCt. i deres Ydelse. Endelig var Foreningen Deltager i den store Konvertering af 4 pCt. Kasseobligationer til 3½ pCt. Rente, som saa godt som alle Landets Kreditforeninger saa let og billigt foretog i Aaret 1895, og gjaldt Konverteringen for denne Forenings Vedkommende alle 4 pCt. Kasseobligationerne af 6. og 7. Serie, der ud-

Jul. Folkmann fot.

KONTORLOKALE

gjorde det forholdsvis betydelige Beløb af 11½ Mill. Kroner. Laantagerne i disse Serier fik derved fra og med 11. Juni 1902 deres aarlige Ydelse nedsat fra 4½ til 4 pCt. Der er saaledes til enhver Tid gjort alt for at gøre Laanene saa billige og lidet byrdefulde for Laantagerne som muligt.

Den store Fremgang, Foreningen havde i sit første Aar, holdt ikke Stik i en længere efterfølgende Periode; det gik i denne kun smaat fremad. Den 31. Marts 1887, altsaa efter 27 Aars Virksomhed, beløb den udlaante Hovedstol sig endnu kun til c. 8½ Mill. Kroner med en Reservefond af c. 210,000 Kr. Siden da er Foreningen imidlertid, henset til Forholdene, gaaet smukt fremad, saaledes at den nu har en udlaant Hovedstol af c. 25 Mill. Kroner med en Reservefond af c. 650,000 Kroner. Til dette Resultat har sikkert ogsaa bidraget, at man i den senere Periode har lagt den største Vægt paa at indrette Foreningens hele Administration saa tidssvarende og

imødekommende for alle Vedkommende, som overhovedet muligt. Eksempelvis og som Modsætning til en stor Del andre Kreditforeninger kan anføres, at i de sidste 15 Aars Tid har nye Laan kunnet ordnes daglig til enhver Tid af Aaret. Af de 25 Mill. falder c. 16 Mill. paa Byerne og c. 9 Mill. paa Landet. Købstæderne har følgelig i betydelig Grad taget Têten.

Foreningens Obligationer har altid hævdet en smuk Kurs paa Pengemarkedet og hørt til de Kreditforeningsobligationer, der noteredes højest. Ligesom Foreningen overhovedet alle sine Dage har haft en blidelig Medbør og afgiver et smukt Eksempel paa fredeligt og frugtbart Samarbejde mellem By og Land, saaledes kan der næppe være nogen Tvivl om, at Foreningen fremdeles vil gaa støt og roligt fremad og vedblivende være til stor Nytte for sin Provins, værdigt staaende ved Siden af Landets øvrige, skønt gennemgaaende større Kreditforeninger.

Det var da saa vist ikke nogen gal Idé, da Fyenboerne stiftede deres egen Kreditforening!

Foreningen byggede sig i 1903 en ny Ejendom, tjenlig til dens Behov nu og for en lang Aarrække. Ved Siden af Grand Hotel, paa Hjørnet af Lindevej og Graabrødrestræde, finder man denne Bygning, rolig og smuk, stilfærdig og solid, paa en Gang ligesom lidt afsides fra Bylivets Alfarvej og dog tæt nok derved til nemt at findes. Som det just sømmer sig en fin og solid Laaneanstalt —, den trænger sig ikke paa, men er dog lige ved Haanden!

I Direktionen sidder for Tiden Sagfører E. Kiørboe (fra 1888), der er Direktionens Formand, Etatsraad F. Andersen-Rosendal til Rosendal (fra 1891) og Justitsraad C. Berg (fra 1895). Repræsentantskabets Formand er Etatsraad H. P. Langkilde til Juulskov.

N. N. BLUMENSAADTS FABRIKER

Blumensaadts Fabriker ligger paa et Terrain, der fra Nedergade skraaner helt ned til Aaen. Set derfra tegner det hele sig en Sommerdag som en Vilhelm Petersensk Illustration til et Eventyr af H. C. Andersen: først de ludende Pile med den runkne Stamme, som hælder sig ud over Vandet, saa Haven med det gamle Lysthus og den smukke Bro — og helt oppe i Baggrunden lige foran Hovedbygningens gule Façade med Stifterens ærværdige Buste en dejlig, blomstrende Rosenbusk og en mægtig Tønde ved dens Side, lige saa stor som selve Rosentræet. Det er et Billede med ægte gammeldags Hygge over.

Men det er ogsaa en gammel Forretning, som her har til Huse — i Aar, 1905, fylder den just »Støvets Aar«, en Alder, som naaes endnu sjældnere af Forretninger end af Mennesker. Det var i 1835, at den da 31aarige cand. pharm. Nicolai Niemann Blumensaadt startede en liden Fabrik i Nedergade 25 for Tilvirkningen af Talglys og grøn Sæbe og samtidig aabnede et Udsalg ud til Gaden med alskens Toiletartikler.

Blumensaadt var Søn af Apotheker Nicolai Nielsen Blumensaadt, der, efter først at have været Apotheker i Kjøge, 1799 overtog det da eneste Apothek i Odense (Aaret efter kom der straks ét til!). Han døde allerede 1804, lige en Maaned efter at hans 5. Barn Nicolai Niemann var kommet til Verden. Moderen ægtede det paafølgende Aar sin Provisor, Jannik Andersen, som dermed fik Apotheket og gav det sit nuværende Navn (»Løveapotheket«). Nicolais Hu stod først til at være Læge, og han gik derfor som purung til Jena Universitetet. Udsigten til en Gang at blive sin Faders Efterfølger fik ham imidlertid til at forandre Studium og blive Pharmaceut. Men efter at han havde faaet sin Kandidat-Eksamen og praktiske Uddannelse, foretrak han at bryde sig sin egen Vej, da han nok saa, det vilde trække for længe ud med at faa Løveapotheket. Jannik Andersen afstod da ogsaa først dette i 1853.

Blumensaadt var en dygtig Mand i sit Fag, og hans Forretning trivedes derfor godt efter hjemlige Forhold. Men det var Blumensaadts Ærgerrighed at faa sin Virksomhed paa Højde med Udlandets Fabriker, og efter en Rejse 1867 til Verdensudstillingen i Paris indførte han derfor ved sin Hjemkomst resolut de nye franske Maskiner — de første her i Landet — og naaede derved endelig med ét Slag sit Maal:

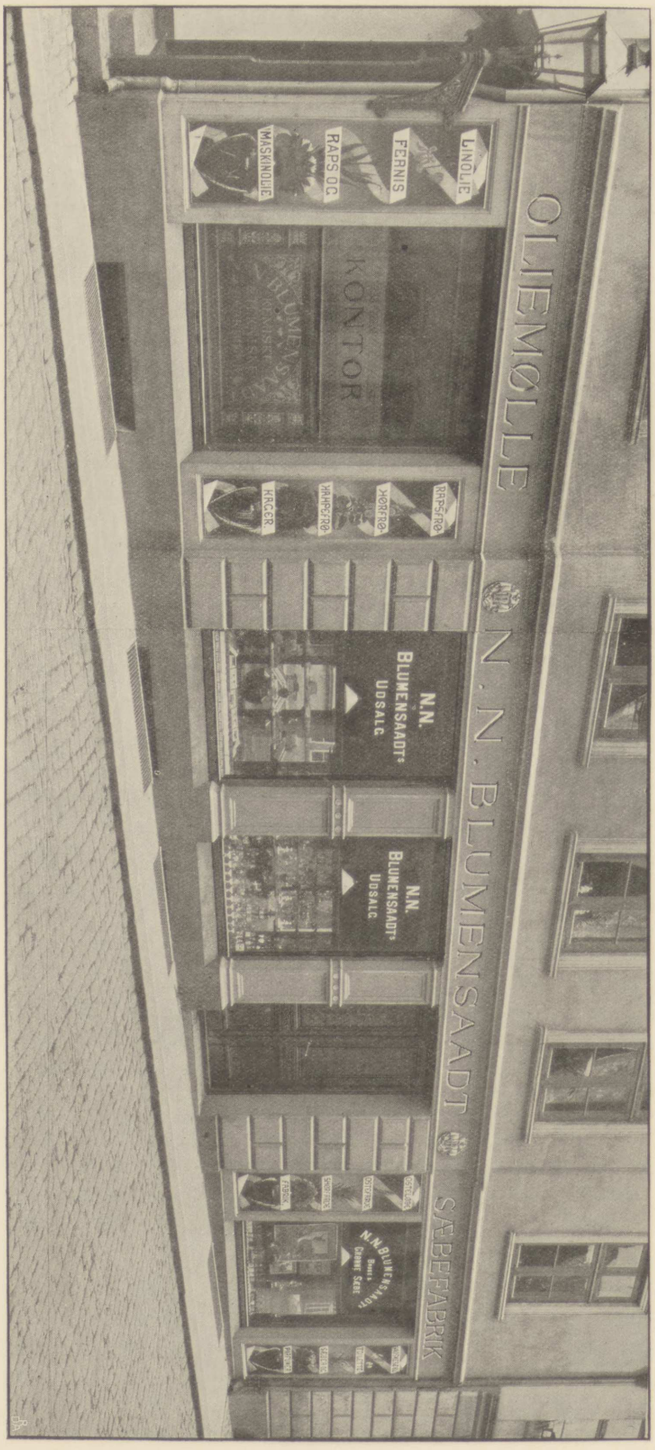

Jul. Folkmann fot.

HOVEDBYGNINGENS FAÇADE

fra nu af stod hans Toiletsæber og Parfumer paa Højde med den fine udenlandske Importvare.

Det var overhovedet, som han i disse sine Sekstiaar fandt og fik en »*seconde jeunesse*«, en ny frugtbar Ungdom — i 1868 gjorde han saaledes den for hele vor Mejeriproduktion saa betydningsfulde Opfindelse: at fremstille flydende Smørfarve og skabte saaledes herved en helt ny Artikel, der siden har faaet en kolossal Afsætning.

Faa Aar efter — i 1871 — afgik imidlertid N. N. Blumensaadt ved Døden, og hans Enke overtog Forretningen, som derefter blev dreven under Ledelse af hendes Broder og to ældste Sønner, N. N. og O. Blumensaadt. I 1891 overtog Brødrene Firmaet alene, 1898 døde O. Blumensaadt, og N. N. Blumensaadt fortsatte derpaa alene indtil 1903, da Forretningen gik over til et Aktieselskab med N. N. Blumensaadt som administrerende Direktør.

Fabriken er i de sidste Aar, som naturlig Følge af den stigende Virksomhed og Teknikens stadige Fremskridt, bleven betydelig udvidet

og forbedret og har derfor undergaaet en Del Ombygning. I Stuen er der Detail-Udsalg af alle de forskellige vellugtende og lækkert udseende Fabrikater, i Kælderen Talgsmelteri, i For- og Sidebygningens øvrige Rum Fabrikation af alle mulige Slags Sæber, Parfumerier og kemiske Artikler samt Smørfarve, Ostefarve og Ostehøbe.

Sæbe bestaar af Kokusnødolie og en Lud, som dannes af Natron og Kalk, der bringes kunstig i Gæring. Selve denne Gæringsproces fremkaldes, hvad der er saa temmelig enestaaende her i Landet, paa selve Fabriken. Kokusnødoliens bløde, fine Fedtstof forskrives direkte fra Ceylon. Naar Massen er kogt sammen, staar den og passer sig selv i sindrige Apparater, hvori den

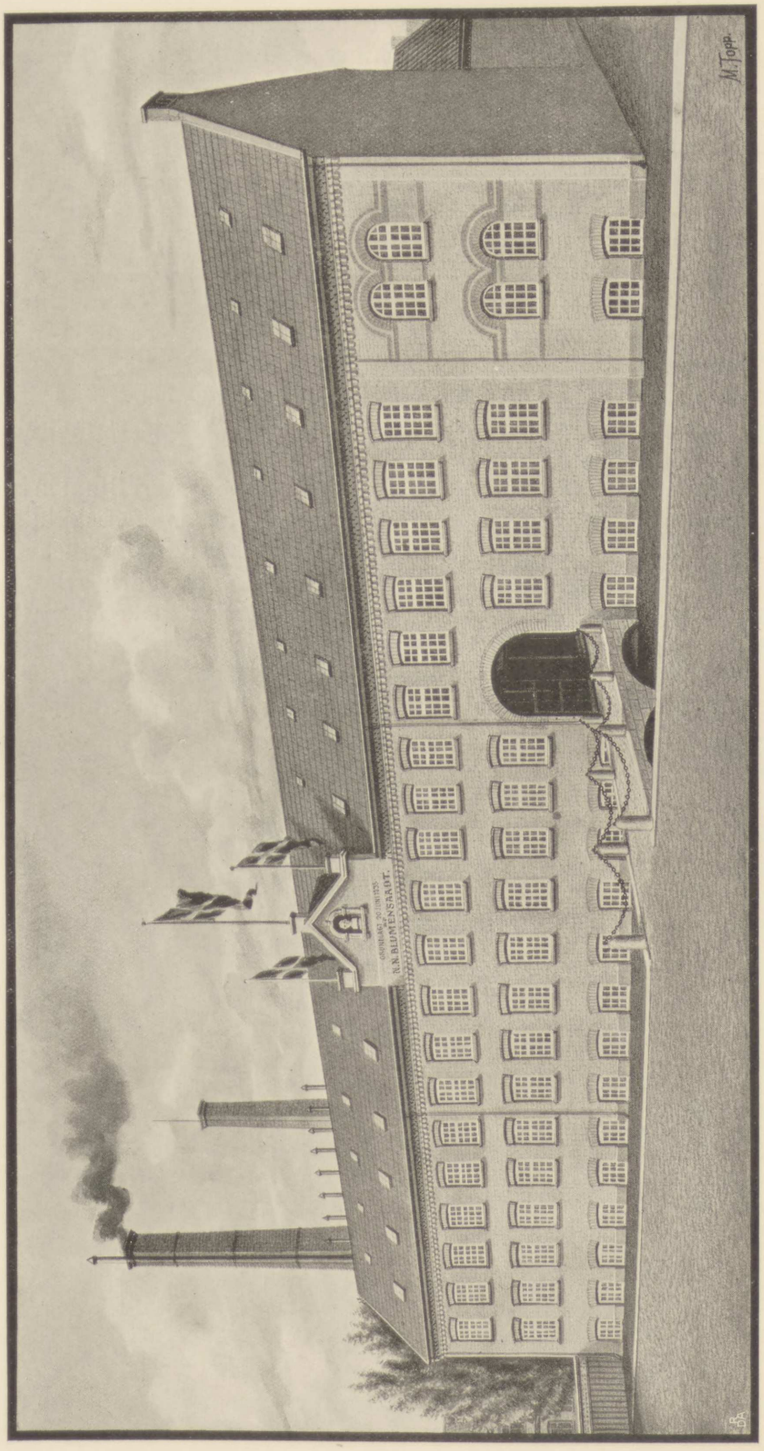

FABRIKBYGNINGEN

Jul. Folkmann fot.

tørrer og stivner. Til at ælte den i forskellig Farvning saa fint og tæt, »inderligt« sammen, at der end ikke fremkommer en Luftblære, er der særskilte, forholdsvis kostbare Maskiner.

En Specialitet for Firmaet er Fremstillingen af *Sæbespaaner* — her er den renest mulige Sæbe iblandet alle mulige af den Slags Stoffer, der opløser Smuds og Snavs, saasom Benzin, Salpeter, Petroleum osv. osv. En anden Specialitet er *Tekstil-Sæben*, der leveres til Landets største Fabriker. Der fremstilles iøvrigt baade bløde Sæber og Toiletsæber, af de sidste navnlig den saakaldte *Normalsæbe*. Af Smørfarve og Toiletsæbe gaar en stor og voksende Mængde til Udlandet.

Til de forskellige Toiletmidlers Parfumering findes der et særligt Laboratorium med allehaande ætheriske Olier og kunstige »Blomsterdufte«, omhyggelig forvarede i sælsomme Flacons, store og smaa, farvede og forgyldte, giftig grønne og straalende gule. Naar man letter paa Glasproppen, dufter det En i Møde med Hyacinth, Jasmin, Lilliekonval eller Rosenolie, en sød eller æggende eller kildrende Vellugt i bedøvende Fortætning.

For hundrede Aar siden slog den gamle Apotheker Blumensaadt sig særlig paa Tilvirkning af Potpourri og var derfor kendt Køber af friskplukkede Roser. H. C. Andersen, hvis Moder just var Urtesamlerske for Løveapotheket, lader i sit Eventyr: »Nabofamilierne« Spurven fortælle om Roserne, der syltes med Salt, faar et fransk Navn og saa lægges paa Ilden, naar der skal lugte godt. »Se, det er Rosernes Levnedsløb, de er bare for Øjne og Næse.« Men af hvad der saaledes »bare er for Øjne og Næse«, har i Eventyrdigterens By Apothekerens Søn og Sønnesønner, Familie-Traditionen tro, skabt en af Odenses stolteste Forretninger.

F. CHRISTOPHERSEN & CO.

BRÆNDEVINSBRÆNDERI OG GÆRFABRIK

I det 16. Aarhundrede anvendtes »den ædelige *Brændevin*« herhjemme som Bestanddel af Medikamenter, der sagdes at være gode for »Pokker, Poplesi, onde Øjne og Hjertens Ve«*). Et Halvthundrede Aar senere blev den imidlertid allerede brugt ublandet, anbefalet af alskens gode Husraad. »Om Nogen vil vorde skøn«, hedder det saaledes i »den fornemme Madammes Kogebog« (Kjøbenh. 1626), »han toe sig udi Brændevin. Om et Menneske mister Mælet ved Døden, da giv ham Brændevin i Mund, fluks kommer han til at tale. Hvo Orm haver i Øret, han lade en Taar deri, saa dør han« — ved hvilken sidste »han« der vel at mærke menes Ormen.

N. P. NIELSEN

Samtidig begyndte man mer og mer at faa Smag for Brændevinen, saa at den rige Herremand, der trakterede dermed, fik Ord for at traktere »som en god Mand«. Man spiste Brændevin som Søbe paa kogte Kringler, der ved Gæstebud gik rundt i en Skaal, hvoraf saa Enhver tog en Skefuld — eller man dyppede som i Jylland sin Grød i Brændevin.

Da de staaende Hære indrettedes i Begyndelsen af det 17. Aarhundrede, og det udisciplinerede Mandskab blev indkvarteret rundt om i Landsbyerne, blev Brændevinen hurtig fra de Fornemmes Skemad en yndet Soldaterdrik, der udskænkedes rundt om fra smaa Smugkroer i Jacob Skoemagers Stil. Dog dette var ikke de Styrendes Mening: Brændevin var for Officers- og Herremands-Mund, ikke for Gemene og Bønder — først lagde derfor Regeringen en Slags Redskabs-Afgift paa al Landbrænding (Fdg. af 25. April 1665 om Licentse af Brændevinspander og Destillér-Kedler), dog saaledes, at Andre end de ufri Stænder maatte frit brænde til eget Brug. Da dette ikke forslog, blev det ved Fdg. af 4. Juni 1689 ligefrem forbudt Bønder at brænde Brændevin, men skønt dette Forbud i den følgende Tid blev indskærpet Gang paa Gang, saa hjalp det lige meget: helt op til

*) Jfr. her og i det følg. Prof. Mejborg m. fl. i Salm. Leks. og Scharling og V. Falbe-Hansen: Danmarks Statistik IV.

Jul. Folkmann fot.

EJENDOMMENS FAÇADE

Midten af det 19. Aarhundrede hjemmebrændte Bønderne i Smug, navnlig i »Kaffepunsernes« Hjemstavn, Nørrejylland, og tog saa tilmed deres Anker Købstad-Brændevin med hjem, naar de kom til Torvs. Brændevinen var efterhaanden bleven Nationaldrik.

Og endnu den Dag i Dag holder ikke mindst Landboerne fast ved deres Snaps til Maden, men unægtelig er den Drik, som de *nu* drikker under Navn af Brændevin, bleven en helt anden end i gamle Dage. Den smugbrændte Fusel, som i Jeppes Tid kunde »bage en Skælm indvortes«, har sikkerlig kun lige haft Navn og Ydre fælles

Jul. Folkmann fot.

GÆRKÆLDEREN

med f. Eks. den af moderne Teknik forædlede Drik, som hedder: Rectificeret, filtreret, fuselfri Taffelakvavit fra F. Christophersen & Co., Odense.

Det var i 1870, altsaa i Aar for 35 Aar siden, at F. Christophersen sammen med sin Kompagnon, Sophus Nielsen — begge Købmænd af Faget — anlagde Brænderiet i Odense paa Overgade 60 overfor Vor Frues ærværdige Kirke. De indrettede Produktionen til 16 Tdr. Karrum, hvorefter de i 1874 udvidede den til 32 Tdr. Karrum, for atter 10 Aar senere at udvide den til 50 Tdr.

Brænderiets nuværende Ejer, Niels Peter Nielsen, er en Købmandssøn fra Landet, som kom i Handelslære i Odense i 1880, netop i samme Gaard, hvor han nu driver sit Brænderi; efter at have uddannet sig i Kolonialfaget, etablerede han sig i 1889 som Købmand, i hvilken Egenskab han virkede, indtil han i 1894 overtog Brænderiet af F. Christophersen og Sophus Nielsen og forpagtede dette i en længere

Aarrække af dets Ejer, L. E. Schnakenburg. — N. P. Nielsen begyndte straks med Iver at sætte sig ind i Bedriften, saavel dens praktiske som dens tekniske Side, og gennemgik derfor bl. a. i 1901 et Kursus i Foreningen: »Forsøgsanstalten for Brænderiejere og Gærfabrikanter, Berlin« under Ledelse af Dr. H. Lange. — Da Forretningen stadig voksede og yderligere trængte til Udvidelse, købte N. P. Nielsen i 1901 Ejendommen, for at kunne indrette Driften efter eget Ønske, og udvidede allerede samme Aar denne til 75 Tdr. Karrum daglig.

I F. Christophersen & Co.s Brænderi benyttes udelukkende Korn, der males ved eget Mølleri, hvorefter Indmæskningen paabegyndes. Denne foregaar paa følgende Maade: den første Dag koldmæskes Kornet for næste Morgen at overføres til Forsukringskarret, hvor der bliver tilsat Damp til en bestemt Varmegrad, og hvor det henstaar en Tid, for at Stivelsestoffet kan omdannes til Sukker; efter Forsukringen føres Mæsken over i Svalekarret for at nedsvales til en bestemt Temperatur, og efter denne Behandling bliver Forgæren tilsat Mæsken, som da føres ned i Gærkarret, hvor Gæringsprocessen straks begynder. Næste Dags Morgen foregaar Gærskumningen; under denne Gæringsproces omdannes Sukkeret til Kulsyre og Alkohol, hvilken første gaar bort i Luftform, medens Alkoholen forbliver i Mæsken; efter Skumningen af Gæren bliver denne sigtet i meget fine Sigter, hvorefter der foretages flere Udvaskninger, inden den presses i en dertil indrettet Maskine og fremkommer helt færdig i Form som riflede Oliekager.

Den afgærede Mæske føres nu over i Brændeapparatet for der ved Damp at adskille Spriten fra Mæsken; denne Sprit er dog endnu ikke anvendelig til Brændevin e. l., men maa føres over i et andet Apparat for at rectificeres, og ved denne Rectificering er det først, at Spriten fremkommer i de forskellige Kvaliteter, saaledes at den først efter denne Proces kan anvendes til Vinsprit, Brændevin, Akvavit m. m.

F. Christophersen & Co.s Fabrikata er fordelagtig bekendte for deres gode Raffinering; thi under N. P. Nielsens dygtige Ledelse fornyes stadig Maskiner og Materiel, saa at Produktionen til enhver Tid holdes paa Teknikens Højde, og Virksomheden er da derfor ogsaa bestandig gaaet frem og frem, saa at den nu har Kunder over hele Landet. I 1895 tilvirkede Firmaet 368,500 Potter 8° Spiritus og 174,000 Pd. Gær, i 1904: 450,000 Potter 8° Spiritus og 302,000 Pd. Gær, — som man ser: ret en artig Stigning.

Naar man paa sin Gang langs Frue Kirke først faar Øje paa den gamle beskedne Købmandsgaard ligeoverfor med Firmanavnet: F. Christophersen & Co. paa Façaden, saa glædes man uvilkaarlig over det smukke Præg af stilfærdig Hygge og Soliditet, der hviler over denne snart halvandethundrede Aar gamle Bygning med sine flade Pilastre og det fromt-naive Psalmevers over Portalen. Og noget af den samme enkle Ro og Tilforladelighed genfinder man hos Firmaet indenfor og i dets Forretningsfærd.

H. NIELSENS
TOBAKSFABRIK

I Hedenold og helt op i Middelalderen var der baade hos Munk og Menigmand altid megen Tale om *sælsomme Urter,* der kunde udrette Vidundere. Men ingen af disse har sikkert nogensinde i Virkning paa Menneskets Sind og Sans overgaaet den *sælsomme Urt,* som de første Amerikafarere hjembragte til Evropa, og som de med det indianske Ord kaldte *Tobaken.* Den har siden da erobret den gamle Verden og stolt hævdet sit sejrrige Herredømme i den ny — den er nu Mandens Tilflugt i Glæde og Sorg, hans Trøst og Tankevækker, og den er allerede godt paa Veje til at blive Kvindens med.

I gamle Dage var det Snus-Tobaken, som var Favorit, men den er jo i vor Tid bleven næsten helt fortrængt, i hvert Fald herhjemme, af Skraa- og Røg-Tobaken, der atter i den sidste Menneskealder har faaet en slem Konkurrent i Cigaren, til Dels ogsaa i Cigaretten. Medens Raavaren endnu som oftest kommer fra dens Hjemstavn eller dog oversøisk fra — særlig er i Tidens Løb Planten med Held bleven overført til Orienten og det hollandske Ostindien (Sunda-Øerne) —, saa har de nævnte forskellige Bearbejdelsesmaader af Tobaken i Aarhundreder været drevne fabriksmæssigt i Evropa.

For Danmarks Vedkommende var det før Midten af forrige Aarhundrede dog væsentlig kun i Hertugdømmerne, at der fandtes en egentlig Tobaksindustri. Hvad der af Skraa, Røgtobak og Cigarer forbrugtes, var enten Importvarer eller blev fabrikeret i Flensborg eller de holstenske Stæder. Toldloven i 1863 tilstod under Hensyn hertil Tobaks- og Cigarfabrikationen en rimelig Beskyttelse, men Aaret efter brød den anden slesvigske Krig ud, og ved dens Udgang var Toldgrænsen flyttet fra Elben til Kongeaaen. Hermed var Hertugdømmernes Industri med et Slag spærret ude fra det kongerigske Marked, og samtidig var der i denne Branche aabnet et nyt Felt for dansk Foretagsomhed. Og nu ser vi da ogsaa i de nærmeste Aar efter Krigen denne Chance blive udnyttet rundt om af driftige og resolute Mænd.

Blandt disse den danske Tobaksindustris Pionerer indtager H. Nielsen en smuk og fortjenstfuld Plads. I Maj 1868 aabnede han sin Virksomhed som »Tobaksfabrikør« og Detaillist med en Medhjælp af 6 Skoledrenge.

Nielsen havde lejet sig en lille Butik lige nede ved Frederiksbro — som bekendt den første Jernbro i Danmark —, hvorover Hovedlandevejen til Nyborg gaar, en den Gang særlig betydningsfuld Færdselsaare. Beliggenheden var saaledes god nok, og »Fabriken« havde han paa samme Sted — et Par beskedne Rum i et halvtags Baghus.

Sindig og støt gik det nu fremad: om Efteraaret 1869 kom der en Svend og en Lærling til, og i Begyndelsen af 1871 udvidedes Virksomheden med 2 Spindeborde,

H. NIELSEN

hvortil der lejedes Plads paa Førstesalen i Forhuset. Og nu kom der med de gode Tider Fart i Forretningen: i 1872 kunde Nielsen købe Ejendommen, hvori han hidtil havde boet til Leje, og nu blev der et helt Skraatobaks-Spinderi paa 1. Sal og Cigarrulning paa Loftet, saa at hele Baghuset kunde reserveres Røgtobaks-Fabrikationen.

Dermed naaede H. Nielsen over Vinkelspidsen: hans Fabrikat slog an og vandt fortjent Ry for Velsmag —, nu gjaldt det blot at forfølge Sejren med Ihærdighed og sejg Energi. Dog just hertil var H. Nielsen netop Manden. Han var begyndt som en lille Haandværker, nu lagde han det hele an i Fabrikstil: i 1880 købte han en 600 □ Alens Grund fra Naboerne og lod herpaa opføre en vel indrettet, moderne Fabrikbygning i to Etager med Kælder og Mezzanin. I 1882 erhvervede han dernæst Naboejendommen ud til Aaen, i 1886 Naboejendommen paa den anden Side, og en Del af denne sidste mageskiftede han atter med den saakaldte »Provstegaard«. Paa denne Grund havde der i den katholske Tid været Bolig for Provsten ved Vor Frue Kirke, og Stedet beholdt derfor siden Navn herefter, selv da Grunden forlængst var

Jul. Folkmann fot.

EJENDOMMENS FACADE

gaaet over i Kommunens Eje og havde givet Plads for en gammel vidtløftig Kasse af en Bygning, som i en lang Aarrække benyttedes til Ridehus af det andet fyenske Dragonregiment. Da der imidlertid i Slutningen af 60erne blev bygget en egentlig Rytterkaserne, henstod det hele tomt og øde, indtil endelig et Konsortium købte hele »Provstegaarden«, lod Bygningen nedrive og anlagde Provstegade. Det var ved denne Lejlighed, H. Nielsen fik mageskiftet, saaledes at han nu opnaaede at faa en køn samlet Grund paa c. 7000 □ Alen med Façade ud til 3 Gader: Brogade, Nedergade og den ny Provstegade. Han kunde derefter (1887—88) opføre en ny Fabrikbygning i Forbindelse med den gamle, en stilfuld Rødstens-Bygning med Façade ud til den 4. Side, Odense Aa, langs med hvilken han desuden fik anlagt en henrivende Have, omgiven af en smuk Mur og med hugne Sten ud til Aaen.

JULIUS NIELSEN

I H. Nielsens Fabrik tilvirkes der baade Røgtobak, Skraatobak og Cigarer. I Røgtobaks-Afdelingen ser man, hvorledes Bladene først fugtes, dels for at blive mere smidige og lette at behandle, dels ogsaa for at udvadske noget af Nikotinen. Derpaa

Jul. Folkmann fot.

CIGARMAGERIET

finder Skæringen Sted paa en Slags »Hakkelse«-Maskiner. Til *Shag*tobaker haves der en særlig snild Maskine — der findes heraf kun 3 i hele Landet —, som gør ikke mindre end 320 Snit i Minuten: den ligner en Slags Krumtap, der bugter sig som en Slange. En anden Skæremaskine kan skære ikke mindre end 6000 Pd. Tobak i Løbet af en Dag. I samme Værelse findes tvende Tørremaskiner, Cylindre, der roterer hastigt, medens en Blæser gennemrenser Tobaken for Smuld og Fnug, Sand og Støv. Efter Tørringen pakkes Tobaken i Staniol, der med et særligt Apparat ligesom »proppes« paa. Alt drives med en Gasmotor paa 4 Hestes Kraft, der ogsaa driver Rokkene til Spindebordene.

Jul. Folkmann fot.

TOBAKSSPINDERIET

I *Skraatobaks*-Afdelingen lægges Bladene, efter at de først er omhyggelig sorterede og ribbede, i en af forskellige saltagtigt eller sødt krydrede Stoffer tilberedt »Sauce«, derpaa underkastes de en Gæring, hvorefter de tørres ved jævn Varme. Spindingen foregaar i et stort Lokale paa 1. Sal, Presningen og Tørringen af de forskellige Raastoffer til »Saucen« i Kælderen. Siden 1888 har der daglig været 13 Spindeborde i Virksomhed.

Cigarfabrikationen blev det nødvendigt at udvide i Aaret 1900 — saaledes har Udviklingens Gang stedse været: med faa Aars Mellemrum en ny Forbedring, Forøgelse, Udvidelse. Til Cigartilvirkningen er der nu indrettet en særlig lille Bygning, i Stuen stiftes og klistres Kasserne, paa 1. Sal tilberedes Raatobaken, paa 2. Sal finder Rulningen, Sorteringen og Pakningen Sted. Selve dette Rum er overordentlig

lyst, lunt og venligt, ligesom overhovedet alt her er indrettet efter Nutidens Fordringer, Maskinerne og Formene er de nyeste og bedste osv. osv. Der fabrikeres nu aarlig 3 Millioner Cigarer.

Ialt beskæftiger H. Nielsen 95 voksne Arbejdere og Arbejdersker og c. 50 Børn — saa vældig er Virksomheden i de forløbne 37 Aar vokset fra de første 6 Skoledrenge! Men Nielsen har da nu ogsaa paa sine gamle Dage maattet tage Medhjælp til at lede og styre den store Forretning og har heldigt hertil fundet en egnet Mand i sin egen Søn, Julius Nielsen, som i 1902 er optagen som Kompagnon, efter i mange Aar at have været knyttet til Fabriken.

Sidst skal nævnes det uhyre interessante Raatobaks-Lager, sikkert et af de største i hele Landet — navnlig fordi H. Nielsen under den russisk-tyrkiske Krig klogt benyttede Lejligheden til billigt Indkøb af en Mængde kostbare Orienttobaker. Det maa være en Nydelse for Fagmanden at fordybe sig i Indholdet af alle disse Fade, Bundter, Maatter, Sivkurve, Seroner og Lærredspakninger: her ser man de tunge, fede, mørkebrune Virginiablade, hist de smukke, bløde, lysebrune Maryland-Scrubs, her ligger der Felix og andre Brasilsorter, imponerende os med deres store, glatte, faste Blad, hist dukker der frem Bundter af de middelstore Java-Blade med de tynde Ribber, atter et andet Sted ser vi Seedleaf i Mængde, for ej at tale om den fine, lyse Havanna, saa igen Sumatra til Dæksblade, — og først og sidst hele Masser af de tyrkiske Tobakers haandstore, hjerteformige Blade, guldgule eller brungule, fine og lækre for Øjet og sødt-duftende for Næsen.

WILH. R. MAEGAARD

Der var en Gang en Købmand«, saaledes begynder et af Odense-Digteren H. C. Andersens Eventyr — og saaledes begynder ogsaa Historien om den gamle Maegaardske Forretning i Odense »Sukkergaard«. Der var en Gang en Købmand, han hed Wilhelm Rasmussen Maegaard: for *saa* længe siden som den 1. November 1849 aabnede han første Gang sin egen Bod, saa at Enhver kan vide, at han var en rigtig Købmand af den gode, gamle Slags.

I Eventyret hedder det om Eventyrets Købmand, at gav han en Skilling ud, fik han en Daler igen; saadan en Købmand var han — og saa døde han.

Men i Livet gaar det ikke ganske saadan til, og saaledes gik det heller ikke i Maegaards Liv: han maatte døje baade gode og onde Dage, Opgangs-Tider og Nedgangs-Tider, som Handelsmanden maa det; og mange Skillinger maatte han give ud for at faa blot en Tremark igen,

THOR HANSEN

og slide dygtigt i det fra Morgen til Aften en hel lang Menneskealder igennem, inden han døde. Men da havde han ogsaa oparbejdet en stor, anset Forretning, en af sin Bys allerbedste, og ikke paa Eventyrets Maade, men netop paa ægte Købmandsvis havde han vundet Ry og Rigdom: ved at købe dyrt og sælge billigt, give sine Landmands-Leverandører de højst mulige Priser for deres Produkter og overfor sine Kunder lade lav Avance skabe stor Omsætning.

Det er da paa denne Traditions Grundlag, at Firmaet Wilh. R. Maegaard hviler trygt og sikkert den Dag i Dag. Uden dette sunde, solide Princip vilde det overhovedet have været umuligt at drive en *Smøreksport-Forretning* som den Maegaardske: selve *Noteringens* Tilstedeværelse, altsaa en officiel Offentliggørelse af den Pris, hvorefter Smørret paa een Gang afregnes de danske Mejerier og sælges de engelske Købere, viser bedst, hvor smal en Avance-Margin vore Smøreksportører maa bevæge sig paa — de maa saa at sige kunne balancere paa Æggen af et Knivsblad. Moderne Handel opviser maaske ikke noget bedre Eksempel paa, hvor høj en Pris der kan sikres Producenten, hvor tæt den sande Købmandsdygtighed formaar at klemme den Pris, han kan byde Producenten, op til selve Varens Salgspris. En glimrende Be-

Jul. Folkmann fot.

KONTORET

Jul. Folkmann fot.

BUTIKEN

kræftelse paa hin ovennævnte gamle Købmands-Maksime, som just i vore Dages Smørforretning er naaet til hel Fuldkommenhed!

Den anden Side af denne Kunst var man ogsaa højst fortrolig med i de gode, gamle Købmands-Forretninger fra vore Fædres Dage: nemlig at kunne bringe og holde sine Omkostninger nede paa det mindst mulige. Det staaende Apparat af Butik, Kontor, Personale skulde være saa billigt som muligt og udnyttes i saa stor Udstrækning som muligt.

Ogsaa i saa Henseende er Traditionen i Firmaet Wilh. R. Maegaard bevaret saa trofast, som Tidens større Krav paa disse Omraader tillader det. I alle de forløbne

Jul. Folkmann fot.

EN AF SMØRKÆLDERNE

55 Aar har Forretningen saaledes været drevet paa eet og samme Sted, i Elias B. Muus' gamle Ejendom i Frederiksgade, og kun med de Forandringer i det Ydre, som Udviklingen efterhaanden har strengt nødvendiggjort — en større Ildebrand i 1883 gav saaledes Anledning til, at Kanalpakhuset blev opført. Endnu den Dag i Dag har derfor Lokalerne et hyggeligt, gammeldags Snit, og over det hele hviler der baade ude og inde et jævnt, stilfærdigt, bramfrit Præg, men som tillige virker paa ægte, tilforladelig og vederhæftig Vis.

Firmaets Smøreksport-Forretning er ikke alene en af de ældste i Odense, men i hele Landet; samtidig handler det i stort Omfang med Trælast, Bødkerbaand, Tagpap, Cement o. lign. Artikler, og endelig gør det en betydelig Omsætning med fyenske Landmænd i Markfrø, samt i Korn, Foderstoffer og Kolonialvarer. Som man ser:

det er endnu stedse en typisk Købmands-Forretning i den gode, gamle Stil — først og fremmest knyttet til Landbrugerne, baade som Køber og Sælger.

Der bestaar da ogsaa et sjælden hjerteligt Tillidsforhold mellem Firmaets mange og store Forbindelser og dets nuværende Indehaver, Thor Hansen. Det er bl. a. et naturligt Udtryk herfor, at Thor Hansen Gang paa Gang har været Meddommer ved Landmandsforsamlinger og -udstillinger — som den gode Smørsmager og Varekender, han er, falder det jo ogsaa af andre Grunde saa højst naturligt.

Thor Hansen blev født, lige Aaret før Maegaard nedsatte sig, altsaa i 1848. Noget af dette Aars gode Aand blev aabenbart givet ham i Vuggegave og har

Jul. Folkmann fot.

LAGERBYGNINGEN VED HAVNEN

fulgt ham siden i Livet: hans aabne, lyse Gemyt, hans ligefremme Elskværdighed og glade Sindsligevægt har gjort ham det let at vinde gode Forbindelser og holde dem fast gennem Aarene. Som 16aarig Dreng kom den lille Middelfart'er i Maegaards Forretning, vel formodentlig lidet drømmende om, han skulde ende som det da allerede højt ansete og grundmurede Firmas Chef. Men Th. Hansen var en lærelysten og lærenem Elev, der baade ved sine gode Evner, sin Flid og sin hele Færd hurtig vandt Maegaards Hjerte og Tillid: han saa, at her var et virkeligt Købmands-Emne, en ung Mand ret efter *hans* Smag — og allerede 12 Aar efter Lærlingens Indtrædelse i Forretningen blev han derfor optaget i Firmaet som Associé, kun 28 Aar gammel.

Da Maegaard seks Aar efter døde — 10. Januar 1882 — stod Thor Hansen allerede som Sønnens, den unge Johannes Maegaards, prøvede Støtte. Dog, denne lovende unge

Mand døde efter 8 Aars Samarbejde den 29. Oktober 1890, og Thor Hansen blev derefter Eneindehaver.

Det siger sig selv, at Thor Hansen i Kraft af sin sociale Stilling, sin Vennesælhed og sin store praktiske Sans er bleven kaldet til en Mængde offentlige Hverv i Tidens Løb: han er mangeaarigt Medlem af Odense Handelsforenings Bestyrelse, Formand for »Odense Kalkværk«, Næstformand i Mejeriet »Pasteur«, Medlem af Kontrolkomiteen for Østifternes Hypothekforening, Bestyrelsen for Dampmøllen »Victoria« og af Repræsentantskabet for Livsforsikrings-Selskabet »Dan«, Revisor i »Fyens Stifts patriotiske Selskab«, Medlem af Bestyrelsen for Understøttelsesforeningen af Købmænd med flere i Danmarks Købstæder og Handelspladser m. m. m.

Men først og sidst er han *Købmand* — slet og ret Købmand, glad ved sit Forretningsliv, stolt af sin Stand og af den Samfundsgerning, den repræsenterer. Den gamle Maegaardske Aand hviler stadig over Firmaet.

THOMAS B. THRIGE

DYNAMO- OG MOTOR-FABRIK

ELEKTROTEKNIK — det er vor Tids Trylleord, der for de Ældre iblandt os aabner Portene paa vid Gab ind til Vidundernes Verden. Der syner kun en Traad, der trykkes blot paa en Knap — og fluks forvandles Mørke til Lys, Stilstand til blussende Il og Fart, Lamperne tændes, Hjulene løber, Maskinerne snurrer, alt bevæger sig som af sig selv; det er, som om den elektriske Gnist havde skabt Livet selv; thi hvad er *Skabelse* i sin Begyndelse vel andet end dette: bliv Lys og der blev Lys, og hvad er *Liv* i sine Ytringsformer vel uden dette: Lys, Kraft, Bevægelse.

THOMAS B. THRIGE

Men hvor vidunderligt end alt dette kan forekomme det Slægtled, som endnu tydeligt kan mindes Tællelyset, Moderatør-Lampen og den gamle Valby-Omnibus, for den, der vokser op midt i denne Udvikling, er det hele naturligvis saa lige til. Han begriber blot ej, at vi ikke faar alt dette nye og praktiske paa Elektroteknikens Omraade hurtig nok herhjemme — og naar han saa er som Thomas B. Thrige, saa gaar han selv ud i den store Verden og henter det hjem til os.

Thomas B. Thrige blev født i Odense den 5. Maj 1866 og kom her i Kleinsmede-Lære. Efter at være udlært, tog han til Hovedstaden, hvor han arbejdede rundt om i forskellige Instrument- og Maskinværksteder. I 1887 fik han Rejse-Stipendium til Udlandet, og nu gik Turen til Frankrigs og Tysklands største Fabriker i Faget. Men det var særlig Elektroteknik, han havde faaet Interesse for — intet Under, at Amerika, Edisons Land, var det Metal, som drog ham stærkest. I 1888 trak den store Magnet ham endelig til sig, og Heldet vilde, at han straks kom godt an, fik Ansættelse just der, hvor der var noget at høre, se og lære — Steder som i *Edison Phonograph Works* og *General Electric Co.s Schenectady Works.*

Intet Steds lærer en intelligent Arbejder saa meget som i en amerikansk Fabrik. Det »*labour-saving*«-Princip, som dér er det herskende, tvinger ham, i Forbindelse med det brutale »*laid-off*« (den pludselige Afskedigelse), som altid svæver ham over Hovedet, ej alene til at vise den størst mulige Nøjagtighed i sit Arbejde, navnlig hvor

det gælder Enkeltdele, som senere skal sammensættes, men fremfor alt til at anvende al sin Opmærksomhed paa at sætte sig ind i sine Værktøjsmaskiners Konstruktion

Jul. Folkmann fot.

HOVEDBYGNINGENS FAÇADE

og Virkemaade saa grundigt, at det bliver ham muligt at udnytte dem til Fuldkommenhed og derved simplificere sit eget Arbejde det mest mulige. Han gennemgaar

med andre Ord en rent ud enestaaende praktisk Skole i Fagets Teknik, i Betydningen af Sikkerhed og Simpelhed i Konstruktioner og Afpasning, ja, om han har særlige Evner paa dette Felt, saa vækkes og skærpes hans konstruktive Sans og Forstaaelse, — hans *Opfindsomhed.*

Men Thomas B. Thrige nøjedes ikke med Fabrik-Arbejdet, han opnaaede desuden Ansættelse paa selve den store Mands, selve Edisons eget Laboratorium, hvad der just i hine Aar betød saa meget mere for hele hans Uddannelse, som Edison netop da var fuldt op beskæftiget med de den Gang mangfoldige Dynamo-Konstruktioner.

Jul. Folkmann fot.

FABRIKEN SET FRA HAVEN

I en Fagtidende for 1901, der omhandler Hr. Thrige og hans Fabrik, hedder det da udtrykkelig ogsaa, at ihvorvel man jo nu siden da har faaet Standard-Typer at gaa efter, saa sporer man dog i hele Thriges Virksomhed dette — treaarige — Ophold i »Edison Laboratory«, dels i hele Bedriftens Anlæg, dels i den omhyggelige Maade, hvorpaa Dynamoer og Motorer bliver undersøgte, førend de forlader Fabriken.

Det maa nu vel have været fristende, efter saaledes at være bleven »amerikaniseret«, at knytte sig fast til det nyvundne, som havde lokket og draget ham. Kun altfor mange af vore Landsmænd, der udvandrer til det fremmede, lader sig saaledes indfange og glemmer helt deres gamle Hjemland. Men Thomas B. Thrige forstod, at man rejser ud for hjem at naa — at netop naar man har lært Noget derude, kan bringe Noget hjem med sig, og allerhelst naar dette Noget er en Kundskabs-Skat, der ovenikøbet i Ens eget Land kan blive til frugtbringende Arbejds- og Virksomheds-

skabende Kapital, saa skylder man sit Fædreland at udrette sit Livs Gerning i *det.* — I Slutningen af 1893 satte Thrige derfor Kaas'en hjemefter, og skønt hans nye Fag vel er det mindst stavnsbundne af alle, saa vendte han ikke blot tilbage til Danmark, men til sin egen Fødeby, til Odense, hvor han vilde udnytte og gøre frugtbringende det i Udlandet sete og lærte.

Og hvad han havde lært, nemlig først og fremmest at lave Motorer, — det passede jo netop ogsaa saa udmærket for det lille Land; thi medens Storindustrien i vore Dage har det let nok, saa kniber det netop med Nutidens Udvikling for den lille

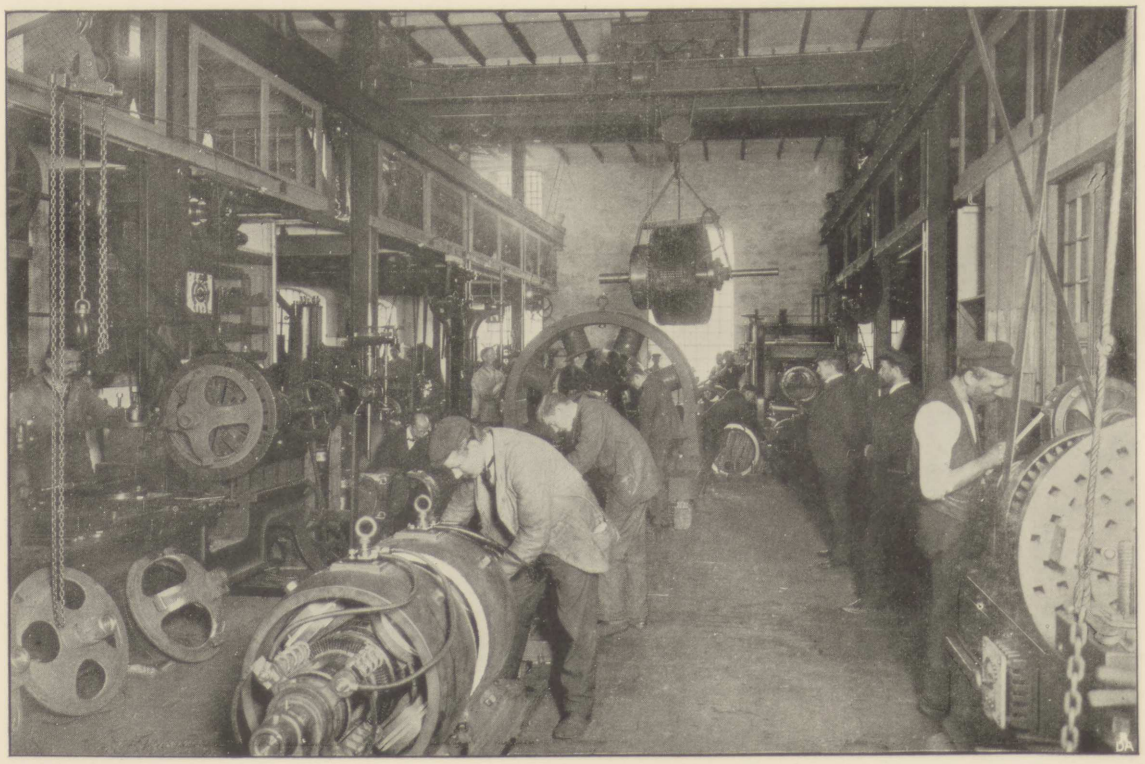

Jul. Folkmann fot.

MASKINVÆRKSTEDET

Industri, som vi Smaa herhjemme fornemmelig er henviste til, — det er just *den,* som den elektriske Motor kommer til Hjælp. Nuomstunder stikkes der blot en Ledningstraad ind i slig en lille Virksomhed fra et Elektricitets-Værk, og straks har den, hvad Haandværkeren og den lille Industridrivende hidtil saa sørgelig savnede: Kraften til at drive en lille nem Værktøjs-Maskine og derved kunne blive »konkurrencefähig« med Stordriftens Dampkraft og mekaniske Produktion.

Smaat maatte han begynde: den 1. Jan. 1894 aabnede han et lille Værksted, han havde lejet sig i Kongensgade, og tog saa trøstig fat med 5 Mand til Hjælp. Efter et knap halvt Aars Forløb var Pladsen allerede bleven for snæver, og Thrige henflyttede i den bekendte »Hempelske Gaard« ved Læseforeningens Have. Fra nu af er der en stadig Vækst i Virksomheden. Fra de 5 Mand, hvormed Thrige var begyndt i 1894, steg Arbejder-Styrken til 14 i 1896, 34 i 1898, 50 i 1901 og er for Tiden oppe paa 123.

I Efteraaret 1898 byggede Thrige en ny Fabrik ude paa Tolderlundsvej mellem Banen og Havnen. En stor Façadebygning rummede baade Kontor-, Lager- og Fabrikslokaler, medens Maskin- og Kedelanlæget blev lagt i en selvstændig Bygning. Allerede 1902 kunde imidlertid disse Lokaler ikke strække til mere, hvorfor Fabriksvirksomheden blev forlagt til en stor ny Bygning. De gamle Lokaler indrettedes udelukkende til Lager, Kontorer og Tegnestuer. — Nu i 1905 er Fabriken atter under Udvidelse; naar denne er fuldført, vil Værkstederne dække 6000 Kvadrat-Alen Gulvflade, Kontorer og Tegnestuer 1500. Fabriken vil herefter give Plads for 200 Mand.

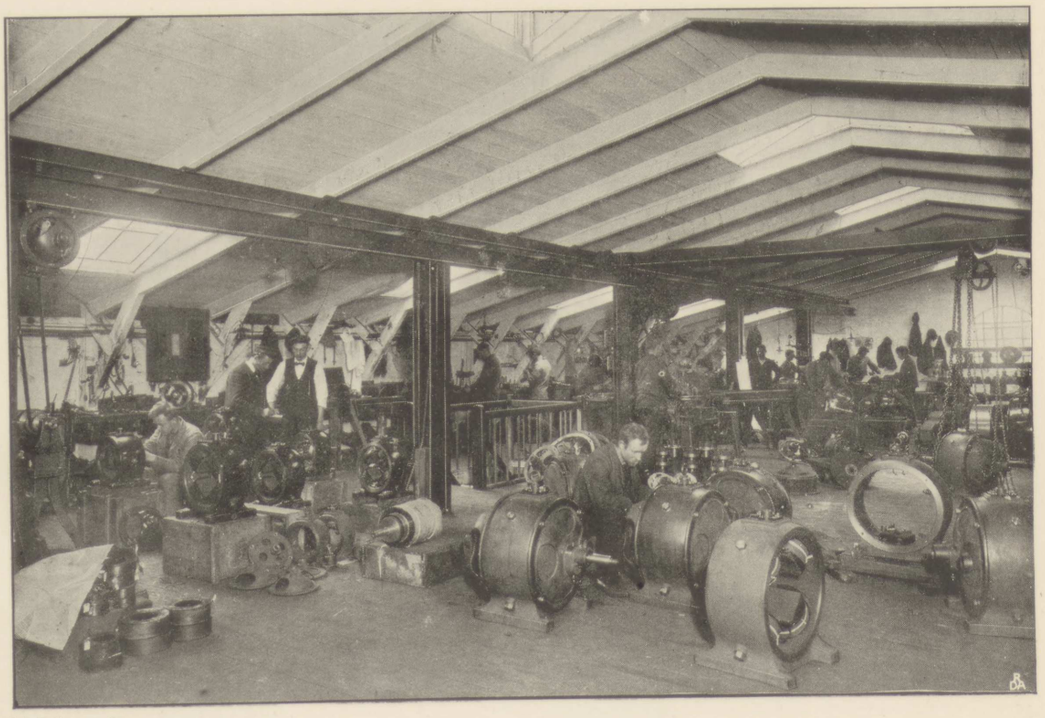

Jul. Folkmann fot.

MONTAGEVÆRKSTEDET

Fabriken drives af et Dampanlæg paa ca. 150 H. K. Til Fabrikens eget Brug findes installeret 60 Motorer og Dynamoer. — Fabriken er indrettet efter moderne amerikansk Mønster med mange Specialmaskiner og fuldstændig up to date. I 1901 oprettedes en særlig Filial for Repræsentationen i Hovedstaden, og i 1902 paabegyndtes Eksport til England. Dette Forsøg er bleven kronet med et særdeles godt Resultat, idet nu ca. en Trediedel af Produktionen afsættes til Udlandet — et godt Vidnesbyrd om Fabrikatets første Klasses Udførelse. — —

I Christian Winthers Tid var »Flugten til Amerika« kun et barnligt Fantasi-Stykke, et Børne-Eventyr paa Rim. Nu er den mere endnu — en Manddoms-Virkelighed, men som paa sin Vis har bevaret ikke saa helt lidt af Eventyrets Glans og Glæde.

L. DÆHNFELDT

FRØAVL OG FRØHANDEL

Blot for en 10—15 Aar siden var det herhjemme en rodfæstet Kulsviertro, at skulde man have Blomster- og Havefrø, og da navnlig *Roefrø,* maatte man ty til Udlandet, til Tyskland, Frankrig, Rusland og England — Klimaet herhjemme egnede sig nu en Gang ikke for rationel Frøavl, og Frø var og blev derfor ganske naturlig en Importartikel.

Blandt de Mænd, som herhjemme afgørende har brudt denne Fordom og brudt den paa den eneste Maade, hvorpaa det lader sig gøre at bryde en Fordom hos danske Landmænd og Gartnere: ved *Kendsgerningernes Magt,* maa i første Række nævnes Chr. Dæhnfeldt, Odense.

Den Dæhnfeldtske Forretning blev grundlagt af Chr. Dæhnfeldts Fader, Ludvig Dæhnfeldt, og bærer endnu stadig hans Navn. I November 1849 lejede han en Have bag det saakaldte Strømske Gæstgiveri paa Vestergade, og den 1. Januar 1850 aabnede han i samme Ejendoms Kælder et Udsalg af Havesager og Frø. Fire Aar efter købte han Ejendommen Nr. 85 paa Vestergade, hvis Grund fra nu af blev Forretningens Hjemsted. Beskedent og uanseligt saa det fra først af ud, en smal 3 Fags-Façade og en gammeldags Dør, og beskeden var ogsaa Forretningen selv: som alle Datidens Handelsgartnerier maatte den sælge lidt af hvert, Planteskole-Artikler, Grøntsager, Blomster og Frø, — til at skabe nogen virkelig Omsætning havde den Gang en enkelt Artikel ikke slaaet til. Men godt blev Butiken passet, og reelt blev Kunderne betjent, saa at det stadig gik jævnt fremad Aar for Aar, navnlig udvidedes Blomstergartneriet, saa at der efterhaanden maatte bygges flere Drivhuse, og midt i Treserne kunde derfor Handelen med Urter nedlægges. Det var nu Blomster og Have-Frø, som var

CHR. DÆHNFELDT

Hovedsagen, og med dette for Øje blev i 1871 Lokalerne ombyggede og forsynede med store Spejlglasruder og moderne Udstyr.

1877 indtraadte Chr. Dæhnfeldt i Forretningen som Bestyrer af Blomstergartneriet. Det var nyt og frisk Blod, der kom til — Chr. Dæhnfeldts Hu stod til større Horizont end den, en Disk kan drage, han vilde helst ogsaa forsyne de andre Handelsgartneres Diske med *sine* Potteplanter. I største Stil lagde han straks an paa Tiltrækningen af disse, og da han i 1881 selv havde overtaget Driften som Forpagter, oparbejdede han i det følgende Tiaar et Engros-Salg af Potteplanter til Handelsgartnere i hele Dan-

Jul. Folkmann fot.

BUTIKEN

mark, ja i Norge med, saa at han i Begyndelsen af 1890 disponerede over ikke mindre end 16 Drivhuse og 1000 Mistbænkvinduer.

Under alt dette var Grøntgartneriet og Planteskolen forlængst nedlagte og forsvundne. Der var ogsaa andre og større Felter, der aabnede sig for Chr. Dæhnfeldts fremadskuende Blik og vinkede hans sejge Energi frem til nye Sejre. I 1884 havde han ogsaa overtaget Frø-Afdelingen, som allerede den Gang var bleven en betydelig Detailforretning med en god og fast Kundekreds. Hovedsagelig bestod den i Salget af afportioneret Have- og Blomsterfrø, men ogsaa *Roefrø* begyndte saa smaat at blive en Artikel af Betydning. Saaledes holdtes den da ogsaa gaaende, i naturlig Vækst, Firserne igennem, medens Dæhnfeldt hovedsagelig var optaget af at drive Blomstergartneriet op. Men da han i 1890 fik erhvervet Naboejendommen til Vestergade, det gamle *Pantheon,* og fik de gamle Bygninger erstattede med nye og samtidig sit Areal

udvidet til det dobbelte, følte han Tiden kommen til ogsaa paa Frøhandelens Omraade at skabe en Engros-Forretning. Paa sine Rejser omkring i Landet for at afsætte sine Planter var han efterhaanden kommen i Forbindelse med en Mængde Handelsgartnere, og nu, da han overhovedet var kommen ind paa at forsyne dem, hvorfor saa ikke ogsaa forsyne dem med Frø. Tingen var vel vanskelig, thi alle større Forbrugere af Have- og Blomsterfrø havde nu en Gang deres billige og kulante Leverandører i Udlandets store Frøhuse, og naar han blot *antydede* dem Muligheden

Jul. Folkmann fot.

EKSPEDITIONS- OG KONTORLOKALER I PANTHEONSGADE 5

af en anden Ordning, rystede de kun paa Hovedet ad ham og slog Sagen hen. Men just denne Modvillie pirrede hans Ærgerrighed og ildnede hans Daadslyst. Det skulde dog komme an paa et Forsøg.

Og saa var det ogsaa *det,* han saa tydelig saa, hvad Roefrø vilde blive for en stor Artikel — alene her laa der jo en hel Fremtid for en driftig Købmand — en stor og stejlt stigende Efterspørgsel, som *skulde* tilfredsstilles, det gjaldt blot om, hvorledes.

Nu bagefter ved vi det jo Allesammen, ja kan endog paa vore Fingre gøre Rede for, hvorledes den voksende Roeafgrøde paa Landet staar i den selvfølgeligste Sammenhæng med vort Landbrugs hele Drifts-Udvikling, den dyriske Produktions alt opslugende Betydning og det deraf betingede Krav paa hjemme- og billigavlet Kvægfoder. Blot et Par Tal vil tydeliggøre, hvor vældig denne Udvikling har været. I 1866 var Landets Kvægbestand 1,$_2$ Mill. Høveder, dets Svinebestand c. 380,000 Stkr., og af det besaaede Areals 2 Mill. Tdr. Land var kun 0,$_3$ pCt. eller 5532 Tdr. Land

besaaet med Rodfrugter (bortset fra Kartofler). 1876 var Rodfrugt-Arealet endnu kun 0,8 pCt., og i 1881 var det endelig vokset til 1,5 pCt. eller 34,000 Tdr. Land. Men i 1896 var det allerede helt oppe paa 158,000 Tdr. Land (6 pCt.) og i 1901 288,000 Tdr. Land (11 pCt.), hvoraf alene de 247,000 Tdr. Land med Foderroer (Runkelroer, Turnips, Kaalrabi og andre Foderroer). Der høstes nu o. 70 Mill. Tdr. Foderroer om Aaret eller 9—10 Gange saa meget som i Begyndelsen af 80erne; men siden da er der ogsaa kommet henimod 400,000 Stkr. Hornkvæg til og næsten 1 Mill. Svin!

Jul. Folkmann fot.

EN GROS EKSPEDITIONEN AF URTEFRØ

Ja, nu bagefter staar det hele os saa klart, Statistiken viser det noksom; men i 1890 var Dæhnfeldt En af de Faa, som allerede paa Forhaand saa det, saa, hvad der vilde komme — og indrettede sig derefter. Paa dobbelt Vis: ej alene ved at skaffe sig paalidelige, af ham selv eller hans egne Folk kontrollerede Avlssteder i Udlandet, men ogsaa ved, hvad der især er det fortjenstfulde: at skabe Kontraktavl *herhjemme,* bidrage sit til at lære det danske Landbrug og de danske Frøhandlere at dyrke og bruge *dansk* Roefrø.

Det kunde vel den Gang utvivlsomt have været fristende: rolig at blive i det en Gang betraadte Spor og tage den store og af sig selv stigende Detailhandels sikre Gevinst. Hvad Chr. Dæhnfeldt valgte, var til en Begyndelse en i Modsætning dertil vovelig og vanskelig Vej — det var netop det Indskud i Forretningen, hans Ungdom bragte: Foretagsomhed og Vovelyst, Initiativ og Mod til at tage Ansvar. En stor Opgave var det, her laa for: der skulde findes paalidelige Frøavlere i Udlandet, opdrages

tilsvarende i Indlandet, for Firmaets Regning og efter dets Udsæd skulde hvert Sted i Kontrakt avles et vist Kvantum Frø af en bestemt Sort, og Avlingen paa alle Stadier personlig overvaages og kontrolleres. Samtidig skulde Frøhandlerne rundt om besøges, paavirkes, overbevises ved Kendsgerninger, for at der saaledes efterhaanden kunde indsamles en god og sikker Kundekreds, hvis aarlige Forbrug var tilstrækkelig stort til derpaa at gennemføre en saadan Kontraktavl.

For nu at kunne føre en virksom Kontrol med de saavel fra Ud- som fra Indland modtagne Partier, for at prøve nye Sorter og for endelig *last not least* selv at kunne

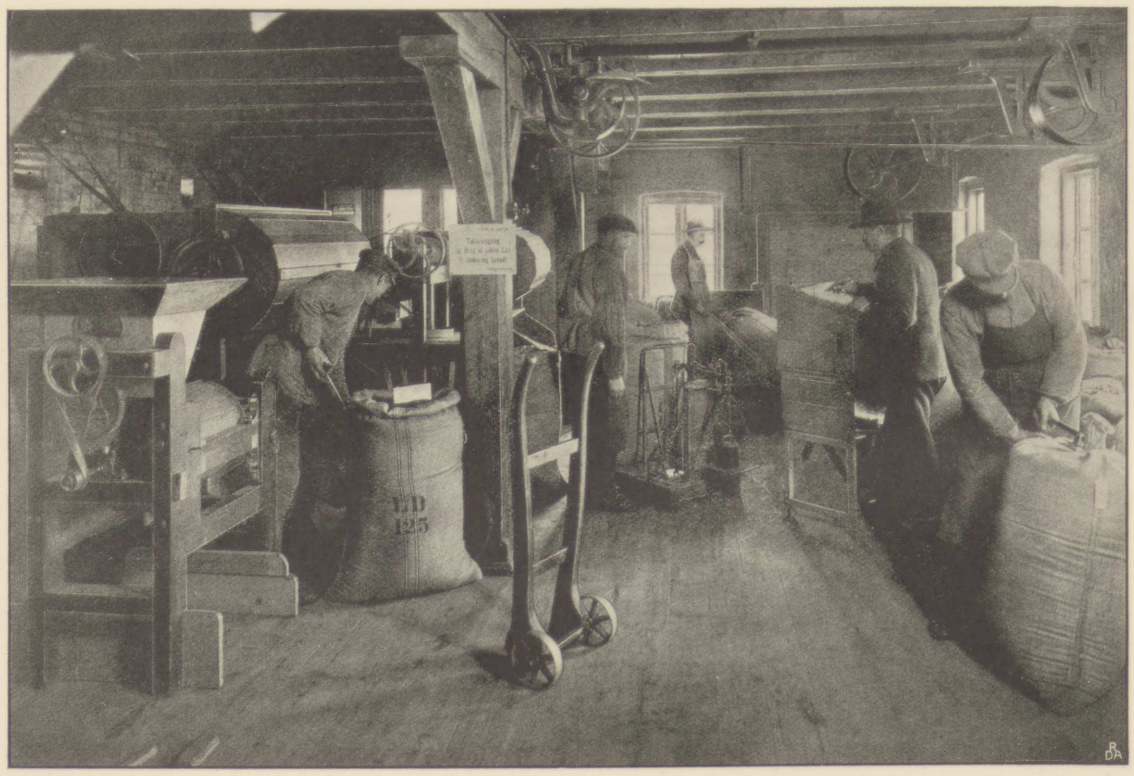

Jul. Folkmann fot.

FRA FRØRENSERIET

avle Stamfrø til Kontraktavlerne, købte Dæhnfeldt i 1891 12 Tdr. Land i Hunderup, hvilket Areal senere udvidedes til 25 Tdr. Land; dog blev det med Tiden for lille til at rumme Stamfrøavl af alle Sorter, hvorfor han formaaede en Række dygtige og indsigtsfulde Landmænd til at blive Stamfrøavlere for ham. I Aar 1900 flyttede han de fra Gartneriet endnu brugelige Drivhuse ud til Hunderup-Plantagen, hvor der nu er etableret et Forsøgsgartneri paa 8 Drivhuse af 40 Alens Længde; her dyrkes der hovedsagelig Agurker og Meloner efter amerikansk Mønster, til Salg og til Frøavl, samt anstilles sammenlignende Forsøg med nye Planter og Sorter.

Selve Stamfrøavlen bestaar i en fortsat Kræsning i Udvalget: først vælges der saaledes f. Eks. 100 Roer af den bedste Slags ud, og hver enkelt faar sit Nummer. Og af disse Numre udvælges saa igen de, der giver den mest ensartede Avl og det højeste Tørstofudbytte, og benyttes til Stamfrø.

Den *indenlandske* Avl af Roefrø har udviklet sig med rivende Fart. Firmaet har nu c. 1000 Tdr. Land i fast Kontrakt. Under normale Forhold er Hjemmeavlen af Roefrø nu saa fremskreden, at den kan dække Forbruget, dog har de sidste to Aars uheldige Vejr for Avlen af Runkelroe- og Gulerodsfrø nødvendiggjort en betydelig Import af disse Sorter.

I Aaret 1898 begyndte Dæhnfeldt at lade Norge og Sverige berejse, og i det sidstnævnte Land har Forretningen siden da allerede taget et saadant Opsving, at der i 1903 har kunnet aabnes en selvstændig Filial i Helsingborg: »A/B. L. Dæhnfeldts Fröhandel«, der har overtaget Eneforhandlingen af Firmaets Artikler.

Af Udmærkelser og Udstillings-Anerkendelser er i Tidens Løb vundet 16 Sølvmedailler, 7 Broncemedailler og 1 Guldmedaille. — —

Efter at der i en Aarrække Gang paa Gang havde været Tale om at anlægge en ny Gade i Odense fra Vestergade til Vindegade over Gartneriets Grund, blev denne Plan endelig realiseret i 1897. Dæhnfeldt lod da i Forbindelse med den gamle Lagerbygning opføre et nyt Forhus med Façade ud til den nye Gade, Pantheonsgaden, og i dettes Stue-Etage blev nu indrettet Udsalgs- og Ekspeditions-Lokaler. Men disse Lokaler viste sig hurtig at være for smaa, hvorfor det blev nødvendigt efterhaanden at leje Lagerplads forskellige Steder i Byen, ja de sidste 3 Aar har Firmaet endogsaa maattet leje Kontorlokaler i en anden Ejendom. I Øjeblikket indtager Lagerlokalerne et Fladerum af 4000 □ Alen; for imidlertid at faa det hele samlet paa et Sted, paatænkes en større Udvidelse af Ejendommen i Pantheonsgade foretagen i Løbet af Sommeren 1905. — Af Funktionærer og Arbejdere beskæftiges der f. T. ca. 60 ved Frøhandelen og i Forsøgsetablissementet, deraf 20 paa Kontoret.

Over al Virksomhed, som der udfoldes i Firmaets Tjeneste, fra Chefen og nedefter, kunde der som Motto sættes det ene Ord: *Exactitude:* det er den minutiøst gennemførte Nøjagtighed og Præcision, hvorpaa alt beroer. For selve Chefens Vedkommende maa man dog føje et ligesaa vigtigt Løsen til — og medens det nys anførte Begreb just paa Fransk er skarpest udtrykt, kan man om den anden »herskende Egenskab« i den Dæhnfeldtske Forretning saa særdeles godt bruge et jævnt, dansk Ord — nemlig Ordet: *Fremsyn.* Faa Brancher har i saa høj Grad *Fremtidsmusik* til Ledemotiv som Frøhandelen i den Dæhnfeldtske Stil. Der maa stadig arbejdes med en toaarig Periode, dels fordi Frøet et enkelt Aar kan mislykkes helt, saaledes f. Eks. ofte Blomkaalsfrø, dels fordi mange Kulturer er toaarige. Der maa følgelig stedse skønnes over Afsætning og Forbrug længe, længe i Forvejen — Fremtiden maa stadig *diskonteres.*

Men det er just i sligt, at den ægte Forretningsmand aabenbarer sig. En ægte Forretningsmand, det er først og sidst Fremtids-Perspektivets Mand, en Mand, som forstaar at *disponere.*

CHR. HENNINGS & CO.

Der hører en vis Tænkemaade«, hedder det i en gammel *Handels-Tidende* fra 1785, »til at blive en virkelig Købmand og ikke blot en Mand med Høkergeist.«

Det er denne *Tænkemaade,* Chr. Hennings har haft fra Barnsben. Han tilhører da ogsaa en gammel Købmands-Slægt og fik i det bekendte Randers-Firma, Herman Rohde & Co.s Chef en fortræffelig Læremester. Da han derfor som en ung 22aarig Mand kom til Odense i 1886 og blev Rejsende for Johannes Valeur, faldt det naturligt, at Valeur hurtig ønskede at knytte ham fast til sig, og efter faa Aars Forløb blev Chr. Hennings optagen i Firmaet som Associé. Efter en halv Snes Aars Samarbejde trak Valeur sig tilbage, og Hennings overtog nu Forretningen helt for egen Regning. Butikshandelen udgjorde endnu den Gang en betydelig Del af Virksomheden, men under Hennings' Ledelse blev efterhaanden Engros-Forretningen mer og mer dominerende, og det kom da snart til et Punkt, hvor en Adskillelse maatte ske, og et Valg maatte træffes: det passede en Gang ikke Urtekræmmeren i den ene Gade at lade sig for hele Byens Øjne forsyne med Varer fra Urtekræmmeren i den anden Gade. For Hennings var nu Valget ej heller svært: den vanskeligere og vovsommere, men ogsaa mere anselige og selvstændige Engros-Handel havde forlængst beslaglagt hans Evner og Lyst. I 1901 besluttede han sig derfor til at lukke Boden eller rettere: sælge Detail-Forretningen og herefter helt og holdent ofre sig for Grossist-Virksomheden.

Jul. Folkmann fot.

DRONNINGENSGADE Nr. 3

Et moderne Engros-Lager i Kolonial fordrer imidlertid gode Rumforhold, og disse er ej altid lige lette at faa i en Provinsby, end ikke i selve Fyens Hovedstad. Da traf det sig imidlertid saa heldigt, at Grosserer Chr. Faber netop ønskede at afhænde sin smukke, store, bekvemt udstyrede Ejendom i Dronningensgade Nr. 3, — Hennings slog til og kunde derefter indrette sig fuldt ud i Overensstemmelse med Nutidens Fordringer.

Stateligt er Stedet, som Billedet viser, prydet som det er med Balkoner og Karnapper, men det bedste

ved det er dog ikke dets arkitektoniske Pryd, dets *Ydre,* men dets Indre: det, at det er en virkelig *Købmands-Gaard.* I Forhuset er der lyse, hyggelige Kontorlokaler, i Sidebygningen dybe og vide Pakhus-Rum og højtloftede Kældere, i Bagbygningen er der Stald og i Gaarden rigelig Plads! Alt bærer Præget af Rummelighed, Komfort og Soliditet: *saaledes,* har man straks Følelsen af, bør Lager-Lokaler være og se ud, just *saa* indbydende, bekvemme og nemme at have at gøre med.

Det er da ej heller Smaakvanta, der passerer disse »Lofter« og Kældere mellem Aar og Dag: Maaned for Maaned fyldes de paany med Sække og Kasser i Hundredevis af de fjerneste Himmelstrøgs Produkter -- Side om Side med dansk Roesukker

Jul. Folkmann fot. PAKHUSET

Jul. Folkmann fot. KONTORLOKALE

og danske Mølleprodukter finder man her Krydderier og Frugter fra de Lande, »wo die Citronen blüh'n«, eller som det vinblaa Ægæer-Hav beskyller, Tropelandenes Aroma-Frembringelser, Neger-Øernes Rørsukker, Yankee-Landets Sirup og Svinefedt osv. osv.

Saa vidt muligt indforskrives alle disse forskellige Fremmed-Varer *direkte* og »fra Førstehaanden«, som det hed i gamle Dage. Chr. Hennings hører med andre Ord til den saa højst moderne Type i dansk Forretningsliv: Provinskøbmanden, der har emanciperet sig fra Kjøbenhavns og Hamborgs Grossister, ja stillet sig paa lige Linie med dem ved gennem direkte Udenlands-Køb at konstituere sig som eneste Mellem-

Jul. Folkmann fot.

PRIVATKONTOR

led mellem Produktions-Stederne og den hjemlige Detaillist. Ej alene i Odense, men rundt paa Fyen og omliggende Øer forsyner nu Urtekræmmerne sig fra Chr. Hennings & Co.s Lager, hvis centrale Beliggenhed mellem Byens to Banegaarde i betydelig Grad fremmer en hurtig og let Ekspedition. Købstaden har faaet sin »Grosserer«, som ej alene *hedder* saaledes, men ogsaa *er* — virkelig Engros-Handler, Stor-Købmand.

At dette nu om Dage overhovedet er muligt i en By som Odense, skyldes for en Del dennes Havn og de gode, direkte Dampskibs-Forbindelser, som herved er tilvejebragte. Men en Havn skaber saa sandelig i og for sig ingen Handel — dertil hører der Mænd som Chr. Hennings, Mænd, der har *Handelsaand* og ikke blot »Høkergeist«.

BRANDT & CO.

JERNSTØBERI

Den nuværende Indehaver af Firmaet Brandt & Co., Knud Gummesen Brandt, tog Borgerskab den 27. Februar 1878. Men allerede fem Aar forinden var Forretningen grundlagt og i Gænge med K. Brandt som Bestyrer. Det gik saaledes til.

Knud Brandts Fader, Købmand E. Brandt, var i Kompagni med Jernstøber H. Rasmussen (jfr. Artiklen om dennes Firma, S. 27) og Medejer af Frederiksgades Støberi. I 1872 købte de To i Forening Ejendommen Nr. 43 paa Nørrebro. Grunden tilhørte »Phønix«, og der havde alt tidligere været Støberi i Ejendommen, men nu brugtes den kun til Udsalg. Hertil var det da oprindelig ogsaa Brandts og Rasmussens Mening at benytte den, og i Begyndelsen blev det da heller ikke til stort mere derudover end lidt Smederi. Men snart kom man ogsaa ind paa at støbe: hver 5. Dag blev der spændt et Par Heste for en Hestegang, og ved Hjælp heraf blev der tilvirket nogle Komfurer og andet lignende Støbegods, som kun krævede en mere primitiv Bearbejdelse — der kunde saaledes hverken drejes eller slibes.

K. G. BRANDT

Lidt efter lidt udvidedes Forretningen. Der blev købt en gammel Dampmaskine i Kjøbenhavn, hvorved Fabriken sattes i Stand til ogsaa at kunne dreje og slibe og saaledes at kunne fabrikere runde Ovne.

I Januar 1878 udtraadte H. Rasmussen af Firmaet, og K. Brandt optoges som Kompagnon. I 1898 udtraadte E. Brandt, efter hvilken Tid Jernstøberiet ejes og drives af K. Brandt alene.

Det er en jævn, men uafbrudt Stigning, som dette kan se tilbage paa fra 1878 til nu. Arbejdsstyrken var den Gang 20 Mand, hvoraf kun 3 Formere — den første Lønningsliste i 1872 viser endda kun 2 Mand. Men 10 Aar senere beskæftigede Brandt & Co. 48 Mand, hvoraf 19 Formere, og nu 63 Mand, hvoraf 28 Formere. Forbruget af Raajern var i 1882 c. 400,000 Pd., 1892 allerede $1^1/_5$ Mill. og nu op imod 2 Mill. Pd. — foruden et Hundredtusind Pund gammelt Jern. Dampmaskinen er bleven fornyet flere Gange: først var den kun paa et Par Hestes Kraft, saa blev

Jul. Folkmann fot.

MASKINFORMERIET

Jul. Folkmann fot.

EN AFDELING AF HAANDFORMERIET

den paa 12 og er nu paa 25 Hestes Kraft. Det er en Selvfølge, at elektrisk Lys, som Fabriken selv producerer, er indlagt i alle Lager- og Værkstedslokaler.

Selve Lokaliteterne og Grundarealet er i Aarenes Løb bleven udvidet mange Gange. Sidstnævnte udgør nu over 21,000 Kvadratalen, hvoraf Halvdelen er under Tag som Værksteds- og Lagerlokaler.

Terrainet skraaner fra Forhusets Façade ud mod Gaden bagtil stærkt *opad,* ja danner en hel Bakke, og Udviklingen er da foregaaet paa den Maade, at man efterhaanden har saa at sige gravet sig ind i Bakken. I den inderste Bygning ser man

Jul. Folkmann fot.

LAGERLOKALE

saaledes, naar man gaar en høj Trappe op, Jordsmonnet ligge for Ens Øjne lige til at træde ud paa: det er selve Bakkens Top, hvor en yndig lille Rosenhave er anbragt — og sit *Pendant* har den ved Bakkens Fod, hvor bagved Hovedbygningen en anden, men langt større Rosenhave breder sig i yppigt, svulmende Flor: i den rette Blomstrings-Tid en sand Fryd for Samlere og Rosen-Elskere at skue.

Imellem disse Naturens zarte, duftende og farvestraalende Smykker, som er lutter Døgn-Pryd og Øjens-Lyst, smeltes og støbes saa det haarde, sortegraa Metal, det tunge, nyttige Jern til allehaande solide Brugsgenstande: Støbegods til Bygninger, Komfurer, Kakkelovne, Vadskekedler, Kogekar, Riste, Ventiler, Vognbøsninger osv. osv. 3 Gange ugentlig finder selve Støbningen Sted, desuden drejes og files, hamres, smedes og fornikles der. I det store Lagerrum marcherer de saa op »in Reih' und Glied«: lave Komfurer, slanke, høje Ovne, en Hær af tavse, tunge Jernkæmper, plumpe Dværge

eller strunke Riddere i Rustning fra Top til Taa, — snart sorte at se til som selve Jernhenrik, snart lysende blanke eller sølverskinnende af slebet eller nikkelbadet Staal.

Men kommer de saa ud til deres Bestemmelsessteder, — som nu er hele Landet over, da Firmaet har Forhandlere i de fleste danske Byer —, hvor hyggeligt vil de da ikke kunne varme, hvor mildt og muntert vil deres røde Ild-Tunger ikke kunne fortælle om det Sted, hvor de blev til — mellem Rosenhaverne og Blomsterfloret!

AKTIESELSKABET

MOGENSEN OG DESSAUS VÆVERIER

Odense har altid været en ærgerrig By, altid villet være i forreste Række, helst villet det umulige. Derfor har den, skønt i Tidens Løb spærret inde i Landet, villet naa Havet, og utroligt nok lykkedes det den da ogsaa i 1904 at blive en hel Søstad. Men allerede forinden havde Villien brudt en antagelig Vandvej ud til Kattegat, og efter et af de store Skridt paa Kanaludvidelsens Bane kom en skøn Højsommerdag i 1891 Byens Barn, C. F. Tietgen, sejlende ind til Odense paa »Gefion«, det største Skib, der indtil da var naaet op til Stadens Havn.

Han kom som Handelsforeningens Æresmedlem og Gæst i Spidsen for en Flok af Hovedstadens Købmænd, og i Haandværkerforeningens nyrejste Hus paa Albani Torv holdt han en af sine store Taler til sine Bysfæller og hele den danske Handelsstand.

Han talte om »Ringens«, ɔ: *Sammenslutningens* Betydning. Frikonkurrencen, sagde han, var bleven Aarhundredets Løsen, men fandtes denne Devise paa Medaillens ene Side, saa stod der paa den anden Side »Sammenslutning«. Der dannes »Ring«, naar Staten slaar værnende Toldmur om et Lands unge Industri, der dannes »Ring«, naar Arbejderne slutter sig sammen i Fagforeninger til *deres* Beskyttelse, baade det ene og det andet har sin Berettigelse — og paa lignende Vis kan der ogsaa ved Sammenslutning af ensartede Foretagender indenfor den samme Branche i det samme Land dannes en god og gylden Ring, hvorved Driftsomkostningerne nedtvinges, og Produktet forbedres, saa at begge Parter, baade Producent og Forbruger, staar sig derved. Og derefter gik han over til at vise, hvorledes netop *hans* store Foretagender i Virkeligheden *alle* havde været Sammenslutnings-Foretagender.

Forholdsvis sent og tøvende er vi herhjemme komne ind paa denne Vej, af gammel Fordom stritter vi endnu kun altfor ofte imod. Heldigt da, at i det Tilfælde, som her skal omtales, føjede de tvende Stykker sig saapasselig sammen til en Ring, at »Mogensen og Dessaus Væverier« nu tykkes Alle et helstøbt og *naturlig* afrundet Foretagende.

Dets Begyndelse blev gjort af Konsul Chr. Mogensen saa langt tilbage som i 1874, i hvilket Aar han — ved Siden af sin Manufakturforretning, der allerede var etableret i 1867 — anlagde et ganske lille Væveri med 8 mekaniske Væve under Firmanavnet »Slotsgadens Dampvæveri«. Og saa godt slog Forsøget øjeblikkelig an, at han allerede et halvt Aar efter maatte udvide Fabriken, sætte flere Væve i Gang og ombytte Gassen med Damp — og derefter gik det i Aarenes Løb Slag i Slag med Udvidelse paa Udvidelse.

Mogensen var den praktiske Manufakturist og Fabrikant, der havde Blik for, hvorledes en Vare skulde være for at falde i det brede Publikums Smag, og han lagde derfor ganske naturlig Hovedvægten paa Fremstillingen af de store, kurante Artikler, særlig kulørte Bomuldstøjer, Lærreder, uldne Kjolestoffer, alle mulige Sengeartikler o. lign.

HARRY DESSAU

Da de Bomuldsvarer, som Slotsgadens Dampvæveri fabrikerede, fordrede et absolut første Klasses Garn, kom Mogensen efterhaanden ogsaa ind paa Overvejelser, om der ikke var noget at gøre med selv at spinde sit Bomuldsgarn, hvoraf Forbruget i hans egen Fabrik jo steg og steg Aar for Aar, og i 1898 satte da disse Overvejelser Frugt i Anlægget af et forholdsvis betydeligt Bomuldsspinderi paa Ruggaardsvej, hvilket allerede samme Efteraar blev aabnet for Driften. Og som det saa ofte gaar i Fabrikations-Virksomhed: det ene ligesom drager det andet med sig, og allerede Aaret efter blev der lige ved Siden af Spinderiet føjet en hel ny Afdeling til hans Manufakturvare-Tilvirkning, nemlig et Væveri og Blegeri til Fremstilling af *Hvidevarer* (»Odense Hvidevarefabrik«).

Imidlertid havde en ny Mand i Odense, Harry Dessau, Firma: Odense nye Dampvæveri ved Harry Dessau & Co., skabt sig en Fabriksvirksomhed i samme Branche af voksende Betydning, først 1889 i Søndergade, hvortil saa i 1892 ved Køb føjedes afdøde

Jul. Folkmann fot.

KONTOR OG LAGER

Bankdirektør Bierfreunds Væveri i Vindegade. Med Væveriet overtog Dessau tillige et stort Dampfarveri, beliggende ved Aaen (paa »Heden«, nuværende Søndre Boulevard), hvis bløde Vand netop er fortrinlig egnet til Fremstillingen af rene og klare Farver.

Dessau paabegyndte nu den her i Landet den Gang endnu nye Fabrikation af Møbelstoffer, særlig Møbeldamask, ligesom han ved Siden heraf udviklede Fabrikationen af kulørte Bomuldsvarer til større Fuldkommenhed. Tidligere havde man i denne Artikel kun kendt de ganske almindelige Mønstre, saasom rød- og hvidstribede eller blaa- og hvidtærnede; nu fremkom der fra Dessaus Fabrik den ene Række efter den anden af flotte og righoldige Kollektioner af nye, smagfulde Mønstre i alle mulige Vævninger og Farver. Særlig arbejdedes der ogsaa med merceriseret Garn, hvis bløde, dybe Silkeglans skabte Tøjerne Købere og Kunder hele Landet over.

I Begyndelsen af 1902 blev saa igen disse to Virksomheder sluttede sammen, og betegnende nok var det Tietgens gamle Bank og hans Arvtager, Privatbank-Direktør Axel Heide, som fuldbyrdede Sammenslutningen. I Marts 1902 solgte Konsul Mogensen sine Fabriker »Slotsgadens Dampvæveri« og »Odense Hvidevarefabrik« til Privatbanken — Spinderiet var allerede Aaret forud overgaaet til »A/S Vejle Bomuldsspinderi, Vejle« —, Dessaus Fabriker overgik ligeledes til Privatbanken, og med disse Virksomheder som Grundlag dannedes saa endnu samme Maaned det Aktieselskab, hvis Navn staar over disse Linier.

Sammenslutningen skete paa den af Konferensraad Heide stillede Betingelse, at den bekendte Klædefabrikant S. Chr. Brandt i Odense indtraadte som Formand for det nye Selskab, medens Fabrikant Harry Dessau og »Slotsgadens« mangeaarige Prokurist, Carl Bjerre, — der i en lang Aarrække havde været knyttet til Mogensens Fabriker og ved sin store Indsigt og Ihærdighed været disse til uvurderlig Nytte, — skulde være administrerende Direktører.

Bestyrelsen bestaar derefter af: Fabrikant S. Chr. Brandt, R. af D., Direktør i »Fyens Disconto Kasse« E. Lausen, R. af D., og Konsul Chr. Mogensen, R. af D. Fabrikernes samlede Købesum var 1,175,000 Kr., Aktiekapitalen udgør 1,000,000 Kr. samt en Prioritetsobligation paa 600,000 Kr., der forrentes med 5 pCt. p. a. Selskabet beskæftiger 4—500 Arbejdere og udbetaler aarlig i Lønninger ca. 500,000 Kr. Det samlede Areal udgør ca. 50,000 □ Alen, Forsikringssummen ialt ca. 1¼ Million Kr. Den aarlige Omsætning er ca. 2,000,000 Kr.

Selskabets Fabrikata forhandles overalt i Danmark fra Skagen til Gjedser, Forretningen har i dette Øjeblik over Tusind Kunder, hvoriblandt de fleste af Landets største og mest ansete Manufakturvare-Firmaer. Der fremstilles kun første Klasses Varer til Priserne, og disse nyder derfor ogsaa stor Anseelse overalt. Af de Hovedsorter, der fremstilles, kan nævnes: alle mulige Hvidevarer, saasom Dowlas og Medium til Linned og Lagener, bleget Bommesi, Demity, Twill, Floss-Piqué til Dame-Negligé, Kjolepiqué, blegede Jakkestoffer til Sommerbrug og alle Slags Brodérstoffer.

CARL BJERRE

Fremdeles: alle mulige Sengeartikler, saavel i dobbelt som enkelt Bredde, saavel til Dyner som Ma-

Jul. Folkmann fot.

INTERIØR AF EN KÆDESKÆRESAL

dratser — og i hvilket Omfang denne Artikel fabrikeres, kan antydes ved, at der aarlig laves over 1 Million Alen deraf. Dernæst uldne Kjoletøjer, Damask til Møbler og Gardiner, Møbelstoffer, Blaarlærred, Blusetøj, Buksetøj og Frakketøj. Endvidere i største Omfang *Bomuldstøjer,* der fremstilles i et Mønsterudvalg af ca. 800, fra de fineste til de groveste, deriblandt en Mængde med merceriseret Garn. Disse Tøjer udmærker sig især ved deres klare og rene Farver. Endelig tilvirkes der Kadettøj til Drengebluser, Ostelærred, Sejldug, Skjorteflonel, Sengetæppetøj, Viskestyklærred o. lign.

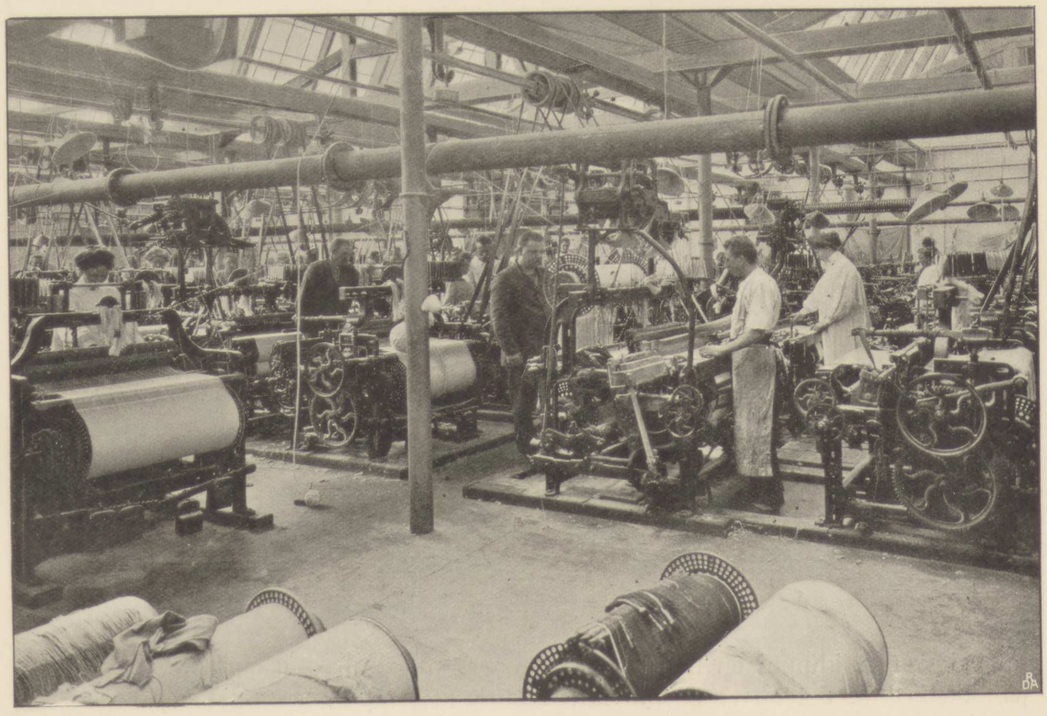

Jul. Folkmann fot.

INTERIØR AF EN VÆVESAL

Til en saa sammensat og mangeartet Fabrikation siger det sig selv, at der i de forskellige Etablissementer maa findes de nyeste og bedste Maskiner, der overhovedet er at opdrive i denne Branche. Særlig skal nævnes: Vadskemaskiner, Valkemaskiner, Calandermaskiner, Børstemaskiner, Farvemaskiner (saavel til Styk- som Garnfarvning), Slettemaskiner, Kædeskæremaskiner, Tørremaskiner, Appretermaskiner, alle Maskiner til et komplet, moderne Blegeri osv. osv. Samtlige Fabriker oplyses dernæst ved elektrisk Lys fra egne Lysmaskiner, ligesom forskellige Afdelinger i Fabrikerne drives ved elektrisk Kraft.

Under Selskabet er ansat en Stab af dygtige Funktionærer, og Væverne i Odense betegnes i Almindelighed som nogle af de dygtigste her i Landet.

Fornøjeligt er det imidlertid at se den store Arbejderskare af Mænd og Kvinder færdes med Liv og Lyst i de larmfyldte Lokaler, hvor Hjulene snurrer, og Spolerne

gaar. Der skal rappe Fingre til og helst et Øje paa hver Finger, — naar da ikke Maskinen helt automatisk besørger saa at sige det hele og selv med en Klokke ringer sin menneskelige Tjenerinde til sig, naar den har Brug for hende. Skulde et Uheld ske, en Rem eller et Tandhjul gribe fat, saa er det hele indrettet saa snildt, at der

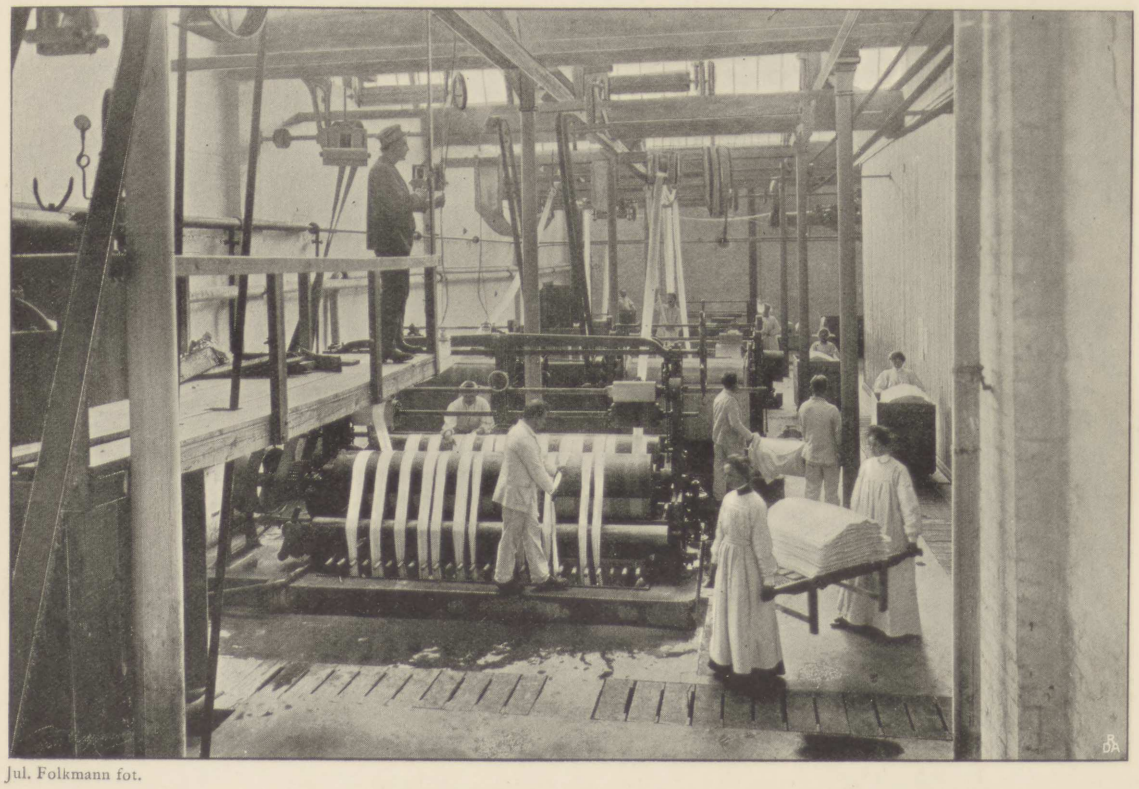

Jul. Folkmann fot.

EN AFDELING AF BLEGERIET

blot behøver at klippes en bestemt Traad over — og som ved et Trylleslag standser øjeblikkelig hele det uhyre og indviklede Maskineri fra Kvist til Kælder.

I Væverierne straaler det med brogede Stoffer, ude paa Ruggaardsvej er Helheds-Indtrykket lysende hvidt. Særlig Interesse har et Besøg paa det kolossale Lager, hvor man ligefrem overvældes af Stoffernes fantasifulde Mønster- og Farve-Rigdom.

A/S „PASTEUR"

MEJERI

Mejeriet A/S »Pasteur« stiftedes i Foraaret 1898. Selskabets Formaal var at afløse Andelsmejeriet i Odense og samtidig overtoges Gl. Møllegaards Mejeri, Centralmejeriet og Søndergades Mælkeforsyning.

Det var paa denne Vis lige fra først af et ret betydeligt Kvantum Mælk, der saaledes blev samlet paa én Haand, ca. 8 Mill. Pd. Mælk aarlig, og til at drive en saa stor Mejerivirksomhed maatte der jo rigelig Plads. Denne fik man ved Erhvervelsen af Ejendommen Vestergade 90 — en i Odense og Omegn gammelkendt Købmandsgaard med en Grund paa 7040 □ Alen. Midt paa denne lod man opføre en 74 Alen lang og 18 Alen bred Mejeribygning med store, lyse Lokaler — det hele gør et overordentlig indbydende, rent og solidt Indtryk med sine Fliser, Sten og Granit. Da en større Mejerivirksomhed kræver enorme Masser af Vand, dels til Dampkedlerne og Afsvaling af Mælk og Fløde, dels til den daglige Afvadskning af Apparaterne og andet Inventar, blev der samtidig med Byggearbejderne udført en artesisk Boring, hvorved man traf et meget stærkt vandførende Lag, som viste sig at kunne give ca. 120 Tdr. Vand i Timen.

Den 1. November 1898 var det hele færdigt, og Mejeriet begyndte sin Virksomhed med den alt nævnte Mælkemængde af 8 Mill. Pd. Men det viste sig snart endda ikke at slaa til, der maatte indkøbes mere og mere Mælk til Mejeriet. Et særlig stort Kvantum kom der til i Sommeren 1903: »Pasteur« overtog da Lohmanns Mejeri i Sanderum, nedlagde Mejeriet og overtog Mælken — hele 3 Mill. Pund! »Pasteur«s aarlige Mælkemængde kom derved op paa 15 Mill. Pd. — i Virkeligheden et uhyre Kvantum! I Rummaal svarer det saaledes til ca. 57,300 Tdr. Øl!

I Løbet af 5 Aar har Mejeriet altsaa fordoblet det Kvantum Mælk, som det oprindelig var begyndt med.

Vi skal nu følge Mælkens Gang paa dens Vandring igennem Mejeriet, indtil den ender som det »fineste pasteuriserede danske Smør« i Emballagen.

Ved Ankomsten til Mejeriet bliver Mælken tømt af Spanden i en Beholder, som er anbragt paa en Vægt, hvor Mælken bliver vejet og noteret Leverandøren til Gode; fra Vægten løber Mælken ud i en stor Beholder og føres atter derfra op over et Regenerativapparat, hvor Mælken bliver opvarmet til den for Centrifugeringen passende Temperatur, ca. 45° C. Herfra løber Mælken saa lige ned i de fire Centrifuger, af hvilke særlig den danske Centrifuge »Perfect«, fabrikeret af Burmeister & Wain, tiltrækker sig Opmærksomheden ved sin elegante Façon og flotte Udstyrelse; den gaar med en Hastighed af 5600 Omdrejninger pr. Minut, men dog saa roligt og lydløst, at man straks tror, at den staar helt stille.

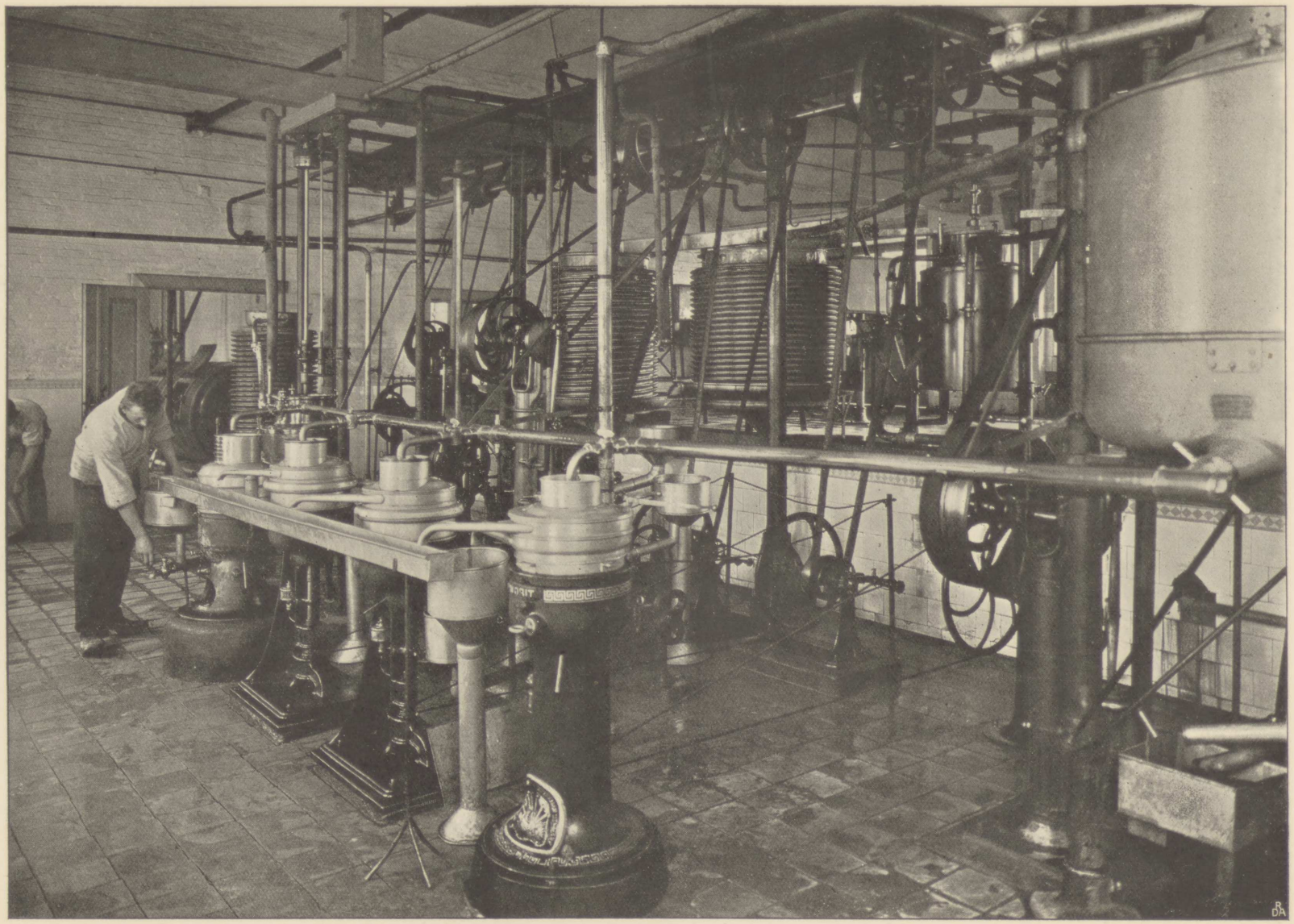

Jul. Folkmann fot.

CENTRIFUGELOKALET

Mælken bliver i Centrifugerne adskilt fra Fløden: den skummede Mælk løber en Vej og Fløden en anden; Fløden løber fra Centrifugerne til Pasteurapparatet, hvor den bliver opvarmet til ca. 85—90° C. for at faa dræbt alle usunde Bakterier, dernæst bliver den afsvalet over et Køleapparat til en Temperatur af ca. 11° C., hvorefter den ved et Løftningsapparat bliver hævet op i to store Beholdere, som hver kan rumme 3000 Pd. Fløde. I disse Beholdere bliver Fløden syrnet til næste Morgen, det vil sige tilsat med en Syrebakterie, som foraarsager, at Fløden bliver jævn, sur og faar en passende Aroma. Den næste Morgen kommer Fløden saa i to store Kærner, som er kombinerede Kærne- og Æltemaskiner; det er et Par 4 Alen lange Tønder med en Diameter af to Alen, disse Tønder hænger paa deres Aksel, som er fastgjort i Endebundene, saaledes at Tønden, d. v. s. Kærnen, kan drejes rundt som en Tromle. Efter at Kærnen er forsvarlig tillukket, bliver den sat i en roterende Bevægelse, ca. 25 Omdrejninger pr. Minut; ved denne langsomme Rotation bliver Centrifugalkraften ikke stor nok til, at Fløden kan følge Kærnens Bevægelser helt rundt, den falder efterhaanden ned fra de Revler, som er anbragte paalangs inden i Kærnen, og bearbejdes ved denne plaskende Bevægelse.

Kærningens Gang kan følges gennem en lille Rude i den ene Endebund, medens samtidig den begyndende Smørdannelse kan konstateres ved Kærnens Lyd.

Naar Kærningen er færdig, ligger de lækre, indbydende Smørkugler som Gryn oven paa Kærnemælken, der nu tappes fra og føres bort til en Beholder ved Hjælp af en Pumpe.

Smørret, som bliver tilbage i Kærnen, skylles med lidt Vand, dels for at fjerne Kærnemælken, dels for at fastne Smørret, som ofte paa dette Tidspunkt er noget blødt. Derefter kan Æltningen begynde, som sker paa følgende Maade: Kærnen sættes atter i en roterende, langsommere Bevægelse, samtidig med at to Par lange i Kærnen anbragte Valser begynder deres Arbejde med at ælte Smørret; efter nogle faa Omgange standser Kærnen, og ind over Smørret drysses det passende Kvantum Salt, hvorpaa Kærnen med Valserne atter sættes i Bevægelse for at ælte Saltet ud i Smørret; efter at være gaaet ca. 10 Omgange standses Kærnen, og Smørret bliver nu liggende roligt i Kærnen i et Par Timer, for at Saltet kan udlage, derefter bliver Kærnen atter sat i Bevægelse for at give Smørret den sidste Æltning — og dermed er Smørret endelig færdigt.

Kærnerne kan hver kærne 3000 Pd. Fløde, ca. 900 Pd. Smør, paa én Gang.

Mejeriet har i det sidste Regnskabsaar kærnet 443,687 Pd. Smør, og deraf har Odenseanerne spist de 292,747 Pd. Smør. Resten har Eksportfirmaet Wilh. R. Maegaard sendt til England.

Mælkeforsyningen har sine egne særskilte Lokaler, hvortil den Mælk, der er bestemt til Salg i Byen, ankommer; den bliver straks vejet og hældt paa rene steriliserede Spande, for derefter ved 11 Vogne at bringes omkring til Konsumenterne.

Ved Børnemælkens Ankomst til Mejeriet kommer den til sit eget særskilte Lokale; her bliver den filtreret, pasteuriseret og afsvalet i smukke, velholdte Apparater af blankpoleret Kobber, indvendig fortinnede, og derfra tappet paa steriliserede Flasker.

Mælkeforsyningen afsætter selvfølgelig et umaadeligt Kvantum Mælk til saavel store som smaa Odense-Borgere og -Borgerinder, i det sidste Aar saaledes 5,300,000 Pd. Mælk og Fløde. Mejeriet A/S »Pasteur« beskæftiger da ogsaa 36 voksne Mennesker og 14 Heste ved Forretningen i Byen; Mælken, som kommer fra Landet, transporteres nid dels pr. Bane, dels af lejede Køretøjer, ialt 26 Vogne.

Jul. Folkmann fot.

SMØRKÆRNINGSLOKALE

Af den Mælk, som ikke sælges i Odense, faar Leverandørerne Størsteparten tilbage, sidste Aar over 6 Mill. Pd. Mælk, og Mejeriet har endda et stort Kvantum tilovers, som f. T. benyttes til Osteproduktion; her laves Ost dels af fuldstændig mager Mælk, dels af Blandinger af Sødmælk og endelig Myseost af Vallen.

Bestyrelsen har hele Tiden bestaaet af: Forpagter Matzen, Uggerslevgaard, Formand, Grosserer Thor Hansen (Wilh. R. Maegaard), Næstformand, Sagfører C. Jensen (Schultz's Eftflg.), Forpagter Berg, Ulkendrup, Forpagter Sørensen, Højstrupgaard, Bolbro, og Forpagter Baumann, Zastrow.

L. Glasser blev Bestyrer af Andelsmejeriet »Odense« i 1894, og ved Mejeriet A/s »Pasteur«s Stiftelse overtog han Stillingen som Bestyrer for dette Selskab; han har været ved Mejerivæsenet siden 1. Maj 1882 og har altsaa deltaget i hele den hurtige Udvikling, hele det Opsving, som dansk Mejerivæsen tog i Slutningen af forrige Aarhundrede.

Sluttelig skal nævnes, at Selskabets Aktiekapital er 120,000 Kr., og at Ejendommen og Anlægget med Maskiner og Inventar ialt er bogført for 224,000 Kroner.

P. POULSEN

BYGMESTER

MASKINSNEDKERI, JERNKONSTRUKTIONER OG MONIER-ARBEJDER

At begynde som en liden Haandværker og ende som stor Fabrikant, det er at staa under Tidens Tegn — og ikke mindre typisk turde det i vor Tid være: at aabne sin Løbebane med Svendestykket i det enkelte Bygnings-Fag og Skridt for Skridt arbejde sig op til at blive Bygmester og Entreprenør, Manden, der samler og leder det *hele* Byggeforetagende.

Men det er de færreste, der naaer det — de fleste bliver stikkende paa Svende-Stadiet og giver »Samfundet« Skylden, og atter andre driver det vel videre og svinger sig op til selvstændig Mester, men spærres dog som saadan stadig inde i deres Virken af Fag-Begrænsningens Ramme.

P. POULSEN

Men for P. Poulsen blev ogsaa efterhaanden *denne* Ramme for snæver — man siger saa ofte, at Særkendet for vor Tid er *Specialiteterne,* men alligevel turde den *samlende* Evne i Nutiden have fuldt saa megen Betydning: P. Poulsen er just et Eksempel herpaa.

Født den 20. Marts 1854 lærte han Tømrerfaget og gjorde Svendestykke i Nyborg 1874. Otte Aar efter nedsatte han sig som Tømrermester i Odense og begyndte saa ganske smaat: det blev i lang Tid kun til saa meget Arbejde, han kunde udføre selv, og mangen Gang næppe nok det! Men Kunderne blev tilfredse, kom igen, forfleredes efterhaanden — først kunde han antage 1 Mand til Medhjælp, saa blev den ene til tre, og saa kom der først for Alvor Fart i Forretningen. Allerede to Aar efter at Poulsen havde etableret sig, blev det overdraget ham at opføre det første Silo-Pakhus her i Landet, nemlig for Firmaet E. Muus ved Odense Havn, og i 1885 blev det Poulsen, som kom til at bygge Hovedhallen og Restaurationsbygningen ved Industriudstillingen i Fyens Hovedstad. Dermed var egentlig Poulsens Ry fastslaaet, og han fik nu det ene store Tømrerarbejde efter det andet.

Han saa imidlertid godt, at Tidens Udvikling bar en Fare med sig for Tømreriet: Jernet trængte sig i Bygningerne mer og mer frem paa Træets Plads. Da nu Poulsen

Jul. Folkmann fot.

KONTORET

Jul. Folkmann fot.

MASKINSNEDKERIET

lidt efter lidt var kommen ind paa at tage hele Byggeforetagender i Entreprise, følte han det som en Nødvendighed ogsaa at kunne magte Jernkonstruktionerne — og i Sommeren 1887 brød han derfor resolut overtvært og gik paa Studierejse til England for grundig at sætte sig ind i hele denne Teknik. Og Frugten heraf blev, at han efter sin Hjemkomst kunde føje dette nye Fag til sin Virksomhed.

Paa Fremstillingen af Jernkonstruktioner tog Poulsen fat, som han i sin Tid havde taget fat med Tømmeret: til en Begyndelse ganske smaat, indtil der var kommet lidt Gænge i det, og saa satte han med Et — og bogstavelig talt — *Dampen op!*

Jul. Folkmann fot.

AFBINDINGS-GAARDEN FOR JERNKONSTRUKTIONER

Haandmaskinerne, indsaa han snart, forslog ikke, der maatte i vor Tid Maskinkraft til, om det skulde blive til noget. I Begyndelsen af 90erne indrettede han derfor ej blot et moderne Maskinværksted til Udførelsen af Jernkonstruktioner, men samtidig ogsaa et Maskin-Snedkeri til Fremstillingen af forskellige større Bygge-Artikler i Træ. Saaledes førte det ene det andet med sig: for helt at udnytte den mekaniske Kraft ved Fremstillingen af Bygningskonstruktioner gik han endelig i Aaret 1900 ogsaa over til Udførelsen af Monier- og Hennebique-Arbejder. Og saaledes staar Poulsen da nu i en sjælden Grad fuldt udrustet til at kunne paatage sig større Bygningsforetagender.

Det er da ej heller blot i Odense, man har beslaglagt hans kyndige Hjælp, ogsaa paa Frederiksberg, paa Kjøbenhavns Strandvej, i Assens, Rudkjøbing, Marstal, Helsingør, Aalborg, Randers og Viborg, ikke at tale om rundt i Landdistrikterne, har han op-

ført større Bygninger. Hans sidste store Arbejde er Opførelsen af Aalborgs nye Gasværk (for det dansk-engelske Gaskompagni).

Det siger sig selv, at en Mand med Poulsens praktiske Indsigt og *bonsens* ogsaa er en *søgt* Mand, naar det gælder *offentlige* Hverv. Poulsen har været Medlem af Odense Byraad, Næstformand og Formand i Haandværker- og Industriforeningen, Medlem af teknisk Skoles Bestyrelse og fra Arbejdsgiverforeningens Stiftelse Medlem af sammes Hovedbestyrelse.

P. Poulsens Virksomhed viser ham tilfulde som en i Ordets bedste Forstand *self-made* Mand, en personliggjort Gendrivelse af Theorien om, at kun »Kapitalen« skaber den store Virksomhed. Som en anden Bygmester, den af Henrik Ibsen skildrede Bygmester, kan Poulsen med Sandhed bruge de paa en Gang stolte og beskedne Ord: »Det har nu altsammen saadan føjet sig for mig.«

BRANDTS KLÆDEFABRIK

Før Ejendommen Nr. 73 paa Vestergade for omtrent halvtredsindstyve Aar siden blev ombygget, stod her en gammel toetages Bindingsværks-Bygning med en stor Kvist, fra hvilken der altid vajede et blaat Flag: den blaa Vadmels Flagdug forkyndte, at her boede en *Farver!* Naar det var godt Vejr, blev der ud fra Kvistens Vinduer anbragt flere svære Bjælker, som ragede langt ud over Gaden, og paa disse blev der hængt Tøjer til Tørring — det var da just ikke behageligt at passere Fortovet uden Paraply; men i de Tider tog man det ikke saa nøje, det var ikke for intet den *gode, gamle Tid!*

Allerede i det 18. Aarhundrede var der i denne Gaard blevet drevet Farveri; i 1771 beboedes den saaledes af en Farver Gundermann, der just i dette Aar som Medlem af det saakaldte grønne, ridende Kor skød en Gevinst til Arveprins Frederik, der som Tak herfor skænkede Koret 20 Rdl. Til Minde om denne Gunst var det, at Koret 1772 lod forfærdige den Sølvpokal, hvoraf Kongens Skaal blev drukket ved Skyttefester — den samme Sølvpokal, som endnu benyttes hertil af det i 1704 oprettede borgerlige Skyttelaug. I 1795 købte Christian Brandt denne gamle Farvergaard for at fortsætte den hertil knyttede, vante Virksomhed. Den Gang spillede Husfliden paa Landet en Rolle, som man i Nutiden har vanskeligt ved ret at forestille sig: i de lange Vinteraftener spandt og vævede Bønder- og Husmandskonerne selv, hvad Familien forbrugte Aaret rundt af Linned og Klæder, ja paa Sletten i Nordfyen og Horne i Sydfyen blev der endog hjemmespundet og -vævet et Overskud af uldne Tøjer og Linnedvarer til Salg i Byerne. Men med *Farvningen* var det en anden Sag; selv om mangen Husmoder nu og da fuskede lidt i denne Haandtering, saa hørte hun almindeligvis hurtig op dermed, hun behøvede blot nogle Gange at faa skørt og skjoldet Garn — og paa Omfarvning af selve Stofferne forsøgte hun sig endnu mindre. Følgen heraf blev, at Farveren i Købstaden altid havde nok at bestille med at give Landbefolkningens Garn og hjemmegjorte Tøjer den rette Kulør. Gennemgaaende var da ogsaa for sin Tid Farveriet herhjemme et stort og indbringende Erhverv.

Christian Brandt døde i 1814, Statsbankerottens Aar, og der kom nu meget trykkede Tider for Landet. Det var under disse Omstændigheder ikke helt let for hans Enke, Mariane, født Lihme, at holde Forretningen oppe, men hun klarede den vanskelige Opgave med stor Dygtighed i de følgende Aar, indtil hendes næstældste Søn, M. K. Brandt, i 1824 kunde overtage Farveriet.

Morten Kisbye Brandt havde efter Datidens Forhold faaet en udmærket Uddannelse: efter i sin Barndom at have besøgt Latinskolen i Odense, gennemgik han sin

M. K. BRANDT

Læretid hos den bekendte Farver Holst (i Kjøbenhavn), hvor Brødrene Ørsted kom meget i Huset. Derefter var han et Par Aar anbragt i Görlitz og Hückeswagen, hvor Farverierne hovedsagelig arbejdede for de derværende Klædefabriker. M. K. Brandt lærte ikke alene herved at blive dygtig i sit Fag, men ogsaa at se, i hvad Retning Udviklingen vilde gaa — at med andre Ord den Tid vilde komme ogsaa herhjemme, hvor det ikke var med Hjemmevævning og Husflid, men med fabrikmæssig dreven Produktion, at Farveriet skulde arbejde Haand i Haand.

S. CHR. BRANDT

Jul. Folkmann fot.

PARTI AF DEN GAMLE FABRIK

Endnu varede det dog en Menneskealder, inden den fyenske Landbefolkning ret begyndte at vrage de hjemmegjorte Tøjer; derimod steg i den følgende Tid Fordringerne til Farvningens gode Udførelse efterhaanden mere og mere, og M. K. Brandt var Mand for at kunne tilfredsstille dem. Saa kom endelig fra Slutningen af 50erne de rigtig »gode Tider« for det danske Landbrug; al Arbejdskraft blev beslaglagt af selve Driften, Velstanden og Købeevnen voksede, udenlandske Manufakturvarer i fristende Farver blev budt til Salg, Bønderkonerne kastede de gamle Dragter og klædte sig i moderne Stoffer med »Købstad«-Snit — det nye Tidehverv i Tekstilfaget var inde! Men da var M. K. Brandt ogsaa parat til at tage mod den ny Tid!

Jul. Folkmann fot.

DEN NY FABRIK

Med rigtigt Blik havde han set, at der til en ny Tid hører nye Mænd, at det falder lettest og naturligst for den Slægt, som vokser op med det nye, at give sig i Kast med det og tumle det. Han lod derfor sin ældste Søn, Søren Christian Brandt, efter endt Skolegang gaa Fabrikvejen. Under et femaarigt Ophold paa Klædefabriker i Kjøbenhavn, Neumünster og Aachen uddannede Brandt sig, og da han i 1869 vendte tilbage til sin Fødeby som en knapt 22-aarig Yngling, var det som en indsigtsfuld Fagmand og en moden Forretningsmand. Samme Aar blev straks Opførelsen af den nuværende Fabrik paabegyndt og dermed den nuværende betydningsfulde og ansete Virksomhed grundlagt.

Nogle Aar senere kom hans yngre Broder, Morten Vilhelm Brandt, hjem fra Udlandet, hvor han hovedsagelig havde lagt sig efter Farveri, og blev medoptagen i

Ledelsen. 1877 overdrog derpaa M. K. Brandt Forretningen til sine to Sønner. I 1881 døde han og efterlod sig det Vidnesbyrd, at han havde været en sjælden rettænkende, stræbsom og samvittighedsfuld Mand.

Hans to Sønner fortsatte nu Driften og foretog efterhaanden store Udvidelser, saaledes særlig i Aarene 1882 og 1887. I 1895 udtraadte den yngre Broder af Firmaet, hvorpaa dette i 1897 overgik til et *Aktieselskab* med en Kapital af 1,150,000 Kr. (700,000 Kr. Aktier og 450,000 Kr. Partialobligationer). Som Bestyrelsens Formand overtog S. Chr. Brandt selv den egentlige Ledelse af Virksomheden til fortsat Gavn

Jul. Folkmann fot. FABRIKENS FORBYGNING MOD VESTERGADE

for denne. Paa hans Initiativ blev saaledes paany i 1903 Driften betydelig udvidet, idet der blev indkøbt 2 tilgrænsende Ejendomme, paa hvis Grund der blev opført en større Fabriksbygning (jfr. Billedet).

Herefter fremtræder »Brandts Klædefabrik« som en af Danmarks, ja af hele Nordens største og mest moderne udstyrede Klædefabriker; og Fabriken er det ikke alene i *teknisk*, men ligesaa fuldt i *økonomisk* og *social* Henseende. I de 8 Aar, hvori Aktieselskabet har bestaaet, er der blevet udbetalt Aktionærerne i Dividende 10 pCt. i 4 Aar, 9 pCt. i 2 Aar og 8 pCt. i 2 Aar, foruden at der er sket ganske betydelige Henlæggelser og Afskrivninger. Fabrikens Funktionærer og Arbejdere er da ogsaa blevne gjort direkte interesserede i dens Drift, idet der efter hvert Aars Regnskabs-Afslutning udbetales dem Andel af Overskudet, for Regnskabsaaret 1904—05 saaledes ialt over 16,000 Kr. Endelig er der til Selskabet knyttet et Legat, som de

Jul. Folkmann fot.

EN AF SPINDERISALENE

to Brødre ved Fabrikens Overgang til Aktieselskab stiftede til Minde om Faderen, og hvis Midler skal benyttes til Pensionering af Fabrikens Mestre og Arbejdere. Den skænkede Kapital var 100,000 Kroner, som nu er voksede til c. 130,000. Der kan gives Pensioner fra 240 til 600 Kr. aarlig.

Fabriken beskæftiger for Tiden henved 300 Arbejdere.

Den 25. December 1905 døde Fabrikant Søren Chr. Brandt efter et langt og smertefuldt Sygeleje. Men hans Livs Gerning lever efter ham: den stolte Virksomhed, han ej alene har skabt, men ført frem til Fuldkommenhed, bærer daglig levende Vidnesbyrd om sin Stifters Dygtighed og Snille.

GUSTAV KRÜGER & CO.

KLÆDEFABRIK

KLÆDEFABRIKATIONEN er i Danmark gaaet op og ned: i et helt Aarhundrede kunde den glæde sig ved blide Kaar og kongelig Gunst, men trivedes endda kun kummerligt — saa kom i 1807-14 en hastig opblussende Glansperiode, der ej alene svandt ligesaa brat, som den var kommen, men endog slog over i en ren Forfaldstid, hvor der næppe nok var 3 Dusin Væve i Gang hele Landet over, og deraf det ene Dusin i Viborg Tugthus. Derpaa bedredes Forholdene langsomt, endog saare langsomt, men dog nogenlunde støt fra Trediverne til Treserne, i dette Tidsrum faar Odense hele 2 Klædefabriker. Men først i 70ernes Begyndelse blev der rigtig Fart paa dette som paa saa mange andre Omraader af dansk Forretningsliv: Aktieselskaberne kom i Flor, og i 1873 stiftedes der alene paa dette Felt to saadanne her i Landet: »Hellebæk« og »Munke Mølle« Klædefabrik.

GUSTAV KRÜGER

Afdøde Lorentz Bierfreund var de store Planers Mand — og det var da ogsaa ham, som her var paa Færde. Just i hine Aar tyktes ham, alt maatte lykkes: der blæste Medbør over Landet, fornam han. Saa fattede han da den Idé, at der af Munkenes ældgamle Kornmølle paa Beseholmen i Odense Aas Bredning*) skulde fremstaa et fuldt ud moderne Fabriksforetagende i stor Stil, ovenikøbet et tvefoldigt: en moderne Eksportmølle og en moderne Klædefabrik.

Selskabet blev da dannet ved Bistand af Fyens Disconto Kasse med en Aktiekapital af 300,000 Kr. og købte hele Ejendommen Munke Mølle med tilhørende Jorder og Hinnerup Vejrmølle for 276,000 Kr. Til en Begyndelse blev Vejrmøllen nedreven, Vandmøllen og Jorderne bortforpagtede og al Kraft sat ind paa at starte Klædefabriken: en syd for Munke Mølle nyopført Fabriksbygning, som oprindelig var bestemt til Udvidelse af denne, blev ombygget og en tilstødende treetages Fabriksbygning opført.

Driften blev hastigst muligt paabegyndt, Forventningerne var store — men de blev ikke opfyldte! I Stiftelsesaaret havde vel endnu Tidsbølgen baaret alt nyt op og

*) Jfr. Artiklen i dette Værk: »Munke Mølle.«

frem; men straks efter skiftede det om fra Flod til Ebbe, Ebben blev atter til Dødvande, det blev til en Aarrækkes lange Sejgpineri for dansk Erhvervsvirksomhed — og de nye Foretagender led som oftest dobbelt derunder. I 1881 solgtes Møllen fra, og Aktiekapitalen blev reduceret til det halve, men lige meget hjalp det, heller ikke ene kunde Klædefabriken réussere.

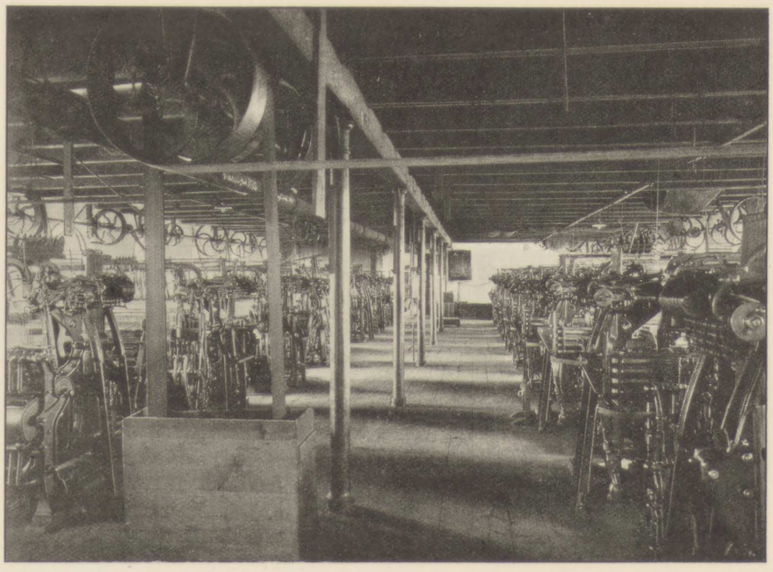

H. Hansen fot.

EN AF VÆVESALENE

Saa i 1890 kom Vendepunktet: Fabriken gik over til Privat-Firmaet Gustav Krüger & Co., med Gustav Krüger som eneste ansvarlig Deltager.

Og under den nye Ejers Ledelse er der da endelig kommet Vækst og Grøde i Forretningen, der er blevet foretaget Udvidelse paa Udvidelse af Fabriken, og den er nu, femten Aar efter, allerede tre Gange saa stor som ved Overtagelsen. Den private Drift har saaledes i dette Tilfælde paa glimrende Maade vist sin Overlegenhed over Selskabs-Driften.

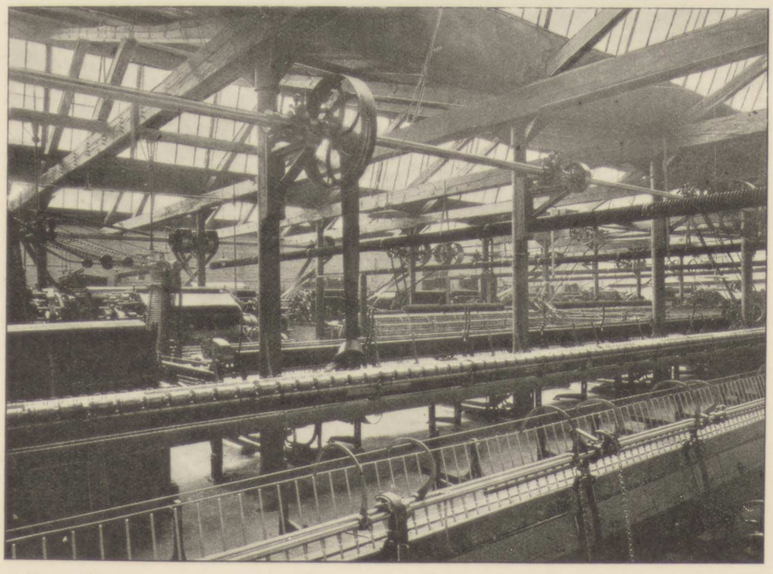

H. Hansen fot.

PARTI AF SPINDESALEN

Fabrikationen omfatter Klæde, Cheviot og Kamgarnsstoffer i mellemfine og finere Kvaliteter. Den gamle Bygning er nu helt og holdent beslaglagt af selve Væveriet, medens der i en hel ny Bygning bagved

er indrettet et Spinderi i moderne Udstyr, en høj, lys, venlig Hal med 2260 Spindler. Ialt beskæftiger Fabriken f. T. 132 Funktionærer og Arbejdere, saavel kvindelige som mandlige.

H. Hansen fot.

INTERIØR FRA KONTORET

Som Fabriken ligger der sydpaa, omflydt af Odense gamle Aa, er det ej alene gammel Kloster- og Munke-Grund, den hviler paa — den ligger ogsaa just dér, hvor Skræpperne breder sig lige overfor Læseforeningens Baghave, de Skræpper, der for H. C. Andersens Barnefantasi blev »en hel Skov, en stor Dejlighed, som Solen skinnede paa for at give Kulør«. Stod Munke Klædemølle end længe i Stampe, saa lignede den dog Skræppeskoven: man kunde ikke faa Bugt med den, og tilsidst er den derfor ogsaa endt med at faa noget af Nabo- eller Skræppelagets *Frodighed*.

HANDELSFIRMAET

ELIAS B. MUUS

I 1828 tog en ung 23-aarig Mand ved Navn Elias B. Muus med »Smakken« fra Sjælland til Fyn, aabenbart for at se sig om paa den fede, frugtbare Ø og finde et passende Sted at nedsætte sig. Nok er det, 1829 har han truffet sit Valg, det faldt paa den smukke, lille nordfynske Købstad Kjerteminde, der lige siden Odense Aas Udløb i Kattegattet 1572 blev »sat til« af en Vandflods Sandmasser havde været et af Odenses Udskibningssteder — allerede 1588 havde den lille By sine »Kornspiker« (-Magasiner) og 40 Skibe og Skuder i Fart for de Odense Købmænd. I denne By var der just nu en Købmandsgaard til Salg — og Elias B. Muus købte da Stedet og aabnede en Forretning. Bygningen var vel kun gammel, lav og uanselig efter Nutidsbegreber, men med sit Tegltag, sine lange Længer og store Rumforhold har sikkert Ejendommen synet godt nok i hine Tider, fattige og forarmede som de var — Kundernes egne Boliger, Bønderhusene, var gennemgaaende kun usle, lerklinede, sammensunkne Hytter med bitte smaa, fastnaglede Vinduer og lerstampet Gulv, og ret meget mere »Comfort« har de næppe krævet hos Købmanden.

ELIAS B. MUUS

Men hvad der derimod forbavsede Bønderne fra Kjerteminde Omegn saare, var, at samme Købmand *selv* var slig en purung Mand som Elias B. Muus, lige i Midten af Tyverne. Den Gang stod nemlig Provinskøbmanden for Bondebefolkningen som en Mand, man uvilkaarlig saa op til, noget af et højere Væsen: til ham solgte man sit Korn, hos ham købte man sit Kram, ja fik overhovedet alt, hvad der gav Livet lidt Kulør og Fornøjelighed, af ham *laante* man endelig, naar *det* blev nødvendigt, han var ej alene Forsyner og Aftager, men ligefrem Bankier — og som Følge af alt dette tillige en Slags faderlig Raadgiver, man i det hele taget tyede til, naar det kneb. Men slig en Person forestiller man sig naturligvis paa Forhaand som en ærværdig, skægget Skikkelse — intet Under derfor, at en ældre Bondemand, der i sit hvide Vadmelstøj med Knæbenklæder kom trinende ind i Kontoret for at se sin nye Købmand og saa fik Øje paa den skægløse Yngling, højst bestyrtet udbrød: »Nej dog! er *det* vor nye Fa'er.«

Men det *var* virkelig deres »nye Fa'er«, trods sine unge Aar den rette Mand til at varetage sine Kunders Tarv og netop kun *derigennem* sin egen: han forstod straks,

hvorhen Tiden bar, og *handlede,* drev sin Handel, derefter. Op igennem Tyverne havde Kornhandelen nærmest været betragtet som et blot Middel til at skaffe Afsætning fra Butiken — Bonden tog selv »det bedste og forreste Korn fra til Udsæd og til Husholdningen, og med det bagerste, letteste og svangeste, fuldt af Avner, Ukrudtsfrø og Støv, betalte han sin Gæld til Købmanden, der saa paa sin Side bare sørgede for at faa godt Maal for derigennem at faa sit Tilgodehavende.« Bonden havde i Virkeligheden heller ingen synderlig Grund til ved denne Tuskhandel at søge sin Vare forbedret, thi enten den var god eller slet, fik han den afregnet til den samme usle Pris Aar ud og Aar ind. Men heri kom der netop nu en Forandring: samme Aar som Muus tager til Fyn, faar England en liberalere Toldlov, Udførsel fra Danmark til dette Land bliver derigennem mulig, og paa Grund af en Række sammenstødende Forhold begyndte i den derpaa følgende Tid Kornpriserne at stige stærkt. Under disse Omstændigheder blev det fordelagtigt at udføre Korn, naar man kunde fremskaffe virkelig gode, prissvarende Kvaliteter — hidtil havde dansk Byg og Havre paa Hamborgs Kornbørs figureret nederst paa Prislisten under Rubriken »skiden Sæd«. Heri maatte der nu ske en Forbedring, og de fremmelige danske Købmænd kom derfor efterhaanden ind paa at købe Kornet efter Vægt og gøre Forskel med Betalingen efter Kornets Kvalitet,

EJENDOMMEN I KJERTEMINDE

hvilket væsentlig vilde sige: efter som det var mere eller mindre godt behandlet, renset, tørret, kastet og sorteret.

Elias B. Muus var her i første Række og oparbejdede da ogsaa en efter Datidens Forhold betydelig Kornhandel — helt nede fra Omegnen af Odense kom Bønderne kørende til ham i Kjerteminde, thi dér, vidste de, fik de en god Pris, naar Varen blot var god. Men efterhaanden blev dog dette for besværligt: en Købmand skal ikke som Bjerget lade Muhamed komme til sig, men selv være Muhamed og gaa til Bjerget — og Bjerget var i dette Tilfælde Odense. Muus købte derfor i 1841 den gamle Adelsgaard syd for Odense Aa ved Frederiksbroen, »Sukkergaarden« kaldet, som tidligere havde tilhørt den grevelige Roepstorff'ske Familie, og hvori der indtil for faa Aar siden var drevet Sukkerraffinaderi. Den gamle Hovedbygning blev nu nedreven og erstattedes af den nuværende (jfr. Billedet), medens Gaardens øvrige Længer omdannedes til Magasiner for Korn og Korntørring. Kort efter erhvervede Muus ligeledes en Ejendom i Bogense, den saakaldte »Gyllingske Gaard«, hvor der ogsaa etableredes Forretning under Ledelse af afdøde Bankdirektør A. Dethleffsen. Nu havde han Alburum — i 3 Byer kunde han nu opkøbe og oplagre Korn og saaledes afskibe, naar det passede ham, Odense havde jo forlængst faaet sin Kanal — nu kunde først for Alvor Kornhandelen drives i det store! Og saaledes skete det da ogsaa.

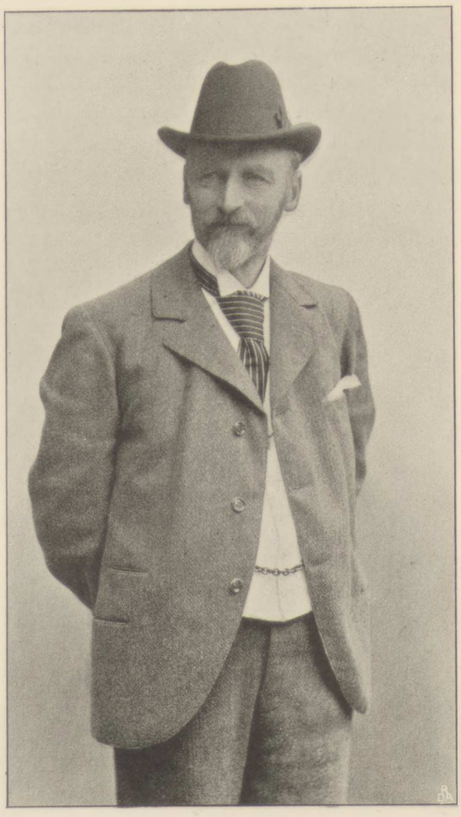

LAUR. B. MUUS

I 30erne og 40erne gik den danske Kornhandel væsentligst over Hamborg — ganske naturlig dirigeret den Vej af gammel Vane og af Hansastadens Kapitalstyrke. Men efter den sønderjydske Treaarskrig begyndte Kjøbenhavn at vaagne — og lidt efter lidt gled Forretningen over paa de kjøbenhavnske Grossisters Hænder! Muus saa dette i Tide, og i 1857, netop det Aar, da Krisen hjalp til definitivt at bryde Hamborger-Aaget, flyttede han til Hovedstaden og etablerede en Kommissionsforretning under Firma-Navnet *B. Muus & Co.*, for at han derfra kunde betjene sine fynske Etablissementer og i det hele taget varetage deres Tarv. Bestyrelsen af Odense-Forretningen overlod han sin dygtige, allerede i Forvejen højt betroede Medhjælper, Martin Prøvensen, medens Ledelsen af Forretningen i Kjerteminde overtoges af dennes Broder, E. A. Prøvensen.

Under alt dette voksede Muus' egne Sønner op — Laur. og Oscar B. Muus, begge oplærte paa praktisk Vis: bag Disken i Købmandsboden. Laur. B. Muus uddannedes yderligere i Hamborg og Leith; 1865 vendte han tilbage, og 26. Septbr. Aaret efter

indtraadte han i Odense-Forretningen, medens Broderen knyttedes til Kjøbenhavner-Firmaet. Da Martin Prøvensen 1875 blev Direktør i Handelsbankens Odense-Filial, blev endelig Laur. B. Muus Enechef i Firmaet Elias B. Muus.

Laur. B. Muus har vist sig at være sin Faders Søn, Forretningen har under hans kyndige Ledelse holdt fuldt ud Trit med Tidens hastige Udvikling og saaledes befæstet og forøget sit gamle Ry. Særlig skal nævnes, at han, i Forening med Broderen, i 1884 byggede det første Silo- og Elevator-Pakhus her i Landet — selvfølgelig ved Odense Havn. Fremsyn og Fremskridtstrang har altid været Laur. B. Muus' ledende

EJENDOMMEN I ODENSE

Købmands-Evner! Disse er da ogsaa komne de Foretagender til Gode, hvortil han har været knyttet *udenfor* sin Forretning, saaledes Odense Dampmølle og Dalum Papirfabrik. Ved denne Fabriks Overgang til Aktieselskabet »De forenede Papirfabriker« indtraadte Muus som Medlem af dette Selskabs Bestyrelse.

1895 afgik E. A. Prøvensen ved Døden, hvorefter Kjerteminde-Forretningen ogsaa ledes fra Odenses »Sukkergaard«!

I 1869 blev Muus udnævnt til svensk-norsk, i 1880 til nederlandsk og i 1893 til britisk Vicekonsul. 1899 blev han dekoreret med Dannebrogsordenens Ridderkors, og i 1900 blev han Ridder af Svensk Vasa-Ordens 1. Klasse. Endelig skal nævnes, at han fra 1873 har været Værge for Staden Odenses ældste Kirke, Vor Frues, og at han som saadan har stor Fortjeneste af den gennemgribende Restaurering, hvorved den skønne, ældgamle Kirke er ført tilbage til sin oprindelige Stil.

FYENS LANDMANDSBANK
AKTIESELSKAB

Fyens Landmandsbank blev stiftet paa en konstituerende Generalforsamling den 26. September 1902 af ansete Mænd fra By og Land.

Bankens Formaal er ved Frugtbargørelse af Aktiekapitalen og de den betroede Indlaans-Midler at virke til Agerbrugets, Haandværkets, Handelens og Industriens Fremme.

Banken er en saakaldt Bonus-Bank — den eneste paa Fyen —, idet der efter de fornødne Afskrivninger og 4 pCt. Dividende til Aktionærerne uddeles 20 pCt. af det overskydende Udbytte til Bankens Indlaanshavere.

Som Følge af den til Grund for Bankens Startning liggende Tanke, at Institutet i Overensstemmelse med sit Navn ej alene skal virke for Byerhvervene, men ligesaa

Jul. Folkmann fot.

EKSPEDITIONSLOKALE

fuldt for Landbruget, søger det at finde større og større Tilknytning fra Landboernes Side: Repræsentantskabet bestaar derfor af 8 Medlemmer fra Fyens Landdistrikter, 8 fra dets Købstæder, og der er yderligere til Dato udnævnt 90 Tillidsmænd i forskellige Landkommuner.

Repræsentantskabets Formand er Kammerherre S. Vind, Sanderumgaard, den af Repræsentantskabet valgte Kontrolkomite bestaar af d'Hrr. Sagfører C. Jensen og Forretningsfører Kirchhoff af Odense og Sognefoged Lauritz Hansen, Killerup.

Direktør er H. Thomsen, som før Bankens Start i en lang Aarrække har været ansat i Fyens Disconto Kasse.

Fyens Landmandsbank aabnede sin Virksomhed den 4. November 1902. Aktiekapitalen var sat til 500,000 Kr., der blev indbetalt i 4 Rater med 2 Maaneders Mellemrum, og er nu ved Udvidelse i April 1906 forhøjet til 1 Mill. Kr.

Den Tilslutning, som Foretagendet allerede det første Aar vandt, viste noksom, at der baade var Trang og Plads i Odense til et saadant nyt Penge-Institut: ved Udgangen af 1903 var Bankens *Virkemidler,* foruden Aktiekapitalen, allerede voksede op til o. 1½ Mill. Kr. (c. 824,000 Kr. Indlaan, c. 549,000 Kr. Konto-Kurant og Korrespondenter, c. 138,000 Kr. Folio), og der var i det forløbne Aar bleven diskonteret Veksler for 3⅔ Mill. Kr., købt fremmed Valuta for 1⅔ Mill., udlaant i Kassekredit 3¾ Mill. og mod Pant og Kaution 2⅗ Mill. Kr.

Ved Regnskabs-Afslutningen for 1904 var Bankens Virkemidler, stadig bortset fra Aktiekapitalen, yderligere stegne til næsten 2 Mill. Kr. (deraf Indlaan 1¼ Mill. Kr. og Konto-Kurant 609,000 Kr.), Veksel-Diskonteringen til henved 6 Mill. Kr. og Indkøbet af Valuta til op imod 2 Mill. Kr., Udlaan til 6⅖ Mill. Kr.

Det nys forløbne Aar, Bankens tredje, viser paany en vældig Fremgang: den samlede Kasse-Omsætning, der det første Aar var 46,3 Mill. Kr., var i 1905 næsten 77 Mill. Kr., Indlaanskontoen alene vokset med 1⅓ Mill. Kr., Bankens samlede Virkemidler (ekskl. Aktiekapitalen) stegne til ialt 3⅕ Mill. Kr. Der blev i Aarets Løb diskonteret Veksler for 9⅗ Mill. Kr., købt for 2¾ Mill. Kr. udenlandsk Valuta, for 3⅓ Mill. Kr. Fonds og Aktier; mod Pant og Kaution eller paa Kassekredit blev der endelig udlaant 7⅘ Mill. Kr. Aaret gik herefter ud med en Balance-Konto paa 3¾ Mill. Kr.

Banken har opsparet en Reservefond paa henimod 11,000 Kr. I Bonus udbetalte den for sit første Aar 5 pCt., for de to næste 10 pCt. af Renten. Udbyttet til Aktionærerne har været 4—5—5½ pCt.

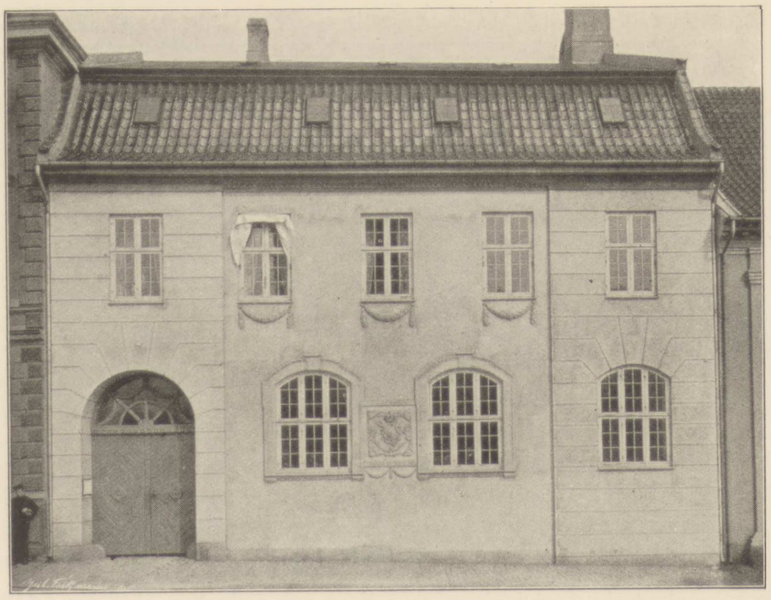

OVERGADES SÆBESYDERI I ODENSE

ODENSE OLIEMØLLES OG CARL PETERSENS FABRIKER

Renlighed er en god Ting«, sagde Kællingen, men den tvetydige Anvendelse af denne gode Theori, som det ældgamle danske Mundheld tillægger hende, kaster unægtelig et noget ejendommeligt Lys over hin fjerne Tids Praksis. Det er da ret, som om der til Reformationens Renselse af Sindene symbolsk maatte føjes et ydre Tvætte-Middel for Legemet, at *Sæbe* først kommer almindelig i Brug herhjemme henimod det store Renaissance-Aarhundredes Midte. Den blev da indført fra Holland, hvor Tilvirkningen af blød, saakaldet »grøn Sæbe« formelig var sat i System med stadsautoriserede Vragere (Körmestre), som stemplede Varen for Eksportens Skyld. Efter dette Mønster fik Danmark i Kjøbenhavn sit første Sæbesyderi 1616 — og fire Aar efter sin første Oliemølle. I Begyndelsen af det 18. Aarhundrede har allerede Hovedstaden 3 Sæbeværker med tilhørende Oliemøller.

En Tid lang var disse kjøbenhavnske Sæbesyderier ene om at forsyne Danmark, men omkring Midten af det forforrige Aarhundrede mylrer der ligefrem Sæbeværker frem over hele Landet. Og 1753 faar da ogsaa Odense sit, idet Peter von Westen Eilschov, en Halv-Onkel til det danske Sprogs navnkundige Fornyer, fik kgl. Privilegium paa Anlæget af et saadant sammen med Wolradt Holm. Peter Eilschov, der snart efter blev Eneejer, var ret en Købmand i den gamle Stil: han forstod den Kunst at knibe paa Skillingen, og han forstod ligesaa vel at lade Daleren springe: ved sin Død skænkede han Sct. Knuds Kirke dens statelige Spir og Staden de store Legater, som dens Fattige nyder godt af den Dag i Dag.

Efter hans og hans Enkes Død skiftede Sæbeværket flere Gange Ejer, til det i 1868 overtoges af Raadmand Adolf Boesen.

Imidlertid havde i Begyndelsen af 50erne Købmand Peder Rasmussen af Odense paa en Parcel af den store Ejendom Marienlund, nord for Staden, opført en Oliemølle, der blev dreven med Vind. Denne Mølle, der hurtig var bleven et godt Aktiv, blev i Slutningen af 1873 solgt til Handelsfuldmægtig Albert Sachs, der endnu den Dag i Dag er knyttet til Forretningen som Direktør i Kjøbenhavn. Inden Sachs imidlertid havde faaet Skøde paa Stedet, fik han dannet et Aktieselskab under Navn af »Odense Oliemølle«, som den 6. Januar 1874 overtog Møllen.

Første Juledag 1878 brændte imidlertid denne Mølle, og den Standsning i Virksomheden, som herved foraarsagedes, gav ganske naturlig Anledning til at tage under Overvejelse, om det ikke vilde stemme bedst med Tidens Krav at opføre en moderne Dampmølle i den nedbrændte Vindmølles Sted. Man bestemte sig for Dampmøllen, men inden denne blev aabnet for Driften, kom man ogsaa ind paa Planer om at knytte den ny Mølle sammen med Sæbesyderiet i Overgade, og den 2. Januar 1880 startedes derpaa et nyt Aktieselskab: »Overgades Sæbesyderi og Odense Oliemølle«, som fra nævnte Dato overtog begge Fabrikanlægene med en begyndende Aktiekapital paa 50,000 Kr. og en Garantifond paa 25,000 Kr.

Dette nye Foretagende gik efterhaanden saa godt frem, at Lederne fik Lyst til at prøve, om det ikke kunde faa Indpas i Hovedstaden. Det var et vanskeligt Forsøg overfor de gamle og højtansete Firmaer, men ved Grosserer Even Nielsens Hjælp lykkedes det. Man blev imidlertid ikke staaende derved, men da Ejeren af Carl Petersens Oliemølle og Sæbefabrik i Kjøbenhavn vilde sælge Fabriken, købtes denne i Slutningen af 1895, hvorpaa der den 14. Februar 1896 stiftedes et helt nyt Aktieselskab under Navn af »Odense Oliemølles og Carl Petersens Fabriker« med en Aktiekapital af 500,000 (nu 700,000) Kr. I Spidsen herfor traadte en Bestyrelse, bestaaende af Etatsraad E. F. Esmann, Formand (ved sin Død afløst af Grosserer C. H. Schnakenburg), Kancelliraad N. A. Jørgensen, Forlagsboghandler, Godsejer Chr. Milo (f. T. Formand), Grosserer Even Nielsen og Overretssagfører L. Zeuthen. Kort efter overtog Købmand P. M. Waidtløw, som lige fra Begyndelsen havde været en af de Ledende ved Virksomheden i Odense, Stillingen som Førstedirektør med Sæde i Kjøbenhavn, medens Forretningsførelsen for Odense-Afdelingen blev betroet hans Søn, Georg Waidtløw.

I 1896 nedbrændte alle Lagerbygningerne i den gamle Sæbesydergaard Overgade 58, i 1901 Forhuset med Sæbesyderiet og i 1905 Fabriken paa Lyngbyvej. Bygningerne har genrejst sig i statelig og praktisk Skikkelse som en ny Fugl Phøniks af de gamles Aske.

Allerede 1798 kunde Gleim synge: »Alle muntren Seifensieder sind verschwunden aus der Welt«, og hele den Poesi, som vor danske Digter, Vilhelm Bergsøe, endnu langt senere fandt i Magstrædes gamle Sæbesyderi, den »sorte Hane«, er længst forsvunden i Odenses Overgade som i selve Hovedstaden. Men til Gengæld har Landet i et moderne Fabriks-Foretagende som det, her er Tale om, vundet et virkeligt Stykke Storindustri paa teknisk Højde med det bedste i Tiden.

LØVEAPOTHEKET
GUSTAV LOTZE
KEMISK-TEKNISK FABRIK

Odense Løveapothek er det tredje ældste i Landet: det stammer fra 1549 — forud gaar 1536 det kjøbenhavnske Svaneapothek, 1543 Svaneapotheket i Aalborg. Privilegierne for dem alle 3 blev udstedte af Christian III: Befolkningens regelmæssige og rationelle Forsyning med Lægemidler begynder med Reformationen!

I Løveapothekets halvfjerdehundredaarige Historie er der fornemmelig 3 Navne, som brænder sig ind i Erindringen: Hamsfort, v. Westen og Lotze.

Cornelius Hamsfort er Apothekets Stifter. Han var Læge hos Christian III. og stod som saadan i stor Yndest baade hos Kongen og hans lægekyndige Datter Anna, der som Kurfyrstinde af Sachsen grundlagde Hofapotheket i Dresden — endnu den Dag i Dag sælger dette Apothek »Mutter Anna Pillen« efter en af hendes Recepter. Kong Christian havde 1547 købt den af Odense-Bispen Jens Andersen Beldenak i sin Tid (1518) opførte »Stengaard« paa Flakhaven, nord for Sct. Knuds Kirke, og 25. April 1549 gav han Hamsfort den i Brug til Indrettelsen af »ett abetecke« — hvorfor da ogsaa Bygningen paa den i nærværende Værks historiske Del ved S. 8 indhæftede Monumental-Plan over Byen fra 1593 er betegnet som Myropolium, d. e. Balsamhandel.

GUSTAV LOTZE

Den nyoprettede »Balsamhandel« gik i Arv i 2 Slægtled af Hamsfort-Slægten, men Sønnesønnen afhændede den i 1636, hvorved den blev flyttet bort fra »Biskopsgaarden« og til nuværende Nr. 9 paa Overgade. Da en senere Ejer, Lægen Kristoffer Balslev (Thomas Kingos Svigerfader), som erhvervede Apotheket ved Giftermaal med Privilegie-Indehaversken, »Karen salig Rams«, solgte det i 1664 til Becker, overlod han denne sin anden Gaard paa Overgade, som udgjorde den østlige Del af nuværende »gamle Klub« (Nr. 10), en af den berømte Oluf Bagers gamle Gaarde. Becker købte dernæst det Hus, som udgjorde Klubgaardens vestlige Del, rev det ned og byggede Stederne sammen.

Efter Becker fulgte (1700) Peter v. Westen, og paany følger 3 Slægtled af samme Apothekerfamilie. Under Peter v. Westen falder Czar Peters Besøg i Odense 1716, hvortil der knytter sig det bekendte Folkesagn, at v. Westen, hos hvem Selvherskeren boede, til hans Ære afbrændte et kostbart Fyrværkeri i Haab om kejserlig Gunst og Gave, men »Peter von Østen snød Peter von Westen«. Baade han og Sønnen var særdeles dygtige Mænd, der højnede Apothekets Anseelse og erhvervede sig stor

Rigdom og Jordegods. Saaledes lod Sønnen, Johan Kristofer, Ambrosius Stubs Ven og Velynder, sig i 1733 tilskøde Størstedelen af det nuværende Løveapotheks Grund og Bygning, den samme Bygning, hvis Façade lige indtil 1855 var prydet af de ofte afbildede 32 brændte Lertavler med Vaaben og bibelske Fremstillinger, som nu findes i Odense- og National-Museet. 1749 solgte Westen Klubgaarden og indrettede sit Apothek paa dets *nuværende Plads.*

Sit *Navn* fik det i 1811, da en senere Ejer, Jannik Andersen, døbte det saa. Men i sin nuværende *Skikkelse* blev det først bragt af Gustav Lotze.

Lotze blev født 14. December 1825. I 1852 købte han Apotheket af ovennævnte Jannik Andersen, den 1. Maj 1853 overtog han det, og straks efter tog han fat paa de store Ombygninger, som beskæftigede ham til hans sidste Aar. Den første af disse tilendebragtes den 19. Novbr. 1853, og fra denne Dato kan, for at bruge Lotzes egen Benævnelse: *det nye Apothek*, Lotzes Apothek, datere sin Tilværelse.

Og et *nyt,* et virkelig moderne Apothek er det da ogsaa, som i de følgende Aar skabes af Lotzes Kraft og Snille. 1871 forandrer han Façaden, udvider Officinet og bygger til, 1873 køber han den tilstødende Ejendom paa Fisketorvet og indretter Materialhandel, 1881 erhverver han Naboejendommen Overgade Nr. 6, 1882 Klubbygningens Portparti, og nu rejser sig paa den nye og den gamle Grund Bygning paa Bygning, Laboratorium, Lager, Kapselfabrik, Maskinhus osv., indtil endelig i 1887 et sammenhængende, systematisk Hele er skabt: et Officin, et enestaaende Haveanlæg og en Apothekervarefabrik, alt i storladen Stil og paa moderne Tekniks Højde. Til alle Sider knejser nu de svejfede Renaissancegavle med Firmamærket og Aarstallet, hver for sig betegnende de fremadskridende Stadier paa Lotzes daadrige Løbebane.

Hvad Lotze ved Siden heraf har været for sin Bys Udvikling og Udsmykning — han, hvem Staden først og fremmest skylder sit Museums Tilblivelse — ligger det udenfor nærværende Værks Rammer at skildre. Nævnes skal det kun, at da han i 1893 døde, hædret og paaskønnet fra alle Sider, var det som Etatsraad, Ridder af Dannebrog og Dannebrogsmand.

Den Livsgerning, han efterlod, den store Virksomhed, han lod tilbage, er siden da bleven ført videre i hans Aand. Hans trofaste Hustru, Fru Etatsraadinde Lotze, er Firmaets Indehaver, den daglige Drift forestaaes af Forretningsfører C. A. Jensen og cand. pharm. Peter Johansen de Neergaard, der tillige er ansvarshavende Bestyrer af selve Apotheket. Neergaard er født paa Avnsbjerg den 7. Marts 1864 og ægtede i 1893 Lotzes Adoptivdatter Christiane Charlotte Boeck.

Den 1. Maj 1903 lod Fru Etatsraadinde Lotze udgive et stort og smukt Værk til Minde om Halvtredsindstyveaars-Dagen for hendes Mands Overtagelse af Løveapotheket.

I Odense Løve-Apotheks lange, skiftende Ejer-Række straaler da ogsaa fremfor alle Lotzes Navn — hans Forgænger havde endelig af Fortidens sære Balsam-Handel skabt et *Apothek,* Lotze hævede ej alene selve Apotheket til Mønster-Rang, men satte samtidig ved Siden deraf en første Klasses Fabrikation af Droguer og kemiske Præparater til Storforsyning af andre Apotheker. Det var betegnende for denne Mand, hans Idérigdom og Virksomhedstrang, at han ombyggede og udvidede hele sit Liv: hans djærve, frodige Natur krævede ganske uvilkaarlig Lys og Luft, Rum og Vidde omkring sig — alt om ham, vilde han, skulde trives, vokse og modnes. Han var i Slægt med *Sommeren,* med dens Glans og Glæde, dens Fylde og Frodighed. Derfor var hans *Stil* ogsaa *Renaissancens!*

Johan Fr. Milo
f. 1722

Friederich Wilhelm Milo
f. 1759

Johan Milo
f. 1788

Hans Chr. Andr. Milo
f. 1819

Carl Christian Milo
f. 1851

DET MILO'SKE ETABLISSEMENT

(BOGHANDEL — BOGTRYKKERI)

Til Minde om 150-Aarsdagen for den Milo'ske Slægts Indvandring i Odense udgav Prof. Nyrop den 12. September 1898 et Jubilæums-Skrift, som den flittige Forsker meget karakteristisk betitlede: Huset Milo.

Huset Milo — det klinger som Huset Habsburg, Huset Tudor, der er en egen dynastisk Klang i Navnet. Og i dette Tilfælde ej heller med Urette: fra Stamfaderen følger Søn paa Søn i »nedadstigende Linie«, og i hvert Slægtled føler den ny oprykkende Milo sig som den, der skal løfte en fra Fædrene betroet Arv med Ansvar og Værdighed. Ogsaa om Forretningsfirmaer bruger man Udtrykket: *Huset,* som oftest dog netop først naar Indehaver-Navnet er blevet Betegnelsen for en fra Slægt til Slægt nedarvet Forretning — det passer ligeledes her: i over halvandethundrede Aar har nu den til enhver Tid levende Milo ikke slet og ret været Personen Milo, men *den* Milo, som stod i Spidsen for den gamle Milo'ske Boghandel.

Boghandel var i gamle Dage under de smaa Provinsforhold knyttet til Bogbinderi, og allerede fra 1694 eksisterede der et egentligt Bogbinder-Laug i Odense. Til dettes Oldermand meldte sig den 12. September 1748 en fra Tyskland indvandret ung Bogbinder-Svend, Johan Fr. Milo ved Navn. Han var født 1722 i Königsberg, kom 1736 i Bogbinder-Lære og fik 19 Aar gammel sit Lærebrev. Dermed var han altsaa Svend og begyndte efter Datidens Skik »at vandre«, kom 1743 til Danzig, 1745 til Kjøbenhavn, gik saa over Wismar til Stockholm og derfra atter til Riga. Han var saaledes en vidtberejst Mand, da han i 1748 endelig fandt blivende Sted i Odense. Som en farende Svend kom han dertil, en lystig Fætter, hvis Valgsprog i Laugets Svendebog klinger nok saa forsorent:

Jesum im Hertzen, eine Liebste im Arm,
Das Eine macht seelig, das Andere macht warm!

Men allerede 5 Aar efter var han Mester i Lauget, bosiddende Borger og adstadig Ægtemand — han fik straks ved sin Ankomst Arbejde hos en Bogbinder-Enke, Madam Junge, og med hende giftede han sig, efter at have gjort Mesterstykke, den 13. Februar 1749. Vielsen skete i daværende Nr. 290 paa Vestergade, netop det selv-

samme Hus, hvor den Milo'ske Forretning fra den Tid til den Dag i Dag har haft sine Lokaler.

Joh. Fr. Milo naaede at blive to Gange gift og faa 13 Børn, hvoraf 5 var uforsørgede ved hans Død (1783), men deres 23aarige Broder, Friederich Wilhelm Milo, tog fat med Iver og Dygtighed og holdt baade Familien og Forretningen oppe. Ikke nok hermed, arbejdede han sig overhovedet frem til stor Anseelse i Staden: da han den 9. Maj 1837 fejrede sit Guldbryllup med sin Hustru Anna Marie, f. Schmidt, var det en Fest for hele Odense. Byens Magistrat og velfornemme Mænd fulgte Brudeparret til Sct. Knuds Kirke, hvor Kirkens Præster modtog dem, om Aftenen var alle offentlige Bygninger illuminerede, og selveste H. C. Andersen, Byens store Digter, skrev Guldbryllupsvisen.

Allerede 13 Aar før (1824) havde imidlertid F. W. Milo i sit 65. Aar afstaaet Forretningen til sin ældste, da 36aarige Søn Johan, som allerede 1810 var bleven Bogbindermester. Hans yngre Broder, Jacob Frederik, der 1818 blev Bogbindermester i Kjøbenhavn, kom her ved Giftermaal ind i »den Wahlske Boghandel«, der i 1826—30 forlagde saa mange af de Grundtvigske og Lindbergske Skrifter. Johan Milo blev herved ogsaa bragt ind paa *Forlægger*-Virksomhed — 1827 udgiver han tvende Skolebøger, og dermed var Isen brudt. I Begyndelsen gik han dog kun smaat og forsigtigt frem paa dette Felt, hvorimod han 1847 ved Køb erhvervede sig eget *Bogtrykkeri* og derved ogsaa i en Aarrække blev Udgiver af *Fyens Avis*. Helt op til 1850 blev det væsentligt kun Skolebøger, Johan Milo forlagde, men efter den Tid følger den Række vækkende og opbyggelige religiøse Skrifter, som siden har givet det Milo'ske Forlag dets Særpræg. Hertil knyttede der sig saa forskellige folkelighistoriske Skrifter som naturlig Følge af, at det særlig var den grundtvigske Retning, der søgte til Johan Milo i Odense som i sin Tid til den yngre Broder, Jacob Frederik, i Kjøbenhavn. Vilhelm Birkedal blev i denne Periode Forlagets væsentligste Forfatter.

Det var saaledes allerede en vel funderet og højt anset Forretning, som Johan Milo i 1860 overdrog sin næstældste Søn, Hans Christian Andreas Milo. Denne lod *Fyens Avis* gaa ind (1868), men førte derimod Forlags-Virksomheden og Sortiments-Boghandelen videre med stor Kraft. Han ombyggede saaledes til Dels den gamle Ejendom og indrettede en stor, ny Boglade efter moderne Mønster. I 1865 købte han Herregaarden »Hesbjerg«, 2 Mil fra Odense. Da han i 1873 fejrede Slægtens 125-Aars Jubilæum, stiftede han ikke mindre end 5 Legater paa tilsammen 24,000 Kr., hvoraf alene et paa 12,000 Kr. for værdige Trængende af Haandværkerstanden i Odense. Han døde den 11. December 1881.

I 4 Slægtled var nu den Milo'ske Forretning gaaet fra Søn til Søn, men H. Chr. A. Milo døde barnløs. Ifølge hans Testamente overtog imidlertid hans Brodersøn, Carl Christian Milo (f. 1851), Firmaet fra 1. Januar 1882.

Det var nye og vanskelige Tidsforhold, hvorunder C. C. Milo tiltraadte denne ældgamle, hæderværdige Arv, men han har vist sig at være Opgaven voksen. Forlagets religiøse og folkelige Karakter er bevaret, og samtidig bygges der stadig videre paa det en Gang givne Grundlag. Forlagsartiklernes Antal er nu steget til c. 2000 Bind — i 1860 var det kun 327. Og samtidig er det Milo'ske Bogtrykkeri, efter at være bleven ombygget og udvidet, hævet til Rang med Hovedstadens bedste. I 1898 fejrede han Firmaets 150-Aars Jubilæum.

RASM. HOLBECK & SØN

Et godt, gammelt Købmands-Hus i begge Betydninger af Ordet! En af de gamle Ejendomme paa Nørregade med dyb, dyb Grund og et Firma, som snart tæller sine to Menneskealdre, og hvis Chef allerede repræsenterer den tredje Generation!

Ned gennem alle Tider har Skibsfart og Handel været nærbeslægtede, oprindelig endog slet ikke til at skille ud fra hinanden: Havet er den ældste Handelsvej, og selv vore Forfædre, de nordiske Vikinger, drev lige saa vel Købmandsskab som Strandhugst, efter som det nu kunde falde sig! Og før forrige Aarhundredes Midte, før den Gennembrudstid, hvori Dampskibs-Selskaberne og Stor-Rederierne blev til, og alt efterhaanden ordnedes i bestemte Rammer og skarpt adskilte Kategorier, saa forstod enhver Skipper ej alene at handle om en *Fragt,* men ogsaa at fylde sit Skib med Varer for egen Regning og faa dem afsat igen saa fordelagtigt, at det blev god Handel paa begge Ledder.

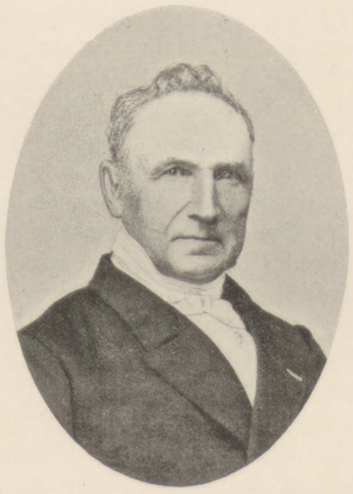

RASMUS HOLBECK
Firmaets Grundlægger

Saadan en Mand var just Rasmus Holbeck, der i 1847 startede Forretningen i Odense. Han havde paa sine Rejser i 30erne begyndt med af og til at tage nogle Toppe Raffinade og lidt Lærred hjem med sig fra England og Hamborg for at sælge dem herhjemme, og da det gik godt, prøvede han med andre og flere Varer, fik flere og flere gode Forbindelser eller »Kilder« i England, indtil han saa, som sagt, tilsidst nedsatte sig som bosiddende Købmand, Forhandler af engelske Import-Artikler. Det var Isenkram og Fajance, Kul og Skifersten, Soda og Cement. — Allerede i 1851 maatte han tage Sønnen til Hjælp: Hans Carl Georg Holbeck, født 28. Maj 1828, og fra nu af tog Forretningen Fart, idet H. C. G. Holbeck tilførte Virksomheden merkantil Dygtighed, ligesom han alle Dage har været et Mønster paa en flittig, besindig og hæderlig Købmand. Endnu møder han den Dag i Dag som rask og rørig Gubbe i Forretningen fra aarle Morgen til Aften silde. Den egentlige Ledelse er imidlertid i de senere Aar gaaet over til *hans* Søn igen, Alfred Holbeck, født den 5. Juni 1854, der i sit 30. Aar (1884) optoges i Firmaet.

I Odense-Digteren H. C. Andersens stemningsfulde Eventyr om »det gamle Hus«, det gamle Hus »omme i Gaden«, hedder det saa betegnende: »alt var akkurat ligesom første Gang, for der ovre var den ene Dag og Time ligesom den anden.« Og

HANS HOLBECK

saadan er det jo gerne i de gamle Huse, ogsaa ofte, altfor ofte i de gamle *Købmands*-Huse: det gaar Indehaverne, selv de Yngre, den nye Slægt, der rykker op, ligesom det gik i Eventyrets gamle Hus, hvor Perpendikelen paa det store Ur gik frem og tilbage, og Viserne drejede, »og Alting i Stuen blev endnu ældre, *men det mærkede de ikke!*« Selv de Yngre mærker det ikke.

Men i det gamle, ansete Købmands-Hus, Rasmus Holbeck & Søn, er det netop *ikke* gaaet saaledes: under Alfred Holbecks energiske, maalbevidste Ledelse er Tiden ikke standset og bleven til Støv, men, som det sig hør og bør i en Købmands-Forretning, bleven til »*money*«. Det er for Alfred Holbeck i ingen Henseende kommet an paa at bevare alt »i den gamle Skure«: naar Tidsudviklingen har ført med sig, at denne eller hin Artikel, selv om den nok saa meget er bleven »ført« i Forretningen fra den ældste Tid, ikke længer gav Fortjeneste, saa har man resolut og uden Tøven kastet den over Bord og er gaaet over til en anden Vare, som det kunde betale sig at have med at gøre. En sand Købmand maa kunne handle med hvadsomhelst, om det blot lader sig afsætte med Fordel — og det er da herefter, Varerne skal vælges uden pietetsfuldt eller konservativt Hensyn til det fra Fædrene nedarvede. Det er denne Forretningslivets ubarmhjertige Logik, som Alfred Holbeck har nemmet — og just *derved* har han paa sin Vis været Firmaets Tradition tro. Saaledes var eksempelvis i sin Tid Skifersten en stor Artikel for Huset: der kom adskillige Ladninger om Aaret, nu er den totalt opgivet, i Soda gjordes der en Tid lang stor Omsætning, saa dukkede der danske Fabriker op — og Firmaet slap den øjeblikkelig.

Det siger sig selv, at en Forretning, som styres ud fra saadanne Principer, let kan undergaa store Forandringer, og i Virkeligheden har da ogsaa den Holbeck'ske Engros-Handel i Aarenes Løb mere end een Gang skiftet Fysiognomi. Som den fremtræder for Tiden, er den delt i 2 Afdelinger, hvoraf den enes Hovedbranche er Varer som Jern, Staal og Plader, forskellige Metaller, en Mængde saakaldte »Korte-Varer«, Smaamaskiner, Jernrør osv. Herunder hører ogsaa af de oprindelige Artikler *Kul*. Den anden Afdeling omfatter fornemmelig Fajance. Den bestyres af Købmand Ingvard Holm, som i snart 30 Aar har været knyttet til Firmaet.

Foruden ham har ogsaa Købmand Anton Jørgensen kunnet fejre sit 25-Aars Jubilæum i Firmaets Tjeneste, medens flere andre Medarbejdere nærmer sig det samme Standpunkt med stærke Skridt — et sikkert Tegn paa, at Firmaet har været heldigt i Valget af sine Medarbejdere.

ALFRED HOLBECK
Firmaets nuværende Indehaver

GEORG IBSENS
PLANTESKOLE

Naar man ser, hvilke uhyre Mængder af fremmed Frugt der Aaret rundt, men dog navnlig i Efteraars- og Vinter-Saisonen, ligefrem oversvømmer Hovedstaden, spørger man af og til uvilkaarlig sig selv: men er da ikke vort lille frugtbare Land, dette Agerbrugsland, hvor hver Bonde har sin Have, virkelig i Stand til at frugtføde sig selv — i hvert Fald med Æbler, Pærer, Kirsebær og anden Træfrugt? Svaret maa foreløbig lyde benægtende, men stilles Spørgsmaalet saaledes: egner da Danmark sig ikke for Frugtavl, ja da maa der omvendt svares afgørende og bestemt: Jo, vel gør det saa! Naar lige netop de læfattige og blæstudsatte Strækninger af den jydske Halvø undtages, saa er baade vort Klima og Jordbundsforholdene herhjemme endog særdeles gunstige i saa Henseende: den danske Træfrugt kan i Velsmag og Aroma staa fuldt paa Højde med den vælske, ofte endog være nok saa liflig i Smag og Duft — der kræves bare en kyndig Plantning fra Begyndelsen af og sidenhen Omhu med Pasningen af Træet.

For imidlertid at finde og fastslaa de rette Typer, maa der forud være eksperimenteret med de forskellige Arter af Frugttræer for at undersøge, hvilke der vokser villigst og giver det bedste Udbytte — Eksperimenter, der saa at sige aldrig kan definitivt afsluttes, fordi der stedse fremkommer nye Sorter, nye Varieteter og derigennem nye Kombinationer af Planter, Jordbunds- og Gødningsforhold at prøve og granske.

Det er da netop *denne* Opgave, der løses i en Planteskole som Georg Ibsens ude paa Skibhusvejen i St. Hans Landdistrikt.

Ibsen stod som ung Mand i Lære hos den i sin Tid som fin Frugttræ-Kender højt ansete Handelsgartner Bredsted i Odense, derpaa uddannede han sig yderligere i Faget paa Rejser i Udlandet, og 1879 anlagde han selv et mindre Handelsgartneri ved Tolderlund. Ti Aar efter var han ved Dygtighed og Flid naaet saa vidt, at han kunde købe sin nuværende Ejendom »Christiansminde« og paa dens Jorder anlægge en rationel Planteskole for Træplantning, nu en af de største i Landet.

Efter at forskellige Parceller er blevne solgt fra, er her c. 30 Tønder Land tæt bevoksede med alle Sorter Frugt-, Læ- og Allétræer, blomstrende Buske, Roser m. m., — først og fremmest dog Frugttræer, som er Skolens egentlige Specialitet. Man faar maaske bedst et Begreb om Plantningernes Størrelse, naar man hører, at et Stykke Jord, hvorpaa der staar ikke mindre end 6000 Espalier-Træer, Æble-, Pære- og Blomme-bærende, ikke indtager et større Areal end en Legeplads i en almindelig Landsbyskole. Efterhaanden som disse Træer bliver »*tjenlige*«, sælges de saa til Udplantning, og det er vel at mærke Hundredetusinder, der saaledes hvert Aar gaar

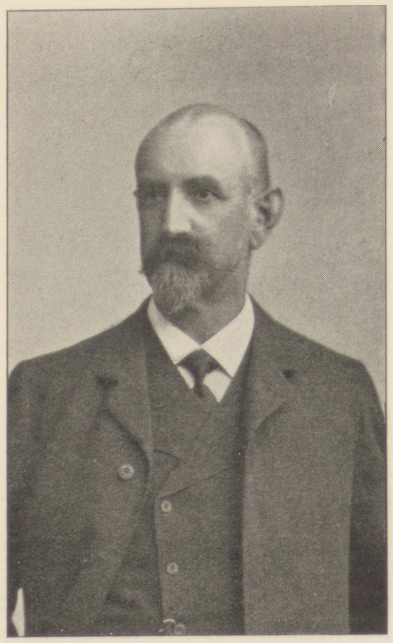

GARTNER IBSEN

bort — og naturligvis stadig maa erstattes af nye. De unge Træer afsættes hovedsagelig her i Landet, men en Del gaar dog ogsaa til Sverige og Norge.

Det er et Arbejde, der kræver stor Omhu og Kyndighed, for ej ligefrem at sige Kærlighed, saaledes ved den saakaldte »Okulering« at indpode de ædle Frugttræers unge Skud paa vilde Sorters Stamme og derved mangfoldiggøre et godt »Modertræ«. At Ibsen er en Mester i denne Kunst, derom vidner højt de talrige Udmærkelser, som i Tidens Løb er blevne ham til Del. Ej alene har han vundet Sølvmedaille ved Udstillingen i Odense 1885, ved den store nordiske Udstilling i Kjøbenhavn 1888 og ved Gartnerforeningens Udstilling sammesteds 1894, men ved Landmandsforsamlingen i Odense Aar 1900 skænkede desuden det jydske Haveselskab ham et Sølvbæger i Ærespræmie. I 1899 fik han Guldmedaille ved en Udstilling i Sct. Petersborg, og Aaret efter hentede han atter en Sølvmedaille hjem fra Udstillingen i Malmø.

Men det kan da ogsaa med Sandhed siges om Georg Ibsens Virksomhed, at den i Ordets sindbilledlige saavel som i dets bogstavelige Betydning har *baaret rig Frugt.* Hans Gerning har mægtig bidraget til, at man hele Landet over er kommen ind paa at plante Frugttræer og vel at mærke *gode* Frugttræer, saa at man i en overskuelig Fremtid, om Udviklingen lykkelig fortsættes, kan have grundet Haab om, at den sunde, nærende og velsmagende Spise, som disse Træer byder os, kan blive daglig Kost i Hvermands Hjem. Ingen er saa fattig, siger man for et gammelt Ord, at han ikke har Raad til at plante, ingen saa rig, at han har Raad til ikke at plante. Bliver der sat et Træ overalt, hvor der er Plads til det, saa vil det ej alene forhøje vort Folks Velvære, men ogsaa vort Lands Skønhed. Det er derfor, vi trænger til Foregangsmænd i Plantningssagen som Georg Ibsen.

Men Ibsen er ikke bleven staaende ved blot at plante, blot at producere. I Erkendelsen af, at Opgaven ikke løses helt ved at fremelske de bedste Sorter af *Frugttræer* og saa afsætte disse i videst muligt Omfang, men at det ikke mindre gælder om at skaffe Afsætning for *Frugten,* i raa eller bearbejdet Stand, har Ibsen med sin sædvanlige Ihærdighed ogsaa taget fat paa *denne* Side af Opgaven.

Efter et Forsøg med en mindre Forening, »Fyens Frugtsalgsforening«, gaar denne nu op i en større: »Fyens Stifts Andels-Konservesfabrik«, der omfatter hele Fyens Stift. Den nye Forening har, efter en saglig, men kraftig Agitation, hvori Ibsen har været Sjælen, faaet en ualmindelig Tilslutning, der tyder paa en vaagnende Forstaaelse af Sagens Betydning.

Ibsen er bleven valgt til Selskabets Formand og leder som saadan dets Drift.

M. C. UNSERUDS EFTF.
A. M. BERG

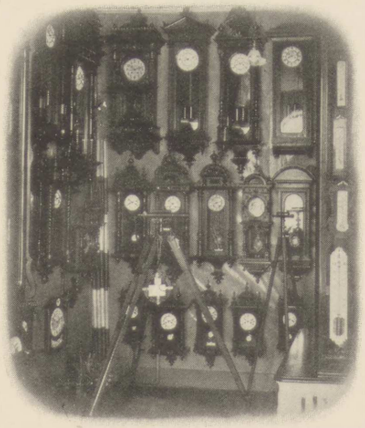

Den 12. Marts 1904 kunde M. C. Unseruds Uhr- og Optik-Forretning fejre sit 50-Aars Jubilæum: fra en lille beskeden Begyndelse havde den da gennem Aarene arbejdet sig op til et anset og solidt Stade.

Den 12. Marts 1854 nedsatte den da 29aarige M. C. Unserud sig som Uhrmager i sin Fødeby Odense efter for Svendborg Uhrmager-Laug at have aflagt Datidens Mesterprøve, bestaaende af Forfærdigelse af et Lommeuhr med Dupleksgang og Afrids af et Taffeluhrværk med Kvarterslag!

M. C. Unserud aabnede sin Forretning paa Overgade Nr. 40, men flyttede kort efter hen i Nr. 34. Heldet fulgte hans Flid og Dygtighed, Kunder og Krav voksede gennem Aarene, og tilsidst blev den lille Butik i Nr. 34 for trang. Da han i 1879 til sin Uhrmagerbevilling kunde føje Bevilling som Instrumentmager, købte han derfor Ejendommen Nr. 3 paa Fisketorvet, og samtidig med at han flyttede ind i de høje Stuer, indtraadte Sønnen, A. M. Unserud, som Leder af den optiske Afdeling.

A. M. Unserud blev født den 2. Oktober 1855. Efter at være bleven uddannet i Forretningens Fag og have taget Eksamen paa Grüners Handelsakademi, studerede han en Aarrække Optik i Udlandet og aflagde efter sin Hjemkomst Prøve for vor berømte Øjenlæge Prof., Dr. med. Edm. Grut-Hansen, som medgav ham sin bedste Anbefaling.

Den optiske Afdeling arbejdedes energisk frem; som dens Specialitet vandt Unseruds Briller og Pince-nez ved sine fortrinlige Former og Tilpasning hurtig stort Ry helt ud over Stiftets Grænser.

A. M. Unserud døde den 10. Juli 1900, og den nedbøjede Fader overlevede ham knapt et Aar — allerede i 1900 havde han paa Grund af Sygdom maattet trække sig tilbage fra sin Stilling som Formand i Odense Uhrmagerforening.

Enkefru Unserud solgte derpaa Forretningen til den nuværende Indehaver, A. M. Berg, som overtog den d. 23. Juli 1901, netop et Fjerdingaar efter den gamle Hædersmands Død.

A. M. Berg kom efter bestaaet Præliminæreksamen i Lære hos sin Fader (Uhrmager Carl Berg, Vejle), men fuldendte sin Læretid paa Fagskolen i Kjøbenhavn, hvor han i April 1896 aflagde Svendeprøven og fik tilkendt Haandværkerforeningens Sølvmedaille. Han drog derpaa straks til Paris, hvor det lykkedes ham at faa Plads hos Verdensfirmaet Breguet, hvis navnkundige Uhrmagerforretning i *Rue de la Paix*

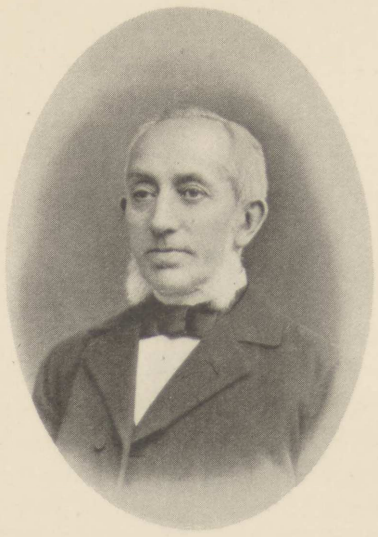

M. C. UNSERUD

Nr. 12 allerede under den store Revolution talte Frankrigs berømteste Mænd blandt sine Kunder, og som siden gennem 3 Slægtled har bevaret sit glimrende Ry usvækket. Paa dette Sted, hvor der var saa meget at se og lære, blev den unge Berg i over 5 Aar, blot med et Par mindre Afbrydelser, idet han i 1898 gik til Genève for at sætte sig ind i Optik, i Foraaret 1900 til London for at lære Kronometri. Da han i Sommeren 1901 vendte hjem og overtog Unseruds Forretning, var han saaledes i alle Maader vel udrustet til paa værdig Maade at træde i det af M. C. Unserud satte Spor.

A. M. UNSERUD

Jul. Folkmann fot.

BUTIKSFAÇADEN

Og i de 5 Aar, der er gaaet siden da, har da ogsaa Firmaets ældgamle Renommé for *Soliditet* og *Akkuratesse* yderligere fæstnet sig under Bergs Ledelse. Men samtidig er det blevet en helt ud *moderne* Forretning i Ordets bedste Forstand. Den Tid er jo forlængst forbi, da Uhrmageren maatte file »Spindler« ud af itubrækkede Taffeluhrfjedre, eller gaa Hjultænder igennem med Haandfilen. Nuomstunder raas Lommeuhrene færdige fra Fabrikationsstedet, og

A. M. BERG

det sidste Gennemsyn og Udsletningen af mulige Fejl fra Maskinerne (»Aftrækningen«) udføres saa paa Værkstedet, hvorefter den endelige Regulering finder Sted – og Uhret er færdigt til Salg.

Noget andet er det med *Stue-Uhrene*. De senere Aars udviklede Smag for stilfulde Møbler kræver for disses Vedkommende ganske naturlig en mere »tilpasset« ydre Udstyrelse i Henseende til Foderal, Skive, Visere og Pendul — og Tilvirkningen heraf finder da ogsaa Sted herhjemme.

Optiken har ligeledes, skønt den er af langt nyere Oprindelse, gennemgaaet store Forandringer i den nyeste Tid: fra de smaa Brilleglas er man kommen til de mere praktiske større, fra Hornbrillen til den lette forniklede Staalbrille. Nutiden stiller

Jul. Folkmann fot.

INTERIØR FRA BUTIKEN

tillige betydelige Krav til et »Øjeglas« saavel med Hensyn til den nøjagtige Tilpasning efter Øjet som »Falden sammen« med Ansigtet; men det store Lager af talrige Façoner og Størrelser paa Briller og Pincenez'er i de forskellige Metaller saavel som Glas i alle Slibningsarter, en Forretning som A. M. Bergs rummer, gør det ogsaa muligt at tilfredsstille ethvert nok saa vanskeligt Øje samt efterkomme enhver Lægeordination.

Jul. Folkmann fot.

VÆRKSTEDET

Ogsaa af Kikkerter, Barometre og optiske Maaleinstrumenter fører Firmaet et stort Lager. Desuden Tegne- og Maaleinstrumenter, Thermometre til Mejeri-, Bryggeri- og kemisk Brug, samt endelig Kaptajn, Amtsvejinspektør Lomholts Staalbaandmaal for Landmaalere.

Intet Stykke udgaar fra Etablissementet uden at være bleven nøjagtig undersøgt og gennemgaaet paa Værkstedet, som beskæftiger 6 à 7 Mand, og hvor der udføres mange smagfulde Nyarbejder samt forskelligartede Reparationer, baade indenfor Uhrmageriet og Optiken — ligesom der herfra passes talrige Uhre i Forretningslokaler og Kontorer rundt om i Odense By.

HANDELSBANKEN I ODENSE

Naar man fra Graabrødreplads ad Lille Graabrødrestræde gaar ned mod Byens Hovedaare, Vestergade, frydes Øjet ved Synet af en festlig skøn Bygning med rundbuede Vinduer og to kokette smaa Balkon'er paa 2. Sal. Man studser ved at opdage en saa sydlandsk Fremtoning: her er intet af det hjemligt massive i tungt Rødt eller skident Graat, som ellers er Hovedindtrykket af dansk By-Arkitektur, let og lyst toner Bygningen frem, en egen fornem Ynde præger Lød og Linier, der er mat dæmpet Glans over Façadens Flade — et sandt Florentiner Palais, som diskret dølger sig derinde i den snævre Provinsgade!

Det er Handelsbankens Hæder, at dens Huse overalt smykker de Stæder, hvor den fæster blivende Bo.

BYGNINGENS FAÇADE

Det er Tilfældet i Odense som i Aarhus og i selve Hovedstaden! Paa Grund af Strøgets ringe Bredde er det vanskeligt ret at komme til at nyde Synet af Filial-Banken i Odense, men har man en Gang faaet kigget den ud, drager den stedse Ens Øje til sig siden.

Hvor mangt og mange, baade Kapital og Kunder, den baade før og efter at have faaet sit nuværende Hjemsted har forstaaet i Tidens Løb ej alene at *drage,* men fastknytte til sig, fremgaar af følgende Tal:

Jul. Folkmann fot. EKSPEDITIONSLOKALE

I Juli 1875 traadte Handelsbankens Odense-Filial i Virksomhed, og allerede det første Aar var Kasse-Omsætningen c. 8 Mill. Kr. Men ikke desto mindre er den nu vokset til over 133 Mill. Kr.

Af fremmed Valuta købtes det første Aar for.....	ca.	0,5	Mill. Kr.
i 1904...	-	26	- -
Paa Folio indsattes i 1876	-	0,9	- -
i 1904...	-	40	- -
Paa Sparekasse, Indlaan og Folio indestod i 1876...	-	0,5	- -
i 1904...	-	6,8	- -

Sine nye, skønne Lokaler — det Indre svarer i Farvens og Formens Ynde ganske til det Ydre — fik Banken i Aaret 1900.

M. P. ALLERUPS EFTERFØLGERE

AKTIESELSKAB

JERNSTØBERI, MASKINFABRIK, KEDELSMEDIE OG EMAILLEVÆRK

Begyndelsen til en større Industri i Odense, ja, hvad Jernstøberiet angaar, i hele Fyen, gjordes i 1836 af Matias Peter Allerup, som man derfor ej heller uden Føje har givet Navn af: den fyenske Industris Fader. M. P. Allerup var født i Kjøbenhavn den 23. November 1799, hvor Faderen var Vintapper. Efter Faderens Død satte Moderen ham i Snedkerlære hos en Onkel, og efter at være bleven Svend fik han Ansættelse hos Jernstøber Meldal, som snart erkendte og skattede hans Dygtighed, Flid og Redelighed og derfor overdrog ham Ledelsen af Modelværkstedet. Den virkelystne Mand higede imidlertid efter at blive selvstændig, og i 1836 rejste han til Odense for at grundlægge det første Jernstøberi paa Fyen. Ved Hjælp af den medbragte ubetydelige Spareskilling, en ringe, men dog hjælpsom Understøttelse fra nogle fyenske Godsejere og et rentefrit Laan i 6 Aar paa 200 Rdl. af det patriotiske Selskab begyndte han hersteds sin Virksomhed i en lille Bindingsværks-Rønne i Kirkegaardsalleen skraas overfor den nuværende Fabrik. Hvad der foruden vort Landbrugs frodige Udvikling især kom Allerup til Gode, var hans Iver for at følge alle Forbedringer i Faget, optage alle Opfindelser og med Klarhed i Tanken og Simpelhed i Udførelsen benytte alt, hvad der egnede sig bedst for vore Forhold. Hans Navn blev i kort Tid bragt om til Landets fjerneste Punkter, og overalt findes der talende Vidnesbyrd om M. P. Allerups Dygtighed som Fabrikant saavel af Landbrugsmaskiner som Kakkelovne og andet Støbegods. Fra den første Verdensudstilling i Paris (1855) hjembragte Allerup en Broncemedaille — Firmaet har senere faaet Snesevis baade af Sølv og Bronce, men den Gang var det endnu en sjælden Udmærkelse.

M. P. ALLERUP

M. P. Allerup døde den 17. November 1858 i Korsør paa en Gennemrejse. Forretningen overgik derpaa til hans tre Sønner, som paa forskellig Maade udvidede Virksomheden, saaledes at den blandt andet ogsaa kom til at omfatte Forfærdigelsen af Dampkedler og Emailleringen af Kogekar*). I 1894 afhændede Brødrene Allerup

*) Jfr. J. Lauritsen: Odense og nærmeste Omegn i Billeder og Tekst.

Fabriken til Ingeniørerne B. V. Breinholt og Charles Hansen, som fra 1. Januar 1901 omdannede Firmaet til et Aktieselskab, i hvilket Breinholt blev Bestyrelsens Formand, medens Hansen overtog Stillingen som administrerende Direktør.

Fabriken arbejder stadig paa det gamle Grundlag, men har ved Anskaffelsen af moderne Værktøjsmaskiner og Opførelsen af nye og tidssvarende Fabriksbygninger forstaaet at optage Konkurrencen saaledes, at den ikke alene hævder sin gamle Anseelse, men vedblivende er i Udvikling og nu beskæftiger omkring 200 Mennesker.

ODENSE ÆGFORRETNING

Gaar vi en ca. 40 Aar tilbage i Tiden, udførte Danmark den Gang ialt en tyve Tusind Snese Æg om Aaret til vore tre Nabolande, Sverige, Norge og England. Endnu for en knap Menneskealder siden, ved 70ernes Midte, var vi ikke komne højere end omtrent 1 Million Snese aarlig, og Decenniet løb ud, inden vi havde formaaet at knibe Tallet op til 1⅓ Mill. Først i Firsernes Slutning tager Udviklingen rigtig Fart, og op gennem Halvfemserne stiger saa Eksporten *hvert Aar* med 1 Million Snese eller mere (altsaa en aarlig Tilvækst ligesaa stor som *hele* Udførslen for c. 30 Aar siden), saa at vi nu er naaede til de fulde *20* Millioner om Aaret, hvad der giver Landet en samlet Aarsindtægt af ca. 25 Mill. Kr. — altsaa ca. ½ Mill. Kroner om Ugen, som vel at mærke hver Gang indkommer i rene Kontanter!

H. NIELSEN

Et af de Firmaer, der tidlig optog Ægeksporten, var »Odense Ægforretning«, som stiftedes i 1887 af nu afdøde Etatsraad Esmann, Odense, Generalkonsul Faber, London, den Gang Vicekonsul i Newcastle, og Grosserer H. Nielsen, Odense, nu Eneindehaver af Forretningen.

Der begyndtes smaat i lejede Lokaler i Nørregade 45, og Forretningen havde mange Vanskeligheder at kæmpe imod i Begyndelsen. Æggene var smaa og kunde udelukkende købes pr. Snes, dels ved Købmænd, dels ved Opkøbere. Paa Landet skænkede man ikke Hønsene større Opmærksomhed, men betragtede dem snarere som et nødvendigt Onde, og Varen var derfor langt fra altid saa fin, som den kunde og burde være, hverken i Henseende til Udseende eller Kvalitet.

Efter stærk Modstand lykkedes det Odense Ægforretning, i Forening med andre Eksportører, at gennemføre Indkøbet af Æggene efter Vægt. Denne Reform bevirkede, at Gennemsnitsvægten af de danske Æg steg, idet Landmændene, lydhøre for Tidens Krav, derefter lagde Vind paa de Hønseracer, der fortrinsvis lægger store Æg.

Odense Ægforretning indførte hurtig en omhyggelig Pakning, Sortering og Lysning af Æggene, og Mærket, hvorunder de afskibedes: »en Hane« med Ordet »Odense« underneden, blev kendt over hele Storbritannien som et af de paalideligste og fineste

danske Mærker, der fremkom. Og paa denne Basis lykkedes det efterhaanden at oparbejde en solid ugentlig f. o. b. Forretning.

Under disse Forhold blev Lokalerne i Nørregade snart for smaa, og Forretningen opførte derfor i 1894 sin egen Bygning paa Østre Stationsvej 44. I hurtig Rækkefølge fulgte derefter, dels Køb, dels Opførelse af nye Ejendomme i Odense, Faaborg, Nakskov og Stege, og Filialer af Forretningen startedes over hele Landet. Da Dannelsen af Ægsalgskredse for nogle Aar siden tog Fart, fulgte Odense Ægforretning ogsaa her Skridt med Udviklingen og optog Forretning med Kredsene i stor Stil.

Til Trods for den skærpede Konkurrence har Odense Ægforretning paa en værdig Maade hævdet sin Stilling som Landets største Eksportør af danske Æg: for Øjeblikket skibes en Fjerdedel af alle Danmarks Æg under Forretningens kendte Varemærke.

Firmaets Udvikling er foregaaet i samme rask stigende Tempo som selve Ægproduktionen, medens en sindig og koldblodig Ledelse hele Tiden har holdt Kursen støt og Fartøjet paa ret Køl.

Ved Etatsraad Esmanns Død overgik hans Andel til Generalkonsul Faber og Grosserer Nielsen. Sidstnævnte afkøbte endelig i December 1905 Generalkonsulen hans Part og er nu Eneindehaver af hele den betydelige Virksomhed.

AKTIESELSKABET MUNKE MØLLE

Oprindelsen til *Munke Mølle* gaar over otte Hundrede Aar tilbage i Tiden: omkring 1100 indkaldte Erik Ejegod 12 Benediktinermunke fra England og oprettede for disse til Minde om sin myrdede Broder, Helgenkongen Hellig-Knud, et til ham viet Kloster syd for Flakhaven paa Skrænten ned mod Aaen. Disse første Sct. Knuds Brødre lod paa en lille Holm i Aaen indrette en Vandmølle, og paa dette Sted har der saa siden da og op til vore Dage stedse ligget en Mølle, som ned gennem de skiftende Tider har bevaret Navnet: »Munke Mølle«.

1175 fik Sct. Knuds Kloster det Privilegium, at Byens Borgere skulde lade alt deres Korn male paa denne dets Mølle — hvorimod »Nonnerne paa Borgen«, ɔ: det Kloster for Nonner af Augustinerordenen, som Sct. Knuds Brødrene byggede paa Nonnebakken syd for Aaen, i 1193 fik Ret til at lade male en Time om Ugen i Munkenes Mølle. Dermed var altsaa givet, at Munke Mølle tillige var Stadens Mølle. Kunde nu vel rimeligt nok Møllen ikke i Længden bevare en saadan Eneret, saa

DEN NYE MØLLE VED HAVNEN 1905

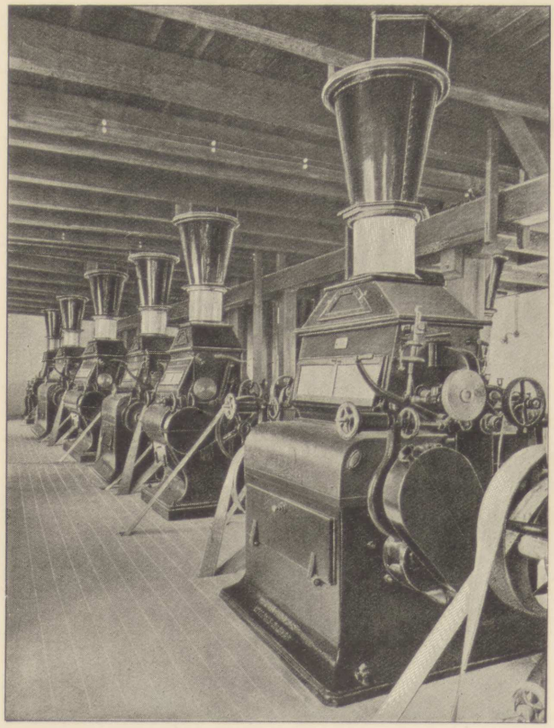

VALSELOFT

hævdede den dog under alle Omvekslinger sin gode »*Position*«, om vi saa maa sige, med saa stor Sikkerhed, at Munke Mølle kom til at overleve baade Sct. Knuds Kloster og samtlige Odense Munkeordener, ja helt langt op i det 19. Aarhundrede stod der endnu stadig paa den gamle Grund, der naturligvis forlængst var gaaet over i Privateje, en Vandmølle som fordum — nu selvfølgelig en Bygning og et Maleværk efter Tidens Krav! Møllens sidste Privatejer, Direktør F. Krag, forsøgte endyderligere at udvide og udvikle Driften: der var just i hine Aar, Begyndelsen af 70erne, kommet en stor Meleksport fra Danmark i Gang — men saa blev Ejendommen i 1873 købt af et paa Bierfreunds Initiativ nystartet Aktieselskab med en Aktiekapital paa 300,000 Kr. Den gamle Vandmølle med Jorderne blev bortforpagtet, og den af Krag syd for Møllen nysopførte Bygning blev indrettet til *Klædefabrik* (jfr. Artiklen om Gustav Krüger & Co. Side 114). Selskabet havde imidlertid ikke Held med sig, og i 1881 bortsolgtes derfor Kornmøllen, hvorved Aktiekapitalen kunde reduceres til det halve.

Den 1. Maj 1881, altsaa netop i Aar (1906) for 25 Aar siden, tiltraadte den nye Køber, Møller J. P. Petersen, — og dermed begynder Munke Mølles moderne Æra.

Møllen var den Gang ved Siden af at drive Grovmølleri indrettet til Formaling af Hvede efter det da almindelig brugte franske System med Kværne og sekskantede Sigter. Aaens Vandkraft blev, som fra Arilds Tid af, benyttet, idet Møllen dreves af et 16 Hestes Vandhjul og en 20 Hestes Turbine. Der sigtedes paa denne Vis (foruden Grovmalingen) c. 12,000 Tdr. Hvede aarlig. J. P. Petersen lod nu straks Møllen bygge om efter det da nylig opfundne saakaldte Dismembrator-System og forsynede den med de ogsaa da nylig opfundne Centrifugalsigter. Ved Indlæggelse af en 50 Hestes Turbine i Stedet for Vandhjulet sattes endelig Møllens Formalingsevne op til meget over *det dobbelte.*

Da desuagtet Kundekredsen steg betydelig stærkere end Produktionen, og Vandkraften om Sommeren ret ofte viste sig for lille til at udvide Driften yderligere, blev efter nogle Aars Forløb Møllen forsynet med et 50 Hestes Dampanlæg og samtidig ombygget efter det i Mellemtiden fremkomne Riffelvalse-System. Nogle Aar senere igen forøgedes paany Drivkraften med nye Turbine-Indlæg. Men heller ikke *disse* Forøgelser af Bedriftens Produktionsevne forslog til den voksende Afsætning af Møllens Fabrikata — og i Aar 1900 gik man derfor over til at ombygge Møllen til

automatisk Drift og til Indførelsen af Plansigter, hvorved Formalingsevnen forøgedes til 50 à 60,000 Tdr. Hvede aarlig.

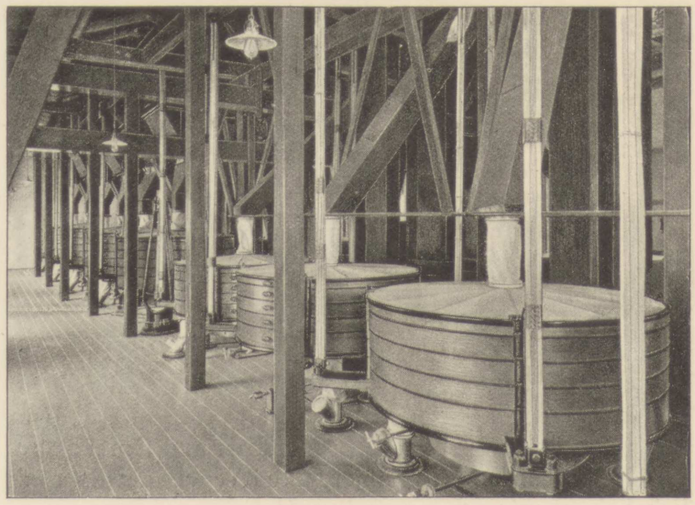

SIGTELOFT

Imidlertid var Foretagendet fra 1. Januar 1896 blevet omdannet til et Aktieselskab, hvis Aktier dog for den overvejende Del overtoges af Ejeren, J. P. Petersen, selv samt af Møllens mangeaarige Bogholder V. Prip, der samtidig ansattes som Selskabets Direktør, medens J. P. Petersen som Formand i Bestyrelsen har bibeholdt Overledelsen. Iøvrigt bestaar den nuværende Bestyrelse foruden af førnævnte Herrer af Etatsraad, Grosserer Carl Schnakenburg.

I Aaret 1903 følte der paany Trang til en Udvidelse af Formalingsmængden, og denne blev derpaa ved Indlæget af en højmoderne Dampmaskine (til overhedet Damp) paa 120 HK. forhøjet til 90,000 Tdr. om Aaret.

Dog dermed var Møllens Produktion bleven saa stor, at den otte Hundrede Aars gamle Beliggenhed, der i henfarne Tider og helt op til vore Fædres Dage havde været et Fortrin, nu maatte føles som en Mangel. At ligge midt i Hjertet af sin Kundekreds, som Munke Mølle hidtil havde gjort i Aarhundreder, var udmærket for *sin* Tid, da Omegnens Landmænd leverede Kornet pr. Akse, og Byens Borgere købte alt Melet. For en stor, rationelt dreven Nutidsfabrik, der skal have sit Materiale ad Søvejen og eksportere sit Produkt langt ud over sit »lokale« Marked, spiller derimod Transportomkostningerne saa stor en Rolle, at den nødvendigvis maa ligge ved *Havn* og *Jernbanespor*.

Men nu havde jo Odense imens faaet en Søvej og en virkelig Havn: velan, resolut tog man sit Parti — og flyttede hele Munke Mølle ud til Havnen. Den første Kaj-Grund ved denne, som overhovedet solgtes til et industrielt Foretagende, købte Selskabet i 1903 af Byen — og nu staar den »*gamle*« Munke Mølle fiks og færdig og i fuld Drift, skinnende ny med sine hvide Mure, derude ved Odense Havn!

Det er jo næsten unødvendigt at fremhæve, at Møllen i sin nuværende Skikkelse er en i alle Retninger moderne Mølle, der baade ved sin Indretning med nyeste og bedste Maskiner og sin Beliggenhed ved Havn og Jernbanespor med Nutidens bedste Hjælpemidler til billigste Losning og Ladning er i Stand til at optage enhver Konkurrence.

Den kan i sin nuværende Skikkelse i 24 Timer sigte c. 1000 Ctr. Hvede foruden at male c. 400 Ctr. Rug.

BRØDR. SCHNAKENBURG

Brødr. Schnakenburg er ikke alene et af Odense Bys mest ansete, men ogsaa et af dens *ældste* Handelsfirmaer: det har allerede to Menneskealdre bag sig.

Forretningen startedes den 29. Maj 1845 af Ferdinand August Schnakenburg i Forening med hans ældre Broder Eduard Emil Schnakenburg. Begge var fødte paa Herregaarden »Brandbjerg« ved Vejle, som da ejedes af deres Fader, Carl Gottlieb Schnakenburg, der tidligere havde været Købmand i Hamburg.

Eduard Emil var uddannet som Pharmaceut, hvorimod F. A. Schnakenburg havde faaet en egentlig Købmandsuddannelse dels hos Edsberg i Odense, dels hos Agent, senere Etatsraad Lagoni i Faaborg.

Ved Køb erhvervedes den gamle Ejendom paa Odense Vestergade, hvor Forretningen senere stedse har været dreven. Der begyndtes med en efter Datidens Forhold »finere« Urtekramhandel i Forbindelse med en lille Chokolade-Fabrik — det var med andre Ord i første Omgang den ældre Broder, Pharmaceuten, der gav Forretningen Præg og Karakter, F. A. var da ej heller mere end næppe 25 Aar gammel i Starten. Men lidt efter lidt blev det dog ham, som kom til at angive Tone, Tempo og Retning: inden ret mange Aar havde Brødrene en anselig Landhandel, især af Korn, ligesom ogsaa F. A. lagde Grunden til den Trælasthandel, der nu er en af Firmaets Hovedbrancher.

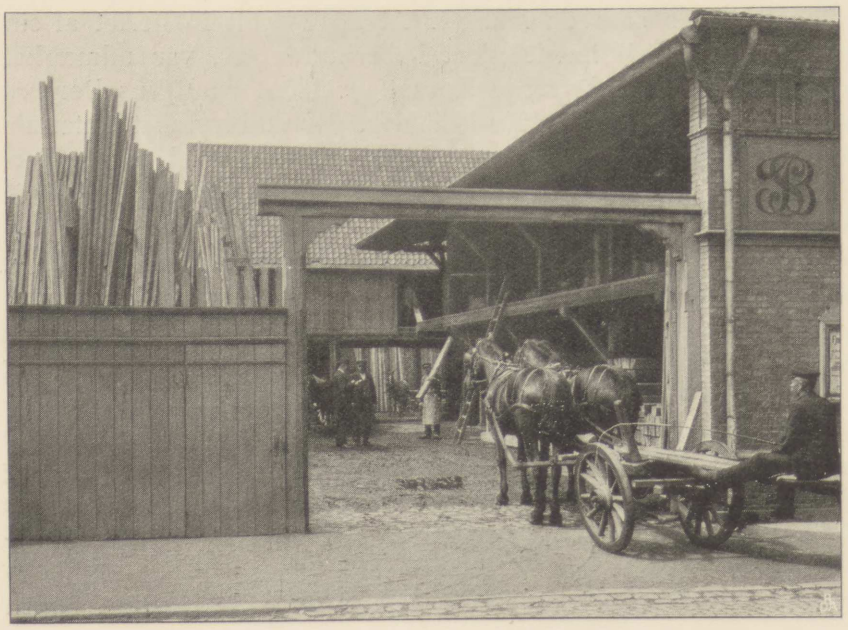

TØMMERPLADSEN

Allerede i Slutningen af Halvtredserne trak E. E. Schnakenburg sig ud af Firmaet for udelukkende at virke for Driften af St. Jør-

F. A. Schnakenburg V. Schnakenburg C. H. Schnakenburg

gens Teglværk, som han i de Aar anlagde for egen Regning, og F. A. Schnakenburg blev derefter Eneindehaver af Forretningen, indtil hans Søn Carl Henrik Schnakenburg i 1876 indtraadte i Firmaet efter at have faaet sin Uddannelse dels i Bogense og navnlig i England, det store Handelsland *par excellence*.

Det var just i de Aar, at den sidste Menneskealders rivende Udvikling paa Mejerivæsenets Omraade ret begyndte at tage Fart og Fylde, og med det Kendskab til det engelske Marked, som den unge Schnakenburg netop havde erhvervet sig i sin Uddannelsestid, var det derfor naturligt, at han fik optaget *Smøreksport* som Gren af Forretningen — og denne er vel nu en af de betydeligste paa Fyen. Smør og Trælast er overhovedet nu Firmaets Hovedartikler, hvortil endelig ogsaa er føjet Cement, hvoraf Omsætningen navnlig i de seneste Aar har været særdeles betydelig.

I December Maaned 1905 døde Seniorchefen, F. A. Schnakenburg i en Alder af 85 Aar, efter altsaa i $60^1/_2$ Aar utrættelig at have virket i Forretningen, som nu fortsættes uforandret af C. H. Schnakenburg med Bistand af Sønnen, Vilhelm Schnakenburg, der efter et længere Ophold i England og Amerika for et Par Aar siden er vendt tilbage til det gamle Firma.

F. A. Schnakenburg var i sin Tid

SMØRLAGER

Medlem af Odense Byraad, og efter Etatsraad W. Petersens Død blev han kontrollerende Direktør i Fyens Diskontokasse, indtil han for faa Aar siden paa Grund af sin høje Alder trak sig tilbage til et velfortjent Otium.

Carl Henrik Schnakenburg har i endnu højere Grad taget Del i det offentlige Liv, især til Gavn for sin Fødestad, af hvis Byraad han er et skattet og saare virksomt Medlem — ja, det er endog ikke for meget sagt, at en betydelig Del af Æren for Odenses glimrende gennemførte Søforbindelse tilkommer *ham*. Han er tillige Formand for Odense Handelsforening, Medlem af Bestyrelsen for »Den danske Handelsstands Fællesrepræsentation« og overhovedet en af den danske Handelsstands mest fremragende Repræsentanter.

Kong Christian IX har hædret Carl Henrik Schnakenburg med Dannebrogsordenens Ridderkors og Sølvkorset, Kong Frederik VIII med Etatsraad-Titelen.

DTV Danmarks Tekniske Videncenter Teknologihistorisk Samling

T.B
338 Danske
458368
1904
300187658
DTV